SIMION
MEHEDINŢI

Coperta şi viziunea grafică Doina DUMITRESCU
© Anastasia ISBN 9/3-97144-0-4

SIMION MEHEDINŢI
m
CREŞTINISMUL ROMÂNESC
Adaos la

Caracterizarea etnografică a poporului român

Prefaţă de Dumitru MUSTER Ediţie îngrijită de Dora MEZDREA

FUNDAŢIA *J ^* ANASTASIA
1995

Educaţia creştină în gândirea lui Simion Mehedinţi *în 1941, când a apărut lucrarea* ***Creştinismul românesc,*** *Simion Mehedinţi (1869-1962) avea în urma lui o operă de savant encicloped.* ***Terra. Introducere în geografie ca ştiinţă,*** *apărută în 1930, îl consacrase ca întemeietor al învăţământului superior şi al cercetării ştiinţifice în geografia românească; o grijă egală acorda Mehedinţi* ***Ethnosului,*** *astfel încât, paralel cu un curs de etnografie, ţinut la Universitatea din Bucureşti, a publicat o serie de cărţi şi de studii etnopedagogice dintre care citǎm doar câteva:* ***Către noua generaţie,*** *în 1912;* ***Şcoala poporului,*** *în 1918 (ediţia a doua în 1923);* ***Altă creştere. Şcoala muncii,*** *în 1919 (până în 1941 va cunoaşte 7 ediţii);* ***Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale*** *(discurs de recepţie la Academia Română în 1920);* ***Politica de vorbe şi omul politic,*** *în 1920 (ediţia a doua în 1928);* ***Ce trebuie să cugete un român despre Ţara şi Naţia română,*** *în 1921;* ***Vechimea poporului român şi legătura cu elementele alogene,*** *în 1925;* ***Şcoala română şi capitalul biologic al poporului român,*** *în 1927;* ***Şcoala păcii. Sentimentele şcolii române faţă de ideea războiului,*** *în 1928;* ***Coordonate etnografice. Civilizaţie şi cultură,*** *în 1928;* ***Profesorul, temelia tuturor reformelor şcolare,*** *în 1929;* ***Trilogii. Ştiinţa-Şcoala-Viaţa,*** *în 1940;* ***Academia – instituţie etnopedagogică. Institutul – organizare internaţională,*** *în 1941. După* ***Creştinismul românesc,*** *va mai publica doar două lucrări ieşite din*

aceeaşi arie a etnopedagogiei:

5

Simion Mehedinţi

Premise şi concluzii la Terra. Amintiri şi mărturisiri, *în 1946 şi* ***De senectute. Bătrâneţea în cadrul muncii pentru cultură,*** *comunicare la Academia Română, în 1947.*

Deşi este revendicat prioritar de geografi, se cuvine să subliniem că întreaga sa trăire plenar participativă la viaţa societăţii timpului său demonstrează o constantă ***vocaţie educativă,*** *de cuprindere naţională,* ***etnoeducativă*** *în denumirea sa, aşa cum arăta chiar în lecţia sa de deschidere a cursului nou înfiinţatei catedre de geografie, intitulată „ Obiectul geografiei*

De la elevul din clasele secundare (căruia Mehedinţi i-a dedicat o serie de manuale şcolare: ***Explicarea Evangheliilor potrivit cu programa şcolară,*** *cu ediţii în 1922, 1923 şi 1926,* ***Parabole şi învăţături din Evanghelie pentru clasa a II-a secundară,*** *cu opt ediţii între 1929 şi 1938) la tânărul pentru care avea cel mai mare interes (convins fiind că „adevărata renaştere a unui popor începe cu tinerimea sa “ cum scrie în* ***Către noua generaţie****), de la părinţii care au în grijă copiii, până la educatorii acestora (cărora le dedică o lucrare de pedagogie programatică intitulată* ***Altă creştere. Şcoala muncii),*** *de la ctitorii de aşezăminte educative, până la cei de aşezăminte culturale naţionale („închin această carte – scria în* ***Şcoala poporului*** *– întemeietorilor de eforii şcolare în toate satele ţării, precum şi directorilor şi profesorilor care, prin munca lor, au dăruit în 1918 ţăranilor cele dintâi şcoli secundareu; iar* ***Trilogiile*** *le dedică „întemeietorilor Societăţii «Junimea», care au dat poporului nostru cea dintâi măsură de viaţă superioară, nu imitând eresurile demagogiei internaţionale, ci pe temeiul tradiţiei autohtone, de la Zamolxe până la Eminescu “), de la*

omul simplu şi ţăran (căruia i s-a adresat vreme de mai mulţi ani prin revista săptămânală „Duminica poporului“), până la Academia Română (al cărei proiect de reorganizare a fost expus în comunicarea intitulată ***Academia – instituţie etnopedagogică. Insti-***

6

Creştinismul romanesc ***lutul – organizare internaţională****, în 1941), totul intră într-un vast program pedagogic de regenerare a naţiei.*

Fiindcă, în definitiv| acesta era ţelul întregii activităţi educative a lui Simion Mehedinţi; vocaţia lui educativă poate fi percepută în perspectiva largă a întregii sale vieţi şi opere de-a lungul cărora vom descoperi un fir continuu – ***etno- pedagogia*** *—care le leagă pe toate: încrederea în puterile în devenire ale poporului român şi voinţa de a strânge tot ce a fost util, tot ce poate munci şi tot ce poate fi forţă viitoare■ spre a contribui la* ***neîntrerupta înălţare*** *a patriei sale.*

Mehedinţi şi-a întemeiat întregul său sistem de gândire şi acţiune pe convingerea că „naţiunea este o valoare unică în faţa istoriei'1 ***(Academia – instituţie etnopedagogi- că...),*** *„Individul, fiind vremelnic, e ceva minor faţă de marea fiinţă a neamului din care s-a născut [şi] care, împreună cu limba, i-a dat chintesenţa sufletului strămoşilor“* ***(Premise şi concluzii la Terra).*** *Locul de frunte în „ ierarhia valorilor culturale“ se cuvine celor „care dau o parte cât mai însemnată din traiul lor pământesc pentru neamul care ne cuprinde pe toţi şi de a cărui durată atârnă şi neînsemnata noastră viaţă individuală'1* ***(Academia – instituţie etnopedagogică...****). Iar „menti~ea cea mai înaltă a unui popor e să fie el însuşi, adică să-şi trăiască din plin viaţa sa şi să reprezinte, dacă poate, un chip original de a vedea lumeaa* ***(Premise şi concluzii la Terra).***

La temelia educaţiei creştine preconizate de Mehedinţi stă religia neamului. într-o scriere

autobiografică ***(Jn legătură cu creştinismul unui seminarist din Vrancea****), el arată că „ biserica satului mi-a pus de timpuriu înaintea sufletului o măsură a vieţii de aici şi de «dincolo»". într-o alta* ***(Episcopul Melchisedec. Amintiri,*** *1946), mărturiseşte cât l-a impresionat un ierarh cu mare credinţă când era elev al învăţământului secundar. Mehedinţi n-a fost doar un* ***pedagog creştin****, ci a trăit el însuşi ca un adevărat creştin şi în acest fel ne explicăm creştinismul său militant şi aşezarea Bisericii înaintea Şcolii şi a Armatei, ca*

7

Simion Mehedinţi *instituţii. Creştinismul este temelia oricărui proces educativ, aşa cum le amintea Mehedinţi contemporanilor săi într-u- nul din marile momente ale istoriei noastre: „în momentul întregirii hotarelor României, se pune lămurit întrebarea: mai păstrează poporul român simţul pentru cele eterne, cum îl aveau părinţii noştri începând cu geto-dacii, sau, în loc de a-şi mai face socoteli cu veşnicia şi a-şi măsura preţul vieţii în raport cu înalta concepţie a* ***Datoriei,*** *va luneca şi el în scepticism şi vulgaritate ? Toate studiile sunt importante pentru pregătirea tineretului, dar cele mai însemnate dintre toate sunt cele care pot ridica pe om peste nivelul totdeauna şovăitor al judecăţilor legate de relativitatea intereselor trecătoare, iar* ***Creştinismul*** *o poate face, căci el nu e o confesiune oarecare, ci e formula etică cea mai deplină în toată dezvoltarea omenirii de până astăzi şi cea mai sigură temelie pentru progresul individual şi naţional Cine e în adevăr* ***creştin*** *acela a dezlegat partea cea mai grea a tuturor problemelor sociale; prin* ***frăţie*** *a ajuns la* ***egalitate*** *şi* ***libertate*** *potrivit cu* ***Dreptatea,*** *care e mai necesară decât toate. Aşadar, creştinismul trebuie* ***simţit****, nu cititu* ***(Altă creştere. Şcoala muncii).***

în acest context, ***Creştinismul românesc*** *capătă o*

pondere aparte în ansamblul operei lui Simion Mehedinţi; este o operă de maturitate ştiinţifică, dar şi o sinteză a unei vaste şi diverse documentări, din perspectiva unei simţiri permanente şi a unei gândiri cuprinzător sistematizatoare a unui român creştin, cu „legea " sa de „ţăran pe care soarta l-a depărtat de viaţa sănătoasă a satului unde se născu- se“ ***(Rugăciunea din urmă,*** *în antologia* ***Scrieri despre educaţie şi învăţământ).*** *Acest material faptic divers şi bogat e analizat şi sistematizat într-un sistem de 11 idei ce constituie „ caracteristicile cele mai vădite ale creştinismului românesc" aşa cum nu mai fuseseră formulate de nimeni înaintea sa, un capitol dedicat relaţiei creştinismului românesc cu celelalte biserici creştine şi un altul vizând viitorul dreptei credinţe.*

8

Creştinismul românesc

O comunicare cu titlul ***Adaos la Caracterizarea etnografică a poporului român*** *(este subtitlul operei****),*** *nu a mai fost ţinută: „Hotărâsem a mă retrage la 80 de ani din Academie, făcând o ultimă comunicare:* ***Caracterizarea etnografică şi istorică a neamului carpatic****. Dorinţa a rămas neîmplinită. Cu 6 luni înainte de ziua fixată (31 octombrie), Academia a fost nimicită“* ***(Rugăciunea din urmă,*** *în antologia pedagogică citată). Dezvoltare a unei conferinţe ţinute în 17 martie 1940 la Cernăuţi şi tipărită în anul 1941, opera are şi ecouri din istoria zbuciumată a acelor timpuri de război mondial şi mari frământări interne. De aceea, în problemele vremii, cititorul este îndemnat să ţină seama de întreaga operă a lui S. Mehedinţi. Astfel, privitor la* ***rasism,*** *el afirmase: „ Considerăm lira de rasă ca o rămăşiţă a vremurilor de barbarie şi măr- turisim pe faţă că n-o putem accepta cu linişte din partea nimănui(C* ***(Poporul. Cuvinte către studenţi,*** *1939), precum şi: „ Va pieri cu vremea şi ura dintre popoare. Urmaşii*

noştri vor rămâne uimiţi de duşmăniile naţiunilor de azi“ ***(Politica de vorbe şi omul de stat,*** *1928), fiindcă „pământul a ajuns ca o mare gospodărie, în care toţi au nevoie unii de alţiiu şi e (cum spune C. Ritter, întemeietorul geografiei comparate) „casa de educaţie a genului omenesc "* ***(Geografie economică,*** *1935;* ***Premise şi concluzii la Terra,*** *1946). Cât priveşte teoria „poporului alesu, S. Mehedinţi o critică (în acest volum chiar) în cadrul teoriei mai largi a oricărei „seminţii alese“, formulată de]. A. Gobineau, despre superioritatea rasei albe, care a condus la rasism; şi a scris , chiar în toiul dominaţiei rasismului (1939,* ***Prefaţă*** *la ediţia a Vl-a a operei* ***Altă creştere. Şcoala muncii;*** *ideea e reluată în 1946,* ***Epilog*** *la* ***Premise şi concluzii la Terra)*** *că„etnopedagogia trebuie să tindă la cultivarea cât mai grabnică a tuturor gloatelor etnice – chiar a celor mai smerite – căci nu se ştie ce germeni de originalitate se ascund în fiecare din eleu.*

9

Iată de ce, în calitatea mea de ultim rămas dintre cei pe care Simion Mehedinţi i-a desemnat prin testament ca „executori testamentari"pentru o viitoare editare a operei sale, nu pot decât să întâmpin cu bucurie evenimentul editorial al reapariţiei cărţii lui Simion Mehedinţi, ***Creştinismul românesc.***

Dumitru Muster

Notă asupra ediţiei

Ediţia de faţă reia textul celei dintâi ediţii a lucrării „Creştinismul românesc“ de Simion Mehedinţi, apărută la editura „Cugetarea— Georgescu Delafras“, 225 de pagini, în 1941.

Exigenţa de a le oferi cititorilor de astăzi o nouă ediţie a acestei lucrări ne-a determinat să recurgem la următoarele soluţii:

1. *Au fost aplicate normele ortografice în vigoare,*

după cum urmează:

— a fost înlocuit apostrofid cu cratima;

— au fost actualizate timpurile şi modurile verbelor ieşite din uz (ex. „să iai“ cu „să iei‘\ „însemneazăcc cu „înseam- nă“ etc.);

— a fost suprimat „ u “ semivocalic final în cuvinte precum: „războiua, „voiu‘\', „traiu“, „obiceiul „altoiuc<etc.;

— a fost actualizată şi unificată scrierea numelor proprii, care prezentau forme multiple ori neuzuale, conform normelor actuale de transliterare;

— au fost actualizate formele lexicografice ale unor substantive ieşite din uz: „vieaţă“, „observări“ „caractere“ etc.;

— au fost întrebuinţate doar formele literare ale pronu- melor şi adjectivelor demonstrative;

— a fost unită sau despărţită, după caz, scrierea prepoziţiilor,; conjuncţiilor şi adverbelor (sau a locuţiunilor acestora) în exemple ca: „ori şi undea (oriunde), „deajuns“ (de-ajuns), „pe jos‘{ (prejos), „în deosebi“ (îndeosebi), „de când ori şi cându (decât oricând), „delau (de la) etc.;

— dezacordurile au fost îndreptate în mod tacit.

2. *Câteva repetiţii, absolut inutile, au fost înlăturate*.

3. M/ toafe *cacofoniile au putut fi evitate.*

4. O sene ^ *termeni improprii au fost înlocuiţi în mod tacit: „calităţi negative11, cu „însuşiri negative"; „procesiv“, pe care limba română nu-l mai înregistrează cu acelaşi înţeles de „cârcotaşi „şicanator*; „pădureţ", care are o nuanţă peiorativă alături de „creştinism", a fost înlocuit cu „păduratic foarte frecvent este întrebuinţat adjectivul „pi- păit" cu înţelesurile de „clar“, „limpede", „palpabil", „concret ", „incontestabil", „evident<c, „de netăgăduit1) am optat pentru acestea*

din urmă.

5. O sene de *regionalisme incompatibile cu ţinuta textului („încaltea", „făţărie" etc.) au fost înlocuite în mod tacit.*

6. *Au fost păstrate, ca răspunzătoare de marca stilistică a autorului, o serie de forme lexicografice cu iz arhaic: „ încheiere" pentru „concluzie", „închipuire"pentru „imaginaţie", „voiesc"pentru „vor", „a întâmpina''pentru „a replica" etc.; de asemenea, formele de infinitiv în loc de conjunctiv şi topica cu totul originală a autorului.*

7. *Greşelile de tipar ale ediţiei 1941 au fost îndreptate în mod tacit.*

8. *Sublinierile din text aparţin ediţiei 1941.*

9. *Citatele în limba română, cel mai adesea libere sau cu lacune, au fost identificate şi îndreptate, acolo unde a fost cazul.*

10. *Expresiile cel mai puţin frecvente şi textele citate în diferite limbi străine au fost traduse*.

11. *Completările absolut necesare aduse de editor textului au fost înscrise între paranteze drepte.*

12. *Notele infrapaginale ale ediţiei 1941, numerotate cu cifre arabe, de la 1 la 134, au fost trecute la sfârşitul materialului.*

13••Notele editorului, numerotate cu cifre latine, de la I la LX, se află, de asemenea, la sfârşitul materialului.

14. *Fiind incomplet, am renunţat la „Indicele de nume" al ediţiei 1941 şi am întocmit un „Indice de nume proprii",*

12

Creştinismul românesc r *u prinzând toate antroponimele din text, nume de sfinţi şi* f/r *divinităţi (nu şi toponimele, mai puţin relevante pentru* (. *onţinutul cărţii).*

15. *Am renunţat, de asemenea, la „Indexul de*

materieCi al ediţiei 1941, ca fiind irelevant pentru gândirea lui Simi- oN Mehedinţi, întocmind un alt „Indice tematic".

Ambele „Indice"sunt dispuse la sfârşitid materialului.

16. *„ Cuprinsulurmând ordinea stabilită de autor, a fost numerotat mai aproape de logica interioară a materialului, reformulându-se titlurile câtorva subcapitole, în contextul strict al conţinutului acestora.*

Am vrea să atragem atenţia cititorului de astăzi, nefamiliarizat cu gândirea lui Simion Mehedinţi asupra a trei as- pccte ale textului de faţă, care l-ar putea pune pe gânduri:

1. *Desfăşurarea, pe mai multe pagini, a „ispitei origenis- te“ a mântuirii tuturor, inclusiv a diavolului, prezentă în folclorul românesc, nu este, desigur, un semn de erezie. Semnificaţiile ei trec dincolo de raportul personal al omidui cu Dumnezeu, fără să afecteze în vreun fel această relaţie, aşa cum, de exemplu, o mărturiseşte pilda singulară a creştinului auster care a fost Nae Ionescu, preocupat, în acelaşi timp, de* ***apokatastasis*** *-ul origenist.*

2. *„Imaculata concepţie“ nu estesumma valorificării ortodoxe a Maicii Domnului, aşa cum s-ar putea deduce la o lectură superficială a unor pagini din această carte, ci modalitatea catolică de a se raporta la nişte realităţi care îi scapă.*

3. *Termenul (atât de compromis!) de* ***idealism*** *aplicat poporului român nu are nimic a face cu semnificaţia aceea eronată atribuită platonismului, care a desfigurat şi continuă să desfigureze platonismul; are însă a face cu înţelesul primar al idealismului platonic, aşa cum şi sugerează autorul în capitolul 11.*

Dora Mezdrea

RP

...în anul 7012,

Nu multă vreme, dacă s-au întors Ştefan-vodă de la Pro- cuţia la scaunul său, la Suceava, fiind bolnav şi slab de ani, ca un om ce era înti-atâtea războaie, şi osteneală, şi neo- dihnă, în 47 de ani, în toate părţile să bătea cu toţii şi după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au murit, marţi, iulie 2 zile.

Fost-au acest Ştefan-vodă om nu mare de stat (...) *întreg la fire*, neleneşu, şi lucrul său îl ştiia a-1 acoperi şi *nnde nu gândiiai, acolo îl aflai.* La lucruri de război meşter, unde era nevoie însuşi să vârâia, ca văzându-1 ai săi, să nu se îndărăpteze şi pentru aceia rar război de nu biruia. Şi unde-1 biruia alţii, *nu pierdea nădejdea*, că ştiin- du-să căzut jos, *să rădica deasupra biruitorilor* (...).

Iară pre Ştefan-vodă l-au îngropat ţara cu multă jele şi plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toţi *ca după un părinte al său*, că cunoştiia toţi că s-au scăpat de mult bine şi de multă apără- tură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zic *Sfântul* Ştefan-vodă, nu pentru suflet, ce ieste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejeşti, *carile niminea din domni*, nice mai nainte, nice după aceia l-au agiuns (...).

Au domnit Ştefan-vodă 47 de ani şi 2 luni şi trei săptă- mâni şi au făcut 44 de mănăstiri şi *însuşi ţiitoriu preste toata ţara.*

Grigore Ureche vornic mare în Moldova

Altădată şi azi

Prin neagra vijelie ce vâjâie şi bate Sfărmându-se la graniţi, de ziduri de cetate,

Sta neclintit Moldova, ţesând la pânza vremii.

f.J

Viteji îi erau fiii şi purtătorii stemii,

Cei dătători de lege şi-aşezători de datini,

Lumine din lumine, Muşatini din Muşatini.

Mihai Eminescu

Cum a purtat Eminescu în sufletul său durerea românilor din toate timpurile şi din toate ţările româneşti, n-a mai purtat-o nimeni.

Numai urmând învăţăturile lui, mai pot afla urmaşii calea mântuirii din prăpastia în care am căzut. Cine va călca alături va rătăci... Se nenoroceşte pe sine şi va nenoroci şi pe alţii, făcând să crească ruina ţării, în loc de a o scădea.

27 iunie 1940

O *lămurire* în *Duminica Ortodoxiei* (17 martie 1940), am spus la Cernăuţi, câteva cuvinte despre *Creştinismul românesc*. I)upă cuvântarea de la Teatrul Naţional, au urmat şi altele: la *Societatea pentru cultură*' la Şcoala Normală, la Facultatea de Teologie, apoi la cea de Litere.

Când omul se apropie de sfârşitul socotelilor, în seara ifirzie a vieţii, vorbele lui – fie bune, fie rele – sună aproape ca un testament. De aceea, ca să nu rămână vreo nedumerire despre cele spuse în legătură cu creştinismul poporului nostru, am socotit că nu strică să fie tipărită măcar cuvântarea festivă.

Un scriitor elveţian, care îşi alegea cu multă cumpănire loate vorbele, a lăsat între însemnările sale această mărturisire: „Stau înmărmurit, când văd ce nebănuită sumă de iudaism şi formalism stăruie încă, după 19 sute de ani, de când Mântuitorul a spus că *litera ucide* şi că simbolismul e mort“ (Amiel).

Nu cumva şi creştinismul românesc este îmbâcsit de iudaism?

Spre cinstea neamului din Carpaţi, concepţia religioasă a românului e străină de îngustimea sufletească a fariseilor şi a cărturarilor. Credinţele sale sunt potrivite cu firea omului sănătos, care se bucură făţiş de toate darurile vieţii (străin deopotrivă şi de

habotnicie, şi de mojicia desfrâului). Am căutat deci, în cuvântarea mai sus amintită, să înşir caracteristicile mai de seamă ale creştinismului, cum e înţeles de poporul nostru. Cine va cerceta însă folclorul satelor din

tot cuprinsul pământului dacic, de bună seamă va mai scoate la iveală şi alte înfăţişări ale firii româneşti, aşa cum s-a manifestat ea în Biserica autohtonă.

Oricum, tinerii pe care i-am avut atunci sub ochi (cine ar fi bănuit că zilele urgiei vor fi atât de apropiate ?), citind paginile de faţă şi gândindu-se la jumătatea Moldovei copleşită de străini, vor simţi îndemnul de a cântări mai de aproape deosebirile dintre viaţa religioasă a românilor şi concepţia vecinilor despre creştinism.

Dacă vor găsi întemeiate cele înşirate aici, şi le vor apropia de suflet; dacă nu, datori sunt să pună în locul lor ceva mai bun.

Creştinismul românesc

Un popor, ca şi orice om în parte, atâta preţuieşte cât a înţeles din Evanghelie şi cât poate să urmeze învăţăturii lui Iisus.

în timpuri [cum] nu se poate mai grele, v-aţi adunat să cinstiţi în chip deosebit *Duminica Ortodoxiei*.

Aveţi dreptate să fiţi îngrijoraţi, fiindcă trăim zile de cutremur. Astă toamnă, aţi văzut pe aici pribegirea polonezilor care fugeau, fără să ştie unde îşi vor odihni capul. Apoi, toată iarna, zăpezile Finlandei au fost stropite de mult sânge omenesc. (E întâia oară că tunul a tulburat pacea nopţilor polare). Iar acum, în ţările Apusului, atât de lăudate pentru civilizaţia şi cultura lor, războiul seceră zilnic mii de vieţi omeneşti.

Trăim zile de apocalips. Eu unul nu mă sfiesc a mărturisi că epoca noastră este cea mai urâtă din toată viaţa omenirii. Războaiele şi crimele n-au lipsit nici în

trecut. Pe timpul lui Nero, imperiul roman semăna cu un imens circ, unde oamenii şi fiarele se sfâşiau de-a valma. Dar de-atunci se cheamă că au trecut vreo două mii de ani, şi-am trăit având ca îndreptar Evanghelia! S-au ivit în acest răstimp o sumă de filosofi, oameni de ştiinţă şi mari creatori în toate ramurile artei. Aveam, aşadar, dreptul să credem că omul s-a ridicat pe o treaptă de omenie tot mai înaltă... Şi iată ce ne spun acum unii dintre cărturarii cei mai vestiţi ai timpului de faţă: „Omul este un animal de pradă*. Nu-i om cel care nu simte plăcerea cle-a răsuci fierul în carnea adversarului. Nu-i om cel care nu gustă voluptatea pe care o stârneşte

* Conferinţă ţinută sub patronajul l.P.S.S. Mitropolitului Bucovinei la 17 martie 1940, în sala Teatrului Naţional din Cernăuţi.

Simion Mehedinţi mirosul sângelui. Nu-i om cel care nu află desfătare, auzind gemetele victimei sub genunchi.

Şi ştiţi ce e statul ? Ascultaţi: „Statul este ordinea internă pentru scopuri externe", adică spre a cuceri ţara altora, fiindcă ţinta războaielor nu mai e acum să frângi armata duşmanului, ci să-i nimiceşti toată populaţia, ca să-i iei pământul în stăpânire. Cu alte cuvinte, să faci *război total*, cum se obişnuieşte în pădurile Africii. (Ceea ce auzeam în copilărie, povestindu-se despre *Căpcăuni*, putem citi azi în cărţi de filosofia istoriei, scrise şi lăudate în mijlocul Europei).

Iată de ce, pe bună dreptate, putem socoti *epoca noastră ca [fiind] cea mai urâtă din toată viaţa omenirii*

Ce e de făcut ?

Mai întâi, să ne pregătim spre a fi cât mai tari. De fier şi de fiare nu te poate mântui decât curajul şi hotărârea de a lupta până în clipa din urmă a vieţii. în contra războiului *total*, nu-i altă scăpare decât războiul *totalitar*; adică *organizarea tuturor puterilor fizice şi*

sufleteşti ale întregului neam. De aici nevoia de a ne da seama şi de creştinismul românesc, un mare sprijin al vieţii. Altfel, pe toţi ne aşteaptă pieirea ori o pribegie ca a polonezilor pe care i-aţi văzut rătăcind pe toate drumurile în toamna trecută1.

Dar pentru a înţelege deplin situaţia, trebuie să deschidem bine ochii: să ne dăm seama că a sosit într-adevăr ceasul decisiv, când trebuie să punem totul în cumpănă, – nu numai puterea braţului, dar şi a sufletului nostru. (Cred că la aceasta v-aţi gândit, când aţi hotărât să serbaţi azi în chip deosebit *Duminica Ortodoxiei).* Socot că de aceea aţi chemat ca martor al serbării un om vechi, care a apucat în copilăria lui o lume mai creştină decât cea de acum.

Iată, martorul s-a înfăţişat, dar, nefiind teolog, el vă spune din capul locului că nu se încumetă să vorbească de latura dogmatică a Ortodoxiei, ci va înşira numai câteva păreri personale despre creştinismul românesc, aşa cum l-a apucat dânsul în munţii Vrancei, pe la sfârşitul veacului trecut.

Creştinismul românesc îmi dau seama că o astfel de încercare nu e uşoară. Dar iiin primit sarcina, cu gândul să-mi împlinesc şi o datorie personală.

întâi, să aduc încă o dată (poate pentru cea din urmă dală) închinăciunea mea acestui străvechi colţ de ţară, de nude a pornit întocmirea Moldovei sub Muşatini.

[în] al doilea [rând], să arăt recunoştinţa mea unor cărtu- t;iri localnici, a căror amintire ştiu că vă este scumpă: lui Di mitre Onciul, întemeietorul criticii istorice [de] la noi; şi lui Gheorghe Popovici, alt învăţat temeinic, amândoi membri ai societăţii *Junimea* de la Iaşi şi credincioşi colaboratori ;ii *Convorbirilor Literare,* a căror grijă am purtat-o şi eu calva timp. Fie ca înţelepciunea şi cumpătarea acestor doi istorici să mă însoţească în tot ce voi spune cu privire la cugetarea'şi simţirea religioasă a

poporului nostru.

I
Caracteristicile creştinismului românesc în lumina e tnografiei şi a istoriei

1
Lipsa războaielor confesionale în viaţa poporului român

Oca dintâi şi cea mai mare poruncă a lui Iisus, când a pus Noul Testament în locul celui *vechi,* a fost iubirea faţă <k* aproapele. „Poruncă *nouă va.* dau vouă: să vă iubiţi unii |x* alţii, după cum v-am iubit Eu... întru aceasta vor cunoaşte toţi că-Mi sunteţi ucenici, dacă aveţi *iubire unii câlrealţi*f (In. 13, 34-35).

Totuşi, cea dintâi învăţătură pe care au nesocotit-o creş- iinii a fost tocmai aceasta. Nu mai pomenim zâzaniile din Iimpui când Apostolii şi ucenicii lor răspândeau doctrina lui Iisus. Dar, pe măsură ce creştinismul se întindea şi se împuternicea, cruzimile şi sălbăticiile din epoca păgânis- nuilui au fost continuate şi de creştini. Istoria e plină de grozăvii săvârşite în numele lui Hristos.

Cititorul să-şi amintească un singur lucru: abia trecuseră
0sută de ani de la recunoaşterea creştinismului ca religie
1k* stat, sub Constantin, [că] lipsa de omenie a şi ieşit la iveală în chipul cel mai bătător la ochi. Galeriu şi Constan- (in dăduseră edicte de toleranţă; însă, la 416, un alt edict hotărăşte ca *numai creştinii să poată fi numiţi în funcţiile publice.* Aşadar, prigoană contra păgânilor!... Şi lucrul nu s-a mărginit la atât. După ce fuseseră prigoniţi cei care nu sc* botezaseră, s-au pornit persecuţii şi contra creştinilor cari* nu aveau aceleaşi

păreri ca Biserica oficială. Chiar înain- 1c de întronarea creştinismului, un oarecare Manes fusese jupuit de viu (270 cl.Hr.) fiindcă încercase să împace învăţăturile lui Zarathustra şi ale lui Buddha cu ale lui Moisi şi

Iisus. însă şi mai grozav a sporit înverşunarea între creştini, după ce ei au pus mâna pe cârma statului. însuşi împăratul Constantin a avut de furcă cu vestitul eretic Arie (alungarea Sfântului Atanasie, Episcopul Alexandriei, amestecul poliţiei în Biserică şi chiar pogromuri, cum am zice azi). Arienii din Bizanţ dau foc mahalalelor unde ştiau că locuiesc mai mulţi ortodocşi; ortodocşii nu se lăsau nici ei mai prejos şi, cu timpul, de la încăierări şi crime locale, au ajuns creştinii la adevărate *războaie confesionale*, atât în Orient, cât şi în Occident. E destul să amintim că lăudatul împărat Carol cel Mare (cel încununat la Roma ca bun fiu al Bisericii), când a luat Saragosa, a dat poruncă să spânzure, să spintece ori să ardă pe cei care nu primeau creştinismul. Nu mai amintim pe nenorociţii albigenzi, stârpiţi ca nişte jivine prin sabia celor de un sânge şi o limbă cu er. însuşi Papa Inocenţiu al III-lea pusese la cale măcelul, dând voie tuturor haimanalelor să năvălească cu foc şi sabie asupra ţinutului locuit de cei mai paşnici cetăţeni ai regatului Franţei. Ce să mai zicem de inchiziţia organizată tot cu binecuvântarea Papei! Nici cei care purtau haina Bisericii nu puteau scăpa de furia ei. în 1318, patru călugări franciscani au fost arşi de vii în piaţa Marsiliei. De la 1317 până la 1323, numai în cinci ani, Bernard Gui, un dominican furios, a pus pe rug şase sute treizeci de eretici şi a schingiuit mii şi mii\ Dar luptele sălbatice din Paris, unde însuşi regele trăgea din fereastra palatului în gloata supuşilor săi, de *altă* confesiune creştină!... Nu mai înşirăm cruzimile lui Calvin care socotea bătaia, tortura şi chiar uciderea ca

mijloace potrivite pentru întărirea creştinismului! Fanatic ca un rabin, el punea Vechiul Testament pe acelaşi plan cu Evanghelia. Din iniţiativa lui, oameni de seamă ai Genevei au fost pedepsiţi cu moartea, suferind mai întâi cele mai grele schingiuiri. Creştinii de teapa lui Calvin au fost tot atât de cruzi ca şi cuceritorii Canaanuluî\

E de prisos să mai aducem aminte cuiva isprăvile lui Lo- yola în Spania, grozăviile din Olanda, Anglia, Scoţia, Irlan

Creştinismul românesc da şi alte ţări apusene, ori de războaiele religioase, dezlănţuite de Luther în Germania şi alte ţări ale Europei. în locul iubirii poruncite de Iisus, ura confesională ajunsese atât de departe, încât chiar dobitoacele erau împărţite din punct de vedere bisericesc. La Augsburg, nici mascurii catolicilor n-aveau voie să mănânce la aceeaşi teică cu ai protestanţilor5.

Să ne întoarcem acum privirea spre neamul românesc. Rătăciri ca cele înşirate mai sus nu s-au văzut niciodată în cuprinsul hotarelor noastre. Să pui pe cineva pe rug ori să-l înjunghii în numele lui Iisus, să măcelăreşti prunci, să ucizi femei şi bătrâni, să dărâmi biserici, să arzi oraşe şi sate, pustiind ţinuturi întregi numai din ură confesională, smintenia aceasta nu s-a pomenit niciodată între fruntariile noastre. Nu doar că noi, românii, am fi niscai sfinţi. Nu. Avem şi prea avem destule scăderi. Dar, cu toate păcatele noastre, crime în numele Evangheliei n-am făcut. Dimpotrivă, ne-am arătat aşa de îngăduitori faţă de credinţele altora, încât chiar cei alungaţi de aiurea ca eretici au fost primiţi în ţară, fără să-i întrebăm ce cred şi cum cred. După ce IIuss fusese ars pe rug, husiţii au aflat scăpare la noi. Iar rând regele Ungariei şi al Poloniei a cerut să-i alungăm, Alexandru cel Bun a răspuns că aşa ceva nu stă în deprinderile noastre faţă de oaspeţi. Tot astfel şi

lipovenii, alungaţi din Rusia, au aflat adăpost în România, cu toate că obiceiurile lor [cum ar fi] jugănirea bărbaţilor şi altele [asemenea] ni se păreau absurde. Iată, de altfel, ce mărturiseşte însuşi preşedintele comunităţii lipovene din Tulcea:

„Fugiţi din Rusia ele aproape două sute de ani, din cauza prigonirilor religioase, pe care stăpânirea rusească le îndrepta contra lor, lipovenii au sperat să găsească în Dobrogea libertatea ele a-şi păstra credinţa lor, aşa *cum o înţelegeau ei* (...). Până la 1878, de câte ori armatele ruseşti năvăleau pe aici, foarte mulţi dintre străbunii noştri au fost luaţi de aceste armate şi au fost *condamnaţi la moarte* în Moscova şi în alte oraşe ruseşti...

31

Simion Mehedinţi

Sub români însă, ei au avut şi au cea mai largă libertate de a-şi exercita cultul religios (...), de a-şi trăi traiul, aşa cum l-au apucat din părinţi/'46

Un cleric lipovean7 mărturiseşte la fel:

„Statul român *nu s-a gândit niciodată* să ne facă vreo supărare; bisericile şi preoţii lipoveni se bucură de acelaşi respect din partea tuturor, ca şi bisericile şi preoţii pentru ortodocşi. Şi nici nu se putea altfel, deoarece ne-am convins dintr-o lungă vieţuire la un loc de *firea îngăduitoare şi deschisă a românului.* Cum s-ar fi putut ca noi, creştinii, să nu ne bucurăm ele libertate, când chiar credincioşii celorlalte confesiuni *necreştine* se bucură nu numai de libertate, ci chiar de protecţia statului român? Iar libertatea aceasta nu e de formă, ci de fapte. Dovada sunt bisericile mari şi frumoase, care s-au înălţat în mai multe sate locuite de lipoveni (...) cu contribuţia locuitorilor, dar şi cu sprijinul statului care ne-a ajutat cu bani sau cu material de construcţie/

în aceeaşi foaie, s-au tipărit apoi o mulţime de articole şi studii, în care tătari, germani, bulgari şi alte

elemente alogene arată deplina libertate de conştiinţă, de care se bucură oricine în România. Iar atitudinea aceasta a poporului român nu e ceva întâmplător. Istoria dovedeşte că noi n-am cunoscut niciodată pornirea împotriva religiei cuiva. Şi mai bine se vede aceasta în folclorul autohtonilor. Românul are două zicători [cum] nu se poate mai expresive: *„Câte bordeie, atâtea obiceiel*\ Adică, nu te mira de aspectul extern al vieţii altora; iar când e vorba de latura tainică a sufletului, nu te amesteca în credinţele nimănui. Lasă-1 pe fiecare în *„legea lui“!* Atitudinea aceasta a românilor este atât de caracteristică, încât un străin, călător cu multă cultură istorică şi cu o bogată experienţă căpătată atât în Lumea Nouă, cât şi în ţările Europei, mărturiseşte fără înconjur că „Ţăranul român este omul cel mai tolerant din Europa“8. Iar scriitorul german Hans Carossa, luând parte la campania contra României în războiul mondial, a făcut nu de mult

Creştinismul romanesc umilitoarea mărturisire: „Am cunoscut atunci, în acel timp ■ Ir "rele încercări, poporul roman. Am cunoscut, poate, mai mult din fiinţa sa, decât aş fi putut cunoaşte colindând
iara în timpurile liniştite, ca simplu călător M~au impresionai adânc eroismul, abnegaţia şi puterea de jertfă ale soldatului român. Dar ceea ce m-a mişcat şi mai mult a fost bu- naiaiea şi ospitalitatea românească; acestea sunt cu adevărat I >n nerbiale. N-am cunoscut încă un neam atât de ospitalier

- a cel românesc"9.

De unde vine această rezervă a poporului nostru faţă de
< înştiinţa altora, vom [în]cerca să arătăm în paginile ce urmează. Vom vedea că au fost la mijloc şi unele cauze ex- irme (geografice şi istorice), dar lucrul hotărâtor este temperamentul rasei autohtone. Amintim, în treacăt, un singur l-ipi, căruia nu i s-a dat, după câte

ştim, însemnătatea cuveni- ia (iei dintâi edict de toleranţă în imperiul roman a pornii nu

• Ir la Constantin cel Mare. ci de la Galeriu (31D care – după m.miă – era dac. R drept că, pentru apărarea ordinii politice, persecutase şi el, ca şi alţi împăraţi, pe creştini, fiindcă nu priveau pe suveran şi oraşul Roma ca [pe] ceva vrednic de adorare; însă gestul omenos de a-i socoti [în] rând cu ceilalţi « eiaieni nu-1 mai făcuse nimeni până la dânsul.

I)ar, lăsând deocamdată la o parte explicarea sentimen- lului de toleranţă al poporului român, un lucru e sigur: ••rniimentul acesta a existat la noi într-o măsură excepţionala. Romier spune că în latura aceasta întrecem toate popicarele europene, iar rectorul Universităţii din Londra10 a mariurisit că a aflat în ţara noastră o toleranţă pe care el a immit-o „olandeză'1, luând ca termen de comparaţie popo- nil cel mai îngăduitor pe care îl cunoscuse până atunci. Ca- laclerizarea o socotim dreaptă. Cruzimile din Rusia Sovietica, unde bisericile au fost dărâmate sub ochii noştri, iar preoţii ucişi cu miile, ca în timpul persecuţiilor din epoca păgână, sunt fenomene care depăşesc nu numai fapta, dar si puterea de închipuire a poporului român. (Dacă cele petrecute în revoluţiile anilor din urmă, din Rusia până în

33

Spania, n-ar fi povestite de scriitori ca Gorki" şi Tharaucl'-, membru al Academiei Franceze, ne-ar veni greu să le socotim reale). Răsfoiască cine va voi istoria poporului român şi nu va găsi nici războaie confesionale, nici măcar persecuţii în legătură cu credinţele religioase ale cuiva.

2

Neutralitatea faţă de certurile dogmatice

Să vedem acum şi [în] ee fel se poate explica lipsa războaielor confesionale şi a persecuţiilor împotriva

credinţelor religioase.

linii au socotit că particularitatea aceasta izvorăşte din *nepăsarea şi fatalismul* care sunt notele cele mai limpezi şi lămurite ce se pot desprinde din sufletul şi caracterul nostru"13. Alţii au mers şi mai departe: consideră neamul romanesc ca ateu. „Românul nu are nimic sfânt; ceea ce se poate traduce că *nu respectă nicio valoare spirituală* în faţa instinctelor logice"14. în sfârşit, alţii, şi mai radicali, sim- plifică cu totul problema. „Viaţa omenească e, în generalitatea ei, lipsită de gânduri. Omul comun e prea trudit de munca lui zilnică pentru câştigarea existenţei, ca să mai aibă dorinţa de a se întreba care e *rostul* lui în lume. Iar aşa-zisul om superior, artist, om de ştiinţă, nu-i tare deosebii în reflexiile sale asupra vieţii, de muncitorul ogoarelor < >ri [de] păstorul turmelor; omul superior e şi el, aproape în unanimitatea cazurilor, tot un *izyvvzr^* — meseriaş – afundat cu totul în specialitatea lui şi tot aşa de opac pentru gândul metafizic ca şi un simplu plugar.<£l"

Mai departe: *„Omul din popor aproape nici nu are dorinţe pentru sufletul lui (...).* Viaţa lui îi rămâne tot aşa de lipsită de preţ ca şi natura în care trăieşte; precum *nu se poate bucura de nimic* din neasemănata frumuseţe care îl înconjoară, ci *p?iveşte toate dimprejurul lui numai utilitar*, lot astfel şi viaţa lui, rezumată şi organizată prin munca

Simion Mehedinţi milenară până la o monumentalitate incomparabilă nu îi este subiect de bucurie, ci preţuieşte dintr-însa numai ceea ce îi e de folos"16.

Rar s-au scris la noi şi despre noi lucruri mai false decât cele înşirate aici. Dacă [însuşi] un cercetător de fapte concrete, cum sunt arheologii, a putut ajunge la simplificări atât de naive, nu e de mirare că şi alţi

cărturari – tot atât de lipsiţi de intuiţia vieţii poporului român – au putui ajunge la încheierea că neamul românesc este nepăsător faţă de menirea sa pe lume, ba chiar şi ateu sadea. A crede însă în chip serios că plugarul şi păstorul (sau orice alt muncitor) ar fi incapabil, cum zice Pârvan, a se întreba despre „rostul" existenţei sale, să presupui că nu are „dorinţe" sufleteşti, că „nu se poate bucura de nimic (...), ci priveşte toate dim- prejurul lui numai utilitar"; că, în sfârşit, poporul ar fi ateu, toate acestea înseamnă a ticlui din închipuire o monstruozitate pe care etnografii n-au descoperit-o încă nicăieri până acum pe faţa pământului. în ce[-l] priveşte pe Pârvan, lunecarea în astfel de rătăciri a fost pusă de un critic pe seama ambiţiei arheologului de a filosofa şi de a face literatură. Ieşind din domeniul documentelor concrete, el a alunecat într-o „umflată paradă verbală", care l-a făcut pe acel critic să-i amintească vorba lui Maiorescu despre beţia de cuvinte1'.

Oricum ar fi, însă, un lucru e vădit: cine cunoaşte viaţa sătenilor şi literatura populară nu se va putea îndestul mira că i s-a putut atribui poporului român *nepăsare faţă de problema religioasă*, şi chiar înlăturarea ei prin *ateism.* Când vom arăta mai departe cum se oglindeşte ideea de Dumnezeu în folclorul românesc şi îndeosebi felul foarte omenesc în care a îmbrăţişat masa românească cultul Maicii Domnului şi al lui Iisus, se va vedea îndată că numai cei străini de înţelegerea vieţii rurale18 au putut categorisi poporul nostru ca *ateu, opac*. fără *dorinţe sufleteşti* etc.

Deocamdată, spre a se vedea cât de pripite sunt astfel de afirmaţii, este destul să răsfoiască cineva orice tratat de etnografie descriptivă şi va vedea că preocuparea magică

3 6

Creştinismul romanesc f.ijH.i religioasă şi, cu timpul, metafizică) este un fenomen mmersal *(ein*

*Eleinentargedaiikâ*1, cum se zicea pe timpul Im I >a.si ian). Iar încercarea de a stabili în dezvoltarea omului o Uza „prelogică44 a întâmpinat cele mai categorice obiecţii mi. De altfel, [nici] chiar autorul acelei aventuroase teorii n ,» îndrăznit să le atribuie, fie şi sălbaticilor „lipsa de gândii e, necum masei popoarelor ajunse la o treaptă mai înal- l.i de dezvoltare. Iar cât priveşte cugetarea religioasă, sir James Frazer şi-a dat nu prea de mult osteneala să arate cu num bogăţie de amănunte că preocuparea despre „rostul44 omului chiar „dincolo44 de mormânt se întâlneşte la *toate ui| n}}urilepământului,* din Malaysia până în Madagascar şi din Nigeria până în Columbia, dovedind astfel, cum obser- \ ,i şi Paul Valery, „identitatea firii omeneşti™ pretutindeni44 ■ti deci universalitatea fenomenului religios.

Prin urmare, a explica neutralitatea confesională şi tole- i.mia românilor prin *ateism, opacitate intelectuală* şi alte Momiri ale oamenilor de bibliotecă, lipsiţi de cunoaşterea \K'iii poporului român, este o penibilă şi vulgară eroare. Adev ărul e altul: românii n-au avut niciodată aplecare spre «cană în privinţa dogmelor. Schisma în legătură cu *fili-* cuminecătura cu azimă şi alte deosebiri invocate de (.Moliei i-au lăsat întotdeauna reci. Când a fost însă vorba de marea tulburare adusă de Luther, Calvin şi alţi „reformaţi »ri", care au aruncat ţările Europei în cele mai sângeroase ineaierări, atunci Mitropolitul Petru Movilă şi alţi clerici c lubzuiţi au luat iniţiativa adunării unui Sinod la Iaşi, pen
ii ii a statornici în chip public care este adevărata „mărturi- Mie ortodoxă44, spre a evita orice discuţie de prisos cu cei porniţi pe schimbare cu orice preţ. Iar Varlaam, prin „Răspunsurile44 date calvinilor, a apărat neamul nostru şi de dincoace şi de dincolo de Carpaţi de primejdia unei căderi Mib robia sufletească a străinilor. Noi, românii, n-am avut nevoie de Luther, de Calvin, [de] Loyola sau de alţii, ca să înţelegem doctrina lui Iisus; ne-

a fost de-ajuns tradiţia din bairâni şi firea noastră, ajutată la început şi de învăţăturile
37

Simion Mehedinţi lui Zamolxe, care ne făcuseră „aproape creştini înainte de creştinism". De aici şi liniştita noastră neutralitate faţă de toate certurile altora, când e vorba de tainele conştiinţei, şi cu atât mai mult când discuţia se încinge asupra lucrurilor mărunte.

Iată câteva dovezi: pentru interese cunoscute de toată lumea din Balcani, Patriarhia din Constantinopol a considerat câtva timp pe bulgari ca schismatici. (De altfel, şi românii, până să dobândească autocefalia Bisericii, au întâmpinat, din partea Patriarhului grec, unele greutăţi în ce priveşte sfinţirea Mirului şi alte chestiuni bisericeşti). Dar Biserica română n-a dat prea mare însemnătate pretenţiilor ierarhiei constantinopolitane, mai ales când în chestiunile canonice se amestecau şi unele interese materiale sau politice. De aceea, îndată ce Biserica română, după Unirea din 1918, a ajuns să aibă un Patriarh, capul clerului român a întins prieteneşte mâna vecinilor de la miazăzi, fără să mai ţină seama de mărunţişuri şi de zâzanii.

Alt caz: Biserica anglicană, după câteva secole de la marea frământare pricinuită de luteranism, calvinism şi alte variante ale protestantismului, aducându-şi aminte de atitudinea paşnică a creştinilor răsăriteni în timpul tulburărilor *Reformei*, a [în]cercat în anii din urmă să se apropie iarăşi de străvechiul trunchi al Ortodoxiei creştine. Cu acest gând, personalităţi eminente ale clerului englez au venit în România, să cunoască mai de aproape împrejurările bisericeşti de la noi. S-au discutat atunci mai multe chestiuni canonice, iar căpeteniile Bisericii române s-au arătat gata să privească în chipul cel mai neutral deosebirile secundare, căutând să înlesnească apropierea Bisericilor în spiritul celei mai

cordiale îngăduinţe creştine.

Faptele acestea dovedesc oricărui om de bună credinţă că, în loc de discuţii dogmatice şi subtilităţi cazuistice, împinse până la ceartă, poporul român este caracterizat prin- tr-o reală nepărtinire faţă de cei care se gândesc întâi de toate la Iisus şi pun Evanghelia mai presus de nuanţele lo-

Creştinismul românesc i ;ile ale practicării creştinismului. După cum s-a zis că „ţă- ijnul român este omul cel mai tolerant clin Europa“, tot ,ini fel putem afirma şi că pătura noastră conducătoare este cât se poate de puţin exclusivistă. Rectorul Universităţii din Londra, după cum am spus, a rămas foarte impresionat de rezerva poporului român faţă de luptele religioase. Iar pen- ini a găsi un termen de comparaţie, i s-a părut că singuri ohindezii s-ar putea asemăna cu românii în ce priveşte neutralitatea confesională.

Prin urmare, pe bază de mărturii şi fapte pozitive, consunăm că discreţia poporului nostru nu înseamnă „nepăsa- H‘“, „lipsă de gânduri^, „opacitate pentru gândul metafizic" şi iiuiinare „numai pentru ceea ce îi e de folos“, ci ea izvorăşte dintr-o reală *omenie* („humanitas“) şi are cauze cu mult mai iulânci decât au putut bănui unii cercetători pripiţi. Anticipând asupra celor ce vor urma, putem spune de pe acum ca neutralitatea noastră în chestiuni confesionale este semnul unei reale maturităţi sufleteşti, dobândită printr-o lungă experienţă istorică. Iar lucrul acesta se leagă mai cu seamă de trei împrejurări:

întâi, de *vechimea neamului carpatic.* Autohtonii Daciei k‘prezintă una dintre cele mai vechi populaţii din Europa. Antropologul Eugene Pittard crede că poporul nostru trăieşte pe aceste locuri încă din perioada neolitică. Pe lângă măsurătorile somatice, mai vine în ajutorul acestei păreri şi

0dovadă etnografică: ceramica nearsă. Tehnica acestei olă- rii arhaice durează şi azi în Transilvania, acolo unde Mure- miI iese din lanţul vulcanic al Carpaţilor răsăriteni, ceea ce kirntă în chip lămurit că pătura rurală – cea mai veche dintre urate – stăruieşte aici încă din timpurile preistorice.

A doua împrejurare explicativă este *nivelul superior al*

1*irilizaţiei carpatice.* Când negustorii milezieni au început a toi pe la gurile Dunării, în secolul al Vll-lea înainte de era creştină, dacii (sau geţii, cum le ziceau grecii) erau plugari temeinici, aşa că puteau exporta cereale. în secolele următoare, creşterea vitelor era la ei atât de înfloritoare, în-

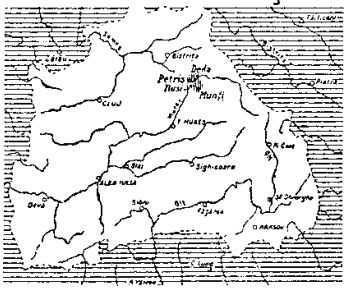

Regiunea din valea Mureşului: Deda, Pelri.s, Munţi etc., cu ceramică lucrată de mână (după Filimon)

cât vindeau şi altora cai clc prăsilă; erau apoi podgoreni bogaţi (regele Burebista a trebuit chiar să mai reducă suprafaţa viilor); erau pescari harnici (Dunărea forfotea de ciobacele sau *monoxilele*lor, cum s-a dovedit în timpul expediţiei lui Alexandru cel Mare); erau mineri vestiţi prin bogăţia podoabelor de aur etc.

Dar şi mai semnificativă era *înălţimea culturii lor.* Ceea cc uimise mai mult pe colonii greci, care pătrunseseră cu negustoria în bazinul Dunării de jos, era sufletul autohtonilor şi îndeosebi religiozitatea lor, adică socotelile cu veşnicia. Herodot, părintele istoriei, al

geografiei şi [al] etnografiei, care călătorise mult şi văzuse toate popoarele mai de seamă ale lumii de atunci, ne lasă o mărturie [cum] nu se poate mai caracteristică. La geţi, el nu găsise nici temple uriaşe, ca cele din Egipt, nici palate strălucite, ca-n Babilon, nici opere de artă, ca-n oraşele greceşti. Dar aflase altceva:

o privire asupra vieţii de o seriozitate şi o adâncime uimitoare. Cu un singur cuvânt, el îşi arăta admiraţia, numind

|*<’ sirămoşii noştri „nemuritori, adică preocupaţi de viaţa

• I* ■ *dincolo* de mormânt, într-o măsură neobişnuită aiurea.

(acdem că faptele acestea sunt de ajuns spre a lămuri numritatea sunetului românesc şi atitudinea sa neutrală il«-|spre] care a fost vorba mai înainte.

Sar putea însă ca unul sau altul să aducă o întâmpinare: im cumva aprecierea lui Herodot şi a grecilor de la gurile I >1 mării va fi fost inexactă?

La aceasta, putem răspunde cu deplină linişte: nu. Fiind-
i.i u‘găsim această judecată şi peste patru secole, ba încă şi in.ii categoric. Strabonv, cel mai mare geograf din vechime, w'Mit explorator, ca şi Herodot, însă spirit cu mult mai pM/.iiiv şi mai sobru, ne spune vŞi el lămurit: „Este un lucru dr care *nimeni* nu se poate îndoi şi care răsare din *leală isforia geţilor* (dacilor): râvna religioasă a fost, *de când lu- mca, caracterul precumpănilor al firii lor*

Lată de politeismul grecilor, al căror panteon era plin cu îmi felul de zei şi de zeiţe cu slăbiciuni omeneşti (adulter, r.elnzie, furt, beţie şi alte păcate ca ale muritorilor de rând), ii»-dinţa dacilor într-un mare zeu al luminii, Sabazios, era

ieva [cum] nu se poate mai serios şi mai solemn. Ei trăiau (ii gândul răspunderii: la fiecare cinci ani, printr-un sol trimis anume pe lumea cealaltă, prin moarte voită (că doar \ uia de *aici* nu era decât o pregătire pentru cea de *dincolo),* poporul din Carpaţi dădea socoteală marelui zeu de- ■.pre faptele sale pământeşti – un semn de reală maturitate.

<) legătură atât de strânsă cu lumea cerului şi cu gândul veşniciei trebuia să aibă ca urmare, în chip firesc, un fel de neutralitate îngăduitoare (ca să nu zicem dispreţuitoare) faţa de basmele mitologice ale grecilor; iar mai târziu, după primirea credinţei creştine, trebuia să-i ducă pe părinţii noştri la aceeaşi neutralitate (ca să nu zicem silă) faţă de alunecările ereticilor şi de toate certurile lor copilăreşti.

'trebuia... deoarece, dacă e adevărat că *neblesse oblige*, esie şi mai adevărat că *maturitatea obligă*, adică impune datorii popoarelor, întocmai ca şi indivizilor ajunşi pe o

înaltă treaptă de împlinire sufletească. Iar cea dintâi datorie a omului copt la minte este cumpătarea, adică fereala de extreme, fiindcă acestea, prin firea lucairilor, îl depărtează de adevăr, care presupune, tocmai din contra, un fel de echilibru între antiteze.

De altfel, maturitatea morală a strămbunilor noştri se mai întemeia şi pe [o] altă împrejurare: precumpănirea sau „primatul sufletului" asupra vieţii materiale. Lucrul acesta a fost relevat de Strabon şi se va lămuri şi din cele ce urmează. \

3
Primatul sufletului

Pe când în ţările dimprejurul Mediteranei, cu teatre, palestre, arene, jocuri olimpice şi alte întocmiri de petreceri?, grija de cele trupeşti avea o mare precădere

(exprimată mai târziu prin formula: *mens sana in corpore sano),* dacii plecau tocmai de la principiul opus: *numai cine are suflet sănătos poate păstra şi sănătatea corpului* – aşa-i învăţase legiuitorul lor, Zamolxe.

A fost deci o mare mirare la Atena, când Socrate a arătat discipolilor săi ce fină cugetare se ivise în lumea din ţinutul
IHinării şi al Carpaţilor. De aici, admiraţia sa faţă de doctrina lui Zamolxe. Amândoi erau temperamente etice excepţionale şi deci făcuţi să se înţeleagă unul pe altul. Văzând corupţia care sporea mereu la Atena: cinismul sofiştilor, demagogia unor ambiţioşi ca Alcibi^de şi alţii, luxul, înmulţirea heterelorVI şi alte păcate, cinstitul educator şi-a dat bine scama că orice reformă de la suflet trebuie să înceapă. Aşa că planul său se potrivea de minune cu învăţătura înţeleptului care povăţuise pe daci,— un neam pe care Socrate nu-i cunoştea decât din auzite, fiindcă filosoful abia ieşise până în marginea Atenei. De bună seamă, cum preţuia pe Zamolxe, aşa trebuie să fi preţuit educatorul atenienilor şi pe daci. Iar preţuirea era întemeiată.

într-adevăr, spre deosebire de grosolăniile vieţii dimpreju- ml Mediteranei (cu bacanalii, saturnalif11 şi alte vulgarităţi), o parte dintre locuitorii Carpaţilor trăiau în cea mai mare cumpătare, hrănindu-se cu poame, lapte, miere, bureţi, fe-

Simion Mehedinţi rinclu-se de sânge şi de carne. Spre deosebire de mulţimea care umbla cu capul gol (acoperit numai de plete – *comaţi)* şi trăia în felul maselor muncitoare,, sihastrii numiţi *ccipno- bciti* duceau o viaţă mai mult contemplativă; erau respectaţi ca o clasă superioară şi purtau pe cap căciulă, dar nu de piele, ci împletită din fire de lână (cum e comanacul călugărilor noştri). Columna traiană ne arată pe însuşi Decebal cu căciulă la fel, ceea ce dovedeşte de câtă

cinste se bucurau acei pustnici în faţa poporului dac. \

Mai avem apoi şi o altă dovadă a preţuirii celor sufleteşti. Pe lângă monarhul militar, dacii aveau şi Iun] al doilea cân- muitor, pe Marele Preot – un fel de rege spiritual. însuşi puternicul Burebista, cel mai mare suveran al neamului dacic, s-a sprijinit pe autoritatea şi pe sfatul preotului Deceneu.

Aşadar, „primatul sufletului" n-a fost la daci vorbă goală, ci o realitate simţită până în latura vieţii politice. Ar fi destul acest singur fapt să încredinţeze pe oricine că mărturisirile lui Herodot şi Suabon cu privire la idealismul dacilor erau exacte. Nu în zadar, grecii îi numeau „nemuritori". Cel puţin Strabon o mărturiseşte fără echivoc: „Este un lucru de care nimeni nu se poate îndoi şi care n:. :.—re din toată istoria geţilor (dacilor): *râvna religioasa a fost, de când lumea} caraclerul precumpănitor al J'irii lor.* Evlavia aceasta, cunoscută „de când lumea", ne dă dreptul să considerăm pe strămoşii noştri aproape ca un fel de *creştini înainte de creştinism.*

Şi nu credem să fie o exagerare, dacă am considera pe daci drept exponentul cel mai înalt al culturii antice, în latura etică. E destul să ne gândim la un lucru: între păgânis- mul brutal al popoarelor dimprejurul Meditcranei (fenicieni, egipteni, greci, cartaginezi etc.) cu lupte de gladiatori, cu beţie la serbări (la cele dionisiace) şi alte bădărănii şi viaţa barbarilor din pădurile Europei nordice, ca unii ce trăiau în felul pieilor-roşii, bând din cranii de om, poporul carpatic (cel puţin prin sihastrii lui) forma o insulă de reală înălţime morală.

C re ş i i n i snu 11 ro m fi n esc

I >:ir nu numai clasa capnobaţilor, ci întregul popor clac .1 .11.nat la un moment [dat] o pildă de tărie sufletească mura în toată istoria veche: când legiunile romane, după hipic crâncene, au pătruns până la zidurile

Sarmisegetuzei, ir-.h presus de jertfa ostaşilor care se războiseră timp de di.uazeci de ani pentru întregirea ţării, s-a ridicai jertfa m ;ylui şi a nobilimii. Deeci>al, generalii şi alţi fruntaşi şi-au il.n singuri nv''1^.—.; e.urna' [ca] să nu sufere umilirea de a
i vii în mâinile învingătorului. Căderea Troici – un Iumh frumos; a Cart: unei – o ruşine, prin laşitatea şi
< I‘ " rrtăciunea cârmaenor; căderea Sarrnisegetuzei — o tragedie Iară pereche în toată lumea antică.

Iar dacă lucrurile stau aşa, dacă „primatul sufletului*4 era o lealitate la poporul legat de Carpaţi şi de Dunăre (.fluviu ■.faur pentru daci, ca şi Gangele pentru indieni), nu e nicio mu a re ceea ce a urmai; în viata acestui popor, după ce s-a
< u-sunat. Credinţa localnicilor în „nemurirea sufletului" şi credinţa într-un mare zeu al luminii erau cea mai firească îndrumau* spre creştinism. Cine avea o idee atât de înaltă despre divinitate nu se mai putea coborî la harţă pentru mărunţişurile ereticilor, ci a rămas neutral faţă de credinţele altora, care dueeau o viaţă închinată slăbiciunilor pământeşti.

In rezumat.: primatul sufletului, gândul la nemurire şi atitudinea contemplativă manifestată în sihăstrie au rost lioil atâtea cauze care au ţinut poporul carpatic departe de uiacirile vulgare ale păgânismului, iar după creştinare, l-au scutit ele lunecările neofiţilor abia trecuţi la doctrina lui Ii- **mis,** fără a avea destul reazem sufletesc în propria tradiţie a neamului lor.

4

Arhaismul creştinismului românesc împrejurările pe care le-am înşirat mai sus ne ajută să înţelegem şi o altă particularitate a creştinismului românesc: arhaismul său.

Momentul în care s-au creştinat dacii nu poate fi determinat prin texte precise, ca la neamurile botezate pe cale administrativă, la o anume zi, din porunca unui

anume stă- pânitor. împrejurarea aceasta, adică lipsa documentelor scrise, este de multe ori un izvor de judecăţi [cum] nu se poate mai naive. Folicularii cad lesne victima unor sofisme copilăreşti: lipsa *textului* înseamnă pentru ei însăşi lipsa *lucrului* despre care e vorba. (După o astfel de logică, America n-ar fi existat, decât după ce-a descoperit-o Columb...).

Ţinând seama însă de situaţia geografică a Daciei şi de pulsul atât de viu al vieţii greceşti şi romane la gurile Dunării, încă din epoca anterioară erei creştine, este foarte firesc ca ceea ce se petrecuse în Iudeea, în Asia Mică şi în tot bazinul Mării Egee, unde Apostolul Pavel şi ucenicii săi făcuseră atâtea călătorii pentru răspândirea Evangheliei, să fi răsunat şi în ţările de la Dunăre.

E drept că istoria notează mai întotdeauna chiar evenimentele mari cu oarecare întârziere. Reformele însemnate nu sunt primite la început decât cu [o] oarecare sfială şi numai într-un cerc mai îngust. Când e vorba de religie, păturile cârmuitoare rămân de obicei timp îndelungat lângă cultul oficial, mai ales când statul şi religia sunt atât de strâns unite, ca la popoarele antice, puse fiecare sub protecţia unui

Creştinismul românesc rm .special. Şi nici masa sătenilor nu se arată doritoare de înnoiri, până ce pilda nu vine mai de sus. De aceea, ideile tic ii se răspândesc de obicei pe tăinuite, în cercuri mici ale păliirii mijlocii, printre meseriaşii oraşelor, printre negustori, nuuinari, hamalii porturilor etc., iar de unii ca aceştia isto- fhi nu prea ţine seamă.

I)ar în Dacia lucrul nu s-a petrecut tocmai aşa. Circulaţia ivn mai intensă era, se înţelege, în oraş şi mai ales în porturile de la Dunăre şi de la mare. De la Odessos (Varna) p;m:i la Tyras (Cetatea-Albă), coloniile se ţineau lanţ, iar geţii de sute de ani locuiau nu numai cetatea carpatică, ci ajunseseră până la malul mării. Sub

Dromichete, Remaxos şi Burebista, ei erau protectorii porturilor greceşti. Ba avem dovezi că, în unele porturi, ei formau chiar majoritatea populaţiei. Pe timpul când Ovidiu era exilat la Constanţa *('/omis),* oraşul acesta era plin de cojoacele dacilor. Vorbind mereu cu ei, poetul deprinsese până şi limba localnicilor şi făcea versuri în graiul lor. Prin urmare, cele ce se petreceau în Orientul apropiat şi în tot bazinul Mediteranei puteau lesne să ajungă şi la urechile dacilor pontici. De unde urmează că şi „Vestea cea bună“, adică *Evanghelia*, a putut pătrunde încă de la început în cuprinsul pământului dacic. Aceasta cu atâta mai mult, cu cât aici era şi o altă înlesnire: însăşi nobilimea dacică putea fi accesibilă noii doctrine, ca una care cinstea viaţa austeră a capnobaţilor şi traiul lor contemplativ. Amândouă aceste fapte uşurau din capul locului apropierea de doctrina predicată în Galileea. (:;it priveşte ţărănimea, măcar că sătenii sunt de obicei conservatori, dar cea dacică a putut să afle mai repede despre ce e vorba, din cauza unei împrejurări căreia nu ştiu dacă i s-a dat până azi atenţia cuvenită. împrejurarea e următoarea: dintre toate legiunile romane, cea care trăise mai mult liimp] în legătură cu evenimentele de la începutul creştinismului a fost a V-a *Macedonica*. Ea ţinuse vreme lungă garnizoană în Palestina, aşa că soldaţii ştiau tot ce se lega în acel timp de Ierusalim: predica lui Iisus, procesul cu fariseii,

Simion Mehedinţi răstignirea, revolta evreilor, dărâmarea Templului etc. S-a nimerit însă că tocmai această legiune să fie mutată în castrul de la Igliţa *Cfrocsniis),* malul Dunării, aproape de Măcin. Veteranii împrăştiaţi în satele Dobrogei erau, aşadar, un fel de cronică vie a tuturor întâmplărilor legate de evenimentele de la începutul creştinismului.

Nu numai atât. Aceeaşi legiune., în generaţia următoare a fost aşezată chiar în mijlocul Daciei, la

Turda *(Potaissa),* împrăştiind şi pe aici veterani. Astfel, nepoţii şi strănepoţii legionarilor care dărâmaseră Ierusalimul puteau asculta în fiecare zi ceea ce bunicii şi străbunicii văzuseră cu ochii în ţara de unde pornise noua învăţătură.

Altă împrejurare favorabilă: după cucerirea Dacici, a năvălit aici o mulţime de coloni *(infinitei copia* veniţi nu numai dinspre Iliria şi Italia, dar şi din provinciile răsăritene, atraşi de bogăţia ţării (un fel de Californie a lumii vechi). De bună seamă, printre ei erau şi creştini, fiindcă chiar din epoca lui Traian, creştinismul era foarte răspândit în Asia Mică şi [în] Peninsula Balcanică. O vedem din scrisorile lui Pliniulx către împărat. Aşa se explică pentru ce găsim ruine atât de însemnate de biserici *(basilica)m* Dobro- gea. Dacă Episcopul din Tomis ia parte chiar la cele dintâi Sinoade ecumenice, aceasta e o dovadă concretă că Biserica Fusese organizată aici de timpuriu. Aşadar, afirmaţia celor care pun începutul creştinării daco-romanilor abia în secolul al IV-lea nu se potriveşte cu faptele. Cei care judeca astfel sunt, de obicei, victimele unei iluzii optice: sunt deprinşi a lega viaţa poporului dac numai de cetatea carpatică, pe când, în realitate, ea s-a desfăşurat încă din timpul lui Darius Histaspex de la munte până la mare, cum dovedesc două fapte clin acea epocă: împotrivirea geţilor contra armatei persane, ce înainta prin Dobrogea, spre vadul Dunării, la Isaccea, apoi împotrivirea celor din podişul Transilvaniei şi din Moldova contra sciţilor doritori să-i primească, ba să se şi întovărăşească cu ei la luptă contra lui Darius. Aşadar, încă de pe atunci constatăm prezenţa elementului

Creştinismul românesc

Mninliion nu numai în Dacia continentală, aclică în cetatea imunilor, dar şi în Dacia maritimă sau pontică. Cu atât mai hm li, viaţa străbunilor noştri se manifestase, *în tot ţinutul ţh i'sta*, în cele cinci secole următoare, cum

o dovedesc cu prisosinţă cuvintele lui Ovidiu, martorul acestei vieţi timp tic* opt. ani, la Tomis.

Apoi, se mai adaugă şi un alt fapt de mare însemnătate, înmuierea creştinismului în Dacia fusese înlesnită nu nuni. ii de credinţa în nemurirea sufletului şi de doctrina lui Ziiiiiolxe, dar şi de altă împrejurare. Cultul lui Mithra se întinsese din Asia spre Europa încă din timpul lui Pompei şi ti|l| prietenului său Burebista. Adorarea luminii se potrivea minunat cu credinţele dacilor, care trăgeau cu săgeţi spre nori, să-i alunge, spre a nu întuneca cerul. ^Expresia „Sfântul Soare“ se aude şi azi în gura poporului nostru). Pe de alta parte, sângele jertfei adusă zeului solar, 'urn se vede din atâtea monumente păstrate în cuprinsul ţării noastre, era un fel de introducere spre simbolismul creştin (sângele lui lisus, vărsat pentru mântuirea oamenilor). Aşadar, nu numai doctrina lui Zamolxe, dar şi larga răspândire a cultului mithraic înlesnea apropierea localnicilor de creştinism.

în sfârşit, trebuie să mai ţinem seama şi de împrejurarea ca răspândirea unei credinţe religioase este mai uşoară la inceput, când dogmele ei nu sunt încă fixate. în secolele dintâi ale creştinismului, cei care aduceau „Vestea cea bună" căutau, după vorba Apostolului, să se facă „tuturor toa- te“, ca pe toţi să-i dobândească pentru noua învăţătură. Mai târziu, când formele se înmulţesc, când ierarhia şi canoanele sunt fix; ::e, începe cazuistica, iar propaganda lâncezeşte.

(!ât de rotund mergeau treburile în cele dintâi secole ale erei creştine, avem o bună dovadă în mărturisirile lui Grigo- rie cel Mare. Când venise vorba de răspândirea Evangheliei in arhipelagul britanic, inimosul Papă spune aşa: „M-am gândit mult la cazul cu Anglia. Desigur, templele idolilor acestui neam *nu trebuie să fie dărâmate*, ci numai idolii din ele. Să se facă apoi aghiasmă, să se stropească zidurile, să

Simion Mehedinţi

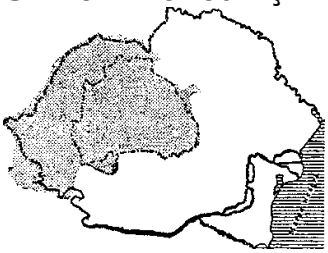

întinderea cuvântului *cuminecătură {Atlasul limbii române*)

se ridice altare, iar sub ele să se aşeze moaştele... ca să treacă astfel de la cultul demonilor, la slujirea lui Dumnezeu"21. De la păgânism la creştinism, pasul s-a făcut uneori aproape pe nesimţite şi, prin urmare, a fost posibil ca lucrul să se petreacă la fel şi în unele părţi ale Daciei.

De altfel, limba însăşi, martorul cel mai vechi şi mai credincios al vieţii unui neam, ne arată vechimea creştinismului românesc şi chiar arhaismul lui. Cuvântul biserică aminteşte *basilica*, adică tribunalul roman; unde e acum altarul C*altar* sau *altare*) stătea judecătorul; cuvântul *martor* e şi mai clar: aminteşte epoca „martirilor", care au fost, fără îndoială, mulţi şi în Dacia, o dată ce a fost cu putinţă această alunecare de înţeles, iar semantismul nu se putea întâmpla decât înainte de 315-325, când creştinismul a încetat de a mai fi persecutat, aşadar *înainte* de secolul al patrulea şi înainte de retragerea legiunilor sub Aurelian. Tot aşa, *cruce*, *rugăciune, lumânare, cuminecătură, cimitir, cucernic, Crăciun*, Florii (*Florilia*), Rusalii *(Rosalia)* ş.a. sunt documente vădite despre Arhaismul Bisericii române.

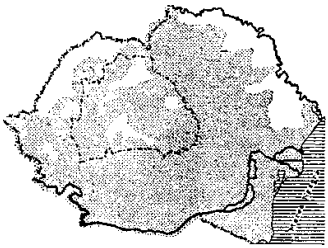

întinderea cuvântului *judeţ {Atlasul limbii române)*

Nu numai că suntem aici, la Dunăre şi lângă Carpaţi, *singurul popor* căruia nici geografia, nici etnografia, nici istoria nu-i cunosc alt loc de origine, dar suntem în bazinul Dunării de jos, *singurul popor creştinat pe nesimţite*, încă din cele dintâi timpuri ale erei creştine, pe când vecinii noştri, fiind veniţi de aiurea, adică „venetici", au primit botezul mult mai târziu, — unii pe cale administrativă, adică foarte sumar (Mulţimea, de pildă, a fost silită să treacă prin apa unui râu, iar când a ajuns pe malul celălalt, a fost considerată popor creştin).

în rezumat: despre vechimea creştinismului românesc nu mai poate fi nicio îndoială. Cine priveşte pe hartă răspândirea cuvântului *cuminecătură, împărtăşajiie* şi *grijanie*, vede numaidecât că forma arhaică s-a păstrat mai bine tocmai în cetatea Carpaţilor. Probabil, vorba era mai întinsă spre răsărit, ca şi cuvântul *judeţ* (din „judex"), dar a fost strâmtorată de pe urma slavonismului. în treacăt, am putea observa doar atât: lipsa de logică a cărturarilor care dincolo de document nu mai văd nimic. Dacă *lipsa documentului* înseamnă pentru astfel de oameni *lipsa lucrului*, ei ar tre

Simion Mehedinţi bui una din două: sau să nege creştinarea poporului român, fiindcă le lipseşte din arhivă *documentul cu data botezării lui*; sau să ne arate în ce loc şi în ce timp a fost creştinat neamul românesc. După cum, pe temeiul sofismului că lipsa documentului dovedeşte lipsa lucrului, odinioară se contesta

continuitatea22 vieţuirii românilor în teritoriul Daciei Traiane, tot aşa ar trebui, pe baza acestei ieftine metode, să ni se nege şi participarea la creştinism, deoarece convertirea noastră nu se află trecută nicăieri în vreun calendar, la anume an şi zi, cum s-a întâmplat cu cei împinşi spre Biserica creştină prin iniţiativa unui stăpânitor şi sub sila unei porunci administrative23.

Notă — Pentru părerea lui Unamuno (vezi nota 18) despre lipsa de toleranţă religioasă şi cruzimile războiului civil din Spania, ca urmare a influenţei ţiganilor, vezi: Jerome şi Jean Tharaud, *Cruelle Espagne,* Paris, 1937, p. 239- Numai în provincia Catalonia au fost schingiuiţi şi ucişi vreo 700 de preoţi şi călugări (unii dintre ei „unşi cu păcură şi răstigniţi pe uşa bisericii").

întrebat dacă nu cumva furia de a vărsa sânge e o urmare a amestecului cu arabii şi berberii, Unamuno a răspuns: „Se poate...“, dar a atras luarea-aminte mai ales asupra ţiganilor, „populaţie rătăcitoare de căldărari, spoitori, geambaşi de cai, coşari, ghicitori (...) pe care îi găseşti peste tot în Spania, chiar în satul cel mai mic. Ei au porniri primitive, sălbatice, fără omenie, antisociale; sunt încredinţat că de la ei ne-a venit această crudă moştenire" (p. 239).

în România, ca şi în Spania, o altă cauză a fost amestecul comuniştilor. (Răsculaţii din Brăila erau toţi comunişti — *Universul*,, 1 februarie 1941). Să nu uităm însă nici anarhia intelectuală şi morală a epocii care a urmat războiului de întregire. Alături de o „concentrare cu adevărat rară de incapacităţi personale în conducerea şi guvernarea poporuluiic, au mai contribuit la tulburarea spiritelor şi unii cărturari cu temperament de agitatori, fiind ei înşişi agitaţi de o nepotolită vanitate şi dorinţă de a comanda. Nestatornicia lor nu numai în latura politică, dar şi în părerile sociale — şi chiar literare — a fost atât

(k‘ scandaloasă, încât unui profesor de reală notorietate i s-a putut aduce această grozavă înfierare publică: *eşti sufleteşte nccinstit*.Xl (Din aceste usturătoare cuvinte i s-a tras moartea acuzatorului, apoi şi moartea acuzatului, adeverinclu-se astfel proverbul că „toată pasărea pe limba ei piere“).

Aşadar, grozava încercare de război civil în România (tocmai când hotarele ţării erau fărâmate!) e o urmare nu numai a incapacităţii politicienilor şi a lipsei lor ele cinste; nu numai a influenţelor străine (fie comuniste, fie masonice), dar şi a exemplului rău dat de unii cărturari care, prin lipsa lor de onestitate sufletească, ajunseseră un izvor de impuritate morală şi o cauză directă a zăpăcirii tineretului...

5

Simbioza între Biserică şi Stat, fără antagonism

Pătrunderea pe nesimţite a creştinismului în Dacia a avut urmări de mare însemnătate pentru neamul din Carpaţi. Le putem cuprinde pe toate într-o singură formulă: *stabilirea unei simbioze între Stat şi Biserică, fără ciocniri*, pe de o parte, şi fără contaminarea politică, atât de păgubitoare în viaţa altor naţiuni, pe de altă parte.

La noi, Biserica şi neamul au trăit în deplină solidaritate, chiar de la început. Pentru a înţelege aceasta, e nevoie să ne dezbărăm de unele prejudecăţi ale cărturarilor. De obicei, ei socotesc retragerea legiunilor pe timpul lui Aurelian drept o catastrofă pentru Dacia. Realitatea a fost cu totul alta. Plecarea administraţiei şi a funcţionarilor imperiului a fost o adevărată uşurare pentru populaţia din tot cuprinsul Daciei.

într-adevăr, *pax romana* încetase de mult. Anii de la suirea lui Traian pe tron până la moartea lui Marcus Aureliu au fost cea din urmă epocă de relativă sănătate a statului roman. Cu urmaşul său, Commodus, un spoitman

uşuratic şi fără demnitate, semnele descompunerii ies repede la iveală. E drept, agonia mai durează câteva secole, dar trebuie să ţinem seama că zvârcolirile nu se simţeau atât la marginea imperiului, ci mai ales înăuntrul lui, iar deznodământul nu mai putea fi amânat. După ce avusese un singur cap, statul roman ajunsese bicefal (cu doi monarhi), apoi policefal, [din momentul în care] împăraţii îşi adăugară ca tovarăşi o sumă de Cezari. (Când citeşti descrierile lui He-

Creştinismul românesc fn<li;mx", martor ocular al acestor grave prefaceri, simţi că «filj'jşiiul se apropie: statul devenise o arenă de lupte între generalii doritori să se facă împăraţi, punându-se în fruntea legiunilor pentru a porni asupra Italiei şi a se încorona la Roma).

I)e aceea şi vedem în acest timp un fapt bătător la ochi: Aurel ian (bărbat harnic, deştept şi ager în treburile militare) nu se gândeşte numai la asigurarea graniţei faţă de barbari (goţi), ci şi la apărarea Romei, ridicând repede un *:id împrejurul capitalei.* Nu la Dunăre, la Rin sau la Eufrat era pericolul cel mare, ci chiar în mijlocul Italiei21. Prin urinare, retragerea legiunilor din Dacia însemna o reală uşurare: pentru această provincie, fiindcă ieşea din viesparul imperiului.

Mai întâi, locuitorii Carpaţilor scăpau de zurbava legionarilor doritori să ridice pe tron mereu alt general, ca să capete donaţiunile obişnuite în astfel de ocazie. Scăpau apoi de ceva şi mai grav: de asprimea impozitelor care ajunseseră excesive, fiindcă cheltuielile statului creşteau necontenit. Traian găsise finanţele ruinate în urma risipei slăbănogului Domiţian. Dar tezaurele enorme luate din Dacia, ţara cea mai bogată în aur pe acele timpuri, îi dădură înţeleptului împărat putinţa nu numai să echilibreze bugetul25, dar să şi suspende încasarea impozitelor din tot imperiul — lucru ne[mai]auzit până atunci! Totuşi, risipa împăraţilor

cheltuitori, numeroasele împărţiri de daruri cu ocazia urcării pe tron a atâtor împăraţi şi cezari, jafurile legate de fiecare război civil, confiscările ş.a., făcuseră să crească impozitele până într-acolo încât, la o sută de ani după moartea cuceritorului Daciei, statul era aproape de faliment, aşa că s-a văzut silit să falsifice el însuşi moneda. Aurul pierise, cum se întâmplă întotdeauna în vremuri de mare criză, iar argintul era numai o amăgire. (Monedele aveau numai 10% metal nobil, iar restul era aramă curată). Cu alte cuvinte, o adevărată „inflaţie", cum se zice în timpurile noastre.

Cu ce să mai plătească statul armata şi funcţionarii ? Rămânea un singur mijloc: rechiziţiile în natură (grâne, vite şi chiar veşminte!). De aceea, ca să scape de dări, locuitorii îşi părăseau casele, se ascundeau pe unde puteau şi produceau cât mai puţin, deoarece prisosul era răpit de fisc. De la o vreme, fuga a fost oprită: s-a făcut o lege ca nimeni să nu se mai poată muta dintr-o casă în alta, sau măcar să-şi schimbe profesiunea. Iar cine avea o moşie sau măcar un petec de pământ, acela părăsea oraşul şi se aşeza la sat, spre a trăi cât mai nebăgat în seamă26. Astfel, viaţa orăşenească începuse a scădea încă din secolul al doilea după Hristos, iar decadenţa va continua şi în secolele următoare. E destul să amintim atât: dările ajunseseră aşa de grele, încât cei săraci îşi vindeau până şi copiii, numai să scape de asuprirea fiscului. Mărturisirea aceasta o va face însuşi Papa Grigorie cel Mare.27

Aşadar, faţă de suferinţa care creştea necontenit în sânul imperiului, *retragerea legiunilor a însemnat pentru populaţia Daciei o reală înlesnire a traiului.* Cei legaţi de pământ prin agricultură, păstorit şi podgorit, nu numai că nu s-au grăbit să urmeze legiunile şi perceptorii statului, dar s-a întâmplat ceva neaşteptat: cei din

imperiu căutau adăpost în Dacia. „într-un glas se roagă *ţăranii romani să~i lase a trăi cu barbarii (...).* Şi-apoi să ne mirăm că nu pot fi învinşi goţii, când sătenii sunt mai bucuroşi să fie cu ei, decât cu noi.“28 Pe de altă parte, cum ar fi fost cu putinţă să încapă toată populaţia dintre stepa scitică şi cea pa- nonică — un ţinut de peste 300.000 km2 — într-o mică provincie, ca Dacia aureliană! Faţă de astfel de fapte şi mai ales faţă de mărturia atât de vădită a lui Salvianus, nu poate rămâne [nici] cea mai mică îndoială că retragerea legiunilor, departe de a fi o catastrofă, clin contra, a fost un câştig imediat pentru localnici. (Din cazul acesta poate vedea oricine că istoria, când e scrisă de oameni lipsiţi de intuiţia geografică a ţinuturilor unde se petrec evenimentele, şi de cunoaşterea relaţiilor etnografice, poate fi un mare izvor

Creştinismul romanesc ilr interpretări false, chiar când e vorba de faptele cele niiti .simple).

Dar nu numai în secolul stăpânirii goţilor (care erau în m.ue parte creştini), ci şi [în] secolul următor, sub huni, alluaţia Daciei a fost favorizată de împrejurări. Personalitatea lui Attila a fost înfăţişată fals de scriitorii deprinşi a clama .şi declama (istoria se citea pe atunci în forum şi ţinea h k de teatru). Departe de a fi o calamitate pentru Dacia, cuceritorul asiatic, aşezânclu-şi scaunul în câmpia Tisei, plănuise întemeierea unui mare imperiu barbar în faţa celui loman. (în câmpiile catalonice, el avea sub comanda sa o mulţime de neamuri europene). De aici, nevoia de a cruţa emirul imperiului său, Dacia, cum dovedeşte grija sa pentru populaţia de la Dunăre, să nu fie stingherită în relaţiile ei comerciale cu locuitorii de pe malul drept al fluviului. I.uerul nu e deloc de mirare, din partea unui monarh cu planuri atât de întinse şi cult (ştia latineşte, avea secretar pentru limba elenă, preţuia muzica, locuia într-un palat luxos, ba avea şi

apucături de eleganţă în ce priveşte îmbră- eamintea). Nu Dacia, ci Italia şi alte părţi ale imperiului au avut să sufere mult de pe urma expediţiilor hunice, iar cine plânge soarta poporului din Carpaţi, după retragerea legiunilor, ar face mai bine să-şi amintească ce se petrecea de la Kufrat până în Spania, în acele veacuri de agonie a lumii romane. Adevărul e că furtunile cele mari se îndreptau atunci mai ales în două direcţii: spre Bizanţ şi spre Roma. Când lombarzii lui Agilulf ajunseseră până sub zidurile Romei, Papa povesteşte următoarele: „Am văzut cu ochii mei romani legaţi cu funia, ca nişte câini, şi târâţi spre Galia, spre a fi vânduţi'09. De altfel, e lucru ştiut azi că nu barbarii au ruinat imperiul roman, ci ruina imperiului, pricinuită de cauze interne, i-a chemat pe barbari — ba încă unii dintre ei chiar s-au silit să-l restaureze.

Am înşirat aceste fapte pentru a dovedi un singur lucru: ceea ce unii şi alţii numesc „miracolul românesc", adică stăruinţa poporului român în Carpaţi, nu e deloc o minune.

57

Simion Mehedinţi

Populaţia daco-romană a rămas legată de cetatea caipatică şi de împrejurimile ei din mai multe motive lesne de înţeles:

— mai întâi, fiindcă era mai *numeroasă* decât barbarii ce treceau pe aici şi era răspândită pe un spaţiu foarte întins. Năvălitorii reprezentau un fel de armată în marş, iar după ce poposeau, stăpânirea lor peste ţinutul dimprejur era mai mult cu numele. Singura legătură a localnicilor cu străinul era dijma;

— [în al doilea rând, datorită unei] împrejurări favorabile pentru autohtoni: *civilizaţia şi cultura* lor era cu mult superioară faţă de [cea] a barbarilor. Viaţa urbană, cum s-a arătat mai sus, scăzuse încă din timpul imperiului. Odată prădate şi arse de barbari, oraşele nu

s-au mai putut ridica, însuşi vestitul *forum* din Roma, care văzuse gloria atâtor oameni de stat şi mari generali, ajunsese obor de vite... în schimb, satele — mai ales cele care nu nimeriseră în calea invaziei — îşi duceau viaţa ca şi mai înainte. în Dacia, cu atâţia munţi, atâtea văi şi atâţia codri, păstorii de pe plaiurile carpatice, muncitorii de pământ, prisăcarii, pescarii din Balta Dunării şi altă lume mărunţică, oricât de strâmtorată ar fi fost, reprezentau totuşi ceva mai mult decât veneticii nelipiţi de pământ. Faţă de barbarii puţini, inculţi şi nestatornici, autohtonii, dând elementului parazitar dijma cuvenită, şi-au putut urma rosturile vieţii lor de toate zilele, sub formă de mici structuri locale: *judeţe, cnezate* şi *voievodate*.

Aşadar, nici urmă de „miracol^. Cuvântul acesta, atât de impropriu, este un răsunet târziu al istoriei bântuite încă de retorică. Continuitatea neamului românesc în Dacia este dovedită acum prin atâtea probe antropologice, etnografice şi lingvistice, încât niciun cercetător serios nu mai simte nevoia să stăruie asupra eP. Am reamintit totuşi aceste fapte numai ca să arătăm care era starea socială şi sufletească a poporului din Carpaţi, în momentul când religia creştină a început a fi un factor decisiv în viaţa lui istorică.

înainte însă de a vedea rolul Bisericii creştine ca un cheag al organizării noastre politice în Evul Mediu, se cuvi

Creştinismul românesc ne să amintim că cel dintâi factor de consolidare etnică, după retragerea legiunilor din Dacia, fusese pentru noi însăşi *limba latină.* Ca un fel de hotar nevăzut, dar mereu *auzit,* graiul a păstrat mai departe unitatea neamului şi l-a separat de amestecarea cu străinii. Capitalul intelectual al limbii latine fiind superior faţă de idiomurile barbare, era firesc ca limba autohtonă să dureze şi să se afirme, după cum o unealtă

puternică învinge şi înlătură una slabă. La masa lui Attila, Priscus a auzit vorbindu-se limba *ausonică.* (Secretarii cuceritorului, care arăta o mare plăcere să trateze şi să pertracteze înainte de începerea ostilităţilor, scriau latineşte şi greceşte, iar poruncile către localnici nu puteau fi date decât în limba înţeleasă de ei). Astfel, graiul latin, (ausonic) ca singurul mijloc de înţelegere între cei legaţi de cetatea carpatică şi de Dunărea de jos, a devenit un fel de limbă de circulaţie (*Verkehrssprache),* cum zice un eminent filolog german, într-o comunicare despre originea românilor, făcută nu de mult la Academia din Berlin31. Pentru fiinţarea mai departe a neamului din Carpaţi, limba a fost aşadar un sprijin incalculabil. în rezumat, afirmarea poporului nostru în spaţiul carpato-danubian a fost ajutată mai întâi de *număr*: încă din mileniul întâi înainte de Hristos, împreună cu tracii, noi formam blocul etnic cel mai mare din Europa (Herodot). Apoi, am fost ajutaţi de civilizaţia noastră superioară (agricultură cu export de cereale, creştere de vite cu export de animale pentru prăsilă, podgorie — până la supraproducţie, pescuit abundent, industrie casnică, admirată chiar de greci etc.). Nu mai puţin am fost ajutaţi de cultura noastră superioară mai ales în latura etică (credinţa în nemurirea sufletului); în sfârşit, de limba latină, una dintre cele două mari componente ale culturii antice.

La toate acestea, s-a adăugat, după începutul erei creştine, şi *Biserica.* După retragerea legiunilor, sfaturile şi poruncile Bisericii au trebuit să ia locul autorităţii oficiale, anulată în chip firesc din ziua plecării funcţionarilor statului. Desigur, însă, că nu plecaseră toţi. Cei legaţi de intere

Simion Mehedinţi se le familiei şi proprietăţii au rămas locului, cum se întâmplă totdeauna şi peste tot în astfel de împrejurări. în orice caz, tribunalul nu putuse

pleca, în el s-a continuat exercitarea magistraturii. De cine? Obiceiurile dacilor ne lămuresc deplin: la ei, preotul era şi judecător. Şi astfel, *basilica,* adică judecătoria ori tribunalul, a devenit pe încetul *biserica*. Omul a sfinţit localul civil, dându-i caracter religios. în lipsa sancţiunii administrative a statului, a rămas sancţiunea morală reprezentată de preot, fiind el însuşi continuator al vechiului *popa* — bărbatul însărcinat cu sacrificiile păgâne. Cel care împrăştia sângele jertfei în cultul mithraic împarte acum, pe temeiul unui simbolism analog, vinul şi pâinea *cuminecăturii* creştine.

Pe calea aceasta, Evanghelia a ajuns pe nesimţite un fel de lege nescrisă, ţinând locul magistraturii. Că lucrurile s-au petrecut astfel ne-o dovedeşte însăşi limba, documentul cel mai *întreg* al vieţii unui popor. Pe când scrisul este ceva fragmentar şi intermitent (în timp şi în spaţiu), limba este un *tot permanent*, ca un fel de înregistrare totalitară a vieţii. Terminologia latină: *lege, judecător, judeţ, judecată, a judeca*... dovedeşte că *dreptatea* romană nu pierise pe pământul Daciei. Sunt însă trei cuvinte care cuprind ele singure veacuri de istorie. Mai întâi cuvântul *lege,* care a ajuns să însemne în limba noastră trei lucruri dintr-o dată: *Credinţă religioasă, Cod civil* şi chiar *Naţie* sau neam, cum dovedesc zicătorile populare („în legea lui“ înseamnă: „în credinţa lui despre divinitate'1; „om fără-de-lege“ înseamnă un om care nu ţine seama de rânduielile ţării în care trăieşte; ce „lege de om e ăsta?“ înseamnă: din ce naţie face parte, când nu-i de „lege românească", adică creştin ortodox?).

Al doilea cuvânt semnificativ este *credinţa*. Spre deosebire de alte limbi romanice, vorba aceasta are la noi iarăşi trei înţelesuri: unul *teologic* (confesional); altul *politic,* lealitate sau fidelitate, iar altul *juridic:* „credinţa boierilor mei“ înseamnă în actele domnilor români *exactitatea* mărturiei celor pomenite în act.

Creştinismul românesc în sfârşit, e al treilea cuvânt care arată mai limpede decât toate cât de strânsă a fost legătura dintre Biserică şi Neam în ce priveşte rânduiala vieţii sociale. Cuvântul *afurisenie*, sentinţa cea mai grea a judecăţii la care poate fi supus un creştin, arată că ea pornea din Biserică. După cum *afierosirea* era cea mai solemnă consacrare a cuiva, tot aşa *afurisenia* a căpătat în mintea poporului nostru înţelesul celei mai grave condamnări. Când geografia lingvistică va cartografia întinderea acestor cuvinte, iar folclorul va fi mai adânc analizat, de bună seamă vom vedea din ce în ce mai clar rolul Bisericii în dezvoltarea neamului.

Deocamdată ne oprim la următoarea constatare: îmbinarea atât de intimă a unor noţiuni atât de diferite *în acelaşi cuvânt* a fost o urmare firească a izolării în care am rămas după retragerea legiunilor pe linia Dunării. Rămânând afară de graniţele imperiului şi de atingerea cu celelalte neamuri romanice, evoluţia noastră a fost deosebită. La noi, Biserica creştină a căpătat [un] mare rol social şi chiar politic *înainte de a fi fost recunoscut creştinismul ca religie de stat.* Aproape cu o jumătate d*t* secol înainte de edictul lui Constantin, Evanghelia a trebuit să ţină în Dacia loc de constituţie socială şi politică.

Aşa se explică de ce simbioza între organizarea civilă şi cea religioasă s-a putut face la noi fără antagonism. (Ne ajutase, e drept, şi vechea legătură dintre monarhii daci şi marii preoţi care săteau alături de ei ca sfetnici în toate împrejurările însemnate). împrejurarea colaborării dintre Stat şi Biserică a fost însă un adevărat noroc. în statele păgâne, capul statului era şi zeul naţiunii (până şi împăraţii romani au făcut această enormă greşeală de a coborî divinitatea la nivelul vieţii omeneşti plină de lunecări). Dacii, cu înalta lor spiritualitate, au nimerit un drum mai cu min- le: regele reprezenta puterea militară în politică; Marele-

Preot era simbolul puterii religioase, dar zeul luminii trona deasupra tuturor muritorilor. Cu alte cuvinte, simbioză fără confundare, ca la păgâni, dar şi fără contaminare, cum s-a

Simion Mehedinţi întâmplat mai târziu în statele creştine, unde autocraţii s-au amestecat în teologie, iar reprezentanţii clerului (Patriarhi, Papi etc.) s-au apucat să facă politică. Lucrul era însă inevitabil: când e puternic, statul se amestecă mai mult decât se cuvine în treburile Bisericii, după cum clerul, când ajunge la o ierarhizare mai complicată, nu păstrează măsura faţă de stat, ci caută să şi-l subordoneze ori i se subordonează pentru interese materiale sau de altă natură: pentru persecutarea ereticilor etc.

Lucrul acesta s-a adeverit repede la sudul Dunării, când Dacia a rămas afară din imperiu. îndată după recunoaşterea oficială a creştinismului prin decretul constantinian a şi început amestecul politicii în Biserică. Pentru a astâmpăra unele certuri dintre teologi, împăratul a convocat Sinodul de la Niceea, pe care l-a prezidat în persoană, măcar că nu înţelegea limba greacă. Dar dezbinările s-au ţinut lanţ — tulburând liniştea statului şi ducându-1 pe împărat până la dezgust. Iată ce scria Episcopilor adunaţi în Sinodul de la Tyr: „Mă tem ca *adevărul* să nu fi pierit în mijlocul atâtor patimi. Ar trebui să luaţi pildă de la barbarii care, de frica puterii mele, păzesc legea lui Dumnezeu". (De bună seamă se gândea la goţi şi la alţi barbari din apropierea Dunării de jos, un ţinut pe care-1 cunoştea foarte de aproape încă din tinereţe). [Pe] de altă parte, nici clerul nu se lăsa mai prejos cu critica şi aluziile politice. în legătură cu Sinodul de la Tyr, iată ce spunea Sfântul Atanasie: „Cu ce drept oamenii aceia (partizanii Episcopului Arie) au convocat un Sinod contra mea? Cu ce obraz pot ei să numească Sinod o adunare prezidată

de un prefect (...) şi în care poliţia pune lucrurile la cale ? Ce Sinod e acela, unde prefectul vorbeşte, iar Episcopii tac şi pleacă fruntea înaintea lui? (...) Dacă vor să judece ca Episcopi, ce nevoie aveau de prefect şi de soldaţi sau de scrisoarea de convocare semnată de împărat ?“3'

Din acestea se vede în ce gravă criză sufletească se afla pe atunci lumea mediteraneană. Spre deosebire de evrei, la care statul era al lui Iehova, iar clerul putea destitui pe re

62

Creştinismul românesc ge („ungând" pe altul plăcut preoţimii), grecii şi romanii ajunseseră la o colaborare mai armonioasă între stat şi religie. (Zeul sau zeiţa cetăţii era un protector firesc şi lua uneori parte chiar la război, pentru a ocroti comunitatea politică, de care era legat prin ofrande aduse în temple etc.). Astfel de zei puteau uneori să fie luaţi prizonieri şi duşi în robie. Şi iată acum se iveşte o problemă nouă: aducându-şi aminte de amestecul lui Iehova în punerea şi depunerea monarhului, precum [şi] de titlul [de] *pontifex maximus,* şi de divinizarea împăratului la romani, Constantin ia asu- pră-şi convocarea Sinodului de la Niceea şi se amestecă în teologie, iar prefecţii, poliţia şi armata încurcă şi ei treburile Bisericii. Scandalul a izbucnit chiar de la început într-o măsură la care nimeni nu se aşteptase. Sfântul Atanasie, Episcopul Alexandriei şi cap al opoziţiei contra împăratului, o mărturiseşte în chipul cel mai făţiş. Un moment, el caută sprijin tocmai la Episcopul din Roma. [Pe] de altă parte, Episcopii Romei, tot cu gândul la *pontifex maximus* şi la supremaţia politică a vechii Rome, vor luneca şi ei cu încetul spre interese politice, gândindu-se chiar la întemeierea unui stat teocratic, statul *papali* în rezumat: de la cezaropapismul lui Constantin şi [al] altor împăraţi bizantini (unii cufundaţi în teologie), s-a trecut cu timpul

la un fel de papocezarism, la Roma, având pretenţia uriaşă de a subordona sceptrului pontifical toate ţările, adică tocmai ce putea fi mai străin de atitudinea pur spirituală a lui Iisus. („împărăţia Mea nu este din lumea aceasta../'). Nenorocita lunecare a Bisericii creştine spre politică a fost una din cele mai grave erori ale vieţii europene. Iar judecata aceasta nu porneşte de la vreun liber-cu- getător contemporan, ci chiar de la marele catolic Dante, martorul luptei dintre Papă şi împărat. De aceea, inimosul creştin numeşte pe Papă „principe al fariseilor, care ţine în aceeaşi mână şi sabia, şi cârja pastorală", iar despre Biserica Romei, mărturiseşte că „a căzut în noroi, fiindcă a con

63

Simion Mehedinţi fundat cele două puteri şi s-a murdărit ca şi catâroaica pe care încalecă Papa* *(Purgatoriul* cântul XVI).

Ce-a ieşit din Bizanţ şi din Biserica apuseană, cu pretenţia ei iudaică de a supune statul lui Iehova, se ştie. S-a ajuns cu timpul la formula barocă: *cujus regio, ejus reli- gio*xm, jignitoare nu numai pentru orice creştin, dar şi pentru orice conştiinţă omenească.

Nimic din toate acestea nu s-a pomenit în cuprinsul pământului carpatic.

Mai întâi, ne-au ferit de atitudini excesive însuşi temperamentul potolit al rasei şi evlavia ei, relevată de Strabon ca o însuşire precumpănitoare a caracterului dacilor. Zeul luminii (Sabazios) şi Zamolxe nu aveau nimic din asprimea lui Iehova al evreilor — contractual, exclusivist şi răzbunător.

în al doilea rând, - neamul dacilor avea îndărătul lui o lungă tradiţie de armonizare între cugetarea religioasă şi cea politică. Deceneu, Vezina şi alţi Mari Preoţi sunt sfetnici, nu nişte fanatici cu blestemul pe buze, ca în Vechiul Testament. Echilibrul era deci şi în sânge, şi obiceiurile moştenite de la străbuni53.

Privind deci creştinismul în faza lui de închegare, când nu era însoţit de multe forme, iar Biserica nu ajunsese încă la destulă ierarhizare a funcţiilor, poporul daco-roman a primit marea doctrină ca [pe] un fel de altoi pe propria sa credinţă religioasă. Iar când s-a trezit singur, după retragerea legiunilor, situaţia Bisericii sale, ca şi cea politică, nu putea fi decât foarte modestă: în latura civilă, nişte jucleţi (apoi cnezi şi voievozi), iar în cea bisericească, popi sau preoţi şi chorepiscopi, adică un fel de protopopi. De Epis- copi (afară de Dobrogea) ori de Mitropoliţi, legaţi de vreun oraş cu rolul de capitală, nici vorbă nu putea fi.

Astfel, din nevoie am făcut, cum se zice, virtute: strâmtorarea ne-a împins spre armonie, în loc de antagonism. Trăind cu barbarii în coaste, n-am avut răgaz pentru certuri, chiar dacă temperamentul nostru ar fi fost certăreţ — ceea ce nu era însă în firea noastră. Am fost bucuroşi să ne stre-

Creştinismul românesc curăm printre greutăţi, ascultând de căpeteniile civile şi bisericeşti, care stăteau ca un fel de mijlocitori între masa satelor şi barbari. Iar năvălitorii aveau şi ei interes să recunoască aceste autorităţi locale spre a putea strânge dijma cu ajutorul lor. Avem o dovadă palpabilă: chiar în mijlocul viforului celui mare al năvălirii tătărăşti, descrisă de călugărul Rogerius de la Oradea, veneticii s-au servit de judeţii noştri ca de un fel de perceptori3".

Concluzie: cele înşirate până aici dovedesc, credem, un lucru cu neputinţă de tăgăduit. Pentru locuitorii Daciei a fost un real câştig să nu aibă nicio atingere cu certurile politico-dogmatice din imperiul roman. Atât cezaropapis- mul împăraţilor din Bizanţ, cât şi papocezarismul de la Roma şi, mai târziu, ţaropapismul de la Petersburg, au fost şi sunt, pentru conştiinţa oricărui creştin nepărtinitor, o adevărată desfigurare a

învăţăturii lui Iisus — total străin de preocupările politice3'. îndemnându-ne să dăm Cezarului ceea ce este al Cezarului, iar lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu, întemeietorul creştinismului înlăturase din capul locului orice putinţă de antagonism între Biserică şi Stat. Pentru oamenii sinceri, doctrina evanghelică era şi este cât se poate de limpede: nici clericii să nu se amestece în uneltiri politice, nici cârmuitorii politici să nu calce peste conştiinţa religioasă a cuiva: *simbioză, fără ciocnire*! Aceasta a fost formula care a exprimat şi exprimă cugetul cel mai exact al poporului român cu privire la raportul între puterea temporală şi cea spirituală. Aşezarea geografică „în calea răutăţilor" a fost compensată astfel, măcar în parte, prin pacea sufletească în latura religioasă.

6

Lipsa ereziilor şi a ereticilor

Cele constatate până aici lămuresc nu numai lipsa de ciocniri între Biserică şi Stat, dar şi lipsa de lupte dogmatice în sânul Bisericii române. Neamul nostru a fost scutit şi de erezii, şi de eretici.

Pentru timpurile mai vechi, avem însăşi mărturisirea împăratului Constantin din scrisoarea mai sus amintită, iar mărturia lui este de mare preţ pentru noi, fiindcă monarhul cunoştea foarte bine ţinutul de la Dunăre36 (făcuse chiar lucrări de fortificaţie în Dobrogea). Avem apoi şi chezăşia Sfântului Atanasie, apărătorul Ortodoxiei37. Şi lucrul nu-i ele mirare. Locuitorii Daciei, rămaşi sub stăpânire gotică timp de aproape un secol, îşi vedeau de necazurile lor, [pe] când, în cuprinsul imperiului, creştinismul era bântuit de certuri nesfârşite. Goţii, ca barbari ce erau, îmbrăţişaseră arianismul. După cugetul lor, tatăl avea până şi dreptul de a-şi ucide copiii... Atunci, cum Dumnezeu-Tatăl să fie deopotrivă cu Iisus-Fiul ? Nedumeriri din acestea simpliste, ca şi subtilităţile teologiei, nu aveau căutare în satele Daciei.

Fiecare îşi îngrijea nevoia şi neamul, sau „neamul nevoii‘\ cum va spune Eminescu.

Dar şi mai târziu, după criza ariană, ereziile n-au putut prinde rădăcini în viaţa localnicilor. într-adevăr, după plecarea goţilor, cei care s-au perindat pe pământul Daciei au fost păgâni: huni, gepizi, slavi, avari, bulgari, maghiari, pecenegi, cumani şi tătari — toţi indiferenţi faţă de credinţa noastră religioasă.

Creştinismul românesc

Abia pe la [anul] 1000, când s-au creştinat ungurii şi s-a format în pusta panonică un „stat apostolic", s-a ivit pentru noi necazul. La început, ungurii erau ortodocşi, dar, urmând despărţirea între Biserica răsăritului şi cea apuseană, Papii au pornit a ne considera schismatici şi a asmuţi pe regii Ungariei contra poporului român. Persecuţia aceasta a durat timp de secole, dar românii au rămas credincioşi creştinismului lor arhaic. Vechea evlavie dacică le-a ţinut mai de cald decât sofisticăria bizantină şi politicăria papală. Arieni, nestorieni, novatieni, marcioniţi, iconoclaşti38, bogo- mili şi alţi sectanţi au rămas toţi străini de sufletul poporului nostru, după cum şi mai târziu luteranismul, calvinismul şi alte schisme nu ne-au ademenit câtuşi de puţin. E ştiut că dezbinările religioase nu prea pleacă din sate, adică din mintea ţăranilor, ci de obicei din zarva oraşelor. Şi fiind românii un popor de plugari, era firesc ca, după ruinarea oraşelor din cauzele mai sus arătate, să rămână scutiţi de agitaţia ereticilor. Unamuno, povestind cu ce evlavie se închinau două ţărănci într-o bisericuţă din Pirinei, simţea o adevărată silă amintindu-şi d*efilioque* şi de alte mărunţişuri teologice, de care bietele creştine habar n-aveau.

Aşa şi la noi — ba încă mai mult decât în Pirinei. Creştinismul nostru păduratic a rămas la adăpostul Carpaţilor mai curat decât al altora, adică mai aproape

de simplitatea celui predicat în Galileea. Iar în privinţa aceasta ne-au ajutai trei împrejurări: mai întâi, temperamentul calm: evlavia dacică (relevată de Strabon) şi înclinaţia către contemplare a vechilor noştri sihastri (capnobaţi). Poporul român, nefi- ind habotnic şi nefăcând proces gândului altora, nu şi-a pierdut timpul cu cicăleli confesionale şi cu subtilităţi cazuistice. Cu atât mai puţin s-a gândit să asuprească pe cineva pentru credinţa lui. Arderi pe rug, spânzurare, osândă la moarte pentru felul cum înţelege ori nu înţelege Evanghelia nu s-au văzut niciodată în cuprinsul hotarelor noastre.

1)in contră, românul a avut întotdeauna eleganţa morală de

Simion Mehedinţi a-1 tolera pe „fiecare cu *legea* lui“ şi de a-1 „lăsa în plata Domnului".

Ne-a ajutat apoi, cum am spus, viaţa rurală, însoţită de mari greutăţi — mai ales în epoca năvălirii barbarilor.

în sfârşit, ne-a ferit de pecinginea ereziilor şi despărţirea destul de timpurie de imperiu. Abia pusese Constantin semnul crucii pe steaguri că, în locul *iubirii* creştine, a izbucnit cea mai cumplită ură şi dezbinare: sinoade şi con- tra-sinoade, canoane şi contra-canoane, anateme şi con- tra-anateme... O zarvă atât de urâtă, cum nu se pomenise niciodată în timpul păgânătăţii. Un singur exemplu: când a fost să se adune Sinodul de la Serdica (Sofia), Episcopii s-au despărţit, fără să ţină măcar o singură şedinţă. Atât de mare era înverşunarea dintre ei! De aceea, putem spune că, după cum fusese o uşurare pentru populaţia carpatică să scape de sarcinile fiscului, când administraţia romană s-a retras o dată cu legiunile, tot aşa a fost un mare noroc că despărţirea de imperiu i-a ferit pe localnici de atingerea cu scandalurile bisericeşti.

Celor ocrotiţi de munţii şi codrii Daciei le-a fost destul un lucru: să se simtă prin limba latină, prin

numele *rotna- nus* şi prin „legea“ creştină deosebiţi de barbari. Iar aceasta nu e o simplă ipoteză. Ţăranul din Carpaţi ţine minte şi azi ostenelile unui vrednic creştin, căruia calendarul nu i-a făcut parte de nicio zi deosebită pentru sărbătorirea lui, dar pe care sătenii îl pomenesc şi acum zilnic, ca pe un fel de străjer al credinţei noastre bătrâneşti. Seara la culcare, plugarul zice aşa:

Cruce-n casă, cruce-n masă
Cruce-n tuspatru colţuri de ţară
Şade Sân Nichita în mijlocul casei>9.

Slujba sfântului nostru Episcop e „să ţină pe draci de păr“.

El ne veghe,
Ne priveghe De cu seară Pân ’ la cinioară,
De la cinioară Pân ’ la cântători,
De la cântători
*Pân ’ la revărsat de zori*40.

Din toate acestea, se poate vedea cât de împăcat era poporul român cu tradiţia moştenită din bătrâni şi cât de calmă era cugetarea sa religioasă. Fiind „aproape creştini înainte de creştinism", deşi prididiti de năvăliri — sau, poate, tocmai din cauza aceasta — [românii] nu şi-au schimbat nici gândul, nici simţirea de hatârul cuiva. Vremelnicia stăpânirii barbarilor le-a dat sentimentul statorniciei şi i-a întărit în rezistenţă. De aici Ortodoxia arhaică a poporului român, mereu aceeaşi ca şi mirosul cetinei de brad şi al răşinei carpatice, care ţinea loc de tămâie. Iată pentru ce, această Ortodoxie nu are nevoie de certificatul nimănui, fie de la Apus, fie de la Răsărit sau de aiurea. Aibă parte fiecare de ceea ce este al lui, dar să ne lase şi pe noi cu ceea ce este al nostru. Nu jinduim nici la Bizanţ, nici la Roma, şi cu atât mai puţin la Moscova. Din contra, socotim că este o greşeală stăruinţa copilărească a celor ce leagă mereu soarta

mănăstirilor noastre de nişte călugări străini şi îndeosebi de stareţul Paisie. Acest monah rus — chiar dacă ar fi venit fără niciun alt gând — şi chiar dacă viaţa lui ar fi fost luminoasă ca lumina soarelui, a fost [doar] o clipă faţă de vechimea sihăstriei din Carpaţi. Poporul nostru pomeneşte în baladele lui pe alţi schimnici:

El îngenunchia ••i m i se ruga,
Şi mi se jura Ca el să trăiască
69

Simian Mehedinţi

Şi să schimnicească Prin văi şi prin munţi, în Domnul să crează,
Nimic să nu vază Şi să nu auăă De frate■ de rudă,
Nici popă tocând,
Nici clopot trăgând,
Nici păsări cântând,
*Ci vântul bătând Şi ape curgând*41.

Doar pe malurile Gangelui şi la asceţii din Himalaia, dacă mai aflăm atâta înstrăinare de cele lumeşti. Era oare nevoie ca urmaşii sihastrilor daci să afle ce este contemplarea religioasă de la nişte bieţi călugări de pripas, veniţi de peste Dunăre ori dinspre Moscova? Astfel de iluzii optice nu se pot naşte decât în mintea cărturarilor miopi, arvuniţi buchiilor şi prin urmare lipsiţi de intuiţia vieţii reale din mănăstirile şi schiturile risipite prin toate colţurile dosnice ale ţării şi mai ales prin pădurile Carpaţilor.

Adevărul e acesta: arhaismul terminologiei noastre bisericeşti (singuri noi am derivat numele bisericii din numele tribunalului roman), analiza folclorului, care leagă obiceiurile noastre religioase direct de ale păgânismului roman, şi amănuntul etnografic al păstrării comanacului (căciulă împletită, ca a vechilor capnobaţi) ne arată destul continuitatea de viaţă religioasă mai lungă decât a tuturor vecinilor şi o calmă sedimentare de obiceiuri creştine devenite tradiţie. Trăind în umbră, am

trăit în relativă linişte, cel puţin în latura religioasă. Organizaţia politică fiind slabă, cea bisericească nu putea fi nici ea decât smerită, iar smerenia e o condiţie favorabilă criticii şi deci sănătăţii morale. Nu ne-am lăsat ademeniţi de vântul înnoirilor venite de aiurea. Ereziile nu ne-au ispitit.

Din contra, prosperitatea politică şi huzurul material sunt mai degrabă cauze de tulburări. Cine zice ierarhie (civilă ori bisericească) cu multe trepte, acela zice îndată multe ambiţii, multe interese şi, deci, ocazie de multă ciocnire. în catedrale de marmură puteau fi pompă, rivalităţi, certuri între eretici, prigoniri şi tot neastâmpărul lumesc. în schituri de lemn (adesea întreaga biserică era „dintr-un lemn“) aşa ceva era cu neputinţă. De aceea, am trăit în relativă izolare până târziu. Nici călugărilor bizantini (mai târziu fanarioţi), nici celor papistaşi (sosiţi cu sabia în mână la Posada), nici celor moscoviţi nu le suntem datori în latura Evangheliei. Putem privi spre vecinii noştri (mai ales în ce priveşte ereziile) cu deplină seninătate, ştiindu-ne creştini mai vechi decât ei şi cu o experienţă religioasă mai bogată decât a lor, cum se va vedea şi din cele ce urmează.

7

Prezenţa lui Iisus în folclorul naţional

Un alt semn caracteristic pentru Ortodoxia noastră este adânca pătrundere a lui Iisus în legende şi [în] alte creaţii ale sufletului românesc.

Poezia — îndeosebi cea populară — este ceva mai filosofic şi mai adânc decât istoria. „Puterea poeziei este mai înaltă decât a celui mai mare istoric (...) fiindcă prin poezie dobândeşte cercetătorul ştiinţa despre felul omenirii în genere, precum şi lămuriri cu privire la ceea

ce este vremelnic ori naţional/' Poezia este aşadar „icoana părţii eterne din viaţa popoarelor, învăţând u-ne despre ele în toate privinţele şi adeseori ea este *singurul lucru păstrat şi mai bine păstrat"* din tot trecutul lor.

Cuvintele acestea vin tocmai de la Aristotel, iar cine crede că sunt prea vechi, să afle că ele sunt întărite în timpurile noastre şi de vestitul Burckhardt, unul dintre cei mai cunoscuţi şi recunoscuţi istorici — mai ales în latura ei mai fină, unde e adică vorba de literatură şi de artă42. Aşadar, cine vrea să cunoască mai de aproape cugetul şi simţirea unui neam, când e vorba de viaţa sa religioasă, în poezia populară şi în tot ce ne leagă de folclor se cuvine s-o cerceteze.

în ce priveşte Biserica popoailui român, este [cum] nu se poate mai semnificativă duioşia colindelor care dezmiar- dă pe Cel născut în Betleem, ca şi cum ar fi un prunc omenesc, „mititel şi-nfăşeţel“, parcă S-ar fi născut în vreun sat de păstori români, în Carpaţi, „la poalele codrului, sub aripa cerului". Chipul lui Iisus culcat în staul, aşa cum l-a vă-

/ut imaginaţia poporului român, luminează tot întunericul nopţii de Crăciun: stâlpii colibei ciobanilor se prefac în făclii; nuielele gardului de la iesle lucesc ca nişte lumânări, iar paiele ca nişte lumini mărunţele:

în iesle pe flori de fân Unde Dwmiezeu năştea,
Pajişte verde creştea,
Din plociunt\ făclii ardea,
Din grădeleA, himinele,
Din păiţe, luminiţe...

Aceeaşi alintare a Pruncului şi în colindele din Transilvania:

Mititel şi-nfăşeţel Faşa-I dalbă de mătase,
Scutecel de dupăneln,
Căpşoară de păioară.

Unele sună de-a dreptul ca un cântec de leagăn:

Şi mi-şi plouă ploaie caldă,
Ploaie caldă, de mi-L scaldă.
Şi mi-şi ninge, de mi-L unge,
Vânt leagănul trăgăna,
Domnul repede creştea.. /i6

Dar nu numai colindele păstorilor, ci şi ale plugarilor dezmiardă pe Iisus:

în iesle de boi Se născu Cel ce toate le făcu.
Pe paiele grâului,
Pe flori dalbe-a fânului.
Ce pari îs prejur de iesle ?
Ce ymiele-sprintre pari ?
73

Simion Mehedinţi

Sunt nuiele arginţele Fiul sfânt e-nfăşeţele...

Iar priveliştea aceasta dumnezeiască este însoţită şi de o minune care se întâmplă în toţi anii: în noaptea Naşterii Domnului, cerul se deschide cât ai clipi din ochi, însă numai „cine e bun la Dumnezeuu poate zări ce se petrece atunci în slava cerului47. Din astfel de mărturisiri folclorice (şi-am mai putea adăuga multe altele), poate vedea oricine cât de adânc au pătruns în conştiinţa poporului din Carpaţi toate împrejurările Celui născut în ,,Vifleim‘\

Cântecele de stea dovedesc acelaşi lucru. Dar nota locală a creştinismului românesc iese şi mai bine la iveală în colinde. Maica Domnului este înfăţişată ca o femeie îndurerată, care îşi caută pe fiul ei pierdut în lume:

De văzut, n-ai văzut ?
De-auzit, n-ai auzit?
De Hristos, fiul meu Şi Fiul lui Dumnezeu ?
Fiuleţul meu Lesne-i a~L cunoaşte Perişorul Lui, pana corbului Feţişoara Lui, spuma laptelui Ochişorii Lui, două mure coapte Coapte de subt foi,

Ne-ajunse de plo i;
Coapte la răcoare,
Ne-ajunse de soare;
Coapte la pământ,
Ne-ajunse de vânt;
Mustăcioara Lui,
Spicul grâului1.*

Parcă e „măicuţa bătrână,/ cu brâul de lână", din balada Mioriţei.

74

Creştinismul românesc

Betleemul *Fi* Galileea — mutate în Vrancea...

Tot astfel bocetul Măriei, în ziua cea mare a răstignirii pe Golgota, sv îă întocmai ca poezia populară românească...

Secat voi, izvoarelor,
Uscaţi-vă, mărilor,
Uscaţi-vă, codrilor,
Şi florile câmpurilor.. /‘9

Aceasta nu e retorică, ci jale adevărată, dovadă despre totala pătrundere (am putea zice integrarea) sufletului românesc în drama răstignirii. Ne vine greu să facem o apreciere comparativă în legătură cu creştinismul altor neamuri. Putem constata atât: folclorul românesc, privitor la naşterea lui Iisus, precum şi jalea din „Săptămâna mare“, cu mersul la denii şi bocetul colectiv la prohodirea de noapte, în mijlocul bisericii sunt realităţi adânc simţite în viaţa tuturor satelor româneşti. (De aceea, au şi căpătat o expresie literară şi muzicală atât de bogată). Un cercetător foarte priceput, care n-avea niciun temei să laude tocmai pe români, mărturiseşte fără înconjur că „materialul (muzical) românesc, privitor la cântecele de Crăciun este incomparabil mai bogat decât al tuturor popoarelor vecine"30.

Nu strică să amintim aici cât de adânc a pătruns şi

cinstirea Maicii Domnului în simţirea poporului român. Se ştie că, în cele dintâi secole ale creştinismului, Fecioara Maria nu avea niciun loc în Liturghie. Cultul ei a început mai târziu (îndeosebi ca o reacţie contra nestorienilor) şi abia prin veacul al VlII-lea, calendarul bisericesc cuprinde şi patru sărbători în cinstea „Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu". însă părerile au fost încă mult timp împărţite cu privire la acest cult. Sfântul Toma de Aquino contrazice pe Sfântul Ioan Hrisostom şi-şi chinuieşte mintea cum să înlăture din viaţa Măriei urmările „păcatului" naşterii sale din- tr-o căsătorie omenească, însăşi căsătoria fiind, pe atunci, privită ca un păcat! Aşa că abia în secolul trecut, Biserica

Simion Mehedinţi apuseană prin enciclica *Ineffabiles* (ele la 8 decembrie 1854) a pus capăt neînţelegerilor dintre teologi, declarând, în sfârşit, „imaculata concepţie*1' ca un *adevăr revelat*151.

Să judece acum oricine dacă, după atâta chin al cărturarilor, nu-i vrednic de luat în seamă în ce fel poporul românesc, fără opintirea învăţaţilor, fără să fi auzit de certurile nestorienilor, iar mai târziu de ale dominicanilor şi ale franciscanilor, de interpretări ele texte şi alte viclenii scrise ori tipărite, a cuprins în sufletul său, alături de Iisus, şi pe Maica Domnului, fără să mai zăbovească la subtilităţi teologice. Grija mamei pentru Pruncul cel prigonit de Irod şi durerile ei pentru patimile Fiului răstignit între tâlhari au fost de ajuns, ca să-i facă Fecioarei Maria un loc [cum] nu se poate mai larg în inima poporului român. „Epistola Maicii Domnului1', nelipsită din chimirul celui mai singuratic cioban de pe culmile Carpaţilor, precum şi acatistele îndreptate întâi şi întâi dc toate către Maica Domnului, de orice ţărancă în ceasuri grele, sunt dovezi de netăgăduit. Am putea spune că nimeni din cer nu-i mai des chemat în ajutor de mulţimea românească decât

Precista, adică Maica Domnului.

[Mai rămâne] acum o întrebare: este oare destul de caracteristică pentru creştinismul românesc această atitudine a poporului nostru faţă de Iisus şi de Fecioara Maria ?

Răspunsul vine de la sine: tocmai împrejurarea că e vorba de atitudinea poporului, *fără amestecul cărturarilor*\ e o dovadă lămurită că folclorul religios al românilor este în- tr-adevăr foarte semnificativ pentru judecarea sufletului românesc. Nu ne gândim o clipă să ne facem părtaşi la culpa romanticilor, considerând poezia populară numaidecât superioară celei culte; nu vom aluneca nici în greşeala şi mai mare a celor care cred că literatura poporului ar fi un soi de cenuşăreasă, trăind din firimiturile ce cad de la masa bogaţilor, adică a poeţilor cărturari. Dacă John Meier a aflat în ţara sa nu mai puţin de 336 de cântece populare împrumutate din cărţi (formând un fel de „gunoi32 cultural“),

76

Creştinismul românesc aceasta este o împrejurare locală. într-o ţară*, masa citeşte mai mult; în alta, mai puţin, în cealaltă, aproape deloc, iar poporul îşi creează el singur literatura şi toată arta de care are nevoie sufletul său. Credem că acest caz e cel mai fericit dintre toate (să nu fie cu supărare celor care se ostenesc mereu să numere pe analfabeţi, cu suspine53 gândindu-se mereu la lipsa lor de cultură!). Iar cărturarii europeni care afirmă că *poporul nu produce*, *ci reproduce*, de bună seamă că au avut înaintea ochilor lor mase populare de o vădită sărăcie intelectuală. Dar nu aceasta e regula generală şi, oricum ar fi, nu acesta e cazul la români. N-o spunem noi, ci o mărturisesc chiar străinii.

Am arătat mai înainte părerea unui renumit cercetător ungur cu privire la folclorul nostru muzical. Putem adăuga şi judecata altor oameni de ştiinţă. Un filolog german, împreună cu alţi specialişti, şi-a dat

osteneala să facă un studiu comparativ asupra neamurilor care se găseau în lagărele de prizonieri la sfârşitul războiului mondial. Se aflau atunci în Germania reprezentanţi ai tuturor popoarelor, din Indochi- na, până în Franţa, Anglia şi Canada. S-au îndreptat deci acei cercetători spre Silezia, unde ştiau că vor găsi soldaţi ce vorbeau toate limbile romanice. între aceştia erau, fireşte, şi mulţi români.

Iată mărturisirea filologului, făcută într-o operă publicată după război, în colaborare cu alţi oameni de ştiinţă: „Ajungând în lagăr, comisia s-a adresat comandantului, un bătrân general în rezervă. Când a venit rândul să vadă şi pe români, comandantul a întrebat:

— Ce vă gândiţi să faceţi cu turma nenorociţilor acestora, care mor ca muştele ?

I-am răspuns:

— Noi cercetăm *sufletul* poporului român în cântecele şi basmele sale...

Atunci, bunul bătrân dădu din cap şi, prieteneşte, ne-a răspuns glumind:

— Domnilor, zadarnic vă pierdeţi timpul, deoarece oamenii aceştia *n-au suflet.*

S-a dovedit şi în această împrejurare, cum se întâmplă de altfel de multe ori, ce lucru tragic şi ce lipsă de înţelegere se pot ivi când graiul nu poate stabili o legătură între cel de sus şi cel de jos". Filologului însă, care le înţelegea limba şi, timp de luni de zile, s-a adâncit în viaţa sufletească a acelor prizonieri, i s-a deschis înainte o *lume nouă*. „în nicio secţiune din întreaga comisie privitoare la popoarele romanice, n-am întâlnit *atâta bogăţie* de cântece lirice absolut proprii, şi romanţe, şi povestiri epice, legende şi cântări religioase, cântece de nuntă şi de dans, bocete pentru morţi şi

descântece etc. Puhoiul (fluxul) vieţii lor tainice îl ascundeau în inima lor acei oameni oacheşi ai câmpiei dunărene, care păruseră la început că sunt lipsiţi de orice cultură."

„Cei mai mulţi erau analfabeţi, dar recitau cântecele şi basmele lor — chiar cele mai lungi — cu o neclintită siguranţă. Mi s-a întâmplat ca un povestitor să ne înşire un basm lung, de peste un ceas, fără să schimbe cuvintele când l-am rugat să-l repete. Scrisesem (stenografie) povestirea, iar a doua zi, am putut să controlăm textul scris, ascultând vorbă cu vorbă repetarea basmului."

Acestea [se petreceau] în Silezia.

„La Mannheim ne-a pironit atenţia o altă colonie de români din Basarabia. Aproape toţi înalţi, sprinteni şi cântând nişte cântece foarte duioase, în care era vorba de dorul de casă şi de iubire; am găsit la ei şi unele cântece originale de Crăciun."

„Din capul locului, trebuie să mărturisim că, pretutindeni, am găsit la neamurile romanice (adică la prizonierii lor din diferitele lagăre) cea mai mare bunăvoinţă. împotrivire nu s-a pomenit nicăieri — cel mult sfială — faţă de aparatul fotografic. îndată însă ce li se arăta oamenilor că e vorba de o cercetare ştiinţifică şi că socotelile militare sunt lăsate la o parte, după câteva zile de trai împreună, prizonierii căpă-

Creştinismul românesc iau încredere. Ici şi colo se mai auzeau încă unele vorbe ele îndoială, bănuind unii că ar fi ceva pus la cale tot de militari. *Camaracles, ca ria rien ă faire civec la defense naţionale* ./K1V Lămurirea aceasta dată de cei care înţelegeau în- ir-adevăr delspre] ce e vorba, ne-a deschis îndată peste tot uşa şi inima prizonierilor/’5' Iată cum sună mărturisirea filologului german ajuns cu cercetarea în lagărul românilor:

„Oamenii aceştia făceau impresia unei depline

striviri: înfometaţi şi cu hainele rupte pe ei. Sosiseră nu de mult în lagăr şi se vedeau bine urmele lipsurilor suferite în călătoria lor prin Austria, unde fuseseră lăsaţi aproape fără nicio îngrijire. Administraţia lagărului avusese destulă greutate, până i ă facă rânciuială între aceşti oaspeţi balcanici. E drept că-i veniseră în ajutor trei ofiţeri români foarte înţelegători, care conduceau aceste turme de copii cu un singur semn din mână. Era lucru înduioşător să vezi cum pot nişte fiinţe omeneşti să urmeze pe conducătorul lor, întocmai ca oile pe un păstori

Şi totuşi comandantul lagărului spusese din capul locului că oamenii aceştia nu au suflet!

Aşadar, departe de a împărtăşi părerea lui John Meier că „poporul nu produce, ci reproduce", am fi mai degrabă îndreptăţiţi să ne întrebăm: există undeva vreo grupare etnică, în care mulţimea să fie capabilă numai de a împrumuta, nu şi de a crea ?

Oricare ar fi răspunsul la această întrebare, o astfel de ipoteză ar fi zadarnică, pentru că e cu totul falsă, când e vorba de neamul din Carpaţi. Folclorul poporului român dovedeşte oricui o reală putere de creaţie, în toate laturile, fără să-i lipsească cea religioasă55. Adânca pătrundere a lui Jisus şi a Maicii Domnului în legendele populare este o dovadă limpede că creştinismul nostru e nu numai străvechi (cum arată amintirile despre martiri şi [despre] Sfântul Ni- chita), dar are şi o coloratură locală, adică originală, ca urmare a unei lungi elaborări sufleteşti.

8

Absenţa pornirii spre răzbunare

Cât de puternic s-a prins altoiul creştin pe vechea tulpină a sufletului dacic se poate vedea şi din lipsa înclinării spre răzbunare. Această însuşire am dovedit-o altădată56. Aici e destul să amintim numai câteva fapte

cunoscute de toţi: după ce neamul nostru a apărat timp de secole hotarul Nistrului şi al Dunării contra tătarilor şi turcilor, cheltuind astfel în pagubă puterile sale cele mai bune5", când lupta a ajuns la capăt, n-am [înlcercat o clipă măcar să ne răzbunăm pe mahomedanii rămaşi între hotarele statului nostru. N-am răsplătit răul cu rău... Din contra, uitând satele arse, locuitorii duşi în robie, bisericile prădate şi pângărite, noi i-am lăsat pe urmaşii duşmanilor de odinioară să trăiască în tihnă, ba încă le-am clădit şi geamii din banii statului şi am înfiinţat chiar şcoli pentru pregătirea muftiilor lor58.

Purtarea românilor faţă de bulgari nu e mai puţin caracteristică. în anii războiului mondial, deportarea soldaţilor bulgari lăsase o mare amărăciune în sufletul poporului român. Le făcuserăm prea mult bine ca să nu fim indignaţi de atâta lipsă de omenie. Judece oricine:

— la noi, în Râmnicu-Vâlcea, cea dintâi carte de şcoală pentru bulgari;

— la noi, cele dintâi tipografii bulgăreşti (vreo 20), cele dintâi ziare (peste 50 de periodice) şi peste 500 de cărţi în limba bulgară;

— la noi, cea dintâi reprezentaţie de teatru, încurajată chiar de prezenţa domnitorului României;

— Ia noi, începuturile Academiei bulgare, ale cărei şedinţe s-au ţinut întâi la Brăila, înainte de a fi îngăduite la Sofia;

— la noi, organizarea celor dintâi cete de luptători pentru eliberarea Bulgariei de turci;

— la noi, cel dintâi parlament (neoficial) al vecinilor de peste Dunăre. Iată ce povesteşte Vazov (un fel de Alecsan- dri al neamului bulgăresc): „în fiecare zi (pe la 1876) soseau în Bucureşti tot alţi pribegi, care fugeau de la moarte (...) şi erau siliţi să caute în România,adăpost. Pe Dunăre, prin Constantinopol şi Brăila, ba şi prin

Viena, soseau neîncetat în Bucureşti alţi fraţi fugari, unul cu calea ferată, altul cu căruţa, iar alţii — adică cei mai mulţi — pe jos, cu hainele rupte, slabi, bolnavi, nenorociţi. Se întrista sufletul privind aceşti oameni vrednici de milă (...). Iar privitorului îi venea .şi mai greu, când începeau să povestească scenele de groază, la care fuseseră părtaşi ori martori. O parte dintre aceşti fugari se [înjgrămădeau în oraşele de lângă Dunăre: Olteniţa, Giurgiu, Zimnicea, Turnu-Măgurele şi altele, înarmându-se sub conducerea lui Botiov. Iar din partea guvernului român, „circulări secrete erau trimise la toţi prefecţii, să se prefacă că nu văd şi nu aud nimic"59.

Se putea o primire mai călduroasă, faţă de un vecin nenorocit?

Credem că „nu este o afirmaţie gratuită, când spunem că *întreaga renaştere culturală şi politică* a Bulgariei este iributară României şi românilor1160.

Dar nu s-a isprăvit cu atât. La 1877, armata română trece I Hinărea. La Griviţa şi Plevna, puterea turcilor e frântă şi se pun temeliile unei Bulgarii libere. Cetăţile dunărene: Nico- pole, Rahova şi Vidinul sunt cucerite de români care repetă astfel după aproape trei secole fapta lui Mihai Viteazul.

Care a fost răsplata ?

La 1912, când imperiul turc era atât de hârbuit, încât bulgarii, grecii şi sârbii îi rup hotarele, cel dintâi gând al bulgarilor n-a fost să-şi întocmească statul lor deplin emancipat de apăsarea turcească, ci şi-au îndreptat ochii spre

România; s-au apucat să tipărească hărţi în care hotarul Bulgariei era mutat tocmai la gurile Dunării! Astfel ameninţată, România a trebuit să mobilizeze armata, iar prin pacea de la Bucureşti şi-a asigurat o graniţă mai sigură spre miazăzi. Armata română, deşi

ajunsese până în marginea Sofiei, a cruţat capitala Bulgariei de umilirea ocupaţiei militare.

Urmarea s-a văzut în 1916: pustiirea Giurgiului, isprăvile de la Turtucaia, arderea satelor şi alte grozăvii, cum nu s-au întâmplat nicăieri pe niciun front al războiului mondial — nici măcar acolo unde luptau trupe aduse din alte continente61.

După legea talionului, ar fi fost de aşteptat, când biruinţa a rămas pe partea României, iar trupele române au intrat iarăşi la 1918, în Dobrogea devastată, să şteargă de pe faţa pământului orice urmă de bulgar, măturând din Dobrogea toate aşezările bulgăreşti... Adevărul e că satele bulgarilor au rămas neatinse. Nicăieri, nicio execuţie şi niciun soi de răzbunare.

Dacă în paginile istoriei universale, află cineva o împrejurare de felul acesta, ar face bine s-o scoată la iveală... Iar cine se minunează că aşa ceva a fost cu putinţă, se cuvine să afle ceva şi mai greu de crezut.

Se cunoaşte şirul prigonirilor suferite de poporul român, timp de secole, din partea maghiarilor. Cine îşi reaminteşte silniciile „statului apostolic" ungar, faţă de români, socotiţi ca eretici din cauza Ortodoxiei lor: biserici închise ori dărâmate, preoţi alungaţi, pedepse băneşti şi trupeşti etc.; cine numără toate răscoalele iobagilor români contra nemeşilor, stinse de unguri în sânge — până la răscoala lui Horea, frânt pe roată împreună cu căpitanii lui la sfârşitul secolului al XVIII-lea, şi revoluţia lui Iancu la jumătatea secolului trecut; cine ştie că ungurii, trecuţi la calvinism, au fost tot atât de duşmănoşi şi cruzi, ca şi pe timpul când erau catolici; în sfârşit, cine n-a uitat că chiar în momentul când ungurii fugeau din faţa armatei române ei au asasinat la Beiuş pe fruntaşii românilor, silindu-i să-şi sape groapa singuri, iar la Huedin peste 40 de ţărani au fost arşi de călăii cu nume de

Creştinismul românesc creştini, cine îşi aminteşte astfel de grozăvii s-ar fi aşteptat ca, în 1919, românii să încheie acest proces secular, plătin- du-le asupritorilor potrivit cu fapta lor neomenoasă. După ce Bela Kun a început războiul contra României, iar armata română a ocupat Budapesta (august 1919), ceasul justiţiei sunase. Ca o continuare la baia de sânge în care dictatorul comunist scăldase capitala Ungariei, cu toate că Dunărea era oblonită de cadavre, puteau să adauge şi românii câteva — măcar câteva, ca un simbol al răzbunării.

Dimpotrivă, comandantul armatei române, intrând biruitor în Budapesta, a dat următoarea proclamaţie:

„Armata română nu face război locuitorilor, ci armatelor care au atacat-o. Ostaşii români garantează liniştea, avutul şi viaţa cetăţenilor".

Iar ziarul *Tarsasag* (oct. 1919), după trei luni de ocupaţie militară, scria cele ce urmează: „Românii au făcut ordine; au împărţit gratuit pâine, aşa că popularitatea lor a crescut zi cu zi! Ocupaţia română n-a împiedicat viaţa Budapestei. Din contra, a apărat interesele populaţiei, a ajutat comerţul, a ajutat şi garantat siguranţa publică". Şi astfel generalul unui corp de armată român, părăsind ţara inamică, a putut da această proclamaţie, publicată de ziarul *Hgyeteres* (6 martie 1920): „Am respectat proprietatea, am reparat şi îndreptat stricăciunile, aşa că peste tot, pe unde :im trecut, am primit de la naţiunea maghiară numai flori şi cuvinte de mulţumire".

Când stătea în puterea noastră să pălmuim pe unguri în mijlocul capitalei lor, noi am întors, după cuvintele Evangheliei, şi obrazul celălalt... Desigur, poporul român are scăderi, ca orice alt popor. E departe de a se crede sfânt... Dar dacă cineva află în paginile istoriei încă o împrejurare la lei cu aceasta, e bine s-o dea în vileag, ca material interesant pentru filosofia istoriei şi pentru etnopedagogie. Iar cine e curios să ştie şi cum ne-au răsplătit ungurii, după 22 de ani, când

dictatul de la Viena le-a dăruit fără război jumatate din Transilvania, va fi destul să afle că sate întregi

Simion Mehedinţi au fost nimicite, li s-a dat foc în timpul nopţii, şi soldaţii maghiari trăgeau în nenorociţii români scăpaţi din flăcări; să afle apoi că ţăranilor şi intelectualilor români li s-a bătut cu ţinte în spate steagul României; altora li s-a crestat corpul şi li s-a pus var nestins în răni, ori au fost spânzuraţi cu capul în jos, răstigniţi pe crucea bisericilor şi ucişi în chinuri de care nimeni nu auzise până atunci62.

După cele înşirate până aici, rezultă pentru orice om de bună credinţă, concluzia că, într-adevăr, poporul român este lipsit de orice înclinare spre răzbunare. Sentimentul acesta presupune calcularea rece a suferinţei altuia. Violenţa, ca fapt individual, este cu putinţă oriunde. Dar de o aplecare a neamului românesc spre ură calculată împotriva cuiva, evident că nu poate fi vorba.

Cum se explică această pornire spre iertare ?

Unii observatori superficiali s-au grăbit să dea o explicare simplistă: românul nu se răzbună, fiindcă nu simte suferinţa!

Aşa să fie ?

Cine îşi dă osteneala să privească traiul de toate zilele al ţăranului român, acela va ajunge la o concluzie cu totul deosebită. Va vedea că ceea ce deosebeşte pe plugarul sau păstorul român de neamurile vecine este o mare cumpătare în judecată şi o foarte delicată rezervă faţă de alţii. Din fire, românul adevărat este discret, nu dă buzna în viaţa altuia şi nu se coboară niciodată la nivelul vulgului. Cercetând literatura cu caracter plebeian, unul dintre scriitorii mai tineri a făcut dreapta observaţie că neamul românesc „nu poate fi închipuit în expresia lui, fără *cuviinţă*, *sfială* şi discreţie"63. Această judicioasă observaţie merită cu atât mai multă luare-

aminte, cu cât întăreşte o alta mai veche, făcută de cineva care putea privi foarte de sus împrejurările vieţii româneşti. Când a venit în România, Principesa de Wied (mai târziu *Carmen Sylvd)* a rămas uimită, văzând că chiar cea mai de rând ţărancă stătea liniştită în faţa ei, fără pornire spre mirare, necum spre admirare. Nici hainele şi po

Creştinismul românesc doabele doamnei, nici alaiul Curţii nu făceau pe sătence să-şi piardă cumpătul. Priveau şi atât.

Dar liniştea aceasta nu înseamnă nepăsare, ci e cu totul allceva: este o firească bunăcuviinţă întemeiată pe anume axiome de viaţă. Nu le putem înşira aici, amintim însă două zicători caracteristice, de la românii din margină, care au văzut şi-au păţit mai multe, ciocnindu-se mereu de străini. Rumerii din Istria zic aşa: „Glasul lui *asiru* (adică al măgarului) nu se aude până la cer“. Se poate un bobârnac mai apăsat peste nasul celor care fac larmă, crezând că vor birui lumea cu obrăznicia şi zbierătul lor?

Românii din Pind, deprinşi a trăi pe culmile munţilor, unde zarea e largă şi măsurarea lucrurilor omeneşti mai liberă, spun aforistic: „Răsare soarele şi *fără* să cânte cocoşii 1“ — toată filosofia din „Chanteclair“ al lui Rostand, cuprinsă în câteva cuvinte. Repede simţi deosebirea dintre ceea ce este esenţial şi nimicurile vieţii între care se numără şi fudulia...

Dar nici românii din Dacia nu-s mai puţin ageri în judeca la lor. Fiind aşezaţi „în calea răutăţilor", cum bine a zis cronicarul, ei au văzut timp de secole mai multe decât orice alt neam al Europei. De aceea, au şi dobândit un foarte fin simţ în ce priveşte relativitatea lucrurilor omeneşti. Nu sc mai sperie de nimic. Mirarea (sau chiar admiraţia — când se întâmplă să încerce şi aşa ceva) e mai mult lăuntrică. Şi mai ales ţăranul e cât se poate de

rezervat. Când îl întreabă cineva, nu se grăbeşte cu răspunsul: parcă îşi ia timp de gândire, să mai cântărească încă o dată despre ce e vorba. *Cuviincios, liniştit, discret* — iată cele dintâi însuşiri caracteristice ale românului. Mircea, aşa cum l-a zugrăvit Emi- ncscu, este prototipul neamului întreg:

Un bătrâin atât de simplu, după vorbă, după port.

— „Tu estiMiixea ?“(întreabă mirat Sultanul).

CJ

—„Am venit să mi te-nchini,

De nu, schimb a ta corană într-o ramură de spini. “

Domnul însă îi răspunde liniştit, cu toată cuviinţa ce se cere unei gazde faţă de oaspeţi străini:

„Cât suntem încă pe pace, eu îţi zic: bine-ai venit!

Despre partea închinării însă, Doamne, să ne ierţi... “

De-ţi trece cumva prin minte — adaugă cu o ironie abia simţită:

„... [cu oaste]şi război ca să ne certi (...)

De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris şi pentru noi,

Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război. “

Mai multă demnitate nici că se poate.

Şi numai când vede că turcul ridică glasul, atunci înalţă şi bătrânul fruntea, apăsând dârz pe mânerul săbiei. Află, străine, că cel care te-a întâmpinat:

„Nu e om de rând, el este Domnul Ţării Româneşti.

Eu nu ţi-aş dori vreodată să ajungi să ne cunoşti,

Nici ca Dunărea să-nece spumegând a tale oşti. “

N-avem oşti ? Ascultă, dacă vrei să ştii:

. tot ce mişcă-n ţara asta, râul, ramul

Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este

Duşmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste. “

Să ştii, deci, dacă n-ai ştiut până azi, că Io Mircea

Voievod şi poporul n eu nu ne temem de a ta faimă, Baiazid!

Se isprăvise cu „Măria Ta“.

Aşadar, *rezervă, discreţie, cumpătare...* (întocmai ca în cunoscutul aforism al lui Maiorescu). Acesta este fondul psihologic şi etic al neamului din Carpaţi. Şi aşa a fost el totdeauna: de la Dromichete, învingătorul lui Lisimah, până

Creştinismul românesc la Marele Basarab, biruitorul ungurilor la Posada, la Rovinele lui Mircea şi Cosminul lui Ştefan care poftise pe regele Poloniei (întocmai ca şi Basarab) să plece pe drumul pe care venise, ca să nu strice ţara. întâi, vorbă bună, cât „sun- lein încă pe pace“. Iar dacă nu înţelege, e rândul spadei, la locul şi la timpul potrivit.

Aceasta a fost legea cea mai veche a judecăţii şi a purtării noastre. Iar izvorul acestei atitudini l-am arătat: este „primatul sufletului" şi străvechea obişnuinţă dacică de a privi în toate împrejurările mari spre zarea veşniciei. Izbânda de o clipă (fie a noastră, fie a altora), precum şi căderea de o clipă (fie a altora, fie a noastră) nu ne fac să ne pierdem cumpătul. Că doar „n-au intrat zilele în sac“. Ce nu e azi s-ar putea să fie mâine... Aşadar nu te grăbi să judeci pe cineva, după isprava unei singure zile. Şi, mai ales, ia seama: pune-ţi drept lege a purtării în viaţă: *fereala de vulgaritate, de bădărănie şi de nedreptate.* Fereşte-te de acestea, ca de foc, fiindcă nu-s vrednice de omul care e om şi fiindcă datoria cea dintâi a vieţii este tocmai omenia. Aşa ne-a poruncit Zamolxe. Ştia el ce ştia.

între senzualismul popoarelor de la miazăzi (cu bacana- le, saturnalii, lupanare, lupte de circ... şi altele din acestea) şi sălbăticia barbarilor de la miazănoapte, care trăiau ca pieile-roşii, bând din cranii de om în loc de pahare, poporul carpatic forma o insulă de o netăgăduită

superioritate morală, comparabilă doar cu a celor ce ascultau Vedele pe malul Sfântului Gange. Iar părerea aceasta nu e o laudă de sine, ci era împărtăşită şi de alţii. Strabon, cel mai mare geograf din vechime, explorator peste mări şi ţări, spune lămurit:

„Este un lucru de care nimeni nu se poate îndoi *şi care răsare din toată istoria geţilor (dacilor): râvna religioasă a fost,* de când lumea, caracterul precumpănitor *al firii lor11.*

Şi vedeţi: tocmai aceasta e şi impresia pe care ne-o lasă toţi bărbaţii reprezentativi ai neamului, de la viteazul dar iertătorul Dromichete (care ospătează pe Lisimah, duşma

87

Simion Mehedinţi nul biruit, apoi îl lasă slobod), până la Horea care, în ajunul frângerii pe roată, nu are altă grijă mai mare, decât să-şi împace cugetul, iertând pe cei care îl vânduseră, dân- du-1 pe mâna călăului; şi până la Tudor — indulgent faţă de trădătorul ce-1 va răpune apoi mişeleşte.

Hotărât lucru: răzbunarea şi cruzimea nu sunt în firea poporului nostru, ceea ce a şi făcut pe Zilot Românul să se plângă cu ciudă şi amărăciune de „bunătatea cea cu prostie a românului". Prea i se părea din cale-afară [de] bun.

Se ridică însă aici o grea întrebare: e bine oare că poporul român a ajuns la o astfel de concepţie despre viaţă ori este rău ? Şi încă ceva: atâta îngăduinţă, chiar faţă de duşmani, să fie oare o însuşire sinceră ori e numai făţărnicia unui neam slăbănog care face din slăbiciune o virtute ?

Unii cărturari mai mult sau mai puţin străini de rasa noastră cred că toleranţa românului ar fi o simplă nepăsare, adică ceva negativ: lipsa de simţire sau chiar un soi de laşitate. Pentru astfel de critici, românul este „ateu“, „leneş1-', „lasă-mă să te las“... adică aproape de

nulitate morală.

Cine cunoaşte însă viaţa satului românesc, nu numai din goana trăsurii ori de la fereastra vagonului unui tren, acela găseşte altceva: toleranţa românului faţă de religia altora (căci de aceasta e vorba aici) nu e ceva negativ şi nu are nicio legătură cu slăbiciunea sau cu teama. Ce teamă putea să aibă Moldova lui Alexandru cel Bun, faţă de nişte husiţi pribegi? Din contra, pentru domnul Moldovei ar fi fost un câştig politic, dacă i-ar fi alungat, — mai ales că regele Poloniei şi [cel] al Ungariei îi cereau acest serviciu în numele catolicismului. Totuşi, Alexandru s-a împotrivit: era sub demnitatea lui de domn al unei ţări libere să alunge pe nişte bieţi pribegi, persecutaţi pentru credinţa lor. Apoi, nici nu era potrivit cu caracterul său de om „bun“, cum a şi rămas în amintirea moldovenilor.

Adevărul e că nici prin gând nu-i trecea — şi nu-i trece nici azi [vre]unui român — să necinstească biserica şi cre-

Creştinismul românesc du iţa altui neam. O astfel de faptă i s-ar părea nu numai o necuviinţă, dar şi o prostie. Neamul nostru, cum o arată ehiar proverbele, adică înţelepciunea lui seculară, ştie că MtilUnul cuiva nu poate fi prins cu cleştele: „dragoste cu sila nu se poate". Aşadar, e o nebunie să cauţi a dobândi pe cel de altă lege, dărâmându-i biserica, punându-i frânghia In gât sau frigându-1 pe cărbuni. Mijloacele acestea sunt prea neghioabe şi deci sub nivelul judecăţii unui român t;iiv, o fi având el multe cusururi, dar n-a îndrăznit încă nimeni să-i spună că e prost.

J’rin urmare, toleranţa românească faţă cu cei de altă Jege" nu izvorăşte nici din teamă, nici din vreo altă slăbiciune, ci din sinceră convingere; nu e ceva negativ, ci este atitudinea pozitivă a omului matur care nu-şi pierde timpul cu zădărnicii. Exclusiviste se arată de

obicei căpeteniile confesiunilor religioase, adică preoţii. Dar, la noi, nici acest lucru nu se întâmplă. Iată mărturisirea unui cleric român: „în Transilvania, poporul nu ţine seama nici până azi dacă biserica în care intră e *unită sau neunită*, iar în Dobrogea, românul primeşte în biserica sa şi pe grec, şi pe bulgar, şi pe armean, fără deosebire. Merge mai departe: pot afirma, adaugă preotul, că nici pe turc nu-1 sileşte să iasă afară... Komânul în Dobrogea, ca şi în Maramureş şi în alte părţi ale ţării, găseşte în creştinismul său oitodox ocazie fericită de a înlătura orice gâlceviri şi de a se înfrăţi cu alogenii"61 .

Aşadar, nici urmă de frică sau nepăsare, ci o reală îngăduinţă faţă de oaspeţi. Răbdarea nu înseamnă nici frică, nici prostie. A răbda, în bună limbă românească nu înseamnă numaidecât a suferi în chip pasiv împilarea cuiva, ei poate însemna cu totul altceva: a primi cu bunăvoinţă unele greutăţi aduse de împrejurările vieţii şi, la nevoie, a suporta cu liniştită şi bărbătească hotărâre ceea ce nu-i cu putinţă de înlăturat. Numai slăbănogul scânceşte ca un copil şi se tânguieşte în faţa durerii; cel tare suferă în tăcere, ajutat de credinţa că vindecarea este încă cu putinţă. Să fi fost oare dovadă de laşitate retragerea din faţa năvălirilor

Simion Mehedinţi barbare şi adăpostirea în codri şi în văile munţilor? Dar atunci, omenirea toată ar fi netrebnică, fiindcă toate neamurile au făcut în astfel de împrejurări acelaşi lucru. Cine nu-şi apără capul de pietroi ? A înconjura primejdia, ferin- du-te din calea ei, când nu este alt chip, e treabă de om înţelept. Ce-am zice despre românii Evului Mediu, dacă ei ar fi considerat ca o datorie să iasă în faţa tuturor barbarilor şi să se ciocnească cu ei pe toate căile şi cărările ? Ei ar fi dobândit poate aprobarea criticilor mai sus amintiţi, dar neamul românesc n-ar mai fi unde este şi cum este, ci s-

ar fi măcinat de mult. Din contra, retragerea din faţa puhoiului

— şi chiar pustiirea ţării în calea duşmanilor (cum făcea Ştefan Vodă) — a fost lucru cu minte. Numai fricos nu era Ştefan, despre care cronica spune că se asemăna cu „un leu... ce nu-1 poate nimeni îmblânzii Lui şi *odihna altuia* îi părea ca pagubă! (Ar fi vrut să-i vadă pe toţi treji şi mereu gata de luptă...). „La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi să vârâia, ca *văzându-l* ai săi, să nu se *îndă- răpteze* (adică să nu dea îndărăt măcar un pas — n.a.) şi pentru aceia rar război de nu biruia" (Grigore Ureche).

Răbdarea aşadar se poate împerechea şi cu vitejia cea mai mare, [după] cum a te bate cu vânturile sau a bate valurile cu vergi, numai vitejie nu se cheamă. Dimpotrivă, răbdarea poate fi uneori semnul celei mai adânci înţelepciuni, cum se ştie din filosofia stoicilor. E cunoscută atitudinea lor în faţa vieţii: nu te tulbura şi nu-ţi pierde cumpătul... Chiar dacă s-ar dărâma universul, *(si fractus illabitur orbis^)* rămâi neclintit. E treabă de copil6' să te vaiţi în faţa nenorocirilor, oricât ar fi ele de grele şi [de] neaşteptate.

Aşadar, e dovadă de maturitate să iei împrejurările *cum sunt*, spre a le preface apoi, cu timpul, *cum vrei* tu să fie. Lucrul de căpetenie e să ai un ideal în viaţă. Iar pe acesta poporul nostru l-a avut întotdeauna înaintea ochilor. Dovada e înţelepciunea proverbelor şi frumuseţea artei populare

— *transpunerea seculară a realităţii de toate zilele în forme ideale*. Gândiţi-vă, de pildă, la basmele româneşti. Ele sunt

Creştinismul românesc lliada şi Odiseea (un fel de odisee imaginară) a poporului din Carpaţi. în eroii poveştilor, românul arată cum ar fi voit el să fie lumea: să biruie totdeauna Făt-Frumos, iar zmeii, căpcăunii,

zgripţuroaicele să fie totdeauna biruite; să scape Ileana Cosânzeana din toate primejdiile şi binele să iasă la iveală chiar de acolo de unde te aştepţi mai puţin: feciorul eel mai mic al împăratului să fie mai năzdrăvan şi mai voinic decât toţi fraţii lui, să facă isprăvi mari, fiind bun şi milos faţă de un ciocârlan şchiop, ba şi de o furnică ori de un ţânţar, şi să afle mântuire chiar când ajunge părăsit de loţi şi de toate, nimerind tocmai la Sfânta Vineri, într-o mănăstire, undeva, la marginea pământului... Fiindcă, după mintea şi inima românului, lumea aceasta nu poate fi un fel de iarmaroc al nebunilor, ci are rânduiala ei, de la care nu se poate abate, deoarece însuşi Dumnezeu umblă câteodată cu Sfântul Petre, să mai vadă ce fac oamenii; să-i ajute şi să le îndrepte cărările.

E sigur, aşadar, cu totul sigur, că poporul nostru a avut şi are o înaltă concepţie despre menirea vieţii: proverbele, basmele, baladele, cântecele şi toate manifestările artei populare o dovedesc cu prisosinţă. Dar alături de folclor66 avem la îndemână şi fapte mai noi, petrecute sub ochii noştri şi care nu lasă nicio îndoială cât de chibzuit poporul nostru păşeşte spre un ideal propriu.

în pragul acestui secol, după ce mulţimea neamului românesc a fost tulburată de mai multe mişcări agrare, a izbucnit în 1907 o foarte primejdioasă răscoală ţărănească. Durerile de atunci sunt vii încă şi acum în amintirea contemporanilor... După un astfel de cutremur social, ar fi fost de aşteptat o perioadă de inerţie sau chiar de tăinuită revoltă. Nici urmă: peste şase ani, (în 1913), masa ţărănimii îndată ce a sunat mobilizarea, a trecut Dunărea cu sufletul liniştit, ştiind bine că trebuia să apere ţara de ameninţarea bulgarilor care voiau să mute hotarul la gurile Dunării, anexând tot ţinutul dintre Silistra şi Tulcea!

Simion Mehedinţi

Apoi, îndată ce-a isprăvit campania din Bulgaria, aceeaşi masă rurală cerea făţiş un sacrificiu neasemuit mai greu: să fie dusă la luptă pentru dezrobirea neamului românesc de peste munţi. Voinţa aceasta de jertfire, pentru împlinirea unei mari datorii, să fie ea oare semn de „nepăsare" şi de toleranţă pasivă, cum cred cei care au categorisit poporul românesc în chipul mai sus arătat ?

Să răspundă fiecare cum va voi, dar niciun om de bună credinţă nu va putea considera manifestarea aceasta ca [pe]

o atitudine negativă ori ca [pe un] semn de fricǎ sau de laş egoism.

încă o dovadă: la 1916, a sosit şi ceasul cel greu al jertfei. Şi, cu toate că cei de la cârmă n-au fost la înălţimea dorinţelor mulţimii şi nu [se] îngrijiseră cum trebuie de pregătirea ostaşilor, armata a trecut Carpaţii cu cel mai eroic avânt. Iar după uriaşe opintiri în trecătorile munţilor, prinsă între duşmanul de la Dunăre şi cel din Transilvania, a fost silită să se retragă spre Moldova, bântuită de boli molipsitoare şi de cele mai grele lipsuri.

Totuşi, numai după câteva luni, aceiaşi oameni, având acum arme şi muniţii cum cereau împrejurările, s-au măsurat în trei mari bătălii (Mărăşti, Cireşoaia şi Mărăşeşti) cu duşmanii din ajun şi au biaiit, — cu toată trădarea rusească. A mulţimii fusese vina, dacă n-a avut din capul locului câr- muitori la nivelul nevoilor neamului şi statului românesc?

Si acum, iată o dovadă cu caracter mai general, din care se poate vedea şi mai bine firea poporului român. După încheierea războiului mondial, toate ţările se simţeau obosite, sărăcite şi bolnave. Un cugetător spaniol, care îşi petrecuse tinereţea în Germania, pusese acest diagnostic: pentru Europa, ziua de mâine nu cuprinde *nicio speranţă.* Naţiunile mari nu se odihnesc

din cauza oboselilor luptei, cum zic unii, ci pentru altceva: *în niciuna din ele* nu există dorinţă lămurită spre o *formă mai bună de viaţă*, care să-i stea înaintea ochilor ca model ademenitor spre schimbare67.

Nu numai atât. Zăpăceala era atât de mare, încât agerul critic a putut face o profeţie care s-a şi împlinit. Pe când mii şi mii de zgârie-hârtie şi milioane de demagogi predicau idealul marxist şi împingeau spre dictatura proletară68, Ortega le-a spus lămurit: „Tot ce se petrece acum pe faţa pământului se va sfârşi cu *risipirea pretenţiei maselorKVl* de a lua în mână conducerea vieţii publice" (1920). într-ade- văr, am şi văzut ivindu-se rând pe rând în Italia, Spania, Portugalia, Germania, Polonia, Rusia, Turcia, Grecia — ba şi în China — dictatori mai mult sau mai puţin făţişi. (Cât de puternic a fost revirimentul, s-a putut constata din împrejurarea că chiar Franţa republicană, patria tuturor revoluţiilor democratice, începând cu cea de la 1789, a trebuit să dea unui ostaş, mareşalul Petain, puteri cvasi-dictatoriale). Scri- iiorul spaniol ar putea să se laude cu exactitatea prevederilor sale.

Este însă cineva care ar putea să se laude şi mai mult, fiindcă prevăzuse acelaşi lucru mai dinainte şi-l exprimase într-o formă şi mai concretă: e masa poporului român. Nici nu se isprăvise bine războiul şi iată că din toate satele României a răsunat această chemare:

„Noi, plugarii, am văzut în timpul luptelor că lucrul cel mai de seamă este comanda. Războiul s-a sfârşit, dar lupta încă nu; este nevoie de o nouă opintire, ca să punem la cale ţara, începând cu munca pentru pâinea de toate zilele, şi până la o dreaptă împlinire a legilor, de sus şi până jos. Fără cârmuitor bun, nu se poate face nimic. Am văzut-o în iranşee (...), am văzut-o în toate luptele, din Carpaţi, până la Mărăşeşti şi la Budapesta

(...). De aceea, *părinte* al oştilor (se deprinseseră să zică «tată» unui general™1), nu ne părăsi. Fă tu rânduială. Nădejdea toată e la tine, în tine ne punem toată încrederea..."

Din nenorocire, generalul chemat cu atâta bună credinţă de1 masa poporului român s-a dovedit mai prejos de aştep- tfirile neamului. „Răspunderile" sale şi ale altora ca el rămân să fie drămuite în faţa istoriei. Un lucru însă nu se

93

Simion Mehedinţi poate tăgădui: că *toleranţa şi răbdarea masei româneşti nu-s o însuşire negativă, ci o atitudine înţeleaptă, gata spre fapte pozitive, de câte ori poporul dimprejurul Carpaţilor a avut în fruntea sa o personalitate eminentă.* în astfel de împrejurări fericite, el a fost gata să meargă „până în pânzele albe“ cum a dovedit-o de la Posada Marelui Basarab până la Mărăşti, Mărăşeşti, Cireşoaia şi în luptele de la Tisa în 1919.

Mai este acum nevoie de o dovadă şi mai nouă? O avem şi pe aceasta. în clipa când masa plugarilor, oameni ai tradiţiei de veacuri, ridica mâinile spre un cârmaci, căruia îi cerea să vină cu orice înnoire, numai să aducă înscăunarea dreptăţii şi să realizeze idealul de ordine fără de care muncitorul gliei nu poate trăi, muncitorii fabricilor, sub influenţa marxismului şi a străinilor care îl importaseră în România (cei mai mulţi evrei şi nihilişti ruşi) puneau la cale cu totul altceva: revoluţia comunistă. în capitală, greve şi iar greve: şiruri nesfârşite de lucrători, părăsind fabricile, străbăteau oraşul, cântând Internaţionala. Patru câte patru în rând, un fel de batalioane pestriţe, în care numărul femeilor era aproape tot atât de mare cu al bărbaţilor, sub ochii poliţiei neputincioase arătau pumnul către „burjui", iar în cântecele lor armata era blestemată, ca unealtă a burghezilor... La Iaşi, unde numărul evreilor era copleşitor, primejdia dezorganizării era şi mai mare:

grevele se ţineau lanţ, iar manifestările comuniste se repetau de câteva ori în fiecare săptămână. Se şi şoptea numele viitorului preşedinte al republicii Sovietice din România (un evreu). Lucrătorii de la căile ferate chiar ridicaseră steagul roşu deasupra atelierelor de la Nicolina. Anarhia era gata.

S-a văzut atunci un lucru vrednic de mirare: un muncitor metalurgist, împreună cu o mână de muncitori români, ajutaţi de câţiva studenţi universitari, s-au pus de-a curmezişul anarhiei şi organizară din îndemnul sufletului lor „Garda Conştiinţei Naţionale". Apoi publicară într-o foaie intitulată *Conştiinţa* un manifest care dovedeşte, fără putin

Creştinismul românesc ţa ele îndoială, că mişcarea idealistă a păturii rurale nu era izolată, ci răspundea *uni sono* şi în sufletul românilor de la (>raşe, nemolipsiţi de propaganda internaţională. Manifestul apare la 9 februarie 1920, adică îndată după încheierea păcii şi încă din august 1919, pe toate zidurile Iaşilor, se lipise un manifest care inaugura partidul unui „Socialism naţional creştin", pe când numele lui Hitler era încă necunoscut în komânia. Cuprinsul acelui manifest e bine să rămână în amintirea urmaşilor, fiindcă el dovedeşte un lucru de mare însemnătate: oamenii muncii efective (ţăranii şi lucrătorii români din oraşe) alături de oamenii cărţii, reprezentaţi prin tineretul universitar, fără să vadă vreo pildă aiurea, manifestau o vie sete de înnoire — de idealism practic, nu numai teoretic şi verbal69. Aducându-şi aminte de învăţăturile lui Eminescu, tineretul Universităţii în care tradiţia naţională era mai vie70, a început o mişcare de regenerare simţii ă apoi din hotar până în hotar.

Cât de adânc a răsunat acea iniţiativă în sufletul poporului nostru, s-a dovedit peste douăzeci de ani, când, în „ziua blestemului" (iunie 1940), capul ţării a

chemat în ajutor lineretul legionar spre a opri fărâmarea hotarelor.

Aşadar, procesul e încheiat. Criticii superficiali, care batjocoreau poporul nostru, atribuindu-i o ploaie de însuşiri negative („ateu", „nepăsător", „leneş", „pesimist") sunt victimele unei iluzii; ei pun pe socoteala masei, păcatele câr- muitorilor de duzină din epocile slute ale istoriei românilor. Uită aceşti critici grăbiţi că regatul nu există de multă vreme, dar a existat de atâtea veacuri *Românul* ceea ce e cu mult mai mult. Iar prin acest cuvânt înţelegem masa de totdeauna a muncitorilor care *întotdeauna* şi-a îndeplinit datoria, lucrând ogorul, păstrând fiinţa neamului carpatic şi danci dovadă prin minunatul său folclor că are şi un înalt ideal în viaţă.

Prin urmare, absenţa pornirii spre răzbunare şi toleranţa de care a fost aici vorba nu sunt făţarnice, izvorâte din slăbiciune şi laşitate; răbdarea românului nu este pasivitate, ci

cumpătare şi dovadă de maturitate sufletească, cum şi era de aşteptat de la un popor atât de vechi şi de încercat, aşezat „în calea tuturor răutăţilor*'.

Se înţelege însă de la sine că aceste însuşiri caracteristice, fiind legate de masă, au ieşit şi mai mult la lumină în personalităţile reprezentative ale neamului, când norocul — adică loteria eredităţii — a făcut să se ivească şi astfel de figuri tipice.

9

Acceptarea suferinţei ca mijloc de purificare morală

Ca dovadă [a afirmaţiei din titlu] ar fi destul să amintim înclinarea dacilor spre ascetism, — un lucru neobişnuit în ţările mediteraneene71 şi cu atât mai mult în pădurile din miazănoapte ale Europei. Pentru „dacii nemuritori", viaţa pamântească era doar o pregătire

pentai cea de „dincolo*.

1)i* aici, stoicismul lor şi bărbăţia în războaie, la care luau parte uneori şi femeile, şi copiii. Geograful Pomponiu Mda™11 ne spune că erau totdeauna gata de moarte *(ad n/ortem paratissimi).* Dorinţa de a muri *(appetitus mortis)* izvora din credinţa că tot ce e pământesc are puţin preţ fala de ceea ce va urma în lumea nemuritoare şi perfectă a sufletelor. Despre acestea, avem dovezi clare:

1. Naşterea copiilor era însoţită de o grijă vecină cu întristarea, pe când moartea îi umplea de bucurie.
2. Evlavia faţă de morţi şi gândul la Dumnezeu era la ei ccva [cum] nu se poate mai firesc. Pe când Iisus predica învăţăturile Sale neamului îndărătnic din Palestina, Strabon mărturiseşte despre locuitorii din Carpaţi ca un lucru ştiut, <k* care nimeni nu se îndoieşte „de când lumea“, că râvna religioasă era „caracterul precumpănitor al firii lor“. Iar mai târziu, Iulian Apostatul mărturiseşte şi el abnegaţia dacilor şi curajul în războaie ca urmare a dezlipirii de cele pământeşti.

De aceea, se cuvine să observăm că Eminescu a dovedit o foarte fină intuiţie, când, în „Rugăciunea unui dac“, a pus în gura celui care vorbeşte cu Zamolxe aceste cuvinte pline de setea purificării prin suferinţă:

Gonit de toată lumea prin anii mei să trec,
Păn’ ce-oi simţi că ochiu-mi de lacrime e sec.
CJ
Şi-aceluia, Părinte, să-i dai coroană scumpă,
Ce-o să asmuţe câinii, ca inima-mi s-o rumpă,
Iar celui ce cu pietre mă va izbi în faţă, îndură-te, Stăpâne, şi dă-ipe veci viaţă!

Dar să lăsăm şi mărturia geografilor vechi, şi intuiţia poetului, spre a ne apropia de fapte istorice cunoscute până în amănunte. Stă scris la cronica ţării pentru 10

ghenarie, anul de la Facerea Lumii 6983 (1475) că pe valea Bârladului era frig, ceaţă mare, vreme mocnită. „Sultan Mehmet, împăratul turcesc, întrarmând oaste de 120.000 de oameni, şi oaste tătărească şi muntenească (...) au trimis-o asupra lui Ştefan Vodă (...). Iar Ştefan Vodă au fost învăţat pe ai săi de au fost pârjolit iarba peste tot locul, de au slăbit caii turcilor, cei gingaşi, şi apoi, ajutând şi puterea cea dumnezeiască, cum se va tocmi voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, aşa i-a cuprins pe turci o negură, cât nu se vedeau unul cu altul...“

Urmează descrierea luptei, în care „mulţi paşi şi sângeaţi™ au pierit (...) şi puşcele (tunurile) le-au dobândit, şi steaguri mai mult de o sută au luat“.

Şi scrie Ioan Stricovskie că „o sută de mii de trupuri să fi căzut într-acel război (...); că au *văzut şi ochii* ^'grămezile de oase, unde a fost acel război (...)“. Şi sfârşeşte aşa: „Arătatu-s-au Ştefan Vodă, după acel război, *plecat cu biruinţă* (adică smerit); de la Dumnezeu singur *au numărat că este izbânda*. Patruzeci de zile, nicio mâncare n-au mâncat, fără numai pâine cu apă“.

închipuiţi-vă acum ce va fi fost în lunca Bârladului de jos de Vaslui. Erau acolo şi oameni de alt neam: poloni, unguri şi alţi străini. Aveau înaintea ochilor ceea ce nu mai văzuseră nicăieri şi niciodată: gata de luptă o mare armată a sultanului „care luase Ţarigradul, cu mare jale şi grijă a

Creştinismul românesc inaifi creştinătatea, 50 de zile bătându-l“. Ce vor face moldovenii? Putea-vor sprijini năvala ori vor da îndărăt şi vor lua o la fugă? Dlugosz spune lămurit: „Toate şirurile dinainte (...) fuseseră zdrobite de turci. O mare primejdie ameninţa (...) până ce Ştefan se aruncă el însuşi în mijlocul turcilor, nebuni de bucuria învingerii şi, cu puterea minunată a Im Dumnezeu, *nimici urdiile turceşti*, având el abia 40.000 de luptători, dintre care partea cea mai mare erau

ţărani“.

S-a isprăvit. Oştirea sultanului e făcută ferfeniţă, cu paşi ni tot; şi iată peste o sută de steaguri la picioarele domnului. Oricine se aşteaptă acum la o veselie fără margini: trâmbiţe, surle, alai, saltanat şi voievodul cel viteaz intrând calare în Vaslui, în fruntea oştirii, întâmpinat de sunetul clopotelor de la toate bisericile.

Nici urmă de aşa ceva. Clopotele au sunat şi în Vaslui, şi m toată ţara, dar nu pentru fală, ci pentru altceva: domnul a dai, cum s-ar zice azi, „ordin de zi“ pe toată oştirea şi toată suflarea Moldovei: *post şi rugăciune*, din hotar până-n hotar: „Nu s-a îngâmfat Ştefan în urma acestei biaiinţe, spune croni- (arul polon, ci a postit 40 de zile cu apă şi pâine. Şi-a dat 1>(>runcă în ţara întreagă, *să nu cuteze cineva* să pună pe seama. lui acea biruinţă, ci numai pe a-lui Dumnezeu, — măcar e;i toţi ştiau că izbânda din ziua aceea lui i se datora...“.

Aici se vede omul: pe cât era de aprig în lupte, pe atâta (le smerit în izbândă. Parcă ar fi zis:

— Doamne, am făcut şi eu ce-am putut... Ca ostaş, chibzuiţi î-le-am toate, cum m-am priceput şi cum cere treaba războiului. Am tras îndărăt oastea şi, cu inima îndurerată, am pârjolit eu însumi ţara mea, iar la locul potrivit, am rânduit rele de cuviinţă pentru luptă şi-am dat război aprig împotriva păgânilor. Niciunul din ostaşii mei n-a căutat îndărăt...

însă, nestatornice lucrurile omeneşti!... Zadarnice ar fi (ost toate, dacă nu era şi ajutorul Tău. Mulţumescu-Ţi, Doamne, cu inima frântă şi smerită! Iar tu, popor al Mol

Simion Mehedinţi dovei, pleacă-ţi genunchii. Post şi rugăciune, de la mare până la mic.

Ceea ce înseamnă că „la o mie patru sute" şi chiar mai târziu, vechea evlavie dacică era încă vie în inima neamului din Carpaţi. „Primatul sufletului" şi „socotelile cu veşniciа£C rămăseseră întregi ca un fel de coordonate

neclintite în sufletul etnic. Aceasta o dovedeşte cât se poate de lămurit şi folclorul cu creaţia sa cea mai tipică — Mioriţa. Seninătatea păstorului în faţa morţii este un răsunet depărtat al concepţiei dacilor despre lumea de dincolo de mormânt. în variantele Mioriţei, se schimbă unele amănunte, dar seninătatea în faţa morţii şi acceptarea liniştită a suferinţei sunt ca un fel de axă invariabilă.

Şi dacă totuşi se mai îndoieşte cineva de exactitatea acestei caracterizări, iată avem la îndemână încă două documente [cum] nu se poate mai grăitoare: mărturia scriitorilor vechi (istorici şi geografi) despre bucuria cu care dacii mergeau la moarte poate fi constatată şi azi în unele părţi ale neamului legat de Carpaţi. La Clopotiva, în Haţeg, „îngropăciunea este prilej de nespusă veselie şi bucurie (...) că *omul a scăpat de viaţa de pe pământ'.* La priveghiul morţilor, „se petrece cu veselie, glume şi jocuri care ţin toată noaptea. Abia dimineaţa, la răsăritul soarelui şi seara, la apusul lui, se *cântă* mortul". Priveghiul este „aşa ca o *bucurie la casa omului* care (...) are mort în casă (...). Şi e un râs atunci, de se cutremură casa"72. Obiceiul acesta a fost de bună seamă mult mai răspândit, deoarece îl găsim nu numai în Haţeg, dar şi în Vrancea73 şi la românii din Macedonia. El dovedeşte în chipul cel mai lămurit că poporul clac, apoi daco-roman şi român, a privit (şi priveşte încă pe-alocuri) viaţa numai ca o pregătire prin suferinţă pentru traiul de dincolo de moarte.

Dovada aceasta este atât de puternică, încât e de prisos să mai căutăm şi altele. *Voxpopuli, vox veritatis^*. Totuşi, de la *ieros* până la *eres* nu-i decât un pas, un foarte mic pas, iar cugetul omenesc, iscoditor şi uneori cârcotaş, ar putea suge-

Creştinismul românesc ia bănuieli şi chiar obiecţii: nu cumva interpretarea acestor i îl uri populare n-ar fi

destul de potrivită cu adevărul?

De aceea, ca să nu fie nici cea mai mică bănuială, iată lapte noi de tot şi foarte bine cunoscute, din care se poate wdea pe de o parte idealismul poporului român, iar pe de alia parte acceptarea deplin conştientă a suferinţei, ca mijloc de purificare morală. începem cu suferinţa fizică.

Cine cunoaşte originea mişcării legionare şi toată desfăşurarea ei — fără îndoială, momentul cel mai semnificativ din viaţa noastră publică de la războiul mondial până la fă-
ifu narea graniţelor în 1940 — nu se poate să nu bage de scamă un lucru într-adevăr caracteristic. Legionarismul a voit. să însemne întâi de toate o reformă morală. El s-a născu! ca o reacţie contra comunismului nivelator al naţiunilor si strivitor al libertăţii individuale, adică în contra dictaturii proletare predicată de Karl Marx şi de alţi evrei în numele „Internaţionalei". înainte de a fi simţite adânc efectele comunismului în Italia amărâtă după război şi în Germania h anţă şi călcată în picioare, ele s-au simţit întâi de toate în România. Revoluţia comunistă a zdruncinat armata rusească şi-am rămas singuri la Mărăşeşti, în faţa celor care ocupaseră jumătate din ţară. Am văzut hoardele moscovite re-trăgându-se fără nicio rânduială spre Nistru, jefuind şi omorând pe cei ce nu se puteau apăra. Am văzut apoi Rusia lui Lenin declarând „război permanent" tuturor popoarelor care nu vor adopta comunismul. Era deci firesc ca România să înţeleagă cea dintâi primejdia şi să se împotrivească. S-a împotrivit armata, iar când ţăranii s-au întors la vetrele lor, mulţimea a căutat să se împotrivească şi ea, căutând un conducător politic care să facă rânduială în ţară. Dar ceea ce încerca în chip instinctiv şi tumultuos masa, a încercat după aceea în chip doctrinar şi sistematic tineretul care se deşteptase la viaţă cu ororile războiului şi ale revoluţiei comuniste în ochi.

Aşa se explică un lucru de mare însemnătate: pe când fascismul era o mişcare socială şi politică, iar hitlerismul o

Simion Mehedinţi mişcare politică şi socială, legionarismul a fost din capul locului o mişcare *naţională, religioasă* şi *pedagogică*, culminând într-o manifestare politică fără precedent în viaţa neamului românesc.

„Cea mai mare primejdie naţională stă în aceea de a ne fi deformat, de a ne fi desfigurat *structura noastră rasială* daco-romană, dând naştere acestui *tip de om,* adică *stârpi- tura morală* ce se cheamă politicianul care nu mai are nimic din nobleţea rasei noastre; care *ne dezonorează şi ne omoară*. 'r/1

Cum a fost cu putinţă o astfel de cădere ?

întâi, prin cauze geografice. Neamul nostru a fost aşezat în „calea răutăţilor", adică în drumul tuturor invaziilor, iar cea mai grozavă dintre toate a fost invazia elementului evreiesc în secolul al XlX-lea. Şi cantitativ, şi calitativ, invazia evreiască întrece toate năvălirile barbare din Evul Mediu. De acelea ne-am apărat adăpostindu-ne în codrii munţilor, ai dealurilor, câmpiilor şi luncilor râurilor noastre. Barbarii erau puţini, săraci, necivilizaţi şi inculţi. N-au putut niciodată să copleşească toată întinderea pământului românesc. Cei dintâi care au izbutit să se înfigă peste tot (până în creierii munţilor) au fost evreii. Pentru ce ? Pentru că-s mulţi (aproape două milioane) şi pentru că au venit sprijiniţi de capital, de solidaritatea „Alianţei Izraelite^, de organizaţia rabinică (rabinul fiind mai mult cap politic, decât religios), de o presă foarte îndrăzneaţă şi de toate mijloacele de corupere a păturii suprapuse. „E pentru întâia oară în istoria noastră, că suntem dezarmaţi şi cădem învinşi, fiindcă românii se întâlnesc de data aceasta cu un neam care nu-i atacă cu sabia, ci cu armele speciale rasei

iudaice, care întâi izbesc şi paralizează instinctul moral al naţiunilor, împrăştiind *în chip sistematic toate* bolile morale şi distrugând astfel orice putinţă de reacţiune.“ (Id., ibid., p. 307).

Aşa se explică pentru ce, luând moşiile în arendă şi transformând unele părţi ale ţării într-un fel de provincii evreieşti (Fisherland500); exploatând pădurile (Ţara Moţilor

102

Creştinismul românesc m munţii fondului religionar din Bucovina erau domenii < ucerite de societăţi evreieşti); cumpărând podgoria, ajunsa nd până şi baci la stânele din Maramureş fără să mai vorbim de bănci, de negoţ, de fabrici şi alte ramuri de producţie, invazia evreiască reprezenta cel mai mare pericol politic, economic, cultural şi chiar rasial dintre toate câte au (-r/ut pe capul neamului nostru din Antichitate şi până azi. Iar „poporul român, ziceau tinerii, *în aceste zile ale lui*, nu an’ nevoie de un mare om politic, aşa cum greşit se crede, ci de *un mare educator şi conducător*; care să *biruiască linierile răului şi* să zdrobească tagma celor răi. Dar pentru at vasta, el va trebui să biruiască *răul din el* şi din ai lui Din această *şcoală legionară*| va trebui să iasă un *om nou* (...). Să dea ţării un mare *tip de român,* (...) să *frângă iu două întreaga noastră istorie* şi să pună temeliile unei alte *istorii româneşti1* (Id., ibid., p. 308).

Pe ce cale ?

Prin *şcoala muncii* efective. începând cu facerea cărămizilor la Ungheni, pe malul Prutului; cu grădina de legume în valea Bahlului şi zidirea casei de pe „Râpa galbenă" iu Iaşi; cu digul de la Vişani, pe malul Buzăului, „Casa Verde" din Bucureşti, lagărul de la Carmen Sylva, adăpostul de pe Susai, la Predeal şi alte multe ocazii de muncă cu palmele, legionarii au fost cei dintâi tineri români care şi-au dat seama de rolul educator al muncii şi de faptul că unealta este cel mai de laudă semn al

omului (*homo sapiens)* şi al „omeniei", ca treaptă superioară animalităţii.

Apoi, alături de muncă, noua generaţie a tineretului legionar, dispreţuind şi *lăcomia capitaliştilor*; şi *calicia proletarilor* (care devin în regimul comunist un fel de termite cu c hip de om, adică scoboară fiinţa omenească până la nivelul societăţilor de insecte), *omul nou,*, educat în spiritul legiunii, înţelege rostul averii doar ca semn al putinţei de a acţiona şi nu se sfieşte câtuşi de puţin de o viaţă modestă. A te naşte lângă ţărână, muncind chiar din copilărie, e o mare fericire. Pe cât de primejdios e prisosul care te ispiteşte la

lene, pe atât de binefăcătoare e grija de trai, care te înteţeşte la muncă. A munci cu încordare şi chiar „a suferi" de pe urma oboselii sănătoase a muncii sunt un mare noroc în viaţă. Dacă munca singură te înalţă, când la muncă se adaugă şi oarecare suferinţă, ea dă celui ce lucrează un nimb de reală nobleţe, de câte ori supunerea la suferinţă e de bună voie.

Iată cum sună un punct din programul educaţiei legionare: „Voi căuta să dezvolt în tinerii legionari, în primul rând, voinţa: prin marşuri lungi, încărcaţi de poveri, executate pe ploaie, vânt, căldură tropicală, frig sau noroaie în cadenţă şi aliniere, cu ceasuri întregi de interzicere a vorbirii (...). Prin obligaţia de a fi aspri cu ei înşişi" (Id., ibid., p. 362). *„Să sufere*, pentru a se oţeli, *să se jertfească,* pentru a se deprinde cu depăşirea propriei persoane, slujindu-şi neamul“ (Id., ibid., p. 308).

Şi, fireşte, alături de suferinţa fizică, suferinţa morală este o pârghie şi mai puternică pentru înălţarea sufletească a cuiva. Educatorul legiunii o spune cât se poate de lămurit: „Din suferinţa noastră, va ieşi ceva mai bun pentru neamul acesta (...). Din petreceri şi din traiul tihnit al fiilor lui, un neam n-a câştigat niciodată nimic. Din *suferinţă, totdeauna a ieşit ceva mai bun pentru el“*

„Izbutisem să găsesc un rost al suferinţei noastre (se afla noaptea, în celula unei închisori) şi în acelaşi timp, un sprijin moral pentru aceste ceasuri triste.

M-am sculat atunci, m-am pus în genunchi şi m-am rugat: Doamne, luăm asupra noastră toate păcatele neamului acestuia. *Primeşte-ne suferinţa* de acum. Fă ca *din această suferinţă*, să rodească o zi mai bună pentru el.“ (Id., ibid., p. 176).

Faptele înşirate până aici se leagă deci între dânsele ca verigile unui lanţ. Ele dovedesc maturitatea sufletească a poporului român, nu numai prin lipsa sentimentului vulgar al răzbunării şi alte însuşiri amintite mai sus, dar şi prin acceptarea de bună voie a suferinţei75 ca mijloc de purificare şi perfecţionare morală.

10

încrederea în biruinţa binelui asupra răului

Caracteristicile creştinismului românesc, înşirate până .uri, izvorăsc toate din temperamentul neamului şi ating uilminarea lor într-o vădită aplecare spre optimism: încredere în biruinţa finală a binelui asupra răului.

Pe ce se întemeiază această afirmaţie? Pe folclor, care (\sic un martor cu neputinţă de pus la îndoială. „Spune-mi iv gândeşti şi ce simţeşti, ca să-ţi spun cine eşti.“ Regula aceasta nu suferă nicio abatere, începând cu sălbaticii şi sfârşind cu popoarele cele mai civilizate şi mai culte. La loate, fără excepţie, folclorul este oglinda cea mai credincioasă a sufletului etnic.

în linii mari, deosebim două ipostaze: unele neamuri se in torc parcă instinctiv spre lumină; altele, spre întuneric. De pildă, la margi, o seminţie din Nigeria, domneşte credinţa că toţi oamenii răi pier îndată după moarte, iar cei buni se întorc iarăşi din mormânt, întrupându-se în vreun copil din familia lor. Se poate concepţie mai optimistă despre lume? Din contra, tribul dravidian Binjhwar crede că loemai cei buni pier, iar cei

răi trăiesc şi după moarte, pre- lacânclu-se în diavoli. Astfel, folclorul arată îndată că temperamentul etic, ca şi cel estetic, se deosebeşte de la neam la neam. Putem urmări deosebirile acestea şi mai bine la popoarele apusene ajunse pe o înaltă treaptă de dezvoltare. Unele sunt sterpe la suflet atât în latura artei, cât şi a moralei. Fenicienii au trăit şi au murit cu ochii la pungă: negoţ, industrie, colonii, piraterie... şi altele asemenea.

105

Simion Mehedinţi

Grecii, din contra: alături de viaţa materială, au avut un mare spor şi la cele sufleteşti; ei au dat la iveală atâta idealitate (ştiinţă, filosofie, poezie, dramă, sculptură, arhitectură, pictură, ceramică artistică etc.), încât şi azi, după două mii de ani, privim cu admiraţie spre ceea ce cărturarii numesc „miracolul grec“. Romanii nu s-au lăsat nici ei mai prejos, dar în alte privinţe. Isprava lor cea mai mare a fost în latura culturii morale: *jus, justiţia* şi nişte „table de legi1*, nu ascunse în neguri şi însoţite de fulgere, ca cele de pe Sinai, ci la lumina clară a zilei, în vederea tuturor, exprimând adânci convingeri omeneşti. Respectul demnităţii omului capătă prin ei proporţii necunoscute până atunci; religia romană are *penaţi*, *vestale* şi *pontifex maximus* în Capitoliu, sub ochii tuturor cetăţenilor, iar *familia* primeşte o înfăţişare cvasi-divină prin cultul strămoşilor. *Populus ro- mamis* fusese parcă anume născut să arate lumii ce înseamnă *ordine, dreptate* şi deplină supunere la *legi*, iar în armată la autoritatea celui care comandă. *Urbs, censor, tri- bunus militum, consul, imperium, imperator, pax romana...™* ce contrast faţă de îngustimea orizontului altor neamuri şi îndeosebi, faţă de concepţia particularistă a evreilor, legaţi cu Iehova printr-un contract egoist şi exclusivist! Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, iar tu eşti „poporul ales“ căruia îi voi da în stăpânire toate neamurile pământului, (într-adevăr, pe locuitorii Canaanului i-a şi

stârpit ca pe nişte jivine răufăcătoare, repetând astfel crima lui Cain într-o măsură înmiit mai mare). Dimpotrivă, romanii adunaseră în Capitoliu pe toţi zeii popoarelor învinse. Având convingerea că istoria a ajuns prin lărgirea statului lor cu adevărat universală — impresia aceasta o avusese foarte clar Polybios — ei dădură pilda unei mari lărgimi de vederi; a fi sau a deveni *civis romanus* şi a te bucura de scutul legilor romane erau un semn de înaltă demnitate socială şi morală.

Am putea spune aşadar că, începând cu sălbaticii şi sfârşind cu neamurile cele mai civilizate şi mai culte, din Antichitate până azi, afară de artă, unde se vede expresia

Creştinismul românesc iipică a simţirii fiecărui neam, nimic nu arată mai lămurit fiica sa adevărată, decât concepţia religioasă şi morală, manifestată în folclor. De aceea, dacă vrem să percepem mai tir aproaoe caracteristicile creştinismului românesc, cea mai sigură cale e să ne întoarcem ochii spre credinţele religioase ale masei româneşti. (Un om singur se poate uneori ascunde; un neam întreg — nu; vrând-nevrând, folclorul îl arată aşa cum este).

Să începem cu ideea despre Dumnezeu. Pe când zeii păgânilor aveau o mulţime de slăbiciuni omeneşti (cine a cilit pe Homer nu mai are nevoie de nicio dovadă), iar IrIiova era înfăţişat de evrei ca zeul lor naţional, plin de asprime şi de răzbunare — cine îl vedea murea pe loc — po-

I >(>rul român are despre divinitate [o] cu totul altă închipui- ir. Am arătat mai înainte cât de duios înfăţişau colindele pe lisus ca [pe] un prunc „mititel şi-nfăşeţel“. îl dezmiardă întocmai ca pe un copilaş... Dar chiar pe Dumnezeu-Tatăl îl arată într-o aureolă de pace, blândeţe şi lumină: ca pe un

I)ătrân înţelept şi nemărginit de bun. E atât de

milos faţă de făpturile mâinilor Sale, încât Se coboară uneori El însuşi pe pământ, să vadă ce mai fac oamenii şi să le vină în ajutor, îngrijeşte până şi de dobitoacele dimprejurul casei lor.

— Oare de ce zbiară oile acelea ?

Ale cui sunt aceste oi De zbiară aşa de frumos Şi frumos, şi cuvios...

Păstorul răspunde cu smerenie:

De-ale Tale Cu ale mele.
Eu le pasc,
Tu le păzeşti;
Eu le mulg,
Tu le-nmulţeşti,

Grecii, din contra: alături de viaţa materială, au avut un mare spor şi la cele sufleteşti; ei au dat la iveală atâta idealitate (ştiinţă, filosofie, poezie, dramă, sculptură, arhitectură, pictură, ceramică artistică etc.), încât şi azi, după două mii de ani, privim cu admiraţie spre ceea ce cărturarii numesc „miracolul grec“. Romanii nu s-au lăsat nici ei mai prejos, dar în alte privinţe. Isprava lor cea mai mare a fost în latura culturii morale: *jus, justitia* şi nişte „table de legi“, nu ascunse în neguri şi însoţite de fulgere, ca cele ele pe Sinai, ci la lumina clară a zilei, în vederea tuturor, exprimând adânci convingeri omeneşti. Respectul demnităţii omului capătă prin ei proporţii necunoscute până atunci; religia romană are *penaţi, vestale* şi *pontifex maximus* în Capitoliu, sub ochii tuturor cetăţenilor, iar *familia* primeşte o înfăţişare cvasi-divină prin cultul strămoşilor. *Populus ro- manus* fusese parcă anume născut să arate lumii ce înseamnă *ordine, dreptate* şi deplină supunere la *legi,* iar în armată la autoritatea celui care comandă. *Urbs, censor, tri- bunus militwn, consul, imperium, imperator, pax romana..™* ce contrast faţă de îngustimea orizontului altor neamuri şi

îndeosebi, faţă de concepţia particularistă a evreilor, legaţi cu Iehova printr-un contract egoist şi exclusivist! Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, iar tu eşti „poporul ales“ căruia îi voi da în stăpânire toate neamurile pământului, (într-adevăr, pe locuitorii Canaanului i-a şi stârpit ca pe nişte jivine răufăcătoare, repetând astfel crima lui Cain într-o măsură înmiit mai mare). Dimpotrivă, romanii adunaseră în Capitoliu pe toţi zeii popoarelor învinse. Având convingerea că istoria a ajuns prin lărgirea statului lor cu adevărat universală — impresia aceasta o avusese foarte clar Polybios — ei dădură pilda unei mari lărgimi de vederi; a fi sau a deveni *civis romanus* şi a te bucura de scutul legilor romane erau un semn de înaltă demnitate socială şi morală.

Am putea spune aşadar că, începând cu sălbaticii şi sfârşind cu neamurile cele mai civilizate şi mai culte, din Antichitate până azi, afară de artă, unde se vede expresia

106

Creştinismul românesc lipit ;i a simţirii fiecărui neam, nimic nu arată mai lămurit (jic.i sa adevărată, decât concepţia religioasă şi morală, ma- iiifrsuită în folclor. De aceea, dacă vrem să percepem mai tic nproaoe caracteristicile creştinismului românesc, cea Mmi sigură cale e să ne întoarcem ochii spre credinţele religioase ale masei româneşti. (Un om singur se poate uneori ascunde; un neam întreg — nu; vrând-nevrâncl, folclorul îl ai aia aşa cum este).

Să începem cu icleea despre Dumnezeu. Pe când zeii p,imanilor aveau o mulţime de slăbiciuni omeneşti (cine a tiiit pe Homer nu mai are nevoie de nicio dovadă), iar Ic *1 iova era înfăţişat de evrei ca zeul lor naţional, plin de asprime şi de răzbunare — cine îl vedea murea pe loc — poporul român are despre divinitate [o] cu totul altă închipui- ic. Am arătat mai înainte cât de duios înfăţişau colindele pe

I im îs ca [pe] un prunc „mititel şi-nfăşeţel“. îl dezmiardă întocmai ca pe un copilaş... Dar chiar pe Dumnezeu-Tatăl îl arată într-o aureolă de pace, blândeţe şi lumină: ca pe un
I >atrân înţelept şi nemărginit de bun. E atât ele milos faţă de lapturile mâinilor Sale, încât Se coboară uneori El însuşi pe pământ, să vadă ce mai fac oamenii şi să le vină în ajutor, îngrijeşte până şi de dobitoacele dimprejurul casei lor.

— Oare de ce zbiară oile acelea ?

Ale cui sunt aceste oi De zbiară aşa de frumos Şi frumos, şi cuvios...

Păstorul răspunde cu smerenie:

De-ale Tale Cu ale mele.
Eu le pasc,
Tu le păzeşti;
Eu le mulg,
Tu le-nmulţeşti,

Simion Mehedinţi

Eu le tunz Tu mi le creşti...76

Chiar şi unor mici vietăţi, ca albinele, le poartă de grijă Cel Prea înalt. Iată o mărturie: într-o zi, sătul de sărăcie, un biet om a pornit să se plângă tocmai lui Dumnezeu. Ştiţi unde L-a aflat? într-o prisacă. îngrijea Prea Sfântul de câteva ştiubeie, ca orice moşneag cu milă de albinele lui77.

Cât despre Maica Domnului e de prisos să mai stăruim. Ea este pentru român bunătatea întrupată; primeşte toate plângerile oamenilor şi le duce înaintea Fiului Său, mijlocind pentru dânşii. în folclorul românesc, partea Fecioarei Maria este atât de precumpănitoare, încât „Visul Maicii Domnului" este nelipsit din chimirul oricărui cioban, din sânul călătorului plecat la drum lung, din luntrea pescarului şi din cugetul oricărui om care luptă cu nevoile cele mari ale vieţii.

Nimic însă nu poate arăta mai lămurit cu ce firească încredere se apropie poporul nostru de Maica Precista, decât această rugăciune a unei fete de Maramureş:

Sfânta de tine,
Eu mă rog ţie Cu inimă curată,
Cu inimă dreaptă,
Cu minte-nţeleaptă,
Cu faţa la pământ plecată Către Maica Sfântă Preacurată,
Cum se roagă lumea toată...
Din lume,
De peste lume,
Din toate patru cornurile de lume,
La mămuca lui Dumnezeu anume,
Că eu n-am altă ajutătoare,
Nici altă folositoare,
Fără pe tine, Doamna Cerului,

Şi a pământului, Cea mare:
Ajutătoarea scârbiţilor,
Bucuria necăjiţilor...
N-am faptă de curăţie,
Ca să-ţi plac ţie,
O, mămuca lui Dumnezeu,
*Roagă pe Fiuleţul tău Să-mi trimită darul mie Să te laud în vecie Amintirea Lui să fie Aur, argint şi tămâie:**

Iar aiurea, găsim aceeaşi duioasă şi dureroasă mărturisire:

Ea a rămasplângându-se
Şi văietându-se
Cu glas mare până-n cer.
(...)
Nimeni în lume n-o aude, bară Maica Domnului...
Din poarta cerului,
La dânsa s-a coborât Pe scară de ceară 7'|

Dar şi mai caracteristică pentru firea românului este înfăptuirea unei metamorfoze fără pereche la alte popoare. Se ştie că cea mai lumeaţă dintre toate zânele şi zeiţele pă- g;'me a fost Venera. (Pe alocuri a rămas tare şi mare chiar diipii începutul erei creştine. Pentru germani, ea locuieşte în Venusberg'*' şi împiedică pe bietul Tannhăuser să plece cu pelerinii la Roma, să-şi spele, prin rugăciune, păcatele cărnii).

Cc s-a întâmplat cu Venera în folclorul poporului romfm ? A ajuns, închipuiţi-vă, *Sfânta Vineri* — o călugăriţă OKvrnică, trăind într-o mănăstire undeva, tocmai într-un i ist iov cleparte-departe, la marginea pământului, gata însă

109

Simion Mehedinţi de ajutor lui Făt-Frumos, când răutatea zmeilor sau chiar a oamenilor îi pune viaţa în primejdie.

Venus la biserică! în mantie călugărească şi cu mătăniile în mână —simbol de smerenie81 şi de creştinească umilinţă ! (A trebuit să fie un popor într-adevăr adânc la suflet, ca acel românesc, spre a realiza o astfel de transfigurare—dovadă concretă a evlaviei despre care Strabon spunea că a fost „de când lumea" caracterul precumpănitor al firii neamului din Carpaţi).

Tot aşa de omeneşte înfăţişează poporul nostru şi pe sfinţi. Dintre toţi, cel mai popular e *Sfântul Petre.* Ca portar al raiului, el însoţeşte pe Dumnezeu când Se coboară pe pământ şi-I stă aproape, împlinind tot felul de slujbe. (în unele basme, sfântul cel cu cheile în mână îngrijeşte ca un chelar până şi de hrana sălbăticiunilor, împărţind lupilor şi altor fiare tainul lor de fiecare noapte). Ceilalţi sfinţi stau ceva mai în umbră şi e vrednic de reţinut că românii s-au sfiit să umple calendarul cu sfinţi din neamul lor. Cu gândul la slava cerului unde străluceşte „Sfântul Soare", poporul român a socotit că ar fi o îndrăzneală să aşeze în rândul sfinţilor

şi pe oamenii legaţi de lutul dimprejurul Dunării şi al Carpaţilor. Martiri au fost destui şi pe pământul Daciei, cum arată chiar înţelesul acestui cuvânt, care a ajuns apoi „martor", adică chezaşul unei credinţe. Schimnici şi sihastri au fost iarăşi destui, începând de la Zamolxe şi până în zilele noastre. într-un Minei din 1854, aflăm această mărturisire:

„Am apucat în zilele noastre părinţi (călugări) înalţi întru bunătate şi plecaţi la smerenie adâncă: pe Părintele Chirică de la Bisericani, gol, petrecând şi ticăloşind în munte 60 de ani; şi pe Chiriac din Tazlău, pe Epifanie din Voroneţ, Partenie din Agapia — încă şi pe Ioan din Râşca, Arhiepiscopul acela *sfânt*, pe Inochentie din Pobrota şi pe Eustatie“. Dacă cercetezi Mineele vecinilor ortodocşi (de pildă pe cele ruseşti şi greceşti) vei găsi în ele şi sfinţi de neam românesc. Dar Biserica noastră, „iubitoare de anoni-

Creştinismul românesc mar, s-a ferit să împăneze calendarul cu sfinţi români.

I>oar pe ici, pe colo, ea pomeneşte câte un nume de mare .sihastru, ca „să arate că Dumnezeu îşi alege robii Săi din loate neamurile"82. Nici măcar harnicului nostru ostenitor pentru Evanghelie, Sfântului Nichita, nu i s-a dat în Minei o *y*| deosebită pentru cinstirea lui. Alţi vecini n-au stat atâta la îndoială: pe unii creştini din neamul lor i-au înaintat la i'tad pe cale administrativă. (Un rege al Ungariei a ajuns Sf. Ştefan *honoris causa*, iar doi cărturari ai slavonilor, Metodie si Chirii, s-au bucurat şi ei de aceeaşi favoare, pentai consideraţii locale).

O singură dată, a spus şi neamul nostru o vorbă atât de mare: în ziua de 2 iulie, anul 7012 de la Facerea Lumii, când în toată Ţara Moldovei sunau clopotele bisericilor, iar boierii şi toţi dregătorii, de-a valma cu ţăranii, plângeau în- ţ’cnunchiaţi la marginea drumului, pe unde trecea Mitropolitul Sucevei şi soborul de

arhierei şi preoţi, cădelniţând sicriul lui Ştefan-Vodă, în calea către mănăstirea Putnei. Spune cronicarul că, în mijlocul suspinelor şi al lacrimilor, poporul îi zicea: *„Sfântul* Ştefan-Vodă, nu pentru suflet, ce ieste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejeşti, carile nimenea din domni, nice mai nainte, nice după aceia l-au agiuns". Ştia mulţimea ce spune, deoarece, între cei îngenunchiaţi, mulţi luptaseră sub steagurile lui, fuseseră martori la zidirea atâtor biserici după fiecare biruinţă, şi-şi aduceau aminte şi de postirea cea lungă în câşlegi, după lupta de la Podul înalt. Aşadar, *pietatis causa.*

însă latura cea mai semnificativă a concepţiei poporului român cu privire la morală este închipuirea lui despre rai şi iad. Unii cărturari grăbiţi au afirmat că „nepăsarea şi *fatalismul* sunt notele cele mai limpezi care se pot desprinde din sufletul şi caracterul nostru"; că „nepăsarea şi resemnarea sunt însuşirile care apar în toată clipita şi în toate acţiunile ţăranului român"; că „ceea ce deosebeşte în chip izbitor dezvoltarea vieţii noastre istorice de *a oricărui alt neam*

111

Simion Mehedinţi este desăvârşita incoerenţă şi anarhie a istoriei noastre politice, sociale, economice etc.a

Să ne fie permis a nu mai aminti numele celui care a scris aceste „basme“ cu privire la caracterul poporului român, fiindcă nimic nu e mai departe de adevăr decât spusele sale. Ne vom mărgini să înşirăm câteva fapte, din care cititorul va putea trage o altă concluzie: mai întâi, să nu uităm că, încă din adâncurile Evului Mediu şi până azi, neamul nostru s-a simţit ca *o individualitate etnică*, după cum dovedeşte însuşi numele său de român. E caracteristică împrejurarea că vorba *rumân* are trei înţelesuri: unul *naţional* (român spre deosebire de alte naţii); altul *special* „ţăran neliber“, adică legat de

pământ prin plugărie; şi altul *generic* (am întâlnit un „român" călare, nu însemnează în povestire că acel călăreţ era numaidecât un om de naţie românească, ci un *om oarecare).* Dintre aceste trei înţelesuri, cel mai special, adică *plugar*| este legat tocmai de centrul românităţii răsăritene. Din contra, spre miazăzi, în peninsula balcanică, cuvântul *romanus* a ajuns să însemne la albanezi păstor (*remer)* ori a fost înlocuit prin *Vlah* care înseamnă tot păstor, iar în părţile de miazănoapte ale Carpa- ţilor, s-a întâmplat la fel. Ceea ce dovedeşte că blocul central al neamului s-a manifestat îndeosebi prin *viaţa sa agricolă* şi numai în roiurile periferice păstoria a căpătat dimensiuni de cale lungă (*transhumantă.*). Aşadar, departe de a fi supus economiceşte de elementul slav, inferior şi ca civilizaţie, şi în ce priveşte cultura, poporul român, lipit de pământ prin agricultură (arat, grăpat, semănat, grâu, mei, secară, orz, ceapă, ai (usturoi), bou, vacă, oaie, capră, porc, scroafă etc.) a reprezentat, ca şi sub goţi, huni şi alţi barbari, o adevărată individualitate etnică legată de *toată regiunea* carpato-danubiană, ocupată ici şi colo de nişte cuceritori nestatornici. „Anarhia istoriei noastre politice, sociale şi economice" este deci o părere superficială, născută în mintea celor nedeprinşi cu analiza faptelor şi cu proiec

Creştinismul românesc tarea lor pe hartă, spre a vedea legătura dintre om şi mediul geografic.

Din strânsa legătură dintre om şi pământ, ceea ce înseamnă *stabilitate* (faţă de barbarii în continuă mişcare, si'himbându-şi locul după câţiva ani, chiar şi cei care începeau să se deprindă cu plugăria, cum arată Tacit), a rezultat

I x *ntru neamul românesc (cu agricultură străveche) conştiin- ţ;i clară a dreptului de proprietate asupra ogorului lucrat de atâtea generaţii, a păşunii, a

pădurii etc. Aşa se explică un amănunt de mare însemnătate, păstrat de notarul anonim al lui Bela: declaraţia categorică a ducelui român care spunea limpede năvălitorilor că el şi ai săi nu vor ceda teritoriul nici în ruptul capului (*terram... se daturum nega-*/;<7/).XXJI1 Aceasta nu seamănă a incoerenţă, anarhie socială, politică şi economică... Apoi e cu totul de prisos să mai amintim în ce fel Basarabii şi Muşatinii atât la Dunăre şi la Ni.stru, faţă de turci şi de tătari, cât şi dinspre unguri şi polonezi, au apărat individualitatea etnică a poporului lor.

Dar nu numai că neamul românesc îşi simţea individualii atea sa etnică faţă de străini ci, cu timpul, a căpătat şi *simţul unităţii* sale rasiale şi sufleteşti, manifestată încleo- srbi prin circulaţia aceluiaşi grai în toată întinderea pămân- lului românesc. încă de la 1648, Mitropolitul Simion Ştefan spunea că acele cuvinte sunt bune, care sunt înţelese în (oată întinderea neamului, adică „umblă“ ca banii cei buni peste tot.

Iar Varlaam al Moldovei aruncă slavoneasca, lăsând stăpână în biserică limba pe care el, ca răzeş putnean, o ştia că-i singuia înţeleasă de toată suflarea românească.

Aşadar, alături de conştiinţa *individualităţii* etnice, un fapt legat de viaţa mulţimii unui popor, iată şi conştiinţa ('Iară a *unităţii* în spaţiu şi a *continuităţii* în timp exprimată de cărturarii săi. Miron Costin scrie lămurit: „A *neamului* ţărilor acestora nume *drept* şi *vechi* este *român*, adică râm- Iean de la *Roma.* Acest nume de la descălecatul lor de Tra- ian se trage şi, cât au trăit de la pustiirea satelor (mai bine

Simion Mehedinţi ar fi zis a oraşelor — n.a.) pe aceste locuri, şi cât au trăit în munţi, în Maramureş şi pe Olt, *tot acest nume au ţinut şi ţin şi azi* Şi încă muntenii mai bine îl ţin decât moldovenii, că ei şi acum zic şi scriu: *Ţara Românească* (...). Şi măcar că străinii ne dau şi alte

nume, dar numele cel *vechi* întemeiat şi *înrădăcinat* rămâne *români*, cum vedem (...). Că măcar că *ne răspundem* acum *moldoveni*, clar nu întrebăm: ştii *moldoveneşte*? Ci: ştii *româneşte*? (adică râmleneşte = *scis romanice*? pe limba latinească). (...)

Stă deci numele cel vechi ca *un temei neclintit*, *iar cel ce este rădăcină nu se mută,* '*aav

Până şi un biet scriitoraş ca Simeon Dascălul îşi dădea seama că în cuprinsul vechii Dacii se înfiripaseră cu timpul mai multe ţări româneşti. „Ţara Ardealului, zice el, nu este o *ţară însăşi*, ci Ardeal se cheamă numai *mijlocul* ţării care *multe* cuprinde în toate părţile; în care stă şi scaunul crăiesc, iar *pe la marginile* ei sunt *alte ţări* mai mici (...). Cumu-i *Maramureşul* despre Ţara Leşească, şi *Ţara Săcui-* /or despre Moldova, *Ţara Oltului* despre Ţara Muntenească, şi *Ţara Bârsei*, şi *Ţara Haţegului*, *[şi] Ţara Oaşuluf.* învăţatul Miron Costin, ca unul care citise mult şi călătorise mult, vedea până în adâncimea timpului dacic. îşi dădea seama că reazemul cel mare şi tare al populaţiei carpatice fuseseră, din timpuri străvechi, munţii cei înalţi de la miazăzi şi de la miazănoapte. „Maramureşul şi Ţara Făgăraşului cuprind aici aţâţi români, ca şi cum *niciodată* n-ar fi fost o descălecare; ci vorbesc *graiul românesc cel mai frumos şi mai apropiat de limba italiană*, mai cu seamă maramureşenii, care se bucură de însuşirea de a nu fi *iobagi ci se câr- muiesc după legile lor*; *ca oameni liberi*, având pe seama lor cetatea Hust, şi luând parte în războaie alături de călări- mea regală, în care *răsar* prin vitejie."

După cuvinte atât de răspicate cu privire la individualitatea, unitatea şi continuitatea etnică a neamului nostru, e de mirare nu numai că s-a putut afirma enormitatea de mai sus (că „ceea ce deosebeşte *în chip izbitor* (!) dezvoltarea

Creştinismul românesc vieţii noastre istorice, *de a oricărui alt neam* (!!) *este desăvârşita incoerenţă şi anarhie a istoriei noastre*..."), dar şi iluzia copilărească a acelora care au tot repetat că abia unirea unei părţi dintre români cu Biserica papală ne-a făcut sa ne amintim de originea noastră romană.83

însăşi ideea de unitate politică mijise în minţile geniale.

I>ovada incontestabilă o avem în cuvintele scrise chiar de mâna lui Mihai: „Pohta ce-am pohtit — Ardealul, Moldova şi Ţara Românească"'™, idee care apoi n-a mai pierit nicioda- lii din sufletul românilor mai luminaţi.

în sfârşit, în latura socială, se cuvine să nu uităm numeroasele răscoale ţărăneşti, începând cu cea de la 1437 în Transilvania, şi sfârşind cu [cea] a lui Horea, cu ridicarea pandurilor sub Tudor şi atâtea mişcări agrare de la războiul de neatârnare (1877) până la marea răscoală de la 1907.

Toate acestea la un loc dovedesc că nu poate fi vorba de „nepăsare şi resemnare pasivă", necum de anarhie, ateism, fatalism şi alte însuşiri negative. Poporul român e cu socoteală, nu nesocotit, cum dovedesc unele proverbe ca acestea: *Dumnezeu îţi dă, însă nu-ţi pune şi în traistă; ('um ţi-i aşterne, aşa vei dormi; Pică pară mălăiaţă în yjira lui Nătăfleaţă*... toate cu un vădit substrat de ironie, eeea ce înseamnă o foarte fină cântărire a faptelor şi a ideilor. Poporul nostru încă din timpul dacilor „nemuritori" şi până azi a făcut şi face „socoteli cu veşnicia", după cum vom vedea îndată, cercetând concepţia lui despre rai şi iad. (Dacă ar trăi Miron Costin şi-ar auzi ce spun acum unii şi alţii despre poporul nostru, ar numi toate acestea „ocări" şi „basne" scornite de nişte „mahleari", cum scria el în graiul de atunci).50™

înainte însă de a vedea părerile poporului nostru despre iad şi rai, ca semn al concepţiei sale despre lume, e bine să luăm ca termen de comparaţie şi credinţa altor

neamuri, fiindcă numai astfel ne putem da seama de adevărata carac- leristică a creştinismului românesc. O cât de fugară privire asupra etnografiei ne încredinţează îndată că e fundamen

Simion Mehedinţi tal falsă afirmaţia despre ateismul neamului românesc. Un cunoscut etnolog, sir James Frazer, şi-a dat osteneala să arate nu de mult într-o serie de conferinţe la Trinity College (Cambridge) credinţele diferitelor popoare despre soarta omului după moarte. Concluzia cercetărilor sale este impresionantă: cele mai multe neamuri trăiesc într-o necurmată frică nu de moarte, ci de morţi. „Nu credem nimic, spune un şaman către exploratorul polar Rasmussen, ci numai *ne temem* (...). Ne temem de *Spiritul Pământului* care face vremea rea cu care trebuie să ne luptăm spre a ne agonisi hrana din mare şi de pe uscat; ne temem de *Sila* (spiritul din Lună); în colibele noastre de zăpadă, ne temem necontenit de foamete (...), ne temem de *Tatana Kapsulak*, femeia care stă în fundul Oceanului, stăpână peste vietăţile din apă.“ Frică şi iarăşi frică, fără speranţă de scăpare ori de alinare, deoarece sălbaticii nu leagă traiul de nicio idee de progres ori de justiţie superioară. „în religiile inferioare, credinţa în nemurire este dezbrăcată de orice semnificaţie morală, cei buni nu-s răsplătiţi, iar cei răi nu-s pedepsiţi după moarte.“H,i Aşadar, suferinţă fără înţeles logic; un fel de *iad permanent*, lipsit de orice motivare şi de orice perspectivă de schimbare. Aceasta e starea de suflet cea mai răspândită între sălbatici.

Abia pe o treaptă mai înaltă, omul s-a putut ridica la o concepţie mai senină despre lume. în loc de o frică necurmată şi universală, unele neamuri au ajuns la ideea liniştitoare că Universul e împărţit în două: o parte întunecată, stăpânită de zeul răutăţii (Ahriman), iar alta luminoasă, ocrotită de zeul binelui (Ormuz) în luptă

necurmată cu întunericul. Nu e locul să înşirăm comparativ toate închipuirile din vastul basm al mitologiei. „Se sparie gândul“ cercetând câte năzdrăvănii i-au trecut omului prin minte, care de care mai înfricoşate. (Doar grecii au fost ceva mai senini, — cu toate că şi infernul lor este destul de trist). Nu putem aminti nici încercările atâtor întemeietori de religii, cu gândul să scape fiinţa omenească din capcana spaimelor ce

Creştinismul românesc chinuiau sufletul în pruncia omenirii. (Numai cultul lui Mi- ihra prevedea vreo 80 de grade de purificare85 prin fel de Irl de mijloace magice). Ar fi fost deci de aşteptat ca măcar blânda doctrină a lui Iisus să risipească negurile, încredinţând pe toţi că „puterile iadului“ pot fi învinse definitiv şi că binele a ieşit în sfârşit biruitor asupra răului.

Din nenorocire, nici Evanghelia n-a putut însenina pe deplin cugetul omenesc. Unele neamuri cu temperament

I x)sac — şi toţi indivizii cu predispoziţii pesimiste — au con- linuat şi după ivirea creştinismului să facă principiului rău o parte precumpănitoare. Maniheenii, de pildă, şi alţi urinaşi ai lor (de exemplu bogomilii) au stăruit mai departe in credinţa că pământul e împărăţia diavolului, iar omul e o făptură fundamental rea. Aceşti eretici — un fel de calvini înainte de calvinism — au lepădat aproape toată latura optimistă a creştinismului. Cetatea lui Calvin (vesela Genevă) ajunsese un fel de temniţă. Cât despre scoţieni, ei căzuseră in fundul prăpastiei pesimismului. Iată mărturia unui vestit istoric englez:

„îndeobşte, ei credeau că lumea e plină de duhuri rele, care nu numai că străbat pământul, dar trăiesc şi în văzduh şi au menirea deosebită de a ispiti neamul omenesc şi de a-i face rău. Numărul lor era nemărginit;

le întâlneau peste iot şi în orice timp al anului. în fruntea lor sta însuşi satana, a cărui bucurie era să se arate în persoană spre a îngrozi şi a prinde în cursă pe cei care îi ieşeau în cale. Ca să-şi ajungă scopul, se arată în forme felurite. într-una cerceta pământul în chip de câine negru; în alta venea ca un cerb; adesea îl auzeai mugind în depărtare, ca un taur. Se arăta uneori ca un om alb îmbrăcat în negru, şi câteodată ca un om negru îmbrăcat în haine albe; n-avea încălţăminte, un picior era ca o furcă; glasul lui era îngrozitor; iar şiretlicurile lui erau fără număr. După credinţa teologilor, isteţimea diavolului creştea cu numărul anilor şi, fiindcă adunase învăţătură timp de peste 5.000 de ani, dobândise o îndemânare nemaipomenit de mare (...) Lua bărbaţi ori femei şi îi

117

Simion Mehedinţi ducea cu el prin văzduh (...), pornea furtuni şi vijelii; putea să lucreze nu numai asupra sufletului, dar şi asupra simţurilor, făcând pe oameni să vadă şi să audă tot ce-i plăcea lui. Pe unii îi împingea la crime, pe alţii la sinucidere şi măcar că era aşa de îngrozitor, *un creştin nu putea să aibă cunoştinţa deplină în lucrurile bisericeşti, până nu vedea pe dracul}* până nu vorbea cu el şi nu i se împotrivea. De aceea, preoţii scoţieni nu mai conteneau cu predica împotriva satanei, ca să pregătească astfel pe ascultători pentru întâlnirea cu acest mare duşman al neamului omenesc. De unde urma că parohienii lor erau pe jumătate nebuni de frică. De câte ori predicatorul vorbea de diavol, spaima era atât de mare, că în toată biserica nu se auzeau decât suspine şi plânset. Cu greu îşi poate face cineva o idee ce era pe vremea aceea o parohie scoţiană. Se întâmpla adeseori că ţăranii amorţiţi şi tâmpiţi de frică rămâneau lipiţi de scaunele lor (...) vraja cea grozavă îi silea să asculte mai departe, lipiţi de scaun, măcar că ei se zbăteau să răsufle şi părul li se făcea măciucă de spaimă (...). Astfel de simţiri cu greu se şterg

din suflet (...). Fiecare locuitor era încredinţat în timpul muncii de toate zilele, că dracul e mereu la călcâiele lui, că-1 stăpâneşte, că-i vorbeşte şi-l ispiteşte necontenit. Era cu neputinţă să scapi de el. Unde ai fi mers, şi *el* era acolo..."

„în toată Scoţia, predicile erau făcute după acest calapod (...). în ochii teologilor, Dumnezeu nu era o «esenţă» bună, ci un tiran crud şi nemilos. Ei declarau că omenirea întreagă — în afară de un foarte mic număr — era osândită din eternitate, iar când începeau să povestească chinurile eterne, imaginaţia lor întunecată se desfăta de priveliştile grozave pe care le evocau în faţa parohienilor lor (...). Era o mulţumire pentru preoţi să le spună că poporenii vor fi arşi în văpaia focului, spânzuraţi de limbă, biciuiţi cu scorpioni, şi că vor vedea pe vecinii lor urlând şi frământân- du-se alături de ei; că ei vor fi aruncaţi împreună în nişte căzi cu apă clocotită şi cu plumb topit. Un râu de foc şi de

Creştinismul românesc pucioasă, mai lat decât tot pământul, stă pregătit pentru ei; vor fi cufundaţi în acel râu, iar oasele, plămânii şi ficatul vor fierbe în veci, fără să se topească (...). Apoi viermi nenumăraţi îi vor mânca, iar când jivina le va roade trupul, dracii vor sta hora împrejur şi vor râde de chinurile lor (...). Şi acesta nu-i decât începutul. După un iad, va urma *alt iad*, cu alte schingiuiri şi mai cumplite..."

„Şi toate aceste grozăvii erau isprava Dumnezeului preoţilor scoţieni. Erau nu numai lucrul mâinilor *Lui*, dar bucu- lia şi mândria *Lui*, fiindcă, după a lor părere, *iadul* fusese pregătit *înainte* de crearea omului. Atotputernicul, spuneau ei fără nicio sfială, îşi'făcuse plăcerea de a întocmi acest l< >c de chinuri ca să fie gata a primi neamul omenesc, când va veni şi el pe lume. Dar oricât de mari fuseseră pregătirile, ele nu erau încă îndestulătoare. De aceea, fiindcă iadul mi era destul de

mare, să încapă nenumăratele lui victime, care soseau — soseau mereu, el fusese *de curând* lărgit. Acum, (adică în secolul al XVII-lea) era în sfârşit gata loc asigurat pentru toţi/'*6

Cerem iertare cititorului că i-am pus sub ochi astfel de sminteli. Dar trebuia, pentru două temeiuri: întâi, spre a se încredinţa că chiar la popoare ajunse pe o treaptă destul de înaltă de civilizaţie şi de cultură, credinţa în reaua întocmire a universului a durat până în timpurile noastre; apoi, ca să poată aprecia oricine deosebirea de concepţic a poporului român. în adevăr, altul — cu totul altul — e cugetul românului despre lume. Grozăvii ca cele înşirate mai sus, o clipă n-au trecut prin mintea lui Varlaam, Dosoftei, Simion Ştefan sau alţi clerici români din secolul al XVII-lea. Nici urmă la noi despre superioritatea diavolului în mijlocul creaţiunii. Puterea Celui Care a făcut cerul şi pământul, precum şi bunătatea Lui faţă de oameni, niciun moment n-au fost puse la îndoială. Mai întâi, arhanghelii cu săbii de foc şi Sfântul Ilie cel bogat în tunete şi fulgere îi împrăştie pe draci ca pe o pleavă. Diavolul nu numai că e mai slab decât Dumnezeu (de vreo cumpănire sau de egalitate, nici

Simion Mehedinţi ducea cu el prin văzduh (...), pornea furtuni şi vijelii; putea să lucreze nu numai asupra sufletului, dar şi asupra simţurilor, făcând pe oameni să vadă şi să audă tot ce-i plăcea lui. Pe unii îi împingea la crime, pe alţii la sinucidere şi măcar că era aşa de îngrozitor, *un creştin nu putea să aibă cunoştinţa deplină în lucrurile bisericeşti*, *până nu vedea pe dracul*, până nu vorbea cu el şi nu i se împotrivea. De aceea, preoţii scoţieni nu mai conteneau cu predica împotriva satanei, ca să pregătească astfel pe ascultători pentru întâlnirea cu acest mare duşman al neamului omenesc. De unde urma că parohienii lor erau pe jumătate nebuni

de frică. De câte ori predicatorul vorbea de diavol, spaima era atât de mare, că în toată biserica nu se auzeau decât suspine şi plânset. Cu greu îşi poate face cineva o idee ce era pe vremea aceea o parohie scoţiană. Se întâmpla adeseori că ţăranii amorţiţi şi tâmpiţi de frică rămâneau lipiţi ele scaunele lor (...) vraja cea grozavă îi silea să asculte mai departe, lipiţi de scaun, măcar că ei se zbăteau să răsufle şi părul li se făcea măciucă de spaimă (...). Astfel de simţiri cu greu se şterg din suflet (...). Fiecare locuitor era încredinţat în timpul muncii de toate zilele, că ciracul e mereu la călcâiele lui, că-1 stăpâneşte, că-i vorbeşte şi-l ispiteşte necontenit. Era cu neputinţă să scapi de el. Unde ai fi mers, şi *el* era acolo..."

„în toată Scoţia, predicile erau făcute după acest calapod (...). în ochii teologilor, Dumnezeu nu era o «esenţă» bună, ci un tiran crud şi nemilos. Ei declarau că omenirea întreagă — în afară de un foarte mic număr — era osândită din eternitate, iar când începeau să povestească chinurile eterne, imaginaţii lor întunecată se desfăta de priveliştile grozave pe care le evocau în faţa parohienilor lor (...). Era o mulţumire pentru preoţi să le spună că poporenii vor fi arşi în văpaia focului, spânzuraţi de limbă, biciuiţi cu scorpioni, şi că vor vedea pe vecinii lor urlând şi frământân- du-se alături de ei; că ei vor fi aruncaţi împreună în nişte căzi cu apă clocotită şi cu plumb topit. Un râu de foc şi de

Creştinismul românesc piu -joasă, mai lat decât tot pământul, stă pregătit pentru ei; Voi fi cufundaţi în acel râu, iar oasele, plămânii şi ficatul Voi fierbe în veci, fără să se topească (...). Apoi viermi ne- mitnaraţi îi vor mânca, iar când jivina le va roade trupul, cliiu ii vor sta hora împrejur şi vor râde de chinurile lor (...). Şl acesta nu-i decât începutul. După un iad, va urma *alt fad,* cu alte schingiuiri şi mai cumplite..."

„Şi toate aceste grozăvii erau isprava Dumnezeului preoţilor scoţieni. Erau nu numai lucrul mâinilor *Lui,* dar bucuria şi mândria *Lui*, fiindcă, după a lor părere, *iadul* fusese pregătit *înainte de* crearea omului. Atotputernicul, spuneau *vi* fără nicio sfială, îşi'făcuse plăcerea de a întocmi acest loe de chinuri ca să fie gata a primi neamul omenesc, când va veni şi el pe lume. Dar oricât de mari fuseseră pregătirile, ele nu erau încă îndestulătoare. De aceea, fiindcă iadul nu era destul de mare, să încapă nenumăratele lui victime,

(are soseau — soseau mereu, el fusese *de curând* lărgit. Acum, (adică în secolul al XVII-lea) era în sfârşit gata loc asigurat pentru toţi.“fi6

Cerem iertare cititorului că i-am pus sub ochi astfel de sminteli. Dar trebuia, pentru două temeiuri: întâi, spre a se incredinţa că chiar la popoare ajunse pe o treaptă destul de înaltă de civilizaţie şi de cultură, credinţa în reaua întocmire a universului a durat până în timpurile noastre; apoi, ea să poată aprecia oricine deosebirea de concepţie a poporului român. în adevăr, altul — cu totul altul — e cugetul românului despre lume. Grozăvii ca cele înşirate mai sus, o clipă n-au trecut prin mintea lui Varlaam, Dosoftei, Simion Ştefan sau alţi clerici români din secolul al XVII-lea. Nici urmă la noi despre superioritatea diavolului în mijlocul creaţiunii. Puterea Celui Care a făcut cerul şi pământul, precum şi bunătatea Lui faţă de oameni, niciun moment n-au fost puse la îndoială. Mai întâi, arhanghelii cu săbii de foc şi Sfântul Ilie cel bogat în tunete şi fulgere îi împrăştie pe draci ca pe o pleavă. Diavolul nu numai că e mai slab decât Dumnezeu (de vreo cumpănire sau de egalitate, nici

Simion Mehedinţi vorbă nu poate fi), dar Sarsailă e şi prost. Basmele şi snoavele româneşti ni-1 înfăţişează uneori ca pe un Nătăfleaţă — un fel de Dănilă Prepeleac,

care dă boii pe-un car, carul pe-o capră, capra pe-o gâscă şi gâscă pe-un curmei de tei. Câteodată, diavolul e aşa de mărginit la minte, încât ajunge înşelat şi ciomăgit chiar de un netot ca Păcală (când s-au luat la întrecere: cine va striga mai tare, dracul s-a lăsat legat la ochi — chipurile, ca să nu i se tulbure creierii — iar Păcală l-a pocnit cu ghioaga drept în moalele capului, amă- gindu-1 că isprava aceasta o făcuse tăria chiotului său. Şi câte, şi câte nerozii nu pune poporul în spatele Necuratului ! O snoavă spune că Ucigă-1 toaca făcuse, între altele, şi o casă fără ferestre, muncindu-se apoi să care lumina înăuntru cu sacul... până ce Dumnezeu l-a învăţat şi pe dânsul să spargă peretele, ca să facă ferestre).

E drept că unii draci sunt meşteri. Dar câte babe nu-s şi mai meştere! Pe urmă, chiar dracul cel mai împieliţat „nu-i totdeauna tocmai aşa de negru, cum se spune“. Poporului nostru i s-a făcut milă şi de Scaraoţchi. Românul crede că, la urma urmei, însuşi satana se va spăla de fărădelegile lui. La Judecata de Apoi, va scăpa şi el de soarta sa cea blestemată, „dacă îşi va ispăşi păcatele printr-un canon."8"

Aşadar, neamul din Carpaţi, pe lângă „primatul sufletului" (vechea doctrină a lui Zamolxe) a mai adăugat cu timpul şi „primatul luminii asupra întunericului", când e vorba de concepţia privitoare la întocmirea universului. însă lucrurile acestea nu le poate simţi cel care nu are intuiţia vieţii satului românesc. Cine cunoaşte poporul şi folclorul numai din cărţi se aseamănă cu botanistul care a văzut numai florile uscate, fără culoare şi fără miros, dintre scoarţele ierbarului. Un astfel de cărturar cade lesne în greşeala lui Gaster ori a lui Hasdeu care vedeau bogomilism chiar şi acolo unde ar fi avut ocazia să afle tocmai ceva contrar. A atribui românului o înclinaţie spre întunecata doctrină a bogomililor e întocmai ca şi cum ai învinovăţi de orbire pe

(ci care nu se mai satură privind, cu ochii lui sănătoşi, toate frumuseţile lumii acesteia88.

Din contra, românul priveşte spre cer, nu spre puterile întunecate ale iadului. Dragostea lui de lumină e veche.

I)acii aveau obiceiul să tragă cu săgeţi în norii care ascundeau faţa soarelui. Furtuna, negura, învălmăşeala norilor erau pentru ei lucruri nesuferite. Tot ce-i lipsit de armonie .şi seninătate e rău şi antipatic. Iar răul e o tulburare care se produce în natură numai când principiul binelui încetează ori [îşi] încetineşte activitatea sa creatoare. E destul să aţipească o clipă „bunul Dumnezeu", şi toată rânduiala universului suferă:

Mândru-i Domnul adormit Sub un măr măindru-nflorit!

Scoală, Doamne, nu dormi,

Că de când ai adormit Iarba verde Te-a-ngrădit Florile Te-au cotropit Şi lumea s-o păgânii!

Cu firească duioşie, cântăreţul popular se încumetă totuşi să trezească din somn pe Dumnezeu. El ştie, de altfel, că se pot ivi unele neorânduieli, chiar când bunul Părinte ceresc nu doarme, cum s-a întâmplat, de pildă, când cu prădarea raiului.

O, Leroi, d-ai Leroi, Doamne,

Sus, în slava cerului,

La poalele raiului,

La scaunul Domnului,

La scaun de judecată,

Und' s-adună lumea toată,

Masă mândră mi~e întinsă Şi de sfinţi masa-i cuprinsă:

De Ion, Sfântul Ion,

De Ilie, Sfânt îlie,

Şi de Petru, Sfântul Petru,
Cu toţi sfinţii dimpreună,
Ospătând cu voie bună.
Iată Domnul că venea,
Şi la masă Se punea,
Pâine, vin blagoslovea Şi-ncepea De mi-şi mânca, îmi mânca,
Ori nu-mi mânca...
Că ochii sfinţi de-arunca De departe ce-mi vedea ?
Pe arhanghelul Gavril Şi pe Sfântul Mihail Că-mi venea, mereu venea,
Şi, la masă d-ajungea,
Drept la Domnu> îngenunchea,
Genunchea şi se ruga Şi din gură mi-i zicea:
Ştire-ai, Doamne, au nu ştii Câte-n rai s-au întâmplat Ce-am văzut şi câte-am fapt?
Sfântul Petre de-a plecat,
Sânt Ilie l-a urmat Sfânt Ion că ne-a lăsat Idolii unde-au aflat,
Drept la rai năval-au dat Şi-năuntru c-au intrat Şi tot raiul au prădat!9
Şi ce răspunde Stăpânul cerului şi al pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute ?

Petre, nu te spăimânta,
Că ţi-oi da un bici de foc Să pocneşti cam la mijloc Şi Iuda s-a spăimânta,
Ce-a luat tot *va lăsa...*
în alte colinde, bunătatea şi liniştea Celui Atotputernic au chiar şi o notă de bonomie, ca să nu zicem de ironie.
Dând cu ochii de Sfântul Ion, îl trimite pe el să facă rânduială:
Măi, Ioane, Sântioane,
Mare-mi esti, puţin pricepi...

Mergi, ia zbiciul cel de foc Şi trăzneşte-n Trii locuri în Trii locuri, în Trii chipuri,

Că Iuda s-a spăimânta,

Şi ce-a luat tot *va da.*

Da-va luna cu lumina,

Soarele cu razele Şi scaunul *de judeţ,*

Şi căldarea *de botez,*

Şi cheile *raiului.*

Şi în rai că le-a băga Iar raiul s-a lumina *CumuH* legea raiului *Şi iadul s-o-ntuneca Cumu-i legea iadului®.*

Aşadar, rânduială şi armonizare, potrivit cu legea, însă nicio urmă de mânie. Nimic din înfăţişarea aspră a lui Ie- hova închipuit de evrei ca un sultan ameninţător, gata să se răzbune şi să ucidă. Nimic din planurile înfricoşate ale calvinilor scoţieni, al căror Dumnezeu ascuns în neguri, nori şi trăsnete, ca şi cel din muntele Sinai, crease iadul *înainte*

123

Simion Mehedinţi de a-1 crea pe om şi, fiind prea mic, s-a şi ostenit să-l lărgească spre a încăpea cât mai mulţi osândiţi. Ce înspăimântătoare finalitate în concepţia unor astfel de neamuri! Din contra, după închipuirea poporului român, Dumnezeu este însăşi personificarea blândeţei, a bunătăţii şi a milei. Ca un părinte de familie, El şade la masă cu copiii Săi, binecuvântând pâinea şi vinul. E un bătrân frumos-frumos, cu barba albă, Care Se arată câteodată şi pe pământ, călătorind cu Sfântul Petre şi adăpostindu-Se bucuros chiar în cea mai smerită colibă, când bogaţii nemilostivi nu-L primesc. Se poate mai încântătoare metamorfoză a Celui Atotputernic şi Atotştiutor? în folclorul cărui neam se mai găseşte o atât de duioasă umanizare a divinităţii ?

Faptele acestea vorbesc de la sine. O aureolă de atâta lumină şi bunătate împrejurul imaginii lui Dumnczeu-Tatăl, o alintare atât de omenească a

pruncului Iisus (Cel „mititel şi-nfăşeţel“) şi o atât de cucernică înfăţişare a Precistei — ba încă şi schimbarea Venerei în Sfânta Vineri, o cuvioasă călugăriţă, trăind într-un ostrov la marginea pământului, gata de ajutor pentru cei prigoniţi — toate acestea ar fi enigme peste enigme pentru cine nu cunoaşte adânca omenie a poporului român şi încrederea lui în deplina biruinţă a binelui asupra răului — ca un fel de supremă finalitate a universului întreg. Aşadar, constatăm o negare a tuturor ororilor smintite cu care unii maniaci, apucaţi de un zel mai mult patologic decât teologic, au sluţit înalta frumuseţe a creştinismului. Şi asprul soldat Loyola, şi fanaticul Calvin, şi Luther cel care zvârlea cu călimara în dracul sunt pentru mintea românului „arătări" puţin normale. Niciodată poporul nostru nu şi-ar fi putut croi astfel de idealuri despre om şi omenie.

Pentru neamul din Carpaţi, socoteala e limpede şi rotundă: lumea e departe, foarte departe de perfecţiune, însă e cu siguranţă perfectibilă. Cât trăim, toţi greşim (vorba din Faust: „greşeşte omul cât trăieşte"); toţi suntem supuşi păcatului, pe toţi ne pândeşte suferinţa şi la urmă moartea,

Creşt i n ism u 1 ro m fi nesc ca o lege cu neputinţă de înfrânt. Chiar puternicul Ilie — Sfântul Ilie, cel care străbate cerul într-o căruţă cu cai de foc (singura făptură omenească cruţată până acum de moarte) va trebui să se supună şi el soaitei tuturor muritorilor, când va veni Judecata de Apoi. Şi însuşi arhanghelul Mihail, mai-marele cetelor îngereşti, se va împărtăşi din aceeaşi rânduială, „fiindcă n-a luat *cannn* 9l. Va trebui să închidă şi el o clipă ochii, ca toţi morţii... Dar, la urma urmelor, lumina cerului va învinge întunericul iadului, fiindcă Iisus primind El însuşi să moară timp de trei zile, când cu răstignirea de pe Golgota, „cu moartea Sa pre moarte o au călcat". Va începe atunci pentru toţi viaţa cea veşnică.

Acum, cititorule, vine la rând planul cel mai minunat şi cel mai puţin aşteptat: la sfârşitul lumii, însuşi iadul va fi nu lărgit (cum au găsit de cuviinţă teologii din Scoţia), unde dracii umblă pe toate cărările, stând la călcâiele oamenilor, chiar când îşi văd de munca de toate zilele, ci *desfiinţat*! După chibzuinţă celor din Carpaţi, lucrul se va petrece aşa: sufletele oamenilor se vor întoarce tot mai mult către Dumnezeu, pocăindu-se. Maica Domnului va scoate rând pe rând din smoală şi din flăcările iadului pe toţi nenorociţii ce s-au chinuit acolo; munca va fi cam grea, dar e cu putinţă: ei se vor apuca cu mâna de firele fuioarelor date de pomană pentru dânşii, şi astfel vor ieşi la liman. Tot iadul va rămâne gol, ca o şandrama fără chiriaşi. Iar „atunci şi diavolii, nemaiavând de lucru, se vor face *buni,* şi-i va primi Dumnezeu şi pe ei în rai, dimpreună cu ai Săi. Dar mai întâi vor trebui să-şi ispăşească păcatele printr-un canon"9-.
I>acă nici acesta nu se mai cheamă simţ de armonie şi optimism, am vrea să ştim care neam de pe faţa pământului are despre lume o concepţie mai optimistă decât cel românesc. Fără dialectica stufoasă a lui Dionisie [pseudo-]Areo- pagitul, de care n-a auzit nimeni pe la stânele din Carpaţi, poporul nostru a simplificat toată întocmirea universului, eliminând răul din lume, cum speli puroiul dintr-o rană pe cale de vindecare93.

Simion Mehedinţi

Concluzia spre care ne împing faptele acestea e într-a- devăr impresionantă: *poporul dimprejurul Caipaţilor reprezintă o latură originală în dezvoltarea spiritului omenesc.*

Pe când în Iranul lui Zarathustra, lupta rămăsese încă nehotărâtă între Ormuz şi Ahriman („un alb şi un negru corb“, ca şi deasupra lui Odin), plecându-se balanţa spre rău, după credinţa lui Manes, întemeietorul maniheismului, din care a izvorât bogomilismul din Balcani şi din alte regiuni ale Mediteranei;

pe când în India, curajul omenirii aproape se istovise, aşa că Buddha privea drept fericire supremă apropierea de nefiinţă (*[nirvana*), iar unii budişti au ajuns să se îngroape de vii în peşterile Tibetului — un fel de sinucidere în rate;

când, [pe] de altă parte, grecii, cu toată mitologia lor de operetă, isprăveau şi ei în faţa tristului Hades — un infern nu aşa de urâcios şi înfiorător ca al lui Dante, dar destul de grozav, ca să sperie până şi pe un bărbat încercat ca şiretul Ulise, care văzuse şi păţise atâtea;

pe când şi unii creştini apucaseră calea Thebaidei şi altor pustietăţi, ca şi budiştii Tibetului, poporul român şi-a făcut altă socoteală: primeşte în el suferinţa ca mijloc de purificare. „Mirurile morţilor şi lacrimile sunt mântuitoare, dar Hristos putrejunii *S-a arătat străirf*, fiindcă a înviat. Românul e încredinţat că, la urma urmei, *răul va putea fi smuls din rădăcină,* suferinţa va înceta pentru toţi şi însuşi iadul va fi desfiinţat, iar dracii vor ajunge din nou lângă îngerii cerului, aşa cum au fost odinioară, înainte de neroa- da răscoală a pizmăreţului Lucifer...

De unde acest optimism transcendent? Fără de voie, gândul se îndreaptă îndeosebi spre două cauze: mai întâi, spre însuşirile ţinutului Carpatic. Unde natura e din cale-a- fară de bogată, ori din cale-afară de săracă, omul e frânt. Căldura umedă şi moleşitoare, pe malurile Gangelui, prisosul vegetaţiei (jungla), forfota jivinelor primejdioase: şerpi veninoşi, tigri, microbi de holeră şi de ciumă, inundaţii uriaşe, toate acestea au obosit simţirea omenească până la

Creştinismul românesc istovire. Iar alături, Tibetul secetos, bântuit de vânturi şi de ger, a dus fiinţa omenească tot la strivire, din cauza lipsei şi a sărăciei. Aproape la fel s-a întâmplat în deşertul Arabiei şi al Saharei, îndemnând pe om să caute mântuirea în

pustnicia Thebaidei, tot un soi de ucidere în rate a bietului corp omenesc. E drept că omul poate reacţiona destul de energic. Dar, de obicei, cum e ţara, aşa sunt [şi] casa, masa, familia şi de la o vreme chiar *sufletul* omului. Un vestit cărturar din secolul trecut (cel mai pedagog dintre geografi şi mare admirator al lui Pestalozzi) a spus o vorbă cu tâlc: „Pământul este casa de educaţie a genului omenesc". Aceasta e concluzia întregii antropogeografii, fie că în unele regiuni biruieşte mediul pe om, fie că în altele reacţiunea omului este precumpănitoare. Iar un alt cărturar (geograf şi etnograf cu multă agerime de minte) privind marele lanţ de pustiuri din Mongolia până în Arabia şi Maroc, a numit ţinutul acesta, bântuit mai ales de seceta alizeelor, „zona monoteismului. Formula poate fi criticată, dar în totalitatea ei cuprinde un adevăr uşor de constatat: aici e ţinutul celor mai mari contraste climatice; peste zi zăpuşeală, iar peste noapte îngheaţă apa; uraganele de praf culcă la pământ nu numai pe om, dar şi cămilele; seceta le zvântă; foamea e veşnică. In deşertul arabic şi sinaitic, omul se mulţumeşte şi cu lăcuste prăjite pe cărbuni, ceea ce este tot una cu „răbdări prăjite". Aşadar, sărăcia prea mare, ca şi prisosul, poate duce biata făptură omenească până la descurajare şi strivire.

Câtă deosebire în ţinutul Carpaţilor! Pământul dacic are o simetrie şi o armonie aparte pe faţa planetei.

începând cu scoarţa (cununa munţilor cu plaiurile, a dealyrilor cu colinele, şi a câmpiilor cu luncile) şi sfârşind cu clima, râurile, lacurile, bălţile Dunării şi limanurile mării, cu vegetaţia, rasele animale şi omul, nicăieri, nici urmă de contraste violente. Toate sunt pe măsura puterilor omeneşti, aşa că localnicii şi-au putut rândui viaţa după voia lor. Cap- nobaţii daci, cu toată înclinarea lor spre contemplaţie, n-au ajuns la o concepţie lâncedă şi mohorâtă despre rostul

Simion Mehedinţi omenirii pe pământ şi n-au jinduit la *nirvana* budiştilor, iar urmaşii lor, adică poporul românesc de azi, a ajuns la ide- ea liniştitoare de a desfiinţa „scaunul de judeţ", ba chiar şi iadul să-l facă de prisos.

Mai mult optimism şi mai multă seninătate sufletească sunt greu de închipuit. în orice caz, nu ştim să se găsească altundeva pe faţa pământului. Dacă Dante, poetul infernului catolic, ori tristul Calvin şi violentul Luther (gata de harţă cu diavolul), ori teologii scoţieni, care purtau grijă să lărgească iadul, ar fi aflat cât de blândă este închipuirea poporului român despre Judecata din urmă, când totul se va sfârşi într-o apoteoză de lumină şi de pace, cu „slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu", iar pe pământ cu pace şi „între oameni bună învoire", de bună seamă ar fi crezut că un neam ca cel din Carpaţi nu e o realitate pământească, ci vreo născocire ca cele din basme. Cu amărâta lor concepţie despre destinul omului, ca fiinţă osândită din capul locului să nu poată ajunge la mântuire *niciodată* — oricare ar fi faptele lui, — să fi auzit acei sumbri creştini că poporul român nu numai că nu lărgeşte iadul, dar îl şi desfiinţează, li s-ar fi părut o răsturnare a tuturor teologiilor din lume. Şi, într-adevăr, la o soluţie atât de radicală, credem că nu s-a mai gândit niciun alt popor creştin.

Dacă inimosul Apostol Pavel, care a spus despre iubire cuvinte mai vibrante decât ale celui mai înflăcărat poet, s-ar mai întoarce printre noi şi ar lua cunoştinţă de felul cum înţelege neamul românesc învăţăturile lui Iisus, el ar privi de bună seamă cu dragoste deosebită spre neamul legat de Dunăre şi de Carpaţi.

Se înţelege, nu ne gândim o clipă să explicăm concepţia despre lume a neamului românesc numai prin influenţa mediului său geografic. Vom arăta îndată că a fost la mijloc şi alt factor de mare însemnătate. Dar trebuie să recunoaştem că această mare seninătate e şi o

urmare a unei seculare armonizări între om şi însuşirile, iarăşi armonioase, ale pământului dacic. în ţările sterpe unde s-a ivit Vechiul

Testament (patruzeci de ani de rătăcire în pustie au fost, Minbolic, patruzeci de secole şi chiar mai mult pentru omenire); în deşertul arabic şi saharian, bântuite de grozave Inrtuni de praf, fără o picătură de ploaie în timp de ani de zile, şi chiar împrejurul Mediteranei, zguduită pe alocuri de vulcani groaznici şi de cutremure foarte dese, rătăcirea imaginaţiei era foarte uşoară. Nu mai vorbim de neguroasa Sc oţie, unde omul a trăit secole de-a rândul cu spaimă de satana. în Carpaţi însă, o zdruncinare a sufletului n-are de unde veni. Omul nu este ademenit aici nici spre o viaţă de nepăsare şi de îmbuibare animalică, dar nu-1 ameninţă nici foametea. Munca pe care o cere pământul şi felul climei .sunt adeseori destul de grele, dar nu duc niciodată până la sila de încordare a celui care se zbate în zadar. De aceea, românul a ajuns de timpuriu la convingerea că, oricare ar fi greutăţile traiului, la urma urmei stă în mâna omului să-şi croiască destinul, adică „să-şi aştearnă, după cum va vrea să-i fie somnul". Ştie bine că drumul spre fericire (să-i zicem şi rai) e mai lung şi mai greu, iar „de iad te desparte numai un gard şi încă şi acela spart". Le ştie [pe] toate aces- lea românul, şi totuşi postulatul cel mai tainic al fiinţei sale sufleteşti e acesta: *binele va ieşi biruitor asupra răului*, aşa eă chiar ameninţarea cu iadul i se pare de prisos.

Dar, ca să ajungă la o astfel de concepţie despre lume, a trebuit să fie la mijloc şi o anume înclinare sufletească: dispoziţia spre contemplaţie şi evlavia de care vorbea Strabon ea de însuşiri cunoscute la daci „de când lumea", însoţite de multă seninătate (credinţa în nemurire) şi [de] mult optimism, care se văd din felul

cum a micşorat distanţa dintre om şi Dumnezeu, suprimând în cele din urmă pe Ahriman

— iadul, adică întunecimea şi răutatea din univers. E o vorbă populară: „Cântă-mi, dragă, cântecul, ca mi-e drag *ca sufletul*.în folclorul său, poporul român şi-a cântat cântecul său cel mai adevărat, melodia sa cea mai adevărată. Nu numai că o ţară frumoasă îi împodobise sufletul, dar şi frumuseţea sufletului proiectase asupra pământului şi nea

129

Simion Mehedinţi mului dacic o lumină deosebit de calmă: „lumina lină a unei sfinte seri" din Carpaţi, când clopotul vecerniei îndeamnă la blânde socoteli cu veşnicia.

Fireşte, impresia aceasta n-o poate dobândi observatorul superficial, care n-a trăit din plin viaţa satului românesc şi-i cunoaşte folclorul numai din cărţi. Cine se simte însă lipit de ţărâna acestei ţări şi s-a împărtăşit încă din copilărie clin toate tradiţiile neamului autohton, acela găseşte nenumărate dovezi despre adânca armonie a sufletului românesc. Aici să ne fie îngăduit a mai adăuga măcar una.

O legendă din Transilvania ne arată pe Fecioara Maria şi pe smeritul lemnar Iosif, în chipul unor drumeţi care căutau adăpost când cu prigoana cea mare a lui Irod. Peste tot, pe unde ceruseră găzduire, fuseseră alungaţi, ba unii asmuţiseră şi câinii asupra lor. Numai în casa unor ţărani români au putut ei afla bunăvoinţă şi ocrotire. Maica Domnului povesteşte ea însăşi strâmtorarea în care se afla:

Fiul meu Cel bun,
Tu, când Te-ai născut,
(...)
în braţe Te-am luat Şi mi Te-am purtat,
Şi Te-am ridicat Sus la nalţii munţi Printre verzii brazi.

Şi Te-am scoborât 'Nţara ungurească Şi-n ţara săsească La un sas bogat Cu sasă bătrână.

C.J

De veste de-au prins,

Porcii şi-au închis,

Şoimi şi-au deslăţat,

130

Creştinismul românesc

Câinilor ne-au dat CNgoană ne-au luat.

Aşa de-am văzut,

La munţi Te-am suit Şi Te-am scoborât 'N ţara românească (Să se pomenească !) Bine-am nimerit, Bine ne-au primit (Cutare) om bun,

Om bun şi bătrân. Bine i-a părut... Dacă ne-a văzut, Afar'a ieşit,

Şoimi şi-a zăvorât, Câinii şi-a legat, P-alţii i-a cenat, în casJ ne-a băgat,

La vatră ne-a pus, Focul a aprins,

Masa ne-a întins Şi ne-a ospătat,

Si ne-a mângâiat. h..;

Când Te-am desfăşat, Tvi Te-ai bucurat, Pân-ai gongăit,

Noi ne-am odihnit, Pân-am mai băut, Mare c-ai crescut, Pân-ne-am închinat, Tu că mi-ai zburat Sus la naltul cer

l, *a Sfântul Ion De Te-ai botezat,*

131

Simion Meliedinţi

Bun nume Ţi-a dat

De Iisus Hristos

Domn al tuturor

Şi-al românilor...1)1

Se înţelege că unul sau altul ar putea să ne întâmpine cu observaţia aceasta: fiecare popor are înclinarea să-şi atribuie cât mai multe însuşiri de laudă.

E adevărat. Dar, în cazul de faţă, se cuvine să nu uităm trei lucruri semnificative:

— mai întâi, *vechimea* acestor colinde, cum poate deduce oricine din vânătoarea cu şoimi, obicei pe atunci nu numai al aristocraţilor, dar şi al sătenilor. E vorba, aşadar, de o epocă străveche, când certurile naţionale de azi nu existau, iar, pe de altă parte, se petrecuse între timp o lunga experienţă socială cu privire la caracterul fiecărui neam, până să iasă la iveală cristalizarea poetică (prin urmare impersonală) a sentimentelor şi a situaţiilor sociale înfăţişate în acest colind;

— în al doilea rând, ca o dovadă în plus asupra *obiectivi- tăfii* caracterizării, avem la îndemână mărturia unor fapte uşor de constatat. Un bun cunoscător al vieţii din Transilvania ne-a descris, cu destule amănunte tipice, în ce fel milostenia sătenilor români se revarsă în anumite ocazii până şi asupra necunoscuţilor din închisori. La Paşti, când toată creştinătatea serbează învierea Mântuitorului, ţăranii fruntaşi din Săcele şi din alte sate româneşti aduceau (şi poate că aduc şi acum) bucate mai bune puşcăriaşilor din oraşe, să-i bucure şi pe ei cu ceva, de orice neam ar fi şi oricare le-ar fi vina95;

— în al treilea rând, se cuvine să ţinem seama că, pentru caracterizarea unui popor, avem la îndemână două mijloace mai sigure: mărturiile individuale ale unor specialişti competenţi, apoi civilizaţia şi cultura populară, cuprinse sub numele colectiv de folclor. Cel dintâi mijloc e mai puţin sigur. Cercetătorii şi în genere cărturarii, ca individualităţi trecătoare, pot spune şi lucruri numai pe jumătate adevărate,

Creştinismul românesc ur uneori cu totul neadevărate, când sunt la mijloc şi alte interese decât cele ale ştiinţei. Din contra, analiza folclorului nu poate da greş; masa unui popor nu minte, fiindcă nu poate

minţi. Literatura şi arta anonimă, adunate pe încetul, generaţie după generaţie, „îl dau de gol“, întocmai ca şi oglinda care te arată cum eşti: fie frumos, fie slut, după cum te afli. Şi e uşor de înţeles şi de ce: pentru că folclorul nu păstrează tot ce sună, ci numai ceea ce rasună în alţii, ,u!ică co/z-sună cu aspectul etnic. Scriitorii, de pildă, pot înşira multe de toate; vrute şi nevrute; iar tiparul păstrează în biblioteci chiar cele mai mari nerozii. Literatura orală — nu. <!eea ce nu se potriveşte cu adevărul estetic şi etic, aşa mm îl *vede* şi-l *simte* un întreg popor, se pierde iute din amintirea masei. Folclorul aşadar se cerne mereu şi păstrează numai „floarea făinii44, nu şi tărâţa. Poporul este propriul său critic — un critic nemilostiv, care nu caută în faţa nimănui. De aceea, credem că cele înşirate până aici pe temeiul folclorului trecut prin critica atâtor secole are destui sorţi să fie expresia adevărului.

în rezumat:

1. Creştinismul românesc este caracterizat prin încrederea în biruinţa binelui asupra răului.
2. Pentru ca poporul român să ajungă la o concepţie atât de luminoasă despre lume, a trebuit, pe lângă mediul fizic favorabil, şi un factor sufletesc tot atât de prielnic: seninătatea dacilor care au dat Evangheliei şi tradiţiilor creştine o interpretare atât de umană.
3. Alături de armonia unică a pământului dacic şi selectiunea milenară a rasei autohtone, a mai ajutat şi înclinarea etică şi estetică a neamului cunoscut „de când lumea“ pentru pietatea sa (Strabon).

Din faptele înşirate până aici, putem deci scoate această încheiere:

Creştinismul românesc are o sumă de caracteristici locale şi originale, care îl despart în chip vădit de acela al vecinilor, veniţi toţi de aiurea şi botezaţi unii cu o mie de ani

mai târziu, pe cale administrativă. Din contra, creştinismul românesc e ceva organic, cu rădăcini adânci până în doctrina lui Zamolxe.

Am putea spune că acest creştinism arhaic, tolerant şi optimist, are ceva din liniştea şi perenitatea pădurilor de brazi, care nu-şi leapădă frunza, ci rămân totdeauna verzi.

11

Prioritatea frumuseţii morale

*

asupra justiţiei formale

Kalds Kagathos înainte de a termina cu caracterizarea creştinismului romanesc, se iveşte încă o întrebare: nu cumva ne-a înşelat închipuirea, când am atribuit poporului român însuşirile mai sus amintite?

Credem că putem răspunde observând mai de aproape o particularitate [a lui]. Şi anume: canonul vieţii sufleteşti a tomânului respinge în chip hotărât orice rigiditate fariseică. Religia lui nu e contractuală, ca a Vechiului Testament (un legământ special între Iehova şi un „popor ales", adică privilegiat). Poporul nostru e mult mai larg la suflet; am văzut ră îngăduie fiecăruia să-şi caute fericirea în „legea lui" (fără dispută cazuistică): *habecit sibi,* aibă fiecare partea lui de fericire, după idealul său. Am putea spune că morala neamului din Carpaţi nu are prea multă consideraţie pentru lorme juridice în sensul îngust al cuvântului. De la romani am păstrat mai ales o amintire: *summum jus summa injuria™1.* De aceea, când face un lucru, românul se gândeşte nu numai la ceea ce e drept ori nedrept, ci şi la altceva: *jrumos e* ceea ce pui la cale să faci ?

Trăind atâtea veacuri „în calea răutăţilor", cum zice cronicarul, şi văzând şi păţind atâtea, poporul nostru a dobândit un simţ foarte fin al valorilor. El are destulă autocritică spre a înţelege că „nimeni nu e sfânt"; că viaţa nu e geometrie, ci o pendulare necurmată între

bine şi între rău — mai adesea alunecând spre rău, aşa că de multe ori „dreptatea umblă cu capul spart". Nici chiar bunul Dumnezeu nu te poate apăra destul de nedreptăţi, deoarece „până la

Dumnezeu, te mănâncă sfinţii" — nu cei adevăraţi, ci pseu- do-sfinţii de la Ierusalim, unde Caiafa şi tovarăşii lui cer pe temeiul *Legii* eliberarea lui Baraba şi răstignirea lui Iisus. A înţeles deci poporul român de timpuriu ce mare depărtare e de la Lege până la Dreptate; a văzut că bietul Pilat, cu tot teancul lui de legi, a rămas buimac şi întreba: *Unde e adevărul?*™* Scârbit de aproximaţiile vieţii şi de îngustimea formelor legale ale rabinilor, cinstitul judecător s-a spălat pe mâini, aflându-se neputincios în faţa fariseilor călări pe textul Vechiului Testament.

Drept aceea, românul, când bagă de seamă că litera legii nu se potriveşte cu realitatea vieţii, în loc de a se spăla pe mâini, ca Pilat, nu se mai întreabă de legalitate, ci de altceva: *frumos* e să faci cutare sau cutare lucru ?

Foarte cu minte întrebare, deoarece Codicele de legi poate să-ţi dea în formă dreptate, şi totuşi fapta în sine să fie cât se poate de urâtă. Iată de ce, sensibilitatea morală a neamului din Carpaţi nu se simte împăcată, până ce *binele* nu e însoţit şi de *frumuseţe.* Altminteri, *nici binele nu-i destul de bun*. (Acesta e fondul cel mai tainic al cugetării şi al simţirii poporului român).

Desigur, masa carpatică n-a avut de unde să afle formula filosofului elin: *Kalbn I<agatbonxxlK.* Dar tocmai de aceea, împerecherea atât de strânsă a celor două noţiuni chiar în mintea ţăranilor, la noi, este un document [cum] nu se poate mai semnificativ pentru caracterizarea sufletului nostru etnic. întrebarea aceasta: dacă o faptă e nu numai bună, ci şi frumoasă, este o dovadă limpede că [o] astfel de preocupare

spontană izvorăşte din însuşi *imboldul adânc al firii autohtonilor*. E o chestiune de *temperament*, adică un dar originar. (Am relevat altădată că virtutea e un talent, adică un dar din naştere, ca şi geniul artistic ori cel ştiinţific). Credem prin urmare că „prioritatea frumosului", considerat de poporul nostru ca adevărata împlinire a binelui, este un semn că însuşirile creştinismului românesc înşirate până aici nu sunt o simplă închipuire, ci formează ceva *organic,*

Creştinismul românesc ele derivă din temperamentul neamului şi sunt strâns legale unele de altele, ca verigele aceluiaşi lanţ.

Părerea aceasta e nu numai a noastră, dar şi a străinilor. In anii din urmă, poporul român a fost cercetat, între alţii, şi de un scriitor pregătit în severa şcoală a documentelor (*i'.cole. des Charles.*). Spre deosebire de mulţi dintre compa- nioţii săi, francezul detspre] care e vorba aici colindase multe ţări, atât din Lumea Nouă, cât şi din Europa, şi a sc ris apoi în legătură cu călătoriile sale cărţi de mare notorietate. Adăugăm că e şi un mare admirator al lui Pascal, filosoful care a pipăit mai aproape decât oricare altul graniţa dintre religie şi ştiinţă, ca unul care era nu numai [un] jţeniu ştiinţific, dar şi un creştin cu adâncă simţire religioasă.

Străinul acela, la sfârşitul călătoriei în România, scriind o carte despre ţara şi poporul nostru, se exprimă astfel:

„Ţăranul — singurul român adevărat — ne arată un ames- lec de daruri şi înclinaţii care, de obicei, se exclud: e critic Iară realism, *liric* fără misticism, ambiţios fără machiavelism, *religios* fără fanatism (...). Religia română este o reli- îţie a satului, după cum şi biserica română e biserica satului. Orice element religios sau moral, care nu izvorăşte din sat, vine de la străini. Afară de satul său,

românul nu are viaţă morală decât ca o imitaţie precară. Din contra, în sat, ţăranul exprimă lirismul religios în forma cea mai spontană si mai mişcătoare de suflet."90

în ce priveşte religiozitatea românului, întemeietorul scolii de filosofie morală din Darmstadtir exprimă o părere vrednică de amintit. El zice că „Biserica română e vie şi că numai aici Biserica ortodoxă (adică orientală) n-a ajuns înţepenită. De aceea, adaugă el, numai în România (...) bizantinismul ar putea renaşte în *latura religioasă*. în alte privinţe, desigur că nu (...). Pe temeiul legii de ne-repetare, o renaştere nu se poate produce niciodată decât într-un corp nou. Vechea Eladă a trăit încă o dată, ca aită, în Renaşterea (italiană); ca spirit, în *clasicismul francez*, iar ca filosofie în *idealismul german.* în Grecia însă, Elada nu va mai

Simion Mehedinţi învia niciodată. Nici cultura bizantină nu va renaşte în locul său de baştină (...). Bizanţul fusese menit să renască prin slavism. Dar unde a încercat până acuma: în spiritul bulgar, sârb şi rus (medieval), încercarea, deşi autentică, s-a petrecut pe un plan inferior de cultură; depărtarea culturală era prea mare între aceste popoare şi Bizanţ. Din contra, în România, bizantinismul ar putea renaşte în cea mai înaltă expresie (...). Poporul şi ţara românească pot avea desigur un mare viitor înaintea lor (...), deşteptând bizantinismul la o viaţă nouă“.

Dacă ar fi cunoscut folclorul român, scriitorul german ar fi ajuns poate la concluzia că menirea culturii religioase româneşti nu e să reînvie pe cea bizantină, ci să rămână credincioasă tradiţiei creştinismului românesc care, după cum simte şi autorul, este destul de fin, fără a mai fi şi bizantin... Păstrăm însă din mărturisirile străinului impresia despre calitatea aleasă a acestui creştinism viu şi original în pătura ţărănească, iar constatarea aceasta o întăreşte şi mai mult un al treilea

străin adânc cunoscător al muzicii noastre populare. Vorbind despre colindele româneşti, Bela Bartok spune că „materialul românesc privitor la cântecele de Crăciun este incomparabil mai bogat decât al tuturor vecinilor“i;8.

Când sentimentul creştin se revarsă şi în forme artistice populare, acesta e într-adevăr un semn că pentru neamul acela binele nu e destul de bun, dacă nu e şi împodobit de frumuseţe, ca un fel de împlinire a tuturor lucrurilor divine şi umane. Aşadar, nu e vorba de o autoglorificare naţională, ci de fapte observate chiar de străini.

Când afirmăm însă „prioritatea frumuseţii", să nu uităm că aici e vorba de frumuseţea morală, care nu pierde din vedere, ci tocmai caută să se apropie cât mai mult de *ade- vărul* faptelor şi al ideilor, prin urmare de *dreptate*. în privinţa aceasta e vrednică de observat deosebirea între cântarea românească şi cea apuseană. „De unde, în muzica occidentală vorbele cântate nu sunt decât prilej pentru a arăta talentul cântăreţului, în muzica noastră bisericească, vorbe-

Creştinismul românesc l< ■ sunt principalul, adică ideea cuprinsă în ele, iar melodia nu-i decât mijlocul de punere în valoare a textului."59

Se înţelege de la sine că nu putem considera pe martorii filaţi — oricât de aleasă ar fi calitatea lor — ca [pe] nişte arbi- hi fără apel. Un lucru însă rezultă destul de lămurit din laptele înşirate mai sus: nota precumpănitoare în atitudinea clică a românului este lirismul, adică frumuseţea. Ca să fii sigur că un lucru e într-adevăr bun, trebuie să simţi emoţia impersonală a artistului în faţa operei de care el se despar- ic cu mulţumirea că a sporit cu ceva armoniile vieţii. în sprijinul acestei păreri să ne fie permis să mai aducem o i k >vadă — fiind cea mai uşor de controlat. în basmele

româneşti, nu numai că binele iese totdeauna biruitor, dar are şi un fel precădere legată de frumuseţea atitudinii. De pildă,
i and Făt-Frumos din lacrimă pleacă să mântuie pe fata Ge- ilaiului, aproape de o pădure, în arşiţa dogoritoare a nămie- /.ii, el dă cu ochii de un biet ţânţar ce se zvârcolea pe nisipul fierbinte.

— Făt-Frumos, îi zise ţânţarul, ia-mă şi mă du până în pădure... (Altceva n-are de făcut călătorul cel plin de griji? De (anţari îi ardea lui?... Totuşi, ar fi fost prea *urâtă* fapta celui c are n-ar fi făcut nici măcar o jertfă atât de mică pentru o vietate chinuită). Mai departe, ajungând la malul mării, lângă o pustietate, văzu un rac atât de dogorit de soare, că abia mai mişca, necum să mai coboare până în marginea apei.

— Făt-Frumos, zise el, aruncă-mă în mare...

Călătorul uită de necazurile lui şi se opreşte din drum să ajute nişte biete vietăţi de nimic, fiindcă nu era în armonia naturii ca să se stingă viaţa, când putea fi atât de uşor păstrată. Tocmai inutilitatea faptei face frumuseţea ei. Căci ce era să aştepte un viteaz ca Făt-Frumos tocmai de la un (ânţar! Dar *frumos* ar fi fost să treacă fără a da ajutor celor sirâmtoraţi ?

Aşa a judecat poporul român, creatorul basmului pomenit. Şi tot aşa sună şi proverbul: „fă binele şi-l aruncă în

mare". Aşa e faimos: să faci fapta fără niciun gând de răsplată, numai pentru „frumuseţea gestului".

De altfel, cu privire la „prioritatea frumuseţii morale", avem un document [cum] nu se poate mai demonstrativ pentru caracterizarea sufletului românesc: este însuşi numele eroilor din lumea ideală a basmului. La alte neamuri, eroul se cheamă Siegfried, Roland, Cid Campeador. Al neamului din Carpaţi se cheamă totdeauna Făt-Frumos. E puternic, isteţ, bun, iar pe

deasupra e dăruit şi cu frumuseţe — o calitate care le întregeşte pe toate. Nu e vorba numai de frumuseţea fizică, ci şi de cea morală: e milos şi mereu gata de jertfă. Ca aureola de lumină care încununează în icoane capul sfinţilor, frumuseţea sufletească are la el precădere asupra celei fizice, ca un bine de o categorie superioară. Lângă bunul fără merit al trupului, el adaugă şi frumuseţea bunătăţii izvorâte din sufletul său armonios — *Kalos Kagathos.* Concepţia de viaţă a unor rurali, în consonanţă cu gândul filosofilor din sfera celei mai înalte culturi din Antichitate!... într-adevăr, lucrul e vrednic de mirare şi, în orice caz, foarte caracteristic pentru neamul de[spre] care e vorba.

12

Concluzii încheind observaţiile privitoare la creştinismul românise, se naşte întrebarea: nu cumva acest creştinism pădu- r.ii ie, aşa cum s-a păstrat în codrii Carpaţilor, e mai omenos şi mai vrednic de cinste decât al altora ?

Răspunsul se va vedea mai departe. Deocamdată e bine vi ne dăm seama clacă observaţiile înşirate până acum au losi dobândite pe o cale destul de sigură. iVTetoda urmată .uri a fost dublă: cercetarea materialului folcloric, apoi intu- i(ia directă, adică impresiile căpătate într-un colţ dosnic al

1. »iii, trăind între oameni care păstraseră până în secolul lieeut obiceiuri asemănătoare cu cele din epoca dacilor.

în latura civilizaţiei, afirmaţia aceasta nu suferă nicio îndoială: în Vrancea, casele erau clădite numai din lemn şi acoperite cu lătunoi ori cu şindrilă dăltuită pe o margine (aşa că fiecare se îmbuca în dăltuitura celei de alături) şi prinsă de căpriori prin cuie de lemn100; încuietorile erau uraşi de lemn; cheile — tot de lemn (adesea un biet gătej încovoiat, care era vârât pe o gaură de mărimea unei nuci, şi care gătej încerca să

nimerească una din crestăturile unui /avor gros de lemn). îmbrăcămintea — toată de lână, de cânepă, de in sau din piei de oaie. Chiar nasturii erau de pieli ••(un fel de noduri), iar de obicei erau înlocuiţi prin cheo- lori şi băieri, adică aţe împletite din mai multe fire, unele mai subţiri, altele mai groase — după împrejurări. Putem spune că îmbrăcămintea, casa, masa şi toată gospodăria ţăranilor din Vrancea, Maramureş, Haţeg şi alte ţinuturi mai

Simion Mehedinţi lăturalnice ale Carpaţilor nu erau în secolul trecut deosebite de ale dacilor.

în latura culturii, deosebirile nu puteau iarăşi să fie prea mari101. Se înţelege, etnograful nu poate demonstra afirmaţiile sale ca un geometru. Temeiul de la care pleacă el este mai mult intuiţia directă, iar în privinţa aceasta nu strică să amintim o vorbă a cunoscutului fenomenolog Husserl. El zice aşa: „Nicio teorie nu va putea face să ne îndoim de principiul tuturor principiilor, că *orice intuiţie care conduce la date imediate şi originare este un izvor de cunoştinţă valabilă* (...). Toate datele *imediate* trebuie să fie primite pur şi simplu, după cum se prezintă cunoştinţei".

întrebarea e: de la cine porneşte intuiţia? Câtă agerime are cel care observă, notează şi apoi caracterizează un popor? Iată de ce, lăsând la o parte cele înşirate mai înainte, e bine să vedem ce ne spune despre poporul român în latura religioasă şi marele intuitiv Eminescu, cel mai adânc cunoscător al neamului dintre Tisa, Dunăre şi Nistru. Şi fiindcă luăm ca martor suprem pe acest geniu singular, n-am vrea să se creadă că o facem numai din pornire admirativă. Din contra, ne aducem aminte că şi capacitatea lui a fost tăgăduită. Hasdeu, de pildă, l-a acuzat de cosmopolitism; l-a pus în rândul oamenilor care scriu, nu din convingere, ci pentru a-şi agonisi pâinea de toate zilele102, ba l-a şi citat între

„nenorociţii (...) care compromiseseră cea mai frumoasă concepţie a tinerimii române" (era vorba de serbarea de la Putna). Un scrupulos cercetător şi-a dat osteneala să adune toate batjocurile cu care democraţii timpului — cei mai mulţi străini sau corcituri cu străinii — au întâmpinat scrierile în proză ale lui Eminescu, considerându-1 ca [pe un] spirit îngust, reacţionar, pătimaş, nepriceput, pamfletar regretabil etc.103 Din contra, noi credem că şi Eminescu a putut greşi uneori, dar puţini scriitori şi la noi, şi în alte ţări, vor fi trăit atât de închinaţi adevărului, ca dânsul. Nimeni n-a cunoscut poporul nostru mai de aproape, iar în ce priveşte simţirea religioasă a neamului românesc, nimeni n-a

Creştinismul românesc pătruns-o mai adânc şi n-a exprimat-o mai credincios. Iată, de pildă, cum s-au răsfrânt în sufletul poetului împrejurările unei morţi creştineşti, în cuprinsul ţării noastre.

Pe malurile Dunării, sosise Arald împreună cu masa mişcătoare a cetelor sale prădalnice. Regina dunăreană îl opreşte însă locului. Desigur, era la mijloc şi farmecul rasei, dar s-a adăugat îndată şi puterea culturii creştine, cum se simte în toate amănuntele povestirii. Din scena atât de dramatică a înmormântării, amintim numai momentul din urmă al prohodului:

Sub bolta cea înaltă a unei vechi biserici,
Între făclii de ceară, arzând în sfeşnici mari,
E-n tinsă-n haine albe, cu faţa spre altar,
Logodnica lui Arald, stăpân peste avari; încet, adânc răsună *cântările de clerici*...
r...;
Şi lângă ea-n genunche e Arald, mândrul rege,
Scânteie desperarea în ochi-i crunţi de sânge Şi încâlcit e părul lui negru... gura-şi strânge;
El ar răcni ca leii, dar vai! nu poate plânge.
De zile trei îsi spune povestea vietii-ntreqe.

C.J
Pe Nistru tăbărâsem, *poporul tău să-mpil;*
Cu sfetnici vechi de zile, mă-ntâmpinasi în cale,
(..)
în jos plecat-am ochii-naintea feţei tale,
Stătând un îndărătnic, — un sfiicios copil.
La blânda ta mustrare, simt glasul cum îmi seacă...
C.J
De-ai fi cerut pământul, cu Roma lui antică,
Coroanele ce regii pe frunte le aşează,
Şi stelele ce veşnic pe ceruri colinclează,
Pe toate la picioare-ţi eu le puneam în vază...

Simion Mehedinţi
Ah! uncle-i vremea ceea, când eu cercam un vad,
5â ies la lumea largă!...
Făcliile ridică, *se mişc'tn line păsuri Ducând la groapă trupul reginei dunărene* Monahi, cunoscătorii vieţii pământene...A/VA
Altă privelişte: *iubirea creştină.*
De din vale de Rovine,
Grăim., *Doamnă*, *către Tine,*
Nu din gură, ci din carie,
Că ne eşti aşa departe, le-am ruga, mări, *ruga,*
Să-mi trimiţi prin cineva Ce-i mai mândru...XXX1
Şi, după îmbierile iubirii, încheierea scrisorii e solemnă
— aproape bisericească:
Şi să ştii căi-s sănătos,
Că, mulţămind lui Hristos,
'Ie sărut, Doamnă, *frumos.*
Iată acum alt moment: *închinarea, unui creştin.*
La Putna se adunase mulţime mare clin toate ţările româneşti, să cinstească pomenirea lui Ştefan-Vodă. Cel care făcuse chemarea era însuşi Eminescu, în numele studenţilor de la „România Junã“. Seara, după priveghiul din ajunul serbării, poetul, adăpostit în clopotniţă

împreună cu alţi tineri, căuta să-şi întipărească în minte cuvintele unui bătrân călugăr:

„într-una din zilele anului 1777 (la trei ani după răpirea Bucovinei), *Buga*, clopotul cel mare de la Putna, a-nceput să sune de [la] sine: întâi încet, apoi tot mai tare şi mai tare. Călugării, treziţi din somn, se uitară în ograda mănăstirii. în

144

Creştinismul românesc fioroasa tăcere, în sunetul clopotului ce creştea treptat, biserica se lumina de [la] sine înăuntru, de o lumină stranie şi nemaivăzută. Călugării coborâră într-un şir treptele chiliilor; unul deschise uşa bisericii (...). în acea clipă, clopotul tăcu, iar în biserică era întuneric des. Candelele pe mormân- lul lui Ştefan Vodă se stinseseră de [la] sine, deşi aveau încă untdelemn îndestul.“

Când va mai suna ?, se întrebă Eminescu, deşteptat din reverie...

Vede oricine că, pentai el, serbarea toată era o cucernică închinare către răposatul voievod, identificat cu neamul, lkiga şi Daniil Sihastrul aveau partea lor la priveghere. „Deş- leptarea" clopotului nu mai era o legendă, ci o *minime* ce irebuia să se întâmple, potrivit cu simţirea şi credinţa localnicilor, altfel călugării n-ar fi văzut şi n-ar fi povestit nimic.

Povestind acea împrejurare plină de taină, tânărul geniu lua asupră-şi rolul simbolic al bronzului ce avea să răsune de la Nistru pân-la Tisa. Slujba bisericii, trecutul neamului, viitorul lui, toate erau în acea clipă una. Iar cine ar mai vrea o lămurire despre creştinească închinare a lui Eminescu către Ştefan-Vodă, să-şi aducă aminte cu ce dureroasă evlavie îl va ruga şi mai târziu:

Ştefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta.™1*

Slavici, care îl cunoscuse încă din tinereţe şi pregătise împreună na el serbarea de la Putna, cel dintâi

congres pan-românesc, lasă această mărturie: „în acum destul de lunga mea viaţă, n-am cunoscut om stăpânit deopotrivă ca dânsul de gândul unităţii naţionale şi de pornirea de a se da întreg pentru ridicarea neamului"104. După cum *Divina Comedie* este întreagă străbătută de puternica simţire a lui
I)ante pentru Florenţa şi Italia, aşa şi la Eminescu, românismul este polul sufletului său. Cinstirea filială a Basarabilor şi a Muşatinilor şi îndeosebi cultul pentru Ştefan Vodă, şi

Simion Mehedinţi evlavia pentru Mircea, Alexandru cel Bun şi Matei Basarab, erau temeiul simţirii sale faţă de neam. Biserica şi neamul românesc sunt pentru el aproape acelaşi lucru. Până şi lumea fictivă a basmelor e învăluită la el de căldura sentimentului religios al românului. în povestea „Făt-Frumos din lacrimă", el înfăţişează pe Dumnezeu nu cu vorbele stereo- tipe ale povestitorilor populari, ci cu o spontaneitate şi o bogăţie de imagini, ca şi cum poetul însuşi şi-ar fi petrecut viaţa în chiliile vreunui schit din Carpaţi.

în sfârşit, ce înseamnă sentimentul religios al masei româneşti în concepţia lui Eminescu, se poate vedea lămurit clin cunoscuta sa „Rugăciune" către Maica Domnului:

Rugămu-ne-ndurărilor,
Luceafărului mărilor;
Din valul ce ne bântuie, înalţă-ne, ne mântuie.
Privirea-ţi adorată Asupră-ne coboară
O, Maică Precurată Şi pururea fecioară Mărie !

Nu putem ghici îndestul cum se vor fi rugând alte neamuri. Dar suntem încredinţaţi că „Rugăciunea" lui Eminescu va ajunge cu timpul să fie cunoscută şi de alte naţii şi, poate, de întreaga creştinătate, dacă un geniu muzical de felul lui Bach ori Beethoven îi va da o expresie potrivită cu armonia ei unică()\

Aşa a văzut, aşa a înţeles, aşa a simţit Eminescu creştinismul neamului românesc. Nimic din abstracţiunile teologice care acoperă ca o pâclă atâtea descrieri ale catolicului Dante, ci numai culoare locală şi simţire adânc omenească

— ar trebui să zicem mai degrabă românească. De la „Făt- Frumos din lacrimă" scrisă la 20 de ani, până la „Sărmanul Dionis", la „Rugăciunea" către Maica Domnului şi la invo

146

Creştinismul românesc carea către Ştefan Vodă, poetul ne arată sufletul neamului carpatic îmbibat de un creştinism local, fără nicio legătură cu al altor neamuri şi, în acelaşi timp, ca un fel de axă ori constantă etnică: înmormântarea, dragostea între logodnici, rugăciunea de toate zilele, patriotismul***1", poezia şi chiar basmul sunt învăluite de atmosfera credinţelor religioase ale poporului nostru, unul şi nedespărţit. Iar una dintre temeliile acestei unităţi o vede Eminescu, pe lângă sângele rasei, limba lipsită de dialecte şi folclorul tuturor ţinuturilor româneşti, tocmai în simţirea religioasă a neamului, în creş- linismul său arhaic, liric, lipsit de ambiţia propagandei confesionale, scutit de erezii şi de eretici şi încrezător în biruinţa binelui. De aceea, confruntând cele scrise de Eminescu despre sufletul poporului nostru cu caracterizarea schiţată m capitolele precedente, socotim că nu ne-am depărtat de lealitatea faptelor. Chezăşia lui Eminescu ne este de-ajuns.

< iât priveşte spusele cărturarilor alogeni mereu în război lalent cu neamul din Carpaţi sau ale corciturilor incapabile de a avea intuiţia satului românesc, ele nu pot fi de niciun lolos etnografiei ori istoriei. Cei care afirmă că poporul român este *ateu, fatalist* [sau] *lipsit de gânduri* sunt din capul locului lipsiţi de intuiţia de[spre] care vorbea Hus- .serl, lucru foarte grav atunci când e vorba tocmai de descrierea unui fenomen atât de

complex, cum e viaţa religioasă a unui neam. Aşa ceva cere nu numai multă putere de observaţie, dar şi un grad oarecare de adezivitate**™'', adică de apropiere sufletească faţă de neamul respectiv. Iar lucrul acesta nu se poate cere metecilor^', ori cercetătorilor care înşiră doar documentele, ca mărgelele pe aţă, sau eruditului haotic care adună tot ce-i iese înainte: bun-rău, si^ur-nesigur numai să[-şi] sporească numărul publicaţiilor *ad pompam et ostentationem* XXXV1. Din contra, se cere mai miâi oarecare consonanţă de cuget şi de simţire cu poporul despre care scrie şi, în orice caz, o sfântă spaimă de neadevăr. Fiindcă, vorba cronicarului: „nu ieste şagă a scrie ocară vednică unui neam, căci scrisoarea ieste un lucru vecinicu.

Când ocărăscu *într-o zi* pre cineva ieste greu a răbda; dară în veci ?“

Aşadar, trebuie consangvinitate sau măcar adezivitate, adică destulă potriveală sufletească, ceea ce presupune trăire împreună şi o sinceră dorinţă de a înţelege. Altfel, e o grozavă îndrăzneală să categoriseşti un popor, a cărui viaţă o cunoşti numai din cărţi ori din goana unei călătorii ca a reporterilor de la gazete. Ce să mai zicem de scriitorii care nu-şi mai dau osteneala să dovedească afirmaţiile lor! Sub pretext de filosofie poetică, ei se îmbată — ba încă îmbată şi pe alţii — cu o terminologie bizară, care ţinteşte să dea impresia de cugetare adâncă. în loc de fapte precise şi de raţionamente clare, ei se încântă singuri cu vorbe răsunătoare — un fel de „verbocinaţie“, cum zicea Rabelais, sau „beţie de cuvinte", cum a spus altcineva pe româneşte.

Ne mângâiem însă cu speranţa că rătăcirea aceasta, un fel de „boală a copiilor", va înceta pe măsură ce cultura noastră se va apropia de maturitate. în fiecare

generaţie, ambiţioşii sunt supuşi la accese de vorbărie, bâiguiesc ca pruncii, înainte de a vorbi desluşit. Cei cu destulă sănătate ajung însă la vorbire normală, rămânând numai un număr foarte mic cu stigmatul lipsei de maturitate până la sfârşit.

De altfel, ciudăţenii din acestea s-au mai văzut şi la alte popoare. Pe la începutul secolului al XlX-lea, măcar că ştiinţele exacte luaseră mare avânt, unii cărturari se apucaseră de speculaţii *ad libitum*XXXY1‘, pe care voiau să le treacă drept adevăruri ştiinţifice. în Germania, de pildă, unii se sileau să facă „fizică speculativă", ba înfiinţaseră şi o revistă *ad-hoc*. Voiau nici mai mult, nici mai puţin, decât să construiască din imaginaţie universul, cerând contemporanilor să nu creadă ce văd cu ochii, ci să admită revelaţiile lor. Astfel, afirmau că între Marte şi Jupiter nu poate şi nu trebuie să existe niciun corp ceresc — tocmai când telescopul începuse să dea la iveală în acea regiune a sistemului nostru planetar familia aşa-numiţilor „asteroizi". Cu drept cuvânt, seriosul Humboldt a caracterizat acele fantezii drept „saturnalii metafizice".

Astăzi trecem, după cât se pare, printr-o nouă fază de „wrbocinaţie". Analizele „spectrale11 şi „suprarafionale" ale Ini Keyserling sunt un adevărat salt în tenebrele unui misti- m-poetism lipsit de orice frâu logic. Mai sincer, poetul Mal- larme [şi-]a intitulat singur una dintre operele sale *Divaga- tinns,* adică aiureli, iar pornirea aceasta spre anarhie intelectuală a găsit imitatori şi la noi. Sunt şi români care nu se s fi esc a construi universul după propria lor iniţiativă. Măcar ca Goethe (şi nu era poetul de la Weimar cel mai puţin înţelept dintre oameni) ajunsese la încheierea că „la început .sta *faptau (Im Anfang ivar die Tat™*'111),* românii mai isteţi .şi mai comozi au rămas tot la

„cuvânt". Unde lipseşte noţiunea, adică cugetul clar, se înfiinţează iute şi degrabă *o vorbă... Ein prăchâig Wort zu Diensâen stebt*Şi, vorba lui Creangă, dracu-i al lui pe şapte ani, dacă nu scoate din el universul întreg, cum scoate la panoramă „marele scama- ior‘: panglici pe gât, de toate culorile şi de toate lungimile, până la proporţii abisale... La întâia privire, lucrul pare comic şi, totuşi, urmările sunt serioase: dovadă numărul cuvintelor bolnave sau îmbolnăvite care inundă de câtva timp scrisul românesc. Zilnic auzi: „structurizare", „cosmicizare“, „culturalizare", „absolutizare", „valabilizare“, „existenţializa- re“... toate semne ale unei cugetări căznite şi ale unei simţiri cvasi-patologice. Cine ar fi crezut că, după Descartes cu ale sale *Regulae ad directionem ingenii*,X1 vom ajunge la „divagations", iar după Eminescu şi Maiorescu ne vom trezi cu o nouă „beţie de cuvinte" *?m*

Se înţelege, nu-i treaba noastră să purtăm grijă de sluţe- niile ce se văd în alte ţări. Dar fiindcă blagomaniile pseu- do-filosofice şi pseudo-literare se înmulţesc şi la noi, e timpul să luăm seama. Rătăcirea unuia şi altuia ne întristează, dar nu ne sperie. Libere să fie toate ipotezele şi toate fanteziile verbale. Când e vorba însă de zugrăvirea poporului nostru şi de interpretarea sufletului etnic, după ce am văzut cum s-a oglindit folclorul în mintea lui Alecsandri, Creangă, Eminescu şi alţi clasici, să vedem azi că unii scriitori pun

Simion Mehedinţi pe seama poporului român propriile lor închipuri, asta ni se pare nedrept şi primejdios. Destule lovituri ne vin din partea duşmanilor care înfăţişează poporul român ca un monstru, ca să-l mai schimonosim şi noi. Românul „ateu", „lipsit de gândire" ? Pe ce se întemeiază astfel de afirmaţii ? Există undeva pe faţa pământului vreo grupare etnică lipsită de preocupări religioase? Spus-a vreun cărturar serios

despre masa vreunui popor că e „lipsită de gânduri" ?

Vorba bătrânului cronicar: „nu ieste şagă a scrie ocară vecini că unui neam". Cât timp neamul carpatic trăise în sfera lui de cugetare, manifestată în folclor, românii îşi urmau calea arătată de temperamentul lor şi de puterea tradiţiei. Mai târziu, când s-a ivit marele cutremur din secolul trecut, adică revoluţia politică şi socială care a avut drept urmare scrisul buimac al epocii cenzurate de Maiorescu, primejdia tot nu era încă aşa de mare, fiindcă prea puţină lume citea produsele tipografice. Azi însă, când tipăriturile sunt atât de numeroase şi când ele pot pătrunde până în colţurile cele mai dosnice ale ţării, primejdia este într-adevăr serioasă; flecăreala solemnă a măsluitorilor de vorbe poate ameţi pe cititorii nepregătiţi şi pe toţi cei slabi cu duhul. Pe timpul lui Maiorescu, aflasem că „adjectivul este duşmanul substantivului". (Şi cu drept cuvânt, fiindcă îngustează noţiunea şi o precizează, uneori corect, alteori necorect, când nota adjectivală e adăugată de un om necinstit sau nepriceput). Azi încă, când plebea condeiaşilor croieşte din orice adjectiv substantive şi verbe şi ce-i mai trece prin minte, primejdia este neasemănat mai grea. Cei molipsiţi de „culturalizare", „misticizare", „prospeţenie", „valabilizare", „autentizare" şi alte bâiguieli pretenţioase, încep să falsifice nu numai limba, dar şi cugetarea şi simţirea poporului, adică tot ce etnografia .nţelege prin *cultură* (prin urmare şi viaţa sa religioasă). Iată de ce, este o datorie de igienă intelectuală şi morală să respingem cu toată hotărârea caracteristicile atribuite poporului nostru prin calificative ca *ateu, lipsit de gânduri...* şi alte catalogări tot atât de superficiale.

Creştinismul romanesc

Recunoaştem însă că ispita n-a fost mică pentru iubitorii de înnoire şi amatorii de stil grandilocvent.

Sărăcia de idei se ascunde minunat sub iureşul vorbelor, mai ales în domeniile cugetării, unde disciplina ştiinţifică nu este încă destul de consolidată. Când se găsesc şi azi etnologi care .1 firmă că cea dintâi formă de credinţă religioasă a sălbatici- I< >r este monoteismul; când un etnograf cu notorietatea lui iTobenius a putut afirma că „chinul sufletesc al lui Pascal şi pornirea pasională a francezilor spre revanşă"107 sunt un re- llex al concepţiei despre lume ca o cavernă; că însuşi creş- linismul nu-i decât „ultima formulă magică a ceea ce se numeşte Hohlenbewiistsein“NM, este vădit lucru că nu stă în măsura oricui să atingă probleme atât de fine, cum sunt evoluţia cugetării religioase a omenirii şi caracterizarea religiei unui popor. H. Schurz, un cinstit discipol al lui Fr. KatzelXUI, a mărturisit într-un moment de amar scrupul ştiinţific că i-ar fi „de o mie de ori mai plăcut să lucreze într-o meserie oarecare, decât să se lupte cu o problemă lunecoasa, cu neputinţă de dibuit, deoarece scapă printre degete". Numai astfel de cugetători conştiincioşi îşi pot da seama ce drum lung are de străbătut metodologia etnografiei, până se va putea apropia în chip mai mulţumitor decât azi, de Mudiul marii probleme a religiei, ca parte a culturii unui popor. Nicio mirare aşadar că, la noi, s-au putut scrie despre noi înşine atâtea absurdităţi. De aceea, păstrând rezerva cuvenită faţă de probleme atât de complexe, socotim lotuşi că putem afirma cel puţin atât:

1.Ceea ce numim azi „românism", adică esenţa firii noas- ire ca neam, nu-i altceva decât vechiul clacism, peste care s-a altoit doctrina mai nouă a creştinismului.

2.Din cauze geografice, etnografice şi istorice, altoirea aceasta s-a nimerit să fie scutită de o atingere prea directă atât cu Orientul bântuit de erezii, încă din secolele dintâi ale erei creştine, cât şi cu Occidentul, unde Biserica papală s-a amestecat mereu în treburile politice. în urma acestei relative izolări, creştinismul a rămas în Carpaţi cu o înfăţişare mai arhaică şi scutit de

compromisuri cu viaţa laică.

3. Prin lipsa războaielor confesionale, a ereziilor şi a persecuţiilor religioase, poporul român a dovedit o reală apropiere de maturitate. Am putea spune că a realizat o cultură *majoră,* — ceea ce era şi de aşteptat, dacă ne gândim că numai în starea de hoardă sau de seminţie poate fi vorba de culturi minore. Din contra, popoail din Carpaţi, fiind unul dintre cele mai vechi din Europa, s-a putut bucura de o lungă dezvoltare, iar folclorul său atât de variat e o dovadă concretă de putere creatoare. în popoare ajunse pe această treaptă, minor sufleteşte poate fi numai individul, masa însă nu se mai poate întoarce către pruncia culturală, după cum nici omul matur nu poate retrograda spre copilărie.

4. Toate afirmaţiile acestea au ca punct de plecare satul. El e unitatea de măsură a vieţii neamului. Tipică, pentru noi, e numai cultura săteanului, ca una care a însumat secol cu secol caracteristicile esenţiale ale neamului întreg. Oraşul, ca şi individul, este un element prea schimbător şi deci trecător. Se înţelege, nu negăm nici orăşeanului putinţa de a juca un rol însemnat în cultură, dar afirmăm că cea mai însemnată personalitate nu poate atinge potenţa sa cea mai înaltă, decât sprijinindu-se pe datele „imediate şi originare", adică pe sat ca permanent creator de cultură. Cazul lui Eminescu este cea mai bună dovadă. El s-a ridicat deasupra tuturor, nu numai prin facultăţile sale geniale, dar şi prin împrejurarea că a întrupat mai mult decât toţi câteva elemente fundamentale: dacismul, „limba veche şi- nţeleap- tă“ şi creştinismul.

De aceea, putem afirma ca încheiere următoarele: după felul cum religiozitatea poporului român s-a reflectat global în folclor şi analitic în sufletul atât de clarvăzător al lui Eminescu, avem drept să credem că încercarea

noastră de a caracteriza creştinismul românesc nu s-a depărtat de adevărul faptelor. Aşa păduratic cum s-a păstrat în mediul carpatic, creştinismul acesta e mai omenos şi mai vrednic de cinstire decât al altora.

II

Creştinismul românesc în raport cu bisericile altor n eamuri

Verificare istorică în partea întâi, am încercat să arătăm caracteristicile specifice ale creştinismului românesc, întemeindu-ne mai ales pe analiza folclorului naţional. Putem însă apuca şi pe o altă cale: să ascultăm ce spun străinii despre concepţia religioasă a neamului nostru şi, în acelaşi timp, să încercăm o verificare istorică, aruncând o privire şi spre trecut. în acest chip, vom putea să ne dăm seama şi mai bine unde siă deosebirea dintre creştinismul nostru şi cel al altor neamuri. Lucrul acesta ni se pare cu atât mai necesar, cu cât pe pământul nostru se întâlnesc cele trei ramuri ale creştinismului european: catolicismul, luteranismul şi Ortodoxia. Să începem cu părerea străinilor.

Scriitorul pe care l-am adus martor în legătură cu latura estetică a creştinismului, se exprimă astfel: „Catolicul, zice el, trăieşte sub apăsarea disciplinei şi a dogmei poruncite de sus. Protestantul este necontenit victima unei lupte de morală personală. Ortodoxul (slav ori bizantin) se pleacă spre o *exaltare mistică* sau cercetează *cine* este eretic. Cei dimprejurul Mediteranei fac din orice divinitate o statuie şi din orice credinţă un decor. Evreul duce religia cu el, ca pe un manual de igienă (...). Românul însă habar n-are de toate acestea. *Religia lui este tradiţia poetică a satului privit ca un ţinut deosebit şi veşnic,* departe de sat nu mai e religie decât în mănăstiri".

Mai departe: „Românii prezintă observatorului două însuşiri negative, care *îi deosebesc din punct de vedere moral, atât de mşii ortodocşi, cât şi de grecii de asemenea orto-*

Simion Mehedinţi *clocşi.* în rândul întâi, este *sila lor faţă de misticism* şi, în al doilea rând, nepriceperea în afacerile practice, la care trebuie să adăugăm şi un simţ foarte dezvoltat pentru poezia religioasă''10*.

Nu ne vom sili să analizăm dacă aceste epitete sunt potrivite ori nu, ci ne mulţumim deocamdată cu această constatare: *creştinismul românilor e deosebit de al vecinilor* Nu se aseamănă nici cu al catolicilor, nici cu al protestanţilor, nici măcar cu al ortodocşilor (ruşi, greci etc.). Vom reveni îndată asupra acestei deosebiri.

Pentru a netezi drumul, e necesar să răspundem însă la o întrebare: cum se împacă spontaneitatea lirismului religios (uneori *patetic*) cu neutralitatea românului faţă de credinţele altora? Apoi, se potriveşte vioiciunea simţirii cu indiferenţa pentru latura practică a vieţii? (*inaptitude aux affaires pratiques).*

Credem că antinomia aceasta e numai aparentă. Neutralitatea faţă de credinţele altora şi prin urmare toleranţa se explică prin înclinarea către contemplaţie, adică o atitudine antiraţionalistă [în chestiunile de credinţă]: „Nu judeca spre a nu fi judecat^ zice Biserica. Românul formulează ideea aceasta în felul următor: nu fi intransigent în ce priveşte viaţa altora, negându-le libertatea de a-şi păstra particularităţile lor personale ori etnice. După cum tu ai o simţire a idealului tău social şi religios (uneori vie până la lirism), tot aşa este permis şi altora să-şi aibă simţirea şi gândirea lor. Primeşte-i deci cu felul lor deosebit de a fi, ba chiar caută să-i înţelegi şi să-i preţuieşti: „iubeşte pe aproapele!“. Exclusivist e numai prostul (care nu poate aprecia relativitatea valorilor) şi egoistul, al cărui tip superlativ e vanitosul — tot o ipostază a prostiei. Aşadar, neutralitate şi

îngăduinţă faţă de idealul altora; nu da năvală în conştiinţa nimănui; nu se coc poamele punându-le cărbuni dedesubt; aşteaptă lucrarea domoală a razelor soarelui109.

Şi mai uşor de explicat este partea a doua a presupusei antinomii. E nu numai firesc, ci foarte firesc, ca cel liric să

156

Creştinismul românesc iui fie şi practic. Cu mult înainte ele Romier, Alecsanclri observase că „romanul e născut poet"'. în realitate e mai mult decât atât: e născut artist, adică are aplecare spre toate aride, până şi spre arta de a privi întreaga viaţă sub aspectul frumuseţii *(kalbn kagathon*). Iar cine are o astfel de aptitudine e natural să fie delăsător faţă de interesele sale, ceea re este un mare neajuns în lupta pentru existenţă. Rusul e născut coropcar — gata în orice clipă să colinde din loc în loc, numai câştig să iasă. Grecul e de mic corăbiei*. Bulgarul e [un] plugar care se îndreaptă spre bani, ca raţa spre baltă. Sasul cam tot aşa... Din contra, evreul e orăşean şi negustor oriunde şi cu orice fel de marfă. „Dacă nu le-ar rămâne evreilor decât pulberea din drum, zice Romier, ei (ot ar face negoţ măcar cu ea."

Dimpotrivă, românul face alte socoteli. Afară de dorul pământului, nu-1 ispiteşte nicio altă patimă. La orizontul vieţii lui e ogorul, iar de la ogor, ochii se îndreaptă tocmai spre zarea cerului şi a veşniciei. Amintim ca pe ceva tipic, cuvântul unui bătrân plugar: „eu mor lângă ogor; oi trăi un an, doi, de-acolo vă las pe voi..." Cu astfel de îndrumare unilaterală spre natură şi cu sentimentul acesta al dezlipirii de viaţă, numai om de afaceri nu poate ajunge cineva...

Se înţelege că impresiile scriitorului catolic mai sus citat, ca şi ale altora, nu pot fi luate ca adevăruri matematice, — mai ales când e vorba de probleme aşa de grele, cum este caracterizarea sufletului unui neam şi

aprecierea concepţiei sale religioase. Un lucru e însă vrednic de reţinut: mărturisirea călătorului că a găsit aici un creştinism *sui generis*, deosebit de al altora prin lirism şi omenie. Şi oricâte rezerve ar face cineva asupra acestei caracterizări, trebuie să mărturisim că acel străin a dovedit o pătrundere mai adâncă în firea poporului nostru decât mulţi publicişti locali. Unii dintre aceştia (meteci prin sânge sau prin formaţia lor intelectuală) s-au arătat cu totul lipsiţi de intuiţia vieţii româneşti. Cum ar fi putut să scrie ceva cu minte despre lucruri care le erau necunoscute ? La fel ca femeile închinate

Simion Mehedinţi jurnalului de modă, astfel de scriitori de pripas spicuiesc mereu să vadă ce mai e „nou", adică „la modă" şi, ademeniţi de formule împrumutate de aiurea, se căznesc să afle „sincronizări", „paralelisme", „refulări", „structurizări", „retrăiri" şi alte reţete de ocazie. Apucând pe această cale, ei schimonosesc realitatea şi zugrăvesc nu sufletul românului, de care habar n-au, ci caricatura propriului lor suflet de iobagi intelectuali, cu ochii mereu ţintă la un stăpân de peste hotare. într-adevăr, e un merit că scriitorul francez mai sus citat şi-a dat seama de deosebirea Bisericii române faţă de cea catolică, protestantă, bizantină, moscovită etc. Dar nu strică sa mai auzim şi alte păreri, începând cu a unuia din „pravoslavnica" Rusie. Iată ce ne spune unul dintre cei mai buni cunoscători ai vieţii poporului rus:

„De mic copil, îndată ce se ridică pe labele dindărăt, omul din Apus vede peste tot isprăvile monumentale ale muncii strămoşilor săi. De la canalele Olandei, până la Riviera italiană (...) vede puterile elementare ale naturii supuse intereselor chibzuite ale omului. Copilul apusean primeşte această impresie de când suge, iar aceasta îl educă, sporeşte în el conştiinţa valorii omeneşti, respectul muncii şi sentimentul însemnătăţii personale,

ca moştenitor al minunilor silinţei şi operei străbunilor. însă *astfel de cugete, astfel de sentimente şi astfel de aprecieri nu se pot naşte în sufletul ţăranului rus.* Câmpia nemărginită, pe care vezi numai case clădite din lemn şi acoperite cu paie, are însuşirea primejdioasă de a face gol în sufletul omenesc, de a slei în el orice dorinţă. Când trece de marginea satului, ţăranul dă cu ochii de gol şi, privind această pustietate, simte după puţin timp că acel gol a copleşit chiar sufletul său. Nicăieri în jurul lui nu zăreşte o urmă durabilă a muncii şi a creaţiunii. De jur-împrejur, stepa nemărginită, iar în mijlocul ei o biată fiinţă bicisnică, aruncată pe acest pământ plictisitor spre a îndeplini o muncă de ocnaş. Astfel, individul devine sătul şi prea sătul, e copleşit de simţirea nepăsării care ucide în el până şi putinţa de a mai cugeta, de a-şi

158

Creştinismul românesc mai aminti că a trăit şi el pe acest pământ, şi de a scoate din păţaniile vieţii oarecare idei. Un istoric al Rusiei, pentru a caracteriza pe ţăranii ruşi, zicea despre ei: *o mie de eresuri şi nicio idee.* întregul *folclor* rus îndreptăţeşte această

i ristă judecată."110

Dar aceasta nu-i destul. Cunoscutul luptător democrat împinge analiza sa şi mai departe. El caută să-şi dea seama eu de-amănuntul ce se ascunde în străfundul mujicului rus. Iar ce-a găsit îl umple de uimire şi de întristare:

„Oameni pe care îi preţuiesc de multă vreme m-au întrebat ce gândesc eu despre Rusia. Drept să spun, ceea ce cuget eu despre ţara mea sau, ca să vorbesc mai lămurit, despre poporul rus, mi-e foarte penibil. Mi-ar fi fost mai plăcut să nu răspund acestei întrebări. Dar am văzut prea multe şi am păţit eu însumi prea multe, ca să am dreptul de a mă ascunde în dosul tăcerii..." De aceea Gorki, ca un om care iubea masa poporului, spune fără

înconjur o sumă de grozăvii. Aici vom spicui numai câteva fapte.

Pentru poporul rus, zice el, „anarhia este o stare zoologică naturală (...). De sute de ani, ţăranul visează un stat care *să nu se alingă de voinţa individului* El crede că ar exista undeva, la marginea pământului, o ţară care se cheamă *regatul lui Opon*, unde oamenii trăiesc liniştiţi, fără să ştie ce e *oraşul* — duşmanul vieţii omeneşti. Instinctul nomadului (Gorki a scris şi o carte cu titlul *Vagabonzii*) pare că n-a pierit nici azi din ţăranul rus, *care priveşte munca plugarului ca un blestem al lui Dumnezeu,* şi pe care îl chinuieşte şi acum pofta de a hoinări. Nu vezi la dânsul aproape deloc (...) dorinţa de a se statornici pe locul ales şi de a modela împrejurimea potrivit cu interesele sale". Un proverb rus spune lămurit: „Nu te feri de muncă, dar nici de muncit să nu munceşti!".

Până aici, să zicem că e lene sau ceva asemănător. Iată însă o destăinuire şi mai gravă: *poporul rus nu are memorie,* adică nu ţine socoteală nici de păţaniile lui cele mai grele. O dovadă: acum vreo trei sute de ani, după moartea

Simion Mehedinţi lui Boris Godunov (1606), un oarecare Ivan Bolotnikov se pune în capul ţărănimii, cu această lozincă: moarte boierilor şi celor bogătaşi. Răscoala a fost cumplită. Cu mare greutate, Moscova a scăpat de asediul cetelor de ţărani porniţi pe jaf şi ucideri. în cele din urmă, Bolotnikov a fost biruit, i s-au scos ochii, apoi i s-a tăiat capul. Azi, în niciun sat din Rusia, nu mai ştie nimeni nimic despre el, nici de numele lui nu se mai aude.

După vreo 50 de ani, altă revoluţie — sub Ştefan Riazin care răscoală toate satele din ţinutul străbătut de Volga. Uitat şi acela, măcar că timp de trei ani de zile, gloatele au prădat în lung şi-n lat, ucigând pe moşieri,

prădând oraşele şi bătându-se după toată rânduiala militară cu armatele ţarului Alexei Romanov. (Revoluţia a fost înăbuşită în sânge. Riazin a fost prins şi rupt în bucăţi. Azi, uitat ele toată lumea). Şi mai grozavă a fost o altă revoluţie, sub Pugacev, în timpul Caterinei. Uitată şi aceea.

Un istoric, care a cercetat de aproape viaţa ruşilor, încheie opera sa cu aceste cuvinte: „Poporul rus *nu are memorie istorică.* Nu-şi cunoaşte trecutul şi pare că nici nu vrea să-l cunoască".

Să întoarcem pagina. Până aici am arătat numai partea negativă. Ce nu e — *nu e.* Să vedem *ce este* poporul rus. Aici, Gorki se înfioară: „*Cruzimea*, zice el, *e lucrul care m-a uimit şi m-a chinuit, de când trăiesc* (...). Ei bine, cruzimea rusului e de o rafinare diavolească". Torturile la care au fost supuşi prizonierii în timpul luptelor dintre armata roşie şi cea albă întrec orice închipuire omenească. Citǎm una singură, de un sadism mai mult decât bestial. „Din pântecele spintecat al prizonierului, se scotea capătul maţului subţire, era ţintuit de un copac sau de [un] -stâlp de telegraf, apoi începea biciuirea, spre a-1 sili pe cel torturat să fugă împrejurul copacului ori al stâlpului, iar ei priveau cum iese maţul din rană". Şi ca să nu credem că astfel de grozăvii sunt numai urmările războiului, Gorki ne arată şi cruzimea din timp de pace. „Cred, mărturiseşte el, că nică

Creştinismul românesc ieri pe lume femeia nu-i bătută atât de grozav şi fără milă, ca-n satele ruseşti (...). O zicătoare spune: «bate femeia cu un par, apropie-te şi vezi dacă mai suflă. Dacă mişcă, să ştii că-i mai trebuie». Copiii, de asemenea, sunt bătuţi cu aceeaşi râvnă."

într-o altă carte, unde Gorki povesteşte propria sa copilărie, bătaia este un fel de leitmotiv. Ca să nu mai lungim vorba, amintim un proverb, în care se poate

vedea deplin concepţia rusească despre lume: „Ce bună e viaţa, dar n-ai pe cine bate".

Evident, un martor ca democratul Gorki nu poate fi pus la îndoială. Şi dacă ar obiecta cineva că am pus înainte un om „de stânga", cum se zice în zilele noastre, iată pentru cei „de dreapta", mărturia unui teolog ca Berdiaev:

„Un anarhism ciudat este caracteristica ruşilor111 (...). Literatura noastră a rămas străină de spiritul Renaşterii, în ea nu e un prisos de puteri pe care să le simţi, ci o *boală a sufletului*, căutarea chinuită a unui mijloc spre a scăpa de pierzanie (...). Am trecut prin curentele filosofice şi teoso- fice duşmane Renaşterii, fără să fi cunoscut încântarea de *a cunoaşte.* Nu ne-a fost dat să trăim bucuria unei omeniri libere. Aceasta este, în ciudăţenia ei, amara soartă a Rusiei."

Dar fiindcă am ascultat, cu privire la români şi pe un scriitor străin, să ascultăm şi în cazul de faţă pe un francez, care a trăit mai multă vreme în Rusia, ca membru al „Institutului francez din Petrograd", un cercetător care a cunoscut nu numai pătura de sus, dar şi ţărănimea, atât înainte de războiul mondial, cât şi după acest mare eveniment. Iată mărturia sa: „Conştiinţa mujicilor este un bunget™11 de instincte elementare, în care nu pătrunde nicio lumină. Ţăranii au rămas cum erau în păgânism, în timpurile îndepărtate ale zeului Pernu şi ale mitologiei lui sângeroase; sunt brutali, prădalnici, mişei, fără milă de omul slab, umili în faţa celui puternic, fără măsură şi fără frâu. Judecata lor se rezumă în ceea ce le spunea Pisarev în 1861: ce poţi fărâma, fărâmă; ceea ce rezistă loviturii e bun, ceea ce se spar

Simion Mehedinţi ge e bun de aruncat la gunoi. în orice caz, loveşte în dreapta, loveşte în stânga. Niciun rău nu poate să iasă din asta (...). în sectele ruseşti de azi

trăieşte numai spiritul hoardelor ancestrale, peste care barbaria epocilor străvechi îşi întinde încă întunericul ei. De aici ies toate răscoalele agrare, manifestări repetate ale unei *anarhii congenitale*, fără putinţă de lecuit. Tulburările acestea sunt *în firea mujicilor*"112. Iar cu privire la zelul religios, care părea multora un semn caracteristic al masei ruseşti, faptele ne impun o revizuire a judecăţii. Un istoric rus de mare renume, într-o operă asupra civilizaţiei ruse, mărturiseşte că ţăranii ruşi se uitau cu ochi răi la mănăstiri. Aşezarea sihastrilor în apropiere era socotită ca o primejdie, de aceea, nu rareori, îi şi ucideau113. Iar în zilele noastre, când bolşevicii au distrus mii de biserici între care şi vestita Lavra de la Kiev şi au pângărit moaştele, ţăranii au pus mâna pe arme, ca să-şi apere grâul, dar n-au mişcat un deget pentru apărarea bisericilor.

Despre ciudăţeniile sufletului rusesc şi caracterul său anarhic am mai putea înşira multe alte mărturii (între altele am putea aminti paginile unui membru111 al Academiei Franceze, ambasador la curtea ţarului, în epoca lui Raspu- tin). Dar e destul şi atât spre a se înţelege sfiala cvasi-in- stinctivă a poporului nostru faţă de lumea moscovită, al cărei suflet l-am cunoscut destul de aproape din timpul lui Cantemir până la războiul din 1916-1917. Dacă se va deştepta vreodată între vecinii ele la răsărit şi acea „nostalgie" spirituală de care ne vorbeşte Berdiaev11’ aceasta e o altă întrebare. Deocamdată faptele înşirate aici lămuresc, credem, îndeajuns antiteza dintre noi şi moscoviţi110.

în faţa omului vagabond al stepei, neamul nostru e legat de munţi, văi, dealuri, coline, ba chiar şi de aspectele deosebite ale câmpiei. Una e Bărăganul neted ca masa şi total lipsit de râuri; alta e Bugeacul bogat în limanuri, alta stepa dobrogeană uşor vălurită oriunde ai întoarce privirile, şi cu totul altceva e pustia de la poalele munţilor Apuseni, plină de viroage şi de locuri mlăştinoase în preajma unor

Creştinismul românesc râuri care abia şerpuiesc — câmpie unde te temi mai mult de inundaţie, decât de secetă. Peste tot însă din vârful Retezatului, până la al Pietrosului din Maramureş, al Rarăului şi mai departe, la „Marea cea mare", ochiul românului a întâlnit peste tot un orizont clar. Omul a trăit în ţinutul car- pato-danubian în legături de mare şi veche intimitate cu o natură blândă, prietena lui de mii de ani. De la huni şi căpcăuni, până la pecenegi, cumani şi tătari, el a văzut topin- du-se sub ochii săi pe toţi cei care nu erau potriviţi cu pământul românesc, pe când neamul vechi de zile nu s-a clintit din loc. Munteanul e şi azi atât de bine legat de muntele lui, încât „nu se dă dus“, cum nu se lasă ursul să fie scos din bârlog; podgoreanul e lipit de viţa viei, ca în vremurile lui Dromichete şi Burebista; cosorul lui aminteşte şi azi vechea sabie dacică, iar plugarul din câmpie e una eu ogorul, din zorii zilei, când ciocârlia vesteşte răsăritul soarelui şi până după apus, secerând în zilele de mare iţrabă chiar şi la lumina lunii.

Astfel stând lucrurile, antiteza dintre neamul carpatic şi pribegii din stepa scitică, apoi mongolo-rusească e un fapt fundamental, de dimensiuni istorice seculare. Când nomazii strâmtoraţi de Darius al lui Histaspe au încercat să se apropie de pădurile Nistrului şi de cetatea carpatică, bătrânii noştri le-au arătat vârfurile lăncilor. Spre deosebire de hoinarii stepelor ponto-caspice, noi eram plugari statornici, şi aşa am rămas de atunci până azi. De aceea, nu numai râuri mari, ca Tisa, Someşul, Crişul, Mureşul, Oltul, Argeşul, Buzăul şi Prutul, dar şi unele mai mici (Bârzava, Ampoiul, Motrul, Timocul etc.) şi-au păstrat numele lor din vechime. Unele sate româneşti sunt aşezate pe vetre milenare. Fântâna din care beau apă păcurarul (*pecorariuş*) sau ciobanul de azi e aceeaşi din care au băut şi strămoşii lor daci, care au păzit oile la aceeaşi

stână. Tot „alte unde curg aceluiaşi pârâu", dar codrul de brazi, râul şi spiţa neamului aceleaşi au rămas. Uneori dai de lucruri minunate. Măcar că Dobro- gea a fost şleaul năvălirilor, în satul Camena s-a găsit o in

Simion Mehedinţi scripţie cu numele *Petra*, ceea ce înseamnă acelaşi lucru ca şi „Camena", semn că, la venirea slavilor, noi eram la faţa locului şi-au trebuit să se ţină şi veneticii de numele cel vechi. Aşadar, despre noi, care am păstrat până azi numele latine ale râurilor şi pomenim şi azi în colinde pe „bădica Traian", nu se poate spune că nu avem „memorie istorică". Iar dacă mulţimea satelor n-a uitat pe ctitorul cel vechi al neamului, nici pe micul Sfânt Nichita, era foarte firesc să nu uite pe Ştefan Vodă şi alţi domni vestiţi. Vrâncenii îi zic şi azi „moşul Ştefan", parcă ar fi trăit ieri-alaltăieri şi ar fi fost chiar străbunul lor. Tot astfel, pe Mihai care „încăleca pe şapte cai" îl ştiu şi copiii, iar pe Brâncoveanu Constantin, „boier vechi şi domn creştin", îl jelesc şi azi fetele şi babele, bocindu-1 pentru moartea lui cea cumplită. Cât despre Horea, Tudor şi Iancu, nici nu mai pomenim. Ce asemănare poate fi între sufletul muscalului mereu pornit pe ducă (şi de aceea fără memorie istorică) şi românul legat de pământul lui şi de tradiţiile lui *ab antiqno*? Unul e caropcar, „vagabond" din fire (cum ni-1 arată Gorki), iar când se aşa- ză locului, mir-ul îl amestecă în turmă (de aceea comunismul a prins atât de iute rădăcini între ruşi) pe când celălalt este individualist încarnat. Satul rusesc îngrămădeşte casele ciotcă, pe când cel românesc le răsfiră, deoarece fiecare ins vrea să aibă nu numai *casa* lui, *camera* lui, *celarul* lui, dar şi *curtea* lui (amintire despre vechea *cohorterri)* şi o grădină cu *pomi* şi *legume*.

Un etnograf ungur, St. Gyorgfy, cercetând locuinţele din Bihor, a rămas mirat de întăritura dimprejurul lor, iar altul, Szilagy Zoltan, mărturiseşte că astfel de *valuri* de

pământ, cu ţăruşi de 2-3 metri înălţime, împletite cu nuiele şi apărate alături şi de un şanţ adânc, îşi trag originea din cetăţile de pământ ale dacilor117. Dar oricum ar sta lucrul, o constatare se impune mai presus de orice îndoială: românul nu e gregar, nu se confundă în turma altora. Casa lui, arătura lui, fâneaţa lui, uneori şi pădurea lui, toate *ale lui* sunt bine despărţite de ale vecinilor prin cioflaci sau cioplaci ori prin

J>ouri“ — stâlpi de lemn, ciopliţi uneori în chip de bour, .idică având crestate la capătul de sus coarnele bourului. A<vstea la un loc înseamnă: amintire de trecut, *tradiţie*, proprietate moştenită de la părinţi şi strămoşi, de unde şi f.ilificativul de *moşnean* sau *răzeş*, ca titlu de superioritate soc ială faţă de iobag, clăcaş şi mai ales faţă de *venetic* — ,idică om venit de aiurea.

Tradiţia aceasta are însă nu numai un fundament social,

< i şi unul antropologic, prin urmare cu mult mai vechi. Am iiriitat aiurea că cercetările sociologice (pe lângă cele antropologice, preistorice, arheologice şi etnografice) arată aici, împrejurul Carpaţilor, stăruinţa unui element etnic cu o civilizaţie şi cultură milenară118. Astfel stând lucrurile, tradiţia s-a putut forma şi consolida apoi prin ritmul muncii impuse de mediul carpatic: agricultura străveche (întinsă la vreme4 de nevoie până sus, pe plaiurile munţilor), păstorie ia-iaşi veche şi în stil mare (cu transhumanţă), podgorie bo-i'.ată, industrie casnică admirată şi în ţările foarte civilizate (Iâmprejurul Mediteranei119. Vrând-nevrând, munca de veacuri a unui popor deşteaptă anumite idei şi sentimente. Sufletul etnic se automodelează, până ce se încheagă ca ceva unitar. Fondul organic, de o parte (elementul rasial) şi munca zilnică, de altă parte, cu gândurile şi sentimentele corelative, fixează prin

neîncetata lor colaborare ceea ce se numeşte caracterul etnic al poporului respectiv.

Ce urmează de aici în legătură cu problema de care ne
< >cupăm ? Urmează un lucru foarte însemnat: nu numai mediul fizic şi rasa, dar şi „şcoala muncii" noastre milenare ne-a despărţit şi ne desparte de ruşi, atât în viaţa de toate zilele, cât şi în felul de a concepe lumea, inclusiv religia, adică „socotelile cu eternitatea". Spre deosebire de misticismul moscovit, foarte apropiat de bigotism (oscilând între naivităţile vulgare ale lui Ivan Turbincă şi demonismul lui Dostoievski), românul are, cum am văzut din folclorul său, o atitudine trează şi calmă: e credincios, dar fără fanatism, e liric (cum observa şi catolicul Romier), dar fără aiureală şi

Simion Mehedinţi fără dramatism. Iar aceasta este o dovadă de reală maturitate sufletească şi de un sănătos echilibru mintal; am putea zice că e un semn de cultură *majoră*, dacă termenul n-ar părea cumva pedant120.

După această lungă confruntare cu conglomeratul slav (am putea zice slavo-mongolic) de la răsărit, să ne întoarcem ochii spre slavii de la miazăzi. Cele spuse mai înainte despre bogomilism ne scutesc de a mai stărui. între optimismul românesc care merge până la desfiinţarea iadului şi întunecatul bogomilism al slavilor din Peninsula Balcanică, depărtarea e atât de mare, încât e de-a dreptul antagonică. De altfel, şi în latura practică, deosebirea între creştinismul carpatic şi cel balcanic este vădită. Dovada a fost făcută de atâtea ori chiar şi în secolul trecut, când antarţii şi comita- giiXIIV căsăpeau familii şi sate întregi, numai din cauza limbii cultului. Dar cel mai dureros spectacol ni l-a înfăţişat războiul balcanic din 1912. După ce aliaţii (bulgarii, grecii şi sârbii) începuseră lupta de eliberare faţă de Semilună (adică un fel de ultimă „cruciadă"), cearta dintre

învingători a dus nu numai la război, dar şi la o măcelărire a populaţiei paşnice, cu nimic mai prejos de ororile imputate altădată fanatismului turcesc. Documentele adunate şi publicate atunci de o comisie internaţională sunt destul de cunoscute, pentru a fi nevoie să le mai înşirăm. De altfel, ca dovadă despre calitatea creştinismului balcanic, am mai putea aminti mărturisirile prizonierilor [români] de război în Bulgaria supuşi timp de doi ani (1916-1918) unor înjosiri fizice şi unor chinuri morale de necrezut.121 Şi dacă povestirea românilor ar putea fi pusă la îndoială, aducem ca martor şi pe un străin, întemeietorul şcolii filosofice „înţelepciunea de la Darmstadt". Contele Keyserling, cunoscut prin lungile sale călătorii de studii în toate continentele şi prin analiza caracteristicilor fiecărui tip de civilizaţie şi de cultură, se exprimă astfel: „Bulgarii, cu tot preţul lor ca ţărani şi cu toată silinţa lor la muncă, sunt, la urma urmei, o naţie de comitagii. La fel cu afrizii din Afganistan şi cu unele triburi

Creştinismul românesc de barbari, ei n-au la inimă altceva decât să-şi astâmpere ura personală şi setea de sânge. La ei, un avocat, [chiar] un doctor, ajunge de azi pe mâine hoţ de drumul mare, după cum unii prinţi din India septentrională, deşi crescuţi în Anglia, cad iarăşi în sălbăticie, îndată ce s-au întors în ţara lor. Eu n-am avut [de-]a face decât cu cărturari bulgari, dar Iclul cum îşi călcau învoiala şi cum scriau scrisori injurioase este expresia unui adevărat suflet de comitagiu; condeiul înlocuieşte doar cuţitul. E destul să priveşti feţele lor sălbatice şi nasurile grosolane, ca să vezi îndată în ei instinctul cel mai primitv (...). Pornirea acestor populaţii barbare contra grecilor — intelectuali, a turcilor — superiori şi a românilor — lirici e destul ca să creeze acolo *im ensemble cm inemment explosif*“122.

Totuşi, românii, în măsura puterilor lor, au căutat să

potolească pasiunile politico-religioase din Balcani. încă din secolul trecut, Patriarhul grec din Constantinopol rupsese relaţiile cu Biserica bulgară, acuzând-o de schismă. Românii însă, îndată ce-au înfiinţat un Scaun patriarhal la Bucureşti, după întregirea statului în 1918, au sprijinit pe bulgari să capete egalitate de tratament în sânul Bisericii ortodoxe. Cu toate dureroasele amintiri din cursul războiului, când bulgarii devastaseră sate şi oraşe româneşti, transformând până şi bisericile în grajduri; cu toată măcelărirea populaţiei româneşti în Dobrogea, cel dintâi Patriarh al României le-a întins mâna spre binecuvântare. Temperamentul împăciuitor al poporului român, incapabil de răzbunare, precum şi neutralitatea sa faţă de certurile dogmatice, s-au adeverit şi cu această ocazie. Vorba Apostolului Pavel: nici ereticii nu-s ele aruncat...

Sfârşind cu Răsăritul ortodox, să ne întoarcem ochii spre Apus. Cel dintâi termen de comparaţie a fost aici pentru noi Ungaria. După ce fuseseră ortodocşi, maghiarii au devenit catolici. Creştinismul însă, aşa cum a fost înţeles în pusta panonică, a ajuns în curând o adevărată monstruozitate. Statul „apostolic" şi feudal a amestecat până într-atâta

Simion Mehedinţi politica în Biserică, încât s-au petrecut între hotarele Ungariei fapte fără pereche în toată Europa. Amintim unul singur. La 1513; Papa Leon organizase o nouă cruciadă contra turcilor care ameninţau să copleşească tot bazinul dunărean. Bula papală, răspândită în sărbătorile Paştilor, făgăduia celor ce se vor înarma contra păgânilor nu numai iertare de păcate, dar şi eliberarea din iobăgie. Astfel, o mulţime de ţărani s-a grăbit să se adune sub steagul cruciaţilor. Legatul papal (Thomas Bacocz) numise comandant al armatei întregi pe ţăranul Gheorghe Doja, vestit pentru isprăvile sale în lupta contra turcilor. Dar feudalii unguri,

văzând că moşiile lor rămân fără iobagi, ridicară şi ei o armată — însă nu pentru a lovi pe turci, ci pe ţărani. Aceştia sunt bătuţi şi trimişi la vatră, după ce mai întâi au fost însemnaţi cu fierul roşu, ca vitele unei cirezi. Iar pe Doja, „regele kuruţilor", cum îl numiseră ei în batjocură, l-au suit pe un tron de fier înroşit în foc, i-au pus pe cap o coroană de fier de asemenea înroşită, apoi pe fruntaşii oştirii cruciaţilor i-au silit, după mai multe zile de înfometare, să mănânce corpul fript al fostului lor general. Scena aceea de canibalism a îngrozit toată lumea creştină...

După astfel de manifestări ale creştinismului catolic, poporului român i-a fost dat să vadă în Transilvania şi isprăvile creştinismului protestant (calvinist, unitarian, luteran etc.). Saşii, e drept, s-au gândit mai întâi să ne atragă tipărind cărţi de propagandă în limba română. Ungurii însă, chiar după ce s-au despărţit unii de catolicism, au rămas tot la metoda silniciei. Ce-a pătimit poporul român şi îndeosebi preoţimea sub regimul superintendentului Calvin e cunoscut şi prea cunoscut. Spre a se vedea cât de rea ajunsese starea românilor pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea, e destul să amintim o mărturie pe care nimeni n-o poate răsturna şi nici măcar atenua. Iată ce scria Iosif al II-lea către mama sa: „Aceşti săraci supuşi români, care sunt fără nicio îndoială cei mai vechi şi mai numeroşi locuitori ai Transilvaniei, sunt chinuiţi şi împovăraţi cu *nedreptăţi* de toată

Creştinismul românesc lumea (fie de unguri, fie de saşi) atât de mult, încât soarta lor este în adevăr de compătimit, şi e de mirare că se mai găsesc atâţia, că *n-au fugit toţf* (aluzie la cei care trecuseră munţii spre Moldova şi spre Muntenia).

Astfel stând lucrurile, era firesc ca poporul nostru să se simtă izolat faţă de creştinismul apusean, ca şi [faţă] ele cel răsăritean. Silă faţă de misticismul moscovit, silă

şi faţă de catolicism, calvinism, unitarism sau arianism şi alte *isme* ele ocazie. De aceea, când în timpurile mai noi a venit vorba de unirea Bisericilor creştine, cel dintâi Patriarh al românilor, măcar că nu era o personalitate capabilă să reprezinte autonomia creştinismului românesc, a dat totuşi precădere legăturilor cu anglicanismul, o ramură a Bisericii creştine mai departe de experienţa poporului român. Şi oricât de neaşteptat s-a părut acest gest, el era totuşi mai uşor de explicat decât naivitatea celor care îşi îndreptaseră un moment ochii spre Biserica moscovită, atât ele străină de sufle-
l li 1 românilor.

încheind această scurtă confruntare şi verificare istorică, credem că se vede de la sine pentru ce creştinismul românesc stă izolat de [cel] al vecinilor.

Care fusese ideea cardinală a creştinismului ? Modelarea lumii pământeşti, cu gândul la „lumea cealaltă". Nimic mai straniu pentru păgânătatea greco-romană, atât de închinată vieţii telurice (prin cultivarea gimnasticii şi alte obişnuinţe private şi publice), decât această ciudată pretenţie de a renunţa la ceea ce ai în mână — stat, justiţie, aită etc. pentru făgăduinţa unei răsplătiri depărtate, în lumea de „dincolo" de mormânt...!

De aceea, doctrina lui Iisus a şi fost primită şi interpretată de diferitele popoare foarte deosebit, după timp şi eiupă loc. Unele neamuri din nordul Europei nu s-au botezat decât cu condiţia ca părinţii să-şi poată ucide anume copii, potrivit cu obiceiul lor tradiţional. Adaptarea Noului Testament după ţări, neamuri şi epoci a fost [cum] nu se poate

169

Simion Mehedinţi mai variată. Am putea repeta vorba cunoscută: *quot căpiţă....* câte capete, atâtea „compromisuri" cu creştinismul

Totuşi, deosebim câteva aspecte generale. Şi e bine

să le schiţăm [orilcât de sumar, spre a vedea poziţia creştinismului carpatic faţă de ele !

Cea mai caracteristică reacţiune împotriva idealismului creştin a fost *catolicismul*. Roma, centrul marelui imperiu, ale cărei drumuri, toate, duceau spre stâlpul miliarX[V din *Urbsy* s-a simţit cea mai ofensată de noua doctrină care predica egalitatea şi frăţia între neamuri. împăratul — divinizat, Roma — divinizată, Capitoliul plin de zeii tuturor popoarelor supuse de legionari şi acum, toate acestea să fie anulate prin doctrina unui biet predicator din Nazaret! O astfel de îndrăzneală era mai mult decât un cutremur. Iar răspunsul a fost dat repede, cum nu se poate mai energic: creştinii unşi cu păcură luminau străzile Romei în loc de masala- le.xm Pentru astfel de profanatori nu mai era loc pe pământ. Sub pământ, în catacombe, să-şi caute cerul cu raiul şi alte basme de-ale lor...

Iar după trei secole, când Constantin s-a înduplecat să admită creştinismul ca religie de stat, nu mai era vorba dc reforma sufletească pe care o predicase blândul Nazari- nean, ci de un „compromis" politic. Şi ca dovadă că era aşa sunt nesfârşitele lupte care au con inuat să sfâşie imperiul. Nici urmă de iubirea creştină... Viata publică, cu toate mizeriile din timpul păgânismului, şi-a continuat cursul ei nestingherit. Biserica si politica s-au amestecat fără încetare şi fără nicio grijă de cer. Constantin a încercat pentru interese de stat să creeze o *Romă nouă* pe malurile Bosforului. Dar Roma veche nu putea fi ştearsă din mintea oamenilor şi nicio putere n-o putea urni din mijlocul Italiei, după cum nici Italia nu putea fi mutată din mijlocul Mediteranei. Aşa că Roma păgână şi-a pus pecetea peste cea creştină: dacă împăratul nu mai e zeu, iar Roma nu mai e divinitate, cel puţin întâietatea ei telurică nu va fi uitată. Imperialismul politic va deveni acum imperialism bisericesc. Va fi *catoli*

Creştinismul românesc *cism*, adică o Biserică preocupată întâi, ca şi statul, de lumea de aici, nu de „lumea cealaltă". Biserica va face astfel un soi de stat al lui Dumnezeu pe pământ cu Episcopul Romei în frunte. (Vezi la Sf. Augustin, păgânul care citise cu patimă în tinereţe scrierile filosofice şi politice ale lui Cicero, *De civitate Dei).* E de prisos să mai amintim gigantica luptă dintre Papă şi împărat. Chiar cel mai puţin atent îşi poate da seama de caracteristicile catolicismului: *politic* şi *ierarhic*, tinzând la instituirea unui *stat* papal *universal* Ca urmare a acestei tendinţe imperialiste, s-a ales poporul nostru cu „regatul apostolic" al ungurilor în coastă, având însărcinarea să ne mături din Carpaţi, fiind noi... „schisma-

1 ici"! Şi câte alte păcate n-a văzut pământul...! Spaniolii nu numai că s-au gândit să boteze cu de-a sila pieile-roşii, dar au pus la cale chiar înfiinţarea unui stat teocratic (în Paraguay), un fel de provincie papală peste Ocean. Iar Franţa, „fiica cea mai mare a Bisericii catolice" şi-a arătat zelul ei politico-religios nimicind pe albigenezi ca pe nişte fiare, persecutând pe hughenoţi etc. Şi-am uitat să amintim Inchiziţia, ca semn al aceluiaşi aspect politic, ierarhic şi universal al catolicismului.

Un alt tip de creştinism, adică alt „compromis" cu doc- irina lui Iisus este *protestantismul* Caracteristicile lui sunt tocmai opuse faţă de [cele] ale catolicismului. Pornind de la principiul libertăţii (influenţă veche germanică), protestantul afirmă o autonomie împinsă uneori până aproape de anarhie. în locul imperialismului papal, cu centrul în Roma, el este individualist şi particularist. Cine ţine în mână o Biblie se poate considera pe sine ca unitate de măsură a întregului creştinism, după ideile partizanilor Reformei. Antiteza e vădită: pe când catolicismul e politic în sensul cel mai larg al cuvântului, protestantismul este a-politic şi pune libertatea de conştiinţă a individului mai presus de orice

interes al comunităţii, prin urmare şi al statului. Rezultatul a fost o sumedenie de secte şi de dizidenţe în mijlocul sectelor. E drept că, în bătrâna Europă, o seamă de partizani ai Refor

Simion Mehedinţi mei, prin tradiţia disciplinei catolice şi prin temperamentul lor puritan (bunăoară Calvin) s-au arătat tot atât de autoritari şi fanatici organizatori, ca şi Loyola. Geneva sub Calvin ajunsese un fel de cazarmă; cetăţenii depuneau jurământ de credinţă confesională pe căprarii. în America, însă, unde spaţiul larg, populaţia rară şi comunicaţiile grele la început permiteau izolarea, partizanii Reformei au avut câmp liber pentru cele mai originale ticluiri. De la puritanii fugiţi din Anglia în secolul al XVII-lea, până la mormonii retraşi de bună voie în secolul al XlX-lea, spre „Marele Deşert" din apusul Satelor Unite, oricine a fost liber să tâlcuiască Evanghelia cum i-a trecut prin minte şi să înfiinţeze o sumă de asociaţii religioase pentru mântuirea sufletului — toate „compromisuri" între idealul concret al lumii telurice şi cel transcendent, al lumii de „dincolo".

Al treilea mare aspect al creştinismului este *O? ~todoxia.* Ortodocşii, fiind şi din punct de vedere geografic mai aproape de locul de răspândire a Evangheliei, au putut păstra unele caracteristici mai apropiate de forma originară a doctrinei creştine. Mai întâi de toate, ortodoxismul este *sinodal:* nici autoritatea infailibilă a Papei, nici libertatea anarhică a individului. Firul conducător este Tradiţia, adică *Predania.* Faţă de semeaţa pretenţie a unui singur om de a fi mai presus de greşeală, adică infailibil, ortodocşii au avut sănătoasa modestie de a pune înainte autoritatea colectivă a Sinoadelor. în loc de imperialismul Episcopului de la Roma, Episcopii şi Mitropoliţii din Orient au păstrat un fel de colegialitate care aminteşte colaborarea celor dintâi predicatori ai doctrinei creştine. Din această relativă libertate a rezultat şi oarecare afirmare

regională, Evanghelia fiind primită de atâtea neamuri mărunte în bazinul răsăritean al Mediteranei; iar mai târziu în larga câmpie din răsăritul Europei, mărginită cu Oceanul îngheţat, se înţelege de la sine că nuanţele trebuiau să fie destul de numeroase. Aproximaţii sunt şi aici, ca în toate lucrurile omeneşti. Poporul român, fiind „în calea răutăţilor", adică în drumul tuturor

Creştinismul românesc invaziilor, a avut ocazia să cunoască şi el destule variante ale Ortodoxiei, începând cu cele balcanice şi până la bogo- slovia moscovită.

Din această lungă verificare istorică, românii au rămas *cu* sentimentul că creştinismul lor este izolat nu numai faţă de catolicism şi de protestantism, dar şi faţă de [cel] al neamurilor din sfera Ortodoxiei. E sinodal, ca şi al celorlalţi ortodocşi, dar, spre deosebire de misticismul slav şi de înclinările metafizice ale grecilor amatori de subtilităţi dogmatice, creştinismul românesc e mai mult intuitiv, ceea ce se potriveşte de altfel şi cu temperamentul liric (relevat şi de unii străini ca Romier, Keyserling, Bartok şi alţii). Respectă apoi şi Predania, adică e tradiţional, dar nu în sensul bizantin (cu nota sa complexă levantină), ci mai mult în sens *naţional*123, legând datinele sale religioase de străvechea pietate dacică şi de unele reminiscenţe latine: *Rosalia, Floralia* etc., aşa că nota locală e uneori [cum] nu se poate mai vădită. Până şi forma bisericii nu-i adesea în sate decât o uşoară stilizare a casei ţărăneşti. Schiturile de la munte erau cândva mai toate de lemn şi chiar „dintr-un lemn“, iar îti stepa dobrogeană, oamenii generaţiei trecute apucaseră încă biserici de lut — case ţărăneşti cu acoperiş de paie, având doar semnul unei cruci deasupra.

Pe scurt: de catolicism ne despărţea şi ne desparte pe noi, românii, pretenţia lui de universalitate care striveşte *naţiunea*. Pentru noi, *ecumenic* şi, prin urmare,

universal nu-i nimeni în afară de Iisus şi de Evanghelie, adică vestea Lui cea bună pentru o nouă îndrumare a omenirii. Nu putem îndestul admira delicata simţire creştină a lui Grigorie cel Mare care scria Patriarhului de la Constantinopol aceste înţelepte cuvinte: „Trebuie să recunoşti că, dacă un Episcop s-ar numi *ecumenic, toată Biserica s-ar prăbuşi*, când acel Episcop ecumenic ar aluneca"12*. Aşadar, singur Iisus poate fi educatorul întregii omeniri. Singur El este model şi îndrumător pentru toţi, iar în ceea ce priveşte adorarea Lui,

Simion Mehedinţi aceea, vrând-nevrâncl, este o chestiune locală şi deci naţională, legată de fiecare *ţară* cu tradiţiile ei, de fiecare *limbă* cu posibilităţile ei de capitalizare a cugetelor şi de exprimare a simţirii *religioase*, într-un cuvânt de fiecare *suflet etnic* pe care nimeni, niciodată şi nicăieri nu-1 poate înlătura, decât doar nimicind însăşi fiinţa poporului de[spre] care e vorba. Catolicismul e, prin urmare, nu numai o eroare psihologică, dar şi o imposibilitate (îndeosebi pretenţia de infailibilitate este una dintre loviturile cele mai grave care s-au adus creştinismului atât de simpatizat tocmai prin smerenia lui şi printr-un foarte fin simţ al relativităţii valorilor omeneşti).

Cât priveşte haosul protestant, de el ne desparte înclinarea spre ordine. Poporul român are zicătoarea: „fiecare cu legea lur\ Dar legea bisericească nu se cuvine să fie lăsată în voia toanelor fiecăruia... Bunul creştin numit de contemporani şi de urmaşi Grigorie cel Mare nu putea admite primejdia ca un singur Episcop să ia asupră-şi periculoasa sarcină de a se socoti pe sine arbitru al conştiinţei tuturor creştinilor. îşi dăduse seama că Iisus nu poate avea un „locţiitor" pe pământ, întâi pentru că împărăţia Sa nu e din lumea aceasta, şi prin urmare nu e nevoie de „locţiitor"; apoi, fiindcă ar fi fost şi o ştirbire a ideii despre divinitate (cu atributul nemărginirii) să o lege cineva de un singur loc, când

însuşi Iisus spusese samarinencei că astfel de deosebiri regionale n-au nicio însemnătate. Iar dacă aceste consideraţii şi rezerva lui Grigorie cel Mare fac neadmisibilă supremaţia unui singur Episcop ca reprezentant al Bisericii ecumenice, cu atât mai mult nu poate fi vorba de pretenţia cuiva, de a fi el unitatea de măsură infailibilă a Evangheliei sau de curioasa încercare a acelei Maiy Eddy Baker, o biată femeie căsătorită de vreo trei ori şi plină de lunecări omeneşti, de a se considera ca un papă feminin şi reprezentanta lui Iisus pe pământ, ba având şi pretenţia de a face minuni, începând cu minunea de a nu muri ea în-

Creştin ismul român esc saşi... Astfel de închipuiri ciudate au fost şi vor fi totdeauna străine de mintea poporului român.

în sfârşit, de pravoslavnicii de la Moscova ne despărţea, pe lângă misticismul apropiat de bigotism al mujicilor ruşi, si îngenuncherea lor, cu Biserică cu tot, în faţa autorităţii politice. Unii dintre domnii noştri au fost pilde de mare evlavie, dar niciunul nu s-a gândit o clipă să lunece spre cezaropapism, adică să devină şi cap al Bisericii, cum a făcut Petru cel Mare. Iar faţă de Rusia comunistă, se înţelege de la sine, izolarea noastră nu putea fi decât totală.

îmbrăţişând acum cu privirea dezvoltarea Bisericii creştine, pentru a determina poziţia creştinismului românesc, concluzia cea mai firească ni se pare a fi aceasta: timp de două mii de ani, experienţa Bisericilor apusene a fost în cea mai mare parte negativă. Catolicismul, cu toate silinţele lui de a fi reprezentat printr-un suveran-pontif (o amintire a vechiului *pontifex maximus)* şi a organiza un fel de stat al lui Dumnezeu pe pământ, n-a putut ţine în frâu tendin- icle divergente. Şi înainte de Luther se iviseră dizidente, dar Reforma a deschis cale largă oricărui fel de iniţiative, care de care

mai liberă — unele cle-a dreptul bizare. Lucrul a mers atât de departe, încât în Boston s-a putut ridica un lemplu care întrece biserica Sfântul Petru, dedicat propagandistei de care am pomenit, Maiy Baker, întemeietoarea mişcării intitulată „Ştiinţa creştină". Aşa că dizidentele născute în Apus, din catolicism, sunt nenumărate.

în Orient, vedem acelaşi trist spectacol. începând cu Bizanţul în care împăraţii amestecau teologia cu răzbunările lor politice (mai ales cu scoaterea ochilor, tăierea nasului şi jugănirea) şi sfârşind cu Moscova ţarilor brutali, care porunceau tot felul de persecuţii, apoi au sfârşit prin a se crede capii Bisericii, ţările ortodoxe, ca şi cele catolice, au văzut doctrina lui Iisus nesocotită şi chiar batjocorită.

Concluzie: în faţa imperialismului occidental, s-a ridicat imperialismul oriental. Panslaviştii nu s-au sfiit să facă din Ortodoxie o unealtă politică, înfăţişând pe ruşi ca singurul

popor ales, menit să joace prin Ortodoxie rolul lui Israel123. Uitaseră că unii slavi (poloni, cehi, croaţi etc.) sunt catolici, iar alţii (husiţii) fuseseră un fel de protestanţi înainte de protestantism.

Astfel, poporul român s-a simţit deopotrivă de străin şi în faţa papocezarismului catolic, şi [în faţa] ţaropapismului oriental. Cum ar fi putut neamul românesc, cu creştinismul său arhaic — aproape păduratic — şi deci sănătos, să se lase ademenit fie de Apuseni, fie de Răsăriteni ? Singura alunecare (cea de la 1700) a fost un incident politic, nu religios. „Unirea" cu Roma este un act administrativ, iar ţăranii (singurii români adevăraţi, cum observă Romier) au stăruit a cinsti şi a mărturisi mai departe „legea românească", fără să viseze măcar că ar îndrăzni cineva să despartă poporul român în două cete înaintea altarului.

Verificat aşadar în faţa istoriei, ca şi în faţa mărturiilor contemporane, creştinismul românesc ni se arată deosebit de al vecinilor, iar însuşirile lui, înşirate în capitolele precedente, îl scutesc de a se subordona altor variante de creştinism.

III
Viitorul dreptei credinţe

Orientare pentru viitor

„Sobornicească şi apostolească" în [ceea] ce priveşte dogmele; ***naţională,*** *adică românească, în IceeaI ce priveşte datinile.*

Ţinând seama de mărturiile înşirate mai sus, atât ale folclorului, cât şi ale străinilor care au cercetat ţara şi poporul nostru, credem că putem atribui creştinismului românesc următoarele însuşiri: lipsa războaielor confesionale, neutralii atea faţă de certurile dogmatice, primatul sufletului, arhaism, simbioză între Biserică şi Stat — fără antagonism, lipsa ereziilor şi a ereticilor, pătrundere adâncă a lui Iisus în folclor, absenţa pornirii spre răzbunare, acceptarea suferinţei ca mijloc de purificare morală, încrederea în biruinţa finală a binelui asupra răului şi prioritatea frumuseţii morale asupra justiţiei formale.

Prin urmare, după verificarea istorică din capitolul precedent, noi, românii de azi, ca şi părinţii noştri, putem spune răspicat oricui, în ce priveşte orientarea pentru viitor, următoarele: nu ne amestecăm cu sila în conştiinţa altora, bădărănia aceasta n-am făcut-o niciodată în trecut şi n-o vom face nici în viitor. Lăsăm fiecăruia libertatea de a trăi după concepţia sa religioasă, fiindcă ne amintim de răspunsul lui Iisus către femeia din Samaria: va veni timpul eând nu vă veţi închina nici pe muntele acesta, *nici la Ierusalim,* ci oriunde, — numai să fie rugăciunea voastră potrivi- lă cu

Duhul126 şi cu Adevărul™11. Ştim de la părinţii şi străbunii noştri că nu în amănuntele organizării diferitelor Biserici trebuie să căutăm sâmburele doctrinei creştine, ci în *credinţă.* De aceea, vrem să se ştie lămurit că nu îngăduim nimănui să se amestece în conştiinţa noastră, aşa cum s-a

179

Simion Mehedinţi limpezit ea încetul cu încetul printr-o tradiţie de atâtea veacuri. Când neamul legat de Carpaţi şi de Dunăre a primit pe Iisus până în adâncul vieţii sale sufleteşti, aşa cum dovedeşte folclorul, nouă ne este destul primatul Mântuitorului şi nu simţim nevoia de a mai adăuga şi primatul pământesc al cuiva, oricine şi de oriunde ar fi acela. Cu gândul la mustrarea bunului creştin căruia i-a rămas numele de Grigo- rie „cel Mare", considerăm încercarea de a pune în fruntea întregii creştinătăţi un singur Episcop ca [pe] un grav pericol pentru dezvoltarea prezentă şi viitoare a creştinismului.

Să fie însă bine înţeles că aici nu e vorba nici de seme- ţie, nici de aplecarea nesănătoasă spre dispută cu orice preţ. Am încercat să arătăm aiurea că întemeietorul creştinismului este educatorul tuturor educatorilor127. Suntem cu totul de părerea lui Goethe că morala creştină nu poate fi depăşită...128 Avem deci un punct de raliere pentru toţi şi nădăjduim că o educaţie cu adevărat creştină a tineretului din fiecare ţară va face să înceteze toate ereziile şi toate dezbinările care au tulburat în chip atât de ruşinos primii două mii de ani ai erei creştine. Generaţiile viitoare vor pri
vi cu mirare (şi, poate, cu silă) la felul cum am târât prin gunoi până azi „Noul Aşezământ" cuprins în Evanghelie. Cu toată civilizaţia şi cultura adunate până acum, omenirea este încă nu numai minoră, dar de-a dreptul în bâiguielile prunciei. Oameni fiind, am greşit şi greşim şi azi în chipul cel mai vinovat. Dar un lucru începe a fi tot mai vădit: în faţa idealului, ne simţim *deopotrivă*

îndreptăţiţi să tindem către liman, având o singură orientare: legea cea nouă, dăruită omenirii de Iisus., El e de aici înainte singurul îndreptar şi îndreptător. Iudaismul e mort, ca şi păgânismul. Istoria ne e martoră: cine mai caută azi să se apropie de învăţăturile barbare ale lui Moisi ? Ochi pentru ochi ? Robie ? Batjocorirea femeii ca făptură nevrednică să fie ascultată nici măcar ca martor în faţa judecăţii ? Toate cruzimile şi batjocurile acestea au fost negate de Iisus şi desfiinţate. De aceea, doctrina creştină s-a lăţit mereu, întinzându-se între

Creştinismul romanesc loate rasele şi toate neamurile, pe când iudaismul a rămas ca o coajă uscată, gata a se desprinde de trunchi şi a cădea la pământ. Pretenţia evreilor de a fi „popor ales" începe să Iu* considerată ca o insultă la adresa întregii omeniri. Potri vii cu „definiţia agresorului", de bună seamă injuria aceasta adresată tuturor popoarelor din toate rasele pământului va li întâmpinată cu aceeaşi împotrivire de toţi cei care-şi dau .scama de înţelesul „frăţiei" evanghelice.

Se înţelege, nu uităm şi nu trebuie să uităm că nici creş-

1 inii n-au respectat destul principiile Noului Testament. (>mul alb (îndeosebi cel din Europa), măcar că purta numele de creştin, s-a purtat ca şi evreii în Canaan, nimicind pe tasmanieni, pe mauri, pieile-roşii, [pe] negri ş.a. Creştini „drept credincioşi" au făcut negoţ cu robi până în secolul irecut. Cititori zeloşi ai Evangheliei au purtat chiar un război „de secesiune", cu gândul să poată păstra cât mai mulţi robi de rasă neagră... După atâtea secole de la răstignirea lui Iisus, şi europenii, şi americanii au urmat pilda evreilor şi au repetat crima lui Cain. Abia în timpurile din urmă a inceput să le fie ruşine de aceste apucături. Robia şi negoţul cu robi au fost desfiinţate pe toată faţa

pământului. Discriminarea femeii şi nesocotirea copilului sunt pe cale să dispară peste tot, începând cu ţările creştine şi însăşi marea nedreptate a castelor e făţiş combătută chiar în India. Sub impresia Evangheliei, pe care o pune mai presus de toate cărţile religioase ale hinduşilor, Gandhi a întins mila lui Iisus până şi asupra bieţilor *paria.*

Este vădit că spiritul de comunitate evanghelică sporeşte. Bolile din copilăria creştinismului încep să se apropie de vindecare. De aceea, dacă mâine-poimâine s-ar întâmpla să ne adunăm într-un Sinod cu adevărat *ecumenic*, primatul asupra Bisericii lui Iisus nu va mai fi pretins de nimeni pentru oamenii cu pielea albă, ci va trebui să fie recunoscut, după împrejurări, chiar unui Episcop negru, mongol, polinezian, eschimos sau din orice altă rasă, având în vedere nu culoarea pielii, părul, forma nasului sau alte

Simion Mehedinţi caracteristici somatice, ci numai vrednicia sa evanghelică. Iar cine va mai îndrăzni să ceară pentru naţia sa — necum pentru sine, pentru Episcopia sau parohia sa — vreo precădere, acela va fi socotit cu drept cuvânt ca un duşman al înfrăţirii între creştini. Administraţia Bisericii e una, Evanghelia e altceva. Şi să nu uităm că însuşi Iisus a mustrat aspru pe aceia dintre Apostoli care pofteau să capete rang deosebit lângă El, cerându-I hatâruri pământeşti. (între ucenici, singura însărcinare administrativă a fost a lui Iuda, paznicul pungii comune, iar urmarea s-a văzut: casierul cel lacom a sfârşit cu capul în ştreang).

Dorim aşadar, tuturor creştinilor de azi, de mâine şi de totdeauna, tot binele cu putinţă. Dar dacă e vorba de o înţelegere dreaptă, adică *ortodoxă* a învăţăturii lui Iisus, să fie bine ştiut că noi, românii, nu ne vom despărţi în veci de felul cum au înţeles-o părinţii şi străbunii noştri, feriţi, cum am văzut, de amestecul puterii publice

în treburile credinţei.

Acesta este creştinismul nostru şi aceasta este calitatea Ortodoxiei noastre. E de prisos să mai amintim că afirmaţia de faţă priveşte poporul român, aşa cum era înainte de epoca învălmăşită prin care trece azi. Dar până vom vedea mai de apfoape care este orientarea din epoca noastră, să ne fie permis a mai adăuga câteva cuvinte cu privire la situaţia particulară a creştinismului românesc în raport cu Bisericile altor neamuri.

Una dintre tulburările cele mai grave în creştinătate a fost provocată de încercarea de a stabili, după răstignirea lui Iisus, o ierarhie între Apostoli. Judecându-i după fapte, mai jos decât toţi fost Iuda, trădătorul. Iar mai inimos decât toţi în latura duioşiei s-a dovedit loan „fratele Domnului". în ziua cea amară, când toţi ceilalţi fugiseră (până şi Petru, măcar că se lăuda că-L va apăra, şi totuşi, se lepăda- se de trei ori, spunând că *nici nu-L cunoaşted,* singurul care L-a însoţit pe Golgota şi a stat la picioarele crucii, împreună cu Maica Domnului, cu Salomeea, cu Maria lui Cle- opa şi Maria din Magdala, a fost loan. De aceea, înainte de

Creştinismul românesc a închide ochii, Iisus, privind pe Apostolul *cel mai credincios dintre toţi*, a zis către Maica cea îndurerată: „Femeie, iată,/m/tău; iar către el: „iată, *mama* ta...“xmn Ca şi cum ar fi adăugat în gând: poartă-i de grijă şi-o mângâie.

Nu numai atât. După răstignirea pe cruce, s-au mai pe- irecut câteva fapte pline de cel mai adânc înţeles. Cine s-a gândit să poarte de grijă mortului? Tot femeile dintre care nu lipsea nici Maria Magdalena, păcătoasa cea pocăită, dar plină de credinţă şi de iubire. Pe când se apropiau de mormânt, cu miruri, vorbeau între ele: oare cine va ridica piatra care astupă groapa? Şi apropiindu-se, deodată văd că piatra fusese prăvălită, iar alături dau cu ochii de un tânăr îmbrăcat în haine albe,

strălucitoare, spunându-le că Iisus a înviat! Femeile fug speriate. Numai Magdalena nu se îndură să plece. întârzia pe lângă mormânt, ca să privească şi înăuntru. Apoi, zărind mai departe pe cineva, pe care îl luase drept paznicul grădinii, se îndreptă spre el şi, cu lacrimi în glas, a prins a-1 ruga:

—Dacă L-aţi luat, spune-mi unde L-aţi pus, să mă duc să-L iau.

în clipa aceea, aude glasul străinului care îi spunea pe nume: „Maria... !“ îndată, L-a şi cunoscut şi I-a zis: *Rabbuni*, adică „învăţătorule!“ însă Iisus adăugă, ferindu-Se grabnic: *Nu Mă atinge...* (Pesemne, Magdalena întinsese braţele să-L cuprindă). *Du-te la Apostoli şi le spune că Mă ridic la Tatăl Meu“.xux*

Purtarea celor câteva femei în ziua răstignirii şi apoi la mormânt este un moment decisiv în istoria omenirii. Atunci s-a dovedit mai mult ca oricând completa nedreptate ce făcuse femeii Vechiul Testament (ca şi religiile păgâne). în regulile pentru paza Legii lui Moisi, se aflau nu mai puţin de 618 articole, prin care fariseii nu arătau femeilor altceva decât dispreţ. (înşirarea lor tulbură chiar sufletul celui mai nesimţitor). Abia împrejurările din Săptămâna Patimilor au dovedit nu numai egalitatea dintre femeie şi bărbat, dar, în unele privinţe, superioritatea sufletului feminin.

183

Simion Mehedinţi într-adevăr, toţi bărbaţii din ceata partizanilor lui Iisus se dovediseră ruşinos de slabi. Toţi, [în] afară de Ioan, L-au părăsit. Atitudinea lui Petru n-a fost mai de laudă, ci mai prejos de a celorlalţi, deoarece se şi lepădase de „învăţătorul^ lui, spunând că nici nu-L cunoaşte... ! E drept că Iisus l-a iertat, dar nu fără o mustrare — cu atât mai amară, cu cât a fost mai fină. La cea dintâi întâlnire [după înviere], îl întreabă:

— Simon, fiul lui Iona, Mă iubeşti tu *mai mult* decât ceilalţi? (Chiar felul întrebării ar fi trebuit să-i

amintească lui Petru scena lepădării de Iisus).

— Da, Doamne, ştii că Te iubesc.

— *Dacă* e aşa, paşte oile Mele.

Iar după o clipă:

— Simon, fiul lui Iona, Mă iubeşti tu ?

— Da, Doamne, ştii că Te iubesc..., răspunde Petru (cu gura pe jumătate).

— Atunci, paşte oile Mele.

Şi nu trece o clipă, că iarăşi îl întreabă:

— Simon, fiul lui Iona, Mă iubeşti tu ?L

Abia atunci s-a dumirit deplin Petru... Un junghi i-a trecut prin inimă... De *trei orii* 1 întrebase învăţătorul, fiindcă şi el tot de trei ori se lepădase de El!

Din această blândă şi totuşi grozavă lecţie care aminteşte ruşinoasa slăbiciune a ucenicilor şi dureroasa lepădare a lui Petru, unii au încercat să scoată un fel de întâietate între Apostoli, uitând că cel mai duios şi credincios a fost Ioan, şi că lui i se încredinţase „cu limbă de moarte“, grija pentru Maica Domnului. De altfel, chiar Faptele Apostolilor arată altceva decât vor interpretările interesate. într-adevăr, iniţiativa cea mai energică pentru înlăturarea Vechiului Testament şi pentru lăţirea creştinismului n-a fost luată de Petru, ci de învăţatul Apostol Pavel. El este cel care s-a lepădat nu numai de numele evreiesc Saul, luând pe cel roman *Paulus*, dar şi de obiceiul tăierii împrejur. La întâlnirea din An- tiohia (un fel de prolog al Sinoadelor), Petru şovăia încă, arătându-se îngăduitor pentru datinile iudaice. Din contra,

Pa vel s-a ridicat categoric împotriva lor şi astfel a aplecat pentru totdeauna cumpăna spre Noul Testament. în afară de Iuda care se spânzurase, toţi Apostolii şi-au împlinit da- loria (şi Toma „necredinciosul", şi Petru a cărui fire generoasă nu-1 împiedicase totuşi de a fi

şovăitor). însă cel mai răzbătător dintre toţi, dacă ne este îngăduit să stabilim o gradaţie între cei dintâi predicatori ai creştinismului, Pavel a l(>st — cum era şi firesc din punct de vedere psihologic. Zelul cu care el prigonise noua doctrină (luase parte la ucide- ica Sfântului Ştefan, păzind hainele celor care se osteniseră n: i-l lovească cu pietre) nu putea să fie compensat decât printr-un zel tot atât de mare pentru răspândirea Evanghelici, după conversiunea întâmplată pe drumul Damascului.

A examina însă pe Apostoli cu gând să ajungem la clasi- licarea Scaunelor episcopale e un lucru atât de secundar şi |de] lateral, încât nu poate determina cu nimic orientarea creştinului faţă de Evanghelie.

Să ne întoarcem deci *aeqiio animo11* la creştinismul mmânesc, aşa cum ni s-a înfăţişat în verificarea istorică din paginile precedente. (E vorba, se înţelege, de starea în care era acest creştinism înainte de marele cutremur care a zdruncinat viaţa neamului carpatic în secolul al XlX-lea).

Temeiurile pentru care ni se pare numaidecât necesară ac eastă orientare sunt multe, dar vom pune înainte numai două:

1. Se cuvine (adică e bine, e sănătos şi frumos) *să fie oricine cum e croit să fie*, iar nu să se facă maimuţa altora.

Fiecare neam are caracterul său mai mult ori mai puţin raspicat şi menirea sa deosebită. *Geniul etic* (întocmai ca şi cel artistic) *este un dar din naştere*, iar această constatare esie adevărată nu numai pentru indivizi, dar şi pentru naţiuni. Cele spuse în capitolele precedente arată că neamul din Carpaţi are fizionomia sa morală, adică „darul1' său deosebit în ce priveşte concepţia despre rosturile vieţii omeneşti. Pietatea dacilor, relevată încă din vechime (de Hero- dut, de Strabon şi de alţii) nu e o închipuire, ci un fapt real

Simion Mehedinţi şi „originar". Pe acest fapt s-a întemeiat nuanţa particulară a creştinismului românesc. Nu poţi altoi viţa de vie în boz, fiindcă „vita ele vie învie, iar cea de boz, tot rogoz". Fără da- cismul zamolxean, n-am fi avut un creştinism carpatic atât de matur şi omenos. [Impunerea creştinismului] „a fost un lung şir de trepte de la adorarea unor zei de stat (*Reicbsgot- te? 1")* impuşi cu de-a sila unui popor cucerit — cum s-a întâmplat uneori în Orient — ori de la orgiastic, bacanale şi alte forme de captare neliberă, din partea vreunui zeu — cum s-a întâmplat în sfera popoarelor Mediteranei — până la cea mai curată slăvire a lui Dumnezeu şi la *alipirea filială ăe Tatăl-ceresc'a19,* cum s-a petrecut la poporul din Carpaţi, care aduce uneori pe Dumnezeu pe pământ sub forma unui moşneag frumos şi nemaivăzut de bun. în acel lung şir de trepte ale conştiinţei religioase, adică ale socotelilor cu universul şi cu eternitatea, poporul român are o poziţie vrednică de cinste. Şi, după cum este o lipsă de omenie să fii brutal, adică să dai buzna în sufletul altuia, tot aşa e o lipsă de demnitate omenească să primeşti a fi brutalizat — de oricine ar fi— în latura intimă a cugetării şi a simţirii tale religioase.

Aşadar, *armonizare confesionalii cu alţii— da,* în măsura în care lucrul este cu putinţă; *subordonare— nu, niciodată şi faţă de nimeni.* Să fie Biserica noastră „sobornicească şi apostolească" în ce priveşte dogmele, dar în ceea ce priveşte datinile nu poate şi nu trebuie să fie altfel decât naţională. Ceea ce a mărturisit conştiinţa poporului nostru timp de atâtea secole, cum dovedeşte folclorul nostru, lăudat şi de străini, şi ceea ce a încununat apoi creaţiunea artistică a unui geniu ca Eminescu (unul dintre cei trei-patru poeţi-filosofi ai omenirii) ne scuteşte de a mai căuta vreo orientare după socotelile făcute de alţii. El ne-a arătat, ca nimeni altul, calea de urmat. Nu ne rămâne decât să continuăm a merge mai departe pe acelaşi drum — [cel] al

creştinismului nostru local. Altfel, a călca alături de urmele tradiţiei, ar însemna originalitate „voită" şi deci falsă, adică o au- to-osândire. în loc de o cântare din inimă, ne-am alege cu

Creştinismul românesc un cântec „clin cap", cum zic muzicanţii, — prin urmare cu ceva care nu mişcă sufletul şi nu înşeală nici măcar urechea.

Relevăm această eroare, fiindcă nu numai scriitorii de o măsură obişnuită, dar chiar şi unele mari genii au fost ameninţate de primejdia de a cânta uneori din cap. Nietzsche, de pildă, a acuzat pe însuşi Dante de oarecare nesinceritate literară. Din cauza simbolismelor sale teologico-metafizice şi a preocupărilor politice, în atâtea scene din Infernul, poetul florentin a fost asemănat cu o „hienă care face poezie printre morminte". Se înţelege, o astfel de caracterizare c brutală şi prin urmare lipsită de măsura dreptăţii. Dacă avea atitudini de hienă, n-ar fi fost în stare să scrie o poemă cu atâtea frumuseţi, ca Divina [Comedie] şi nici n-ar fi dus o viaţă atât de mândră şi plină de jertfe. Dar nu e mai puţin adevărat că nici prea multă *iubire creştină* n-a arătat aprigul ghibelin faţă de adversarii săi. Iubirea lui a fost „mai mult din cap, decât din inimă; mai mult teologică, decât evanghelică". Nu-i reproşează aceasta nici Nietzsche, nici alt străin, ci un italian contemporan, care, pe lângă „Viaţa lui lisus" a scris şi „Viaţa lui Dante", afirmând din capul locului ca autorul operei *Divina Comedia* nu poate fi înţeles decât dc cineva care întruneşte aceste trei condiţii: să fie italian, apoi florentin şi, pe deasupra, să fie el însuşi poet. Pe tustrele condiţiile acest scriitor a crezut că la împlineşte130.

întâmplarea aceasta poate servi ca orientare şi pentru români. După ce-am cunoscut creştinismul „din inimă" al .străbunilor noştri (confirmare firească a evlaviei dacilor), ar li o mare greşeală să ne orientăm

acum după creştinismul ..din cap" — adică, mai exact, „din călimară", al celor care fac teologie pe veresie. După cum unii ticluiesc o filosofie verbală, interpretând în chipul cel mai ipotetic viaţa sufletească a poporului nostru, şi se desfată în adevărate „satur- naIii de cuvinte", tot aşa alţii au început să facă exerciţii verbale cu privire la teologie.

Să nădăjduim însă, pentru cinstea Bisericii şi pentru să- nat atea literaturii române, că astfel de rătăciri nu vor dura

187

Simion Mehedinţi mult. Simţul religios al poporului nostru, ca şi cel estetic, este atât de fin, încât orice notă falsă se simte repede, ca o disonanţă în cântare sau o pată pe un tablou. Nu e nevoie de schimonoseli stilistice, pentru a scrie cinstit teologie. Creştinismul nu e o piedică pentru originalitatea nimănui, dacă are un talent real, nu numai verbal. Aducem ca martor pe unul din predecesorii lui Nietzsche, care ştia ce înseamnă şi arta, şi Evanghelia. „Creştinismul nu vrea să dea năvală spre a desfiinţa deosebirile (...), nici să încheie un fel de tocmeală lumească între deosebitele feluri de a fi ale popoarelor; ci vrea numai ca aceste deosebiri să atârne slobod împrejurul omului, ca o mantie pe care un suveran (...) o aruncă puţin în lături, ca să arate cine este, ori ca nişte zdrenţe sub care s-ar fi ascuns o fiinţă supranaturală. Căci, atunci când deosebirea flutură atât de liber (împrejurul cuiva) vezi — nu destul ele lămurit —, dar se cheamă că *vezi* în fiecare om în parte ceea ce este *esenţial şi în alţii*■ vezi prin urmare ceea ce este la fel *în toţi*, adică ceea ce rămâne la fel — *asemănarea* “131

Scriind aceste rânduri, cumpătatul danez parcă s-ar fi gândit tocmai la creştinismul nostru: discret şi neutral, spre deosebire de cel agresiv al schismaticilor de tot felul, încurcaţi în discuţii *de lana caprina1"1.* „O duzină

de eretici, spune mai departe Kierkegaard, se prind la braţ; nu cunosc luptele tăcute care îl aşteaptă pe ostaşul credinţei şi pe cel care nu îndrăzneşte să le ocolească (...)■ Din contra, schismaticii se ameţesc unii pe alţii prin gălăgie şi lăudăroşenie: încearcă prin strigătele lor să-şi alunge unul altuia frica; gloata aceasta urlătoare socoteşte că va lua cu asalt cerul, sau că va merge pe calea ostaşului credinţei, care, în tăcerea universului, nu aude niciun glas de om, ci păşeşte singuratic, numai cu grozava lui răspundere (...). *Adevăratul luptător pentru credinţă este* deci *martor*, niciodată *învăţător*,“H1 Minunată mărturisire! Parcă a fost făcută anume spre a caracteriza cumpătarea şi neutralitatea creştinismului românesc. Vede oricine că sfiosul moralist nordic se apropie aici

188

Creştinii mu 1 românesc de creştinismul românesc, mai mult lăuntric şi discret, — în orice caz lipsit de agresivitatea celor care vor să plece toată lumea sub autoritatea Bisericii lor — chiar dacă recunoaşterea acelei autorităţi ar fi pur formală —*vanitatis causa.uy*

Concluzia nu poate fi decât una: *să fie* oricine *cum e croit să fie.* Orientarea sănătoasă a Bisericii române, adică „ortodoxia sa“ nu are nevoie de alte îndrumări decât ale propriei sale tradiţii.

[2]. Al doilea motiv pentru care trebuie *să rămânem noi înşine* e haosul epocii în care ne aflăm.

Cu privire la această epocă, nu stăm o clipă la îndoială de a o considera ca cea mai păcătoasă dintre toate câte a văzut omenirea până azi, în ceea ce priveşte morala evanghelică. De la Arie până la Nietzsche (mare scriitor, dar om cu puţină sănătate), Iisus a fost lovit în fel şi chip. După ce a pătimit din partea păgânilor, a trebuit să pătimească şi de pe urma creştinilor. Dar niciodată învăţătura Lui n-a fost inai prigonită decât astăzi. Secolul XX a fost inaugurat în Apus printr-o făţişă

ofensivă a statului contra Bisericii, tocmai în ţara care se lăuda cu titlul de „fiica cea mai mare a Bisericii“LV, adică cea care stătuse cândva în fruntea cruciadelor. Şi nu demult, am fost martorii unui război civil de trei ani în catolica Spanie, unde prigoana contra creştinilor a luat înfăţişarea persecuţiilor dezlănţuite de păgâni în secolele dintâi ale creştinismului. Comuniştii spanioli (între ei se afla şi o arătare apocaliptică: Passionaria) au vărsat mai mult sânge, au ars şi-au devastat mai multe sate, biserici, mănăstiri etc., decât fanaticii care năvăliseră în numele lui Mahomed.

în Răsăritul Europei, pornirea contra religiei a căpătat dimensiuni necunoscute niciodată în trecut. în Rusia, bisericile au fost aproape toate dărâmate, altarele profanate, clerul ucis şi desfiinţat prin lege. Persecuţia neroniană pare acum ca o picătură în mare... Cât de grozavă a fost înverşunarea faţă de creştinism se poate vedea din această împrejurare: secolul al XVIII-lea, rămăsese cu Voltaire la nive-

Si ni ion Mehedinţi

Iul pamfletului *(Candide);* al XlX-lea atinge cu Nietzsche, măsura unui Antihrist, iar al XX-lea face un pas mai departe: caută să alunge până şi numele lui Iisus din mintea maselor, propunând întoarcerea la cultul focului sau al altor simboluri din epoca păgânismului. Iar lucrul nu s-a mărginit la simple reacţii negative, ci s-a încercat sistematic o „răsturnare a tuturor valorilor" morale dobândite prin creştinism şi, în genere, pe calea educaţiei religioase. Cărturari de renume nu s-au sfiit să afirme sub ochii noştri că omul nu-i, la urma urmei, decât un „animal de praclă“ (*Raublier*); că nu-i 0111 adevărat cel care nu se simte înviorat de mirosul sângelui; nu-i om deplin cel care nu cunoaşte plăcerea de a învârti fierul în carnea adversarului şi cel care nu se desfată, ascultând gemetele victimei sub genunchi...

Vede chiar cel mai miop că am sărit cu mii de ani îndărăt. Doctrina lui Iisus fusese un adevărat răsărit de soare. Faţă de asprimea Vechiului Testament, plin de vrăjmăşie către alte neamuri, barbar faţă de femeie, copil sau sclav (ca religiile păgâne), Noul Testament deschisese calea spre dreptatea socială (desfiinţând robia, înălţând demnitatea femeii şi ocrotind copilul), precum şi spre dreptate în relaţiile dintre popoare, punând toate neamurile pământului pe acelaşi plan în faţa dreptului de a se împărtăşi din civilizaţie şi din cultură, potrivit fiecare cu darurile sale şi cu menirea sa specială în faţa muncii colective pentru progres. Ivirea Evangheliei însemnase un salt enorm peste cruzimea Vechiului Testament, reprezentantul întregului păgânism prin legea sălbatică a talionului, prin purtarea faţă de rob socotit ca vită de cireadă, înfierată cu fierul roşu, prin „războiul totalu pentru nimicirea populaţiei din Canaan, prin ucideri în masă şi alte grozăvii iudaice de acelaşi nivel cu ale păgânilor.. Ascultaţi:

„Şi robul tău şi roaba ta, pe care voieşti a-i avea, să fie din naţiile celor dimprejurul vostru; *dintr-acestea să vă cumpăraţi robi şi roabe (...). Şi să-i daţi pe ei moştenire fi-*

Hor voştri, ca să-i moştenească (...) şi să-i faceţi pe ei robi în veci.“' *(Cartea a treia* a lui Moisi, 25, 44-46).

Iar în altă parte:

„Aşa zice Domnul Dumnezeul lui Israel: *fiecare între voi să-şi încingă sabia sa, la coapsa sa şi să treceţi ca să vă întoarceţi prin tabără, de la o poartă până la cealaltă*; şi să ucidă fiecare pe fratele său, şi fiecare pe aproapele său. *Iar Moisi le zise: sfinţiţi-vă azi lui Iehova, ucigând fiecare chiar pe fiul său şi pe fratele său!' (Cartea a doua* a lui Moisi, 32, 27-29).

Am arătat mai sus, fără nicio părtinire, că chiar

după ivirea creştinismului, păcatele păgânătăţii au stăruit încă multă vreme între neamuri ce se numeau şi se numesc creştine. E destul să amintim că regi, care ridicau catedrale m cinstea lui Iisus, făceau negoţ cu robi, ba încă mulţumeau plini de evlavie proniei cereşti care le ajutase să izbândească vânătoarea pentru prinderea robilor! Iată ce scrie un explorator portughez dintre cei care cercetau ţărmul Africii, pe când căutau în secolul al XV-lea drumul spre India, pe la Capul Bunei-Speranţe: „în sfârşit, s-a îndurat Dumnezeu, Cel ce plăteşte *faptele bune*, pentru multele osteneli suferite în slujba Sa, să ne dea o zi binecuvântată şi răsplată pentru cheltuieli, căci am prins bărbaţi, femei şi copii în total 165 de capete". (Regii luau şi ei a cincea parte din câştigul negoţului cu robi prinşi în Africa.)

Dar, ce să mai amintim isprăvi de acum câteva sute de ani, când, în secolul trecut, pioşii cititori ai Bibliei au purtat m Statele Unite un război grozav pentru a-şi putea păstra dreptul de a avea robi şi de a-i întrebuinţa ca vite de munca, şi chiar de a-i ucide spre a hrăni cu carnea lor câini de vânătoare, dresaţi să adulmece pe negrii care căutau să scape cu fuga? Faptele ne silesc aşadar, să recunoaştem că, m practică, aceste două milenii de creştinism reprezintă grozav de puţin (aproape suntem ispitiţi a zice: o nimica loată). Totuşi, se simţea pe ici, pe colo şi o oarecare îndul

191

Simion Mehedinţi cire a moravurilor, iar în ce priveşte morala individuală, Biserica lui Iisus a fost reprezentată şi printr-o sumă de personalităţi, pe care, cu drept cuvânt, posteritatea le-a numit sfinte, înţelegând prin acest cuvânt o mare apropiere de idealul evanghelic.

Teoretic vorbind (ne gândim la cugetarea câtorva filosofi despre morală şi la câteva pilde practice de vieţi ale sfinţilor — mai minunate decât „Vieţile ilustre" ale lui

Plu- tarh), eram, orice s-ar zice, în mişcare ascendentă.

A venit însă un eveniment neaşteptat (adică două). Mai întâi, s-a ivit o mare revoluţie în tehnică. Atât de mare, încât a răsturnat toată civilizaţia veche. „Industria mare" întemeiată pe maşini mânate de abur a produs o prefacere atât de adâncă în latura materială, încât putem afirma că civilizaţia contemporană înseamnă domnia maşinii asupra omului. în loc de a conduce omul unealta, din contra, *maşina târăşte* pe om.

Şi s-a nimerit că în cel dintâi secol al maşinismului s-a mai ivit şi o altă putere anarhică — un fel de exploziv intelectual care a zguduit din temelii aproape tot ce clădise Evanghelia timp de două mii de ani. E vorba de doctrina rasismului. Gobineau, un literat snob, rătăcit în sociologie şi antropologie, a decretat cu de la sine putere inferioritatea raselor colorate faţă de rasa albă şi deci prioritatea continentului european faţă de tot restul lumii. Teoria aceasta a avut urmări cumplite. Nimerindu-se tocmai atunci o vertiginoasă creştere a populaţiei, paralel cu maşinismul aplicat la industrie, navigaţie şi alte feluri de comunicaţii, o bună parte din populaţia europeană s-a revărsat împreună cu mărfurile din fabrici peste toate continentele. în câteva zeci de ani, au fost devastate pe toată faţa planetei imense bogăţii minerale, vegetale şi animale. Metale comune şi nobile, pietre scumpe, petrol, cărbuni, păduri şi alte avuţii au fost risipite cu frenezie. Iar prăpădul s-a întins şi asupra neamului omenesc: rase întregi au fost brăcuite, iar unele popoare au fost total nimicite prin arme, alcool, boli vene

Creştinismul românesc rice şi alte păcate ale civilizaţiei europene. „Invazia albă“ a căpătat dimensiunile unui adevărat cataclism. Fireşte că nu era nevoie de teorii pentru negustorii de sclavi, pentru conchistadori, piraţi, gangsteri şi tot felul de exploatatori

ai lumii, ca să le crească pofta de acaparare. Dar nu e mai puţin adevărat că teoria rasistă, pe de o parte, pilda, pe de altă parte, a Vechiului Testament, care dăduse pieirii pe locuitorii din Canaan, în favoarea „poporului ales“, au contribuit şi ele la acest iureş de sălbăticie, care a caracterizat năvălirea europenilor în alte continente. Teoria lui Gobineau le-a fost foarte binevenită, pentru a justifica prelungirea sclaviei şi a negoţului cu sclavi, nimicirea tasmanienilor printr-o măsură administrativă cu caracter oficial, răspândirea înadins între pieile-roşii a unor boli molipsitoare şi alte isprăvi ca acestea.

Astfel, după aproape două milenii de creştinism, omenirea a văzut spectacolul cel mai ruşinos care se putea închipui: în locul întunecatului Cain, rasa albă, ca un nou Cain, a nimicit iute şi degrabă ramuri întregi ale omenirii. Iar pilda devastării a dat-o tocmai acea parte din rasa albă, pe care Gobineau o decretase superioară tuturor, adică rasa nordică, reprezentată prin anglo-saxoni. E drept că la această operă ele vastă exploatare planetară s-a asociat şi vechiul „popor ales", adică evreii. în epoca maşinismului, banul jucând un rol din ce în ce mai mare, evreii, prin societăţi cu „capital anonim", prin „trust", „concern", „dumping" şi alte metode, au ajuns să aibă o enormă influenţă socială şi politică pe deasupra tuturor graniţelor. Fiind împrăştiaţi în toate ţările, cu ajutorul Finanţei internaţionale, a Alianţei Is- raelite, a Sionismului, a Masoneriei şi altor organizaţii mai mult sau mai puţin tăinuite, ofensiva iudaismului a căpătat în secolul al XlX-lea o energie mai mare decât oricând.

în sfârşit, la începutul secolului de faţă s-a ivit o nouă complicaţie. După ce maşinismul luase mare avânt în arhipelagul britanic, unde se nimeriseră alături mine de fier şi bogate straturi de cărbuni, adică tocmai ceea ce trebuia in

Simion Mehedinţi dustriei mari, aceleaşi cauze au produs aceleaşi efecte în Germania, unde Bazinul Ruhr deveni un centru industrial în măsură de a-1 concura pe cel englez. Nevoia de materii prime şi de pieţe pentru desfacere, adică dobândirea de colonii, a adus în cele din urmă conflictul care s-a numit războiul mondial (1914-1918) urmat după 22 de ani de un [alt] război de dimensiuni mondiale. Cu arme de distrugere înmiit şi înmilionit mai puternice decât în trecut, popoare creştine au ajuns să nimicească milioane de oameni. Iar ca o ironie a istoriei, protagoniştii acestei încăierări de apocalips au fost tocmai căpeteniile rasei germanice: englezi şi germani, secondaţi fiecare peste mări şi peste ţări de toată clientela lor economică, politică şi militară.

Şi fiindcă un rău adânc nu vine niciodată singur, lângă anarhia produsă de *maşinism,* lângă încăierarea produsă de *rasism*, trebuie să mai adăugăm ca [pe un] al treilea abces al lumii contemporane, *comunismul* — antiteza capitalismului. Un hegelian politic, evreul Karl Marx, meditând asupra capitalului, a ajuns la concepţia dictaturii proletare realizată acum în Republica Sovietelor. Lozinca noului stat, pe lângă totala stârpire a creştinismului şi a oricărei instituţii cu caracter religios, a fost din prima zi aceasta: domnia Internaţionalei şi prin urmare „război permanent" (1919) tuturor ţărilor, până ce toate vor adopta regimul dictatorial preconizat de bolşevici în Rusia. Rezultatele acestui regim le-am văzut din China, unde anarhia e cronică, până în Spania, unde războiul civil a durat trei ani, producând pagube şi cruzimi fără precedent în acel colţ de pământ.

Aşadar, nu e o exagerare, ci un adevăr evident afirmaţia că epoca noastră e cea mai vinovată din toată istoria omenirii, iar secolul al XX-lea cel mai anticreştin dintre toate de la Iisus până azi. Iată ce trebuie să avem mereu înaintea ochilor, dacă vrem să ştim pe ce cale să apucăm pentru orientarea poporului nostru.

Şi fiindcă nu numai planetar vorbind, ci şi pentru

fiecare ţară în parte, un rău adânc nu se iveşte niciodată singur, ci

Creştinismul românesc c însoţit întotdeauna de multe altele („când e una, nu-i numai una", zice poporul nostru), s-a întâmplat ca, tocmai în această epocă de superlativă anarhie, şi poporul român să fit1 atins de calamităţi externe şi interne fără precedent.

Izbiţi de comunism la răsărit, de efectele rasismului la apus (manifestat îndeosebi prin fanatismul maghiar), s-a întâmplat să fim adânc slăbiţi înăuntru prin capitalismul reprezentat de blocul evreiesc, cel mai mare bloc alogen, dintre câte s-au stabilit până azi pe pământul românesc.

Pentru a ţine piept acestei conjuncturi istorice — cea mai primejdioasă dintre cele ce s-au ivit în viaţa neamului — ar li trebuit să fi avut cea mai perfecţionată pregătire tehnică, cel mai viu şi curat sentiment naţional şi cea mai pură morală creştină. Din păcate, tocmai în această răscruce a tuturor nenorocirilor, statul nostru a fost mai dezorganizat decât oricând (începând cu puterea sa militară); coeziunea neamului a fost mai slabă clecât totdeauna, cum s-a dovedit prin lupte interne însoţite de crime nemaiauzite, iar imoralitatea a fost mai făţişă decât oricând, „de la talpă până în creştet". în faţa epocii de fier şi de foc, noi ne-am înfăţişat cu o „epocă de pleavă".

Efectele s-au văzut îndată: timp numai de trei luni, România a văzut trei hotare fărâmate, pierzând o treime din teritoriu, o treime din populaţie şi rămânând un biet hârb în picioarele altora. Ocară şi pagubă, pagubă şi ocară cum nu s-a mai pomenit niciodată în trecutul acestui neam.

Faţă de acest dezastru, explicabil pe lângă cauzele externe, de lipsa „omului de stat" şi de sluţirea vieţii (evitată prin creştinism în generaţiile trecute), pentru

orientarea noastră nu e acum altă cale decât cea indicată a doua zi după întregirea hotarelor, când oamenii păcatului au considerat succesul statului ca un merit al persoanei lor, fără să aibă smerenia de a-şi recunoaşte păcatele şi de a munci grabnic pentru îndreptare... Repetăm deci cele spuse la sfârşitul războiului mondial:m

„Dacă mai ţinem la o individualitate proprie ca neam, trebuie să ne întoarcem cât mai grabnic spre rosturile po

195

porului nostru, aşa cum erau ele înainte de năvălirea *barbarilor* moderni, care i-au surpat aşezămintele, i-au scâlciat limba şi i-au pângărit sufletul.

Trebuie, fiindcă menirea cea mai înaltă a unui popor e să fie El însuşi, adică să-şi trăiască din plin viaţa sa şi să reprezinte, dacă poate, un chip original de a vedea lumea. Altfel, (...) a vegeta în umbra altora, a gândi gânduri străine, a trăi din simţiri străine şi a vorbi cu fală limba străinilor, la ce bun să mai ţii umbră pământului?! Mai ales acum, când, scăpaţi de prăpastie, ne izbim de împotrivirea tuturor132, se cuvine să luăm aminte: ori *sporim grabnic* puterea noastră, şi atunci vom trăi ca neam care are de spus ceva lumii; ori, dacă nu, vom fi osândiţi a lâncezi veşnic în umbra altora mai puternici sau chiar ameninţaţi cu pieirea133.

Cel care scrie aici e încredinţat că puterea adevăratului popor românesc n-a fost pusă încă *deplin la încercare.*

Privindu-1 de-aproape în tot trecutul său istoric, e cu neputinţă să te îndoieşti de înalta sa chemare în viitor. Prin urmare, avem destul temei să nădăjduim în vremuri mai bune. Neajunsurile unei generaţii, ca cea de azi (adică a oamenilor din timpul Unirii), nu pot încătuşa pentru totdeauna un neam adânc la suflet. Adevărata primejdie ar fi numai, *dacă poporul însuşi s-ar rătăci*,

lepădându-se de firea şi datinile sale.

Şi tocmai această lunecare trebuie oprită *cu orice preţ. Datoria cea mai imperativă a ceasului de faţă e să cunoaştem şi să cultivăm tot ce este ales în caracterul şi tradiţia neamului românesc.*

Mai mult decât oricând, lozinca tuturor românilor adevăraţi trebuie să fie:

îndărăt — spre poporul nostru |*“w*

Iar între darurile cele mai de preţ ale tradiţiei avem şi creştinismul românesc, temei de viaţă sufletească cu adevărat superioară, dacă vom şti să-l curăţăm de petele şi gunoaiele pe care tulburările timpurilor din urmă şi nechibzuinţa unor cârmuitori nevrednici le-au îngrămădit asupra Bisericii şi, în cele din urmă, asupra neamului şi statului întreg.

Epilog

Din primăvara anului. 1940, când a fost scrisă lucrarea de faţă, până la tipărire (februarie 1941), au căzut asupra acestei ţări nenorociri fără seamăn. în trei luni, România a pierdut trei hotare, o treime din teritoriu şi aproape o treime din populaţie. A urmat apoi detronarea regelui şi un groaznic cutremur care a ruinat mulţime de sate şi oraşe. în sfârşit, s-a adăugat şi un început de război civil, — o ruşine unică în viaţa poporului român.

Fără a intra în cercetarea tuturor cauzelor care au adus această cumplită cădere, putem releva un singur lucru: calamităţile amintite nu stau în legătură cu ceva esenţial în

I irea neamului românesc, ci se explică în cea mai mare parte prin cauze generale, (Vezi *Omul de Stat*, dec. 1939). Aici înşirăm numai câteva:

1.Presiunea concentrică a elementelor mongolice reprezentate în cele din urmă prin maghiari, bulgari şi moscoviţi (foarte amestecaţi cu neamuri turano-mongolice).

2.Infiltrarea din răsăritul Europei până în Peninsula Iberică a unui element *paria* — ţiganii. Unamuno a mărturisit înainte de moarte că ororile petrecute în războiul civil din patria sa nu pot fi explicate decât prin amestecul acestei populaţii exotice.

3.Masiva infiltrare evreiască în cursul secolului al XlX-lea .si al XX-lea, evenimentul cel mai grav în viaţa poporului român, de la început până azi.

Oricare dintre aceste cauze ar fi fost de-ajuns să explice una sau alta din nenorocirile căzute grămadă pe capul Ro

197

mâniei. Toate la un loc au fost prea mult... Fără de voie, ne gândim la ceea ce judiciosul Burckhardt numeşte „nenoroc în istorie" *(Gluck imd Ungliick in der Geschichâe*).LVH

Dar trebuie să recunoaştem că însuşirile masei, aşa cum au fost arătate în „Creştinismul românesc" şi cum au fost verificate în războiul mondial, când românii au stat fainte la frunte cu cea dintâi armată europeană, ar fi putut birui mare parte din calamităţile înşirate, dacă nu s-ar fi adăugat încă una, înfăţişată acum doi ani la Academia Română, astfel: „Poporul nostru a trecut în ultimele decenii prin cele mai mari momente ale istoriei sale cu nişte conducători sub nivelul nevoilor neamului şi statului român."

Dar, vorba lui Seneca: suferim de boli vindecabile (*sa- nabilibus aegrotamus malis),* iar unul din leacurile cele mai sigure este întoarcerea la creştinismul nostru românesc, dându-i cât mai repede puterile lui de altădată.

Notele autorului

1.Peste trei luni şi zece zile, cuvintele acestea au căpătat o dureroasă confirmare. Mai mult de jumătate din Bucovina — pământ care nu cunoscuse niciodată

stăpânirea rusească — a fost rupt din trupul României şi alipit la statul sovietic de peste Nistru, iar românii au apucat drumul pribegiei.

2.G. Seignobos, *Histoire sincere de la nation francaise* („Istoria nealterată a naţiunii franceze^), Paris, 1933, p. 188.

3.„De teamă ca numele lui să nu fie cumva uitat de urmaşi, grozavul inchizitor Bernard Gui a redactat el însuşi, în ceasurile de odihnă, un fel de *vade mecum* pentru inchizitorul desăvârşit. Cartea se chema *Practica*, un manual complet, unde se găseau modele de interogatorii şi de sentinţe, precum şi toată gama pedepselor şi a schingiuirilor, potrivite după etatea şi sexul acuzaţilor: postire, legare în lanţuri, înmormântare... «Trei duminici în şir, ereticii erau legaţi de nişte stâlpi roşii şi înconjuraţi de chipurile diavolilor, înainte de a fi vârâţi în groapa unde îi aştepta o agonie înceată şi murdară...» Povestitorul, un membru al Academiei Franceze, aminteşte metodele de tortură, relevând împrejurarea că persecuţiile religioase aduceau şi oarecare venituri Bisericii: «Un rug pentru ars patru eretici costa patru livre şi patrusprezece soli, în care preţ intrau şi parii (pentru spânzurătoare) paiele şi frânghiile, iar călăul primea câte douăzeci de soli de eretic ars, ceea ce făcea cam o sută de franci — o meserie destul de bănoasă.»“ (Emile Gebhardt, *Les jardins de Vhistoire* — „Grădinile istoriei'4, Paris, 1910, p. 131 sq.).

4.Creştinismul „reformatorului din Geneva poate fi judecat după roadele lui. Iată un cântec popular: *încălecat pe cal Cu căpitanul*...

Simion Mehedinţi

Care sugrumă pruncii în leagăn Şi se desfată de chinuri şi de vaiete.

Fiecare acoperiş care fumegă şi dă flăcări,

Fiecare mort care putrezeşte în groapă,
Fiecare împuşcătură E a soartei (Destinului).

în alt cântec hughenot se cuprinde Şi teoria „teologică44 a acestor creştini:

în şcoaV am mers La maistrul Calvin Şi învăţătură am primit:
Predestinat *e totul în veci!*
Fiecare zar în jocid de zaruri,
Fiecare pas tăinuit pe podeaua drăguţei,
Fiecare sărut,
De soartă-i hotărât.

Apud: G. Sodeur, *Calvin,* Leipzig, 1909, pp. 16, 22, 48.

5. W.H. Riehl, *Culturstudien aus drei Jahrhunderten* („Studii despre cultura ultimelor trei veacuri44), Stuttgart, 1862, p. 318.
6. T. Lisov, *Lipovenii în statul român* (.*Dobrogea junã*, 30 martie, 1940).
7. Protoiereul Vicol Gavrilov în *Dobrogea junã,* 2 aprilie, 1940.
8. Lucien Romier, *Le carrefour des empires morts* („Răscrucea imperiilor moarte41), Paris, 1931, p. 32.
9. *Chemarea vremii*, oct. 1940, p. 4.
10. Sir Ernest Baker, rector la King's College.
11. Maxime Gorki, *Lenine et le paysan russe* („Lenin şi ţăranul rus4t), Paris, 1924.
12. A se vedea: Jerome şi Jean Tharaud, *Quand Israel est roi, Vienne la rouge, Cruelle Espagne* („Când Israel e rege", „Viena însângerată", „Crâncena Spanie4*) şi alte opere de aceiaşi autori.
13. D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, Buc., 1907, p. 473 sq.
14. M. Ralea, *Valori,* Buc., 1935, p. 89.
15. Vasile Pârvan, *Memoriale,* Buc., 1923, p. 11.

16. Vasile Pârvan, *Ibid.,* p. 16.

17. Paul Zarifopol, *Plicticoase fantome,* vezi *Convorbiri literare,* 1934, p. 107 sq.

18. Tot atât de pripită şi superficială este părerea lui Pârvan şi cu privire la rolul Bisericii în dezvoltarea poporului român. El afirmă că Biserica noastră ar fi împiedicat progresul conştiinţei naţionale, substituindu-i *„ conştiinţa frăţiei ortodoxe,* universal ortodoxe, cu toate urmările ei *răufăcătoare*, dintre care cea dintâi şi cea mai mare este *neputinţa altoirii unei conştiinţe naţionale puternice*, alături cu cea ortodoxăC..) fiindcă *una exclude pe cealaltă* “. De aceea, Pârvan releva cu mare părere de rău împrejurarea că „conştiinţa ortodoxă a prins de veacuri rădăcini în sufletul poporului nostru *neculf* (V. Pârvan, *Unirea*, 1906, p. 36). Considerându-se pe sine şi pe românii culţi departe de Ortodoxie, arheologul uitase, pesemne, că tocmai Biserica papală e rezemată pe o organizare cu caracter universal şi internaţional, pe când Biserica Ortodoxă Română este, din contra, naţională („lege românească"), lăsând şi altor neamuri libertatea de a trăi „fiecare cu legea lui“, prin urmare şi cu felul său particular de a practica învăţătura lui Iisus.

Astfel de regretabile rătăciri ca ale răposatului arheolog sunt o dovadă clară că nu numai străinii şi orăşenii mai depărtaţi de tradiţia autohtonă, dar chiar şi cei născuţi în sate pot fi uneori lipsiţi de intuiţia clară a vieţii neamului. Pentru Pârvan, lucrul e cu atât mai grav, cu cât scriitori obiectivi — şi mai presus de toţi Eminescu — arătaseră lămurit preţul Bisericii Ortodoxe în viaţa poporului român. Pe când arheologul şi istoricul citat exprima o părere atât de falsă despre viaţa sufletească a plugarului român, a muncitorului în genere şi a Bisericii Ortodoxe în special, tineretul din noua generaţie a avut după războiul mondial presimţirea adevărului: refacerea vieţii poporului nostru pe vechiul temei al credinţei religioase. Aici a stat meritul iniţiativei legionare.

Depărtarea dintre idealismul de la început şi gravele excese din urmă s-ar putea lămuri doar prin infiltrarea unor elemente alogene (comuniste). Unamuno explica ororile din ultimul război civil din Spania prin amestecul ţiganilor. Această populaţie rătăcitoare din ţară în ţară (ca şi evreii) fiind lipsită de noţiunea statului, trăieşte în afara normelor de morală socială. Ca element *paria*, furişat în Kvul Mediu din Asia, ţigănimea joacă rol de parazit în Europa.

De aceea nu numai evreii, dar şi ţiganii ar trebui trimişi în patria lor de odinioară. (Alcătuit din vagabonzi şi refractari la vaccinare şi alte măsuri igienice, acest gunoi social constituie şi o cauză permanentă de boli infecţioase).

19- Sir James Frazer, *La crainte des morts* („Frica de morţi"), Paris, 1933 (cu o prefaţă de Paul Valery).

20. Strabon, VII, 4.

21. P. Batiffol, *Saint Gregoire le Grand*(„Sfântul Grigorie cel Mare"), Paris, 1931, p. 180.

22. Argumentul, scos din bogăţia toponimiei slave, ca dovadă a plecării românilor, este astăzi răsuflat. Turcii au umplut o mare parte din Peninsula Balcanică cu numiri turceşti. Scos-a cineva de aici concluzia că bulgarii, albanezii şi alte neamuri balcanice pieriseră din faţa năvălirii otomane ?

23. în ce priveşte caracterul arhaic al creştinismului românesc, trebuie să mai punem la socoteală păstrarea unor credinţe păgâne şi eresuri care circulă şi azi în popor. Latura aceasta a folclorului nostru este foarte bogată. Dar, în ce măsură tradiţia romană (cu saturnalii, bacanalii etc.) a influenţat vechea pietate dacică şi s-a putut continua şi în faza creştină a vieţii noastre, aceasta va face obiectul unei cercetări deosebite. Pentru a da în treacăt o idee de felul cum s-a împletit aici vechea

credinţă dacică (exprimată îndeosebi prin cultul luminii) cu cea romană şi cea creştină, citǎm un singur amănunt: pomelnicele din Haţeg care au menirea *să ducă la cer numele creştinilor* pentru care se fac rugăciuni. Vechiul obicei dacic de a trimite înadins soli în cer s-a mai păstrat apoi şi în alte rituri, despre care va fi vorba mai departe.

24. *Historiae augustae scriptoresLX7/* Aurelianus, XXI şi XXXVIII.
25. I. Carcopino, *Les richesses des Daces et le redressement de Vempire romain sous Trajan* („Comorile dacilor şi redresarea Imperiului roman sub Traian“), Dacia, Cluj, I, pp. 28-34.
26. A. Papagniol, *Uemperenr Constantin* („împăratul Constantin‘0, Paris, 1934, p. 12.
27. P. Batiffol, *op. cit.,* p. 213.
28. Salvianus, *De gubematione Dei* („Despre cârmuirea lui Dimnezeu“), V, 8.
29- P. Batiffol, *op. cit.,* p. 199.
30. A se vedea şi: S. Mehedinţi, *Ce este Transilvania ?,* Buc., 1940, p. 21 sq.

31. E. Gamillscheg, *Ueber die Herkunft der Rumânen* („Despre originea românilor"), 1940, p. 13 sq.
32. G. Bardy, *Samt-Athancise* („Sfântul Atanasie“), Paris, 1925, p. 43.
33. Amintim aici pe evrei nu din întâmplare, ci pentru că deosebirea faţă de daci era fundamentală. Nu cunoaştem prea multe din religia poporului dac. Opere ca *Germania* sau *De bello gallico* ar fi fost pentru noi de un preţ imens. Dar ceea ce ştim ne este totuşi de-ajuns spre a ne da seama că, faţă de politeismul de operetă al grecilor şi al romanilor, [pe] de o parte, şi mitologia barbară a neamurilor din nordul Europei, pe de alta, „dacii nemuritori", cu

adorarea zeului luminii, ne îndreaptă ochii spre Iran, unde stau în luptă necurmată Ormuz cu Ahriman, zeul întunericului. Tot spre Iran ne îndreaptă şi credinţa că fiecare om are o stea ocrotitoare (poporul român zice şi azi „vai de steaua lui“), precum şi credinţa că sufletul omenesc trece prin multe trepte de perfecţionare, până ajunge în al nouălea cer.

Iubirea luminii soarelui, antipatia faţă de norii furtunilor care ascund soarele (dacii îi împroşcau cu săgeţi) sunt dovezi de seninătate sufletească şi de optimism, de speranţă în *mai bine*, pe când evreii înclinau spre concepţia pesimistă că „nu toţi oamenii pot fi mântuiţi^.

Asemănarea religiei dacilor cu a iranienilor explică uşor pentru ce şi cultul lui Mithra a pătruns atât de iute în ţinuturile carpatice, ca „mijlocitor" în lupta dintre lumină şi întuneric. Aşa cum era „ideea nemuririi sufletului" (Zamolxe), tot aşa şi cea a „naşterii din fecioară" în cultul mithraic era un fel de firească introducere spre creştinism. I. Geffken, *Aus der Werdezeit des Christenâums* („Perioada de formare a creştinismului"), Leipzig, 1909, p. 111 sq.

34. Constituerunt canesios (adică *Kinezi* sau *Judeţî)* id est ba- livios, qui justiam facerent et equos, animalia, arma et vestimenta utilia procurarent (...). Pacem habebamus et fora (...) conve- niebant canesii etc. (*Carmen miserabile*, cap XXXV). '
35. Ce urmări grozave poate avea tendinţa Bisericii de a înlocui puterea statului ori a statului de a subjuga Biserica se poate vedea nu numai din cele întâmplate în Bizanţ (unde împăraţii teologhiseau, iar lumea ajunsese să-i aprecieze după gradul lor de ortodoxie) sau la Roma care, sub Papii politici, (Borgia) ajunsese o *cloaca maxima*, dar şi în ţările protestante.

Simion Mehedinţi

Geneva, pe timpul lui Calvin, ajunsese o adevărată puşcărie. Călăii şi rugurile au făcut pentru Reformă ceea ce Inchiziţia fanaticului Loyola făcea pentru catolicism. Cruzimile protestanţilor n-au rămas cu nimic mai prejos decât [cele] ale papistaşilor. Peste câteva mii de ani, istoria va vorbi [despre] cele dintâi milenii ale creştinismului ca [despre] o epocă de adâncă barbarie. Un Episcop englez, care a trecut nu demult prin România, a făcut această mărturisire: „Henric al Vlll-lea a fost în viaţa sa particulară un *om rău,* iar în viaţa publică (...) violent şi hrăpăreţ, măcar că era un teolog foarte capabil". Iar ca dovadă că Evanghelia nu poate fi sprijinită prin streang şi călăi, el aminteşte că „Biserica anglicana ajunsese în secolul al XVlll-lea într-o adevărată somnolenţă (...). Devenise o *unealtă a statului* pentru menţinerea religiei oficiale, în schimb, masa poporului, pe măsură ce revoluţia industrială (maşinismul) devenea tot mai intensă, ajunsese în întregime păgână (Vezi *Biserica Anglicană*, conferinţa ţinută la Radio în Bucureşti de P.S.S. Richard Godfrey Persons, Episcop anglican de Southwark, Buc., 1940, p. 20).

36. Jacob Burckhardt, *Die Zeit Constantins des Grossen* („Epoca lui Constantin cel Mare"), (Phaidon Ausgabe), 1853, p.71.
37. G. Bardy, *op. cit.,* p. 179-
38. însăşi ziua serbării ce se cheamă „Duminica Ortodoxiei4* aduce aminte de una din aceste rătăciri: de lupta contra icoanelor, însoţită de vandalisme, de intrigi politice şi [de] alte tulburări, până ce Sinodul din 842, adunat la Constantinopol, a restabilit pacea. în amintirea acelui eveniment s-a hotărât sărbătorirea deosebită a celei dintâi Duminici din Postul Mare, sub numele de „Duminica Ortodoxiei" (gr.: *kiriaki tis ortodoxias).*

39- Elena Voronca, *Colinde din Ardeal' datini de*

Crăciun şi credinţe poporane, Bucureşti, 1914, p. 329-

40. G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare*, Bucureşti, 1885, p. 188.
41. G. Dem. Teodorescu, *op. cit.,* p. 34
42. Jacob Burckhardt, *Weltgeschichtliche Betrachtungen* („Prelegeri asupra istoriei universale"), (Kroner Leipzig), 1905, p. 69.
43. Plociuni = pari.
44. Grădele = nuielele din care e împletit gardul.
45. Dupănel = catifea.
46. Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal, datine de Crăciun în credinţe poporane,* Bucureşti, 1914, pp. 24-27.

47. Elena Voronca, *op. cit*, pp. 24:27.
48. A. Bârseanu, *Cincizeci de colinde*, Braşov, 1903, p. 567.
49. D. Furtună, *Cuvinte scumpe, taclale*. *povestiri şi legende româneşti*, Bucureşti, 1914, p. 42 sq.
50. Bela Bartok, *Melodien der mmănischen Colinde (Weinac- htslieder), 484 Melodien mit einem einleitenden Ansatz* („Melodiile colindelor româneşti — Cântece ele Crăciun — 484 de melodii, cu un cuvânt înainte", Wien, 1935.
51. P. Coulange, *La Vierge Mărie* („Fecioara Maria“), Paris, 1925, p. 154.
52. Ein gesunkenes Kulturgut.
53. Astfel de observatori superficiali (din consideraţii de şcolaritate) au şi creat neroada expresie „culturalizare", pentru a îndreptăţi rolul lor în România teatrală, care a dus poporul şi statul român la ruşine şi ruină.
54. *Unter fremden Volkem*, herausgegeben von Wilhelm Doe~ gen, pp. 339, 348 s. n., Berlin, 1925 („Printre popoare străine", culegere de Wilhelm Doegen — o colecţie de 31 de studii despre neamurile europene

şi din alte continente, amestecate atunci în războiul mondial).

55. Alături de colinde, bocete şi o mulţime de rituri în legătură cu naşterea, botezul, cununia, înmormântarea şi alte împrejurări ale vieţii, simţirea religioasă a poporului român s-a manifestat şi în trei direcţii destul de originale: sculptarea troiţelor, zugrăvirea de icoane pe sticlă şi încondeierea ouălor de Paşti. Geniul popular creează încă sub ochii noştri. Afară de vechile modele naţionale, unele femei cu talent deosebit au ajuns la variante [cum] nu se poate mai interesante. O simplă ţărancă din Bran, Maria Plotogea, a dovedit un talent de stilizare de nivel artistic (vezi *Ouă încondeiate* în revista *România*. an V, nr. 4). Tot în direcţia aceasta trebuie să amintim şi opera lui Picu Pătruţ, zugrav şi poet popular din Sălişte (*România literară*, 12 mai, 1940).

56. S. Mehedinţi, *Trilogii. Ştiinţa — Şcoala— Viaţa, cu aplicări la poporul român,* Buc., 1940, p. 289-

57. Id., *Ce este Transilvania ?}* Buc., 1940, p. 63 şi *Românişi unguri*, Buc., 1940.

58. Iată ce mărturiseşte un tătar dobrogean: „Tătarii au venit în Dobrogea ca refugiaţi din Rusia ţaristă din pricina asupririlor ce-au avut de îndurat din partea ruşilor, după căderea Chanatului

Simion Mehedinţi

(1792) din Crimeea şi mai ales în perioada [de] dinainte şi după războiul Crimeii (1854)“. Ei au fost primiţi în chip omenos de români, iar „pentru a arăta lealitatea lor faţă de statul român, musulmanii din Dobrogea au manifestat încă de la început dragostea lor pentru armata ţării. Au înţeles că în nicio profesiune nu pot arăta mai mult devotamentul lor faţă de statul şi poporul român, decât în cariera de sacrificiu — cariera armelor. De aceea, cele dintâi şcoli româneşti, pe care le-au urmat fiii musulmanilor au fost cele militare. Iar statul

român, după dorinţa expresă a Marelui Rege Carol I, a acordat toate înlesnirile tinerilor musulmani, admiţându-i în aceste şcoli, unde au fost primiţi bursieri şi trataţi cât mai bine“.

„Primirea turco-tătarilor în armată, ca ofiţeri, tratamentul blând faţă de soldaţii musulmani, permisiunea de a-şi păstra fesul (care, deşi de origine străină, pe vremea aceea era socotit ca ceva sfânt), au făcut pe musulmani să vadă în toate aceste *privilegii* un motiv mai mult, ca să se devoteze complet intereselor naţionale româneşti

„Turco-tătarii s-au identificat astfel cu interesele şi năzuinţele poporului român, care le-a arătat [întotdeauna bunăvoinţă şi prietenie. De pildă, chiar de la alipirea Dobrogei, statul român a menţinut seminarul musulman din Babadag (mutat azi la Medgidia) pentru *pregătirea clerului* mahomedan şi a profesorilor de *limbă turcă* pe lângă şcolile române. Marele şi înţeleptul Rege Carol I a înălţat în centrul oraşului Constanţa «Moscheea Regele Carol». Atât seminarul cât şi geamia sunt întemeiate de stat.“

„Iar pentru toate aceste privilegii, turco-tătarii au dat dovadă de înţelegere şi recunoştinţă faţă de statul român, hotărând în mod definitiv de a nu se socoti minoritari ci ca nişte *adevăraţi cetăţeni români* de religie mahomedană, adică un corp solidar cu marea masă a poporului român*' (vezi *Turco-tătarii ăin Dobrogea* de colonelul Aii Mustafa, în foaia *Dobrogea junâ*, II, aprilie 1940).

Putem adăuga şi un alt document vrednic să rămână în paginile istoriei. în anul 1940, când Dobrogea de miazăzi a fost iarăşi alipită de Bulgaria, locuitorii mahomedani, ca să nu rămână sub stăpânirea bulgarilor, au emigrat în Asia Mică. Dar, în clipa când au părăsit pământul României, au ţinut întâi de toate să mulţumească guvernului ţării pentru omenia cu care au fost trataţi...

59. Hristo Capitanov, *A doua venire a lui Vazov în România,* vezi *România Literară*, an II, nr. 53, mai 1940.

60. Al. Iordan, *începuturile teatrului bidgar în România*. vezi: *Preocupări literare*, an V, 1940, p. 279 ş.a.

61. Cine vrea să afle până unde poate ajunge cruzimea unui popor creştin şi lipsa de omenie, să citească mărturisirile unui ofiţer prizonier, G. Vlădescu. Cartea sa, *Bulgarii*, e o povestire cumpătată de la început până la sfârşit şi, tocmai de aceea, cu neputinţă de uitat. Obiectivitatea ne sileşte să recunoaştem că ororile bulgăreşti au fost ajunse, ba şi întrecute, de cele ungureşti în Transilvania atribuită Ungariei prin dictatul de la Viena (august 1940).

62. S. Mehedinţi, *Ce este Transilvania?,* 1940, Buc. şi *Pro Veritate* (Bul. Soc. Geogr., 1940). Cititorul care vrea să cunoască mai amănunţit ce-au pătimit românii de pe urma vecinătăţii cu maghiaiii, vor citi cu folos lucrarea *Românii şi ungurii* de C, Sassu (Buc., 1940), un rezumat [cum] nu se poate mai clar, scris cu nepărtinirea unui magistrat.

63- V. Streinu, *Poeţi ai plebei* (.*Revista Fundaţiilor Regale,* aprilie 1940).

64. Pr. C. Staicu, *Biserica ortodoxă faţă cu minorităţile creştine din Dobrogea* (vezi foaia *Dobrogea jună,* din 10 august 1940).

65. De la o femeie bună şi înţeleaptă, mi-a rămas încă clin anii prunciei o vorbă care nu-i lipsită de umor: *„rabdă!* cu răbdarea, îi rupi pielea" — adică *pielea duşmanului*! Stoicismul acesta rural cuprinde sinteza unei mari experienţe, pe care n-o poate înţelege şi preţui decât cel care cunoaşte de-aproape toate greutăţile vieţii de la ţară.

66. în timpul din urmă, s-a făcut o mare risipă de vorbe

cu caracterizări etnografice întemeiate pe viaţa subconştientă; am ajuns chiar la o filosofare despre inconştient. Sub influenţa unor metafizicieni moderni, la care s-au adăugat istoricul Spengler, etnograful Frobenius şi alţii, un imens verbiaj a năpădit nu numai scrierile filosofice, dar şi unele ştiinţe întemeiate pe cercetări concrete. Până acum, era o procedare elementară, să lămurim ceea ce e necunoscut, plecând de la ceea ce e cunoscut cu destulă claritate. (Descartes s-a ostenit să-şi formuleze unele *Regulae ad directionem ingenii).* Acum, unii îşi permit originalitatea de a pleca de la inconştient, adică de la necunoscut, pentru a explica fenomene foarte complexe. O imensă aiureală stilistică a inundat şi

Simion Mehedinţi scrisul românesc, o „beţie ele abstracţii" mai primejdioasă decât „beţia de cuvinte" pe care o biciuise cândva T. Maiorescu. Pare că ne-am întors la ceea ce Humboldt numea „saturnalii metafizice".

Lăsând însă la o parte aceste abuzuri, care nu pot fi considerate ca semn de sănătate intelectuală, credem că ne e permis să afirmăm măcar atât: legătura între ceea ce stă sub pragul conştiinţei — *sub limine* — şi ceea ce se iveşte deasupra acelui prag nu poate fi negată, iar folclorul ni se pare manifestarea cea mai directă şi mai completă a sufletului din penumbra şi chiar din umbra vieţii psihice a unui neam. Ceea ce am spus mai sus despre basme şi proverbe nu-s simple ipoteze, ci au un substrat real.

67. Jose Ortega y Gasset, *Stern unei Unstern, Gedanken ilber Spaniens Landschaft und Geschichte* („Noroc şi nenoroc — gânduri despre ţinutul şi istoria Spaniei"), Stuttg., Berlin, p. 60.

68. în România, satele îşi vedeau de muncă, dar în oraşe lucrătorii din fabrici, agitaţi de şefii socialişti (printre care cei mai de seamă erau evrei) făceau greve

şi mari demonstraţii comuniste, ba s-au găsit şi intelectuali care să declare făţiş că „lumina vine de la răsărit", adică de la regimul sovietic.

69- Spicuim ceva din acel *Apel către meseriaşi, muncitori, soldaţi şi ţărani români.* „Fraţilor, după ani de groaznice lupte, lumea sărbătoreşte *pacea* între oameni. Conducătorii luminaţi din toate ţările civilizate se silesc să înlăture războiul (...) dar iată că din Răsărit se aud glasuri de ură, care vădesc năzuinţa duşmanilor noştri de a ne sfâşia prin învrăjbire (...). Din Rusia, stăpânită de întunericul învăţăturilor greşite, pornesc îndemnuri la luptă, la pârjol şi la uciderea fraţilor de acelaşi sânge. Din Ungaria se aud aceleaşi îndemnuri. Duşmanii de la Răsărit s-au unit cu cei de la Apus, să tulbure liniştea noastră şi să ne poată cotropi. Străinii de peste hotare încearcă prin înstrăinaţii care trăiesc în sânul ţării noastre să ne împartă paharul cu otravă. Au cutezanţa să spună că îndemnurile lor se fac în numele păcii, al dreptăţii şi al libertăţii, în numele muncitorilor, dar cuvântul lor e minciună. Zic că vor pacea dar o nimicesc *omorând pe cei mai vrednici* Cer libertatea, dar, prin ameninţarea *cu moartea*, silesc lumea să li se supună (...). Ne spun că nu voiesc războiul, dar ei se războiesc. (Bela Kun începuse atacul contra României). Cer desfiinţarea armatei, dar ei se înarmează (...).

Creştinismul românesc

Datoria oricărui bun român este de a se îngriji ca sămânţa neînţelegerii să nu princlă rădăcini (...). Păstraţi-vă sufletul curat. Nu uitaţi că mântuirea noastră este munca, unirea şi cinstea.

Fraţi soldaţi, cu armele voastre aţi împlinit pentru veşnicie hotarele ţării (...). Nu lăsaţi ca mâini străine să strice ceea ce voi aţi săvârşit (...).

Fraţi ţărani, Dumnezeul părinţilor noştri s-a înduioşat de suferinţele noastre (...). Fiţi recunoscători

faţă de bunul Dumnezeu, îndoiţi-vă puterile la muncă, strângeţi roadele pământului şi fiţi liniştiţi (...). Apăraţi pământul dintre Nistru şi Tisa, Dunăre şi Marea Neagră prin munca şi iubirea voastră.

Fraţi români, în voi stă puterea şi nădejdea acestei ţări (...). Duşmanii ne atacă la Nistru şi la Tisa (...). Mântuirea noastră sunt munca, cinstea, iubirea de neam şi credinţa în Dumnezeu (...). Spuneţi străinilor şi înstrăinaţilor care încearcă să ne tulbure că în jurul nostru s-a format o gardă naţională care veghează şi va lupta contra tuturor celor ce vor să semene neînţelegere între noi." *(Conştiinţa*. an I, nr. 1, 30 aug. 1919).

70. Corneliu Codreanu, *Pentru legionari*, Sibiu, 1936, p. 48.

71. Abia prin răspândirea cultului mithraic a pătruns concepţia aceasta în sfera civilizaţiei greco-latine, pe când în Carpaţi ea era demult cunoscută prin Zamolxe.

72. I. Gonea, *Clopotiva, un sat din Haţeg,* Buc., 1940, voi. I, p. 287; voi. II, p. 428.

73. C. Brăiloiu şi H. H. Stahl, *Nerej, un village arcbaique* („Nereju, un sat arhaic"), II, 239, 1940.

74. Corneliu Codreanu, *Pentru legionari*, Buc., 1937, p. 306.

75- Ca o dovadă concretă [despre] cât de adânc pătrunsese ideea de jertfă în concepţia de viaţă a generaţiei legionare e destul să amintim că unii dintre fruntaşii Legiunii au luptat şi-au murit în Spania pentru biruinţa Crucii. Fapta aceasta îndreptăţeşte aşadar afirmarea că legionarismul, spre deosebire de fascism şi hitlerism, trebuia să fie, cum s-a spus mai sus, o mişcare cu caracter nu numai naţional, dar şi social-creştin. Cât priveşte grozava catastrofă din ianuarie 1941, ea va fi exact judecată abia când organele statului vor termina cercetarea faptelor care au zguduit ţara ca un al doilea cutremur. Peste tot, unde *crima* şi *răzbunarea* au înlocuit munca şi idealul creştin, Mişcarea Legio

Simion Mehedinţi nară a fost compromisă, fiindcă a răsturnat din temelie doctrina pedagogică de la care pornise.

76. G. Dem. Teodorescu, *op. cit.,* p. 41.

77. D. Furtună, *Vremuri înţelepte,* povestiri şi legende româneşti, Buc., 1913, p. 59 sq.

78. Tache Papahagi, *Din folclorul românesc şi cel latin,* studiu comparat, Buc., 1923, p. 170 sq.

79- *Id., ibidem,* p. 149.

80. Americanii, mai practici, au ridicat nu de mult un templu pentru *Venus* (Afrodita) în Long-Island.

81. E drept că în literatura noastră e şi o Veneră păgânească — cea din *Ţiganiada* lui Budai Deleanu. Dar aceea nu-i românca, ci din neamul lui Parpanghel. Apoi opera amintită iese din sfera folclorului, fiind scrisă pe teme folclorice, de un cărturar cunoscător al mitologiei şi al ficţiunilor obişnuite în lucrările epice.

82. Vezi: *Biserica Ortodoxă*, martie-aprilie 1940, p. 194.

83- Al. Procopovici, *Limpeziri* (grecism, fanariotism, slavonism, românism, întâietăţi regionale), Buc., 1940.

84. Sir James Frazer, *op. cit.,* pp. 18, 23 sq.

85. J. Burckhardt, *Die Zeit Constantins des Grossen* („Epoca lui Constantin cel Mare“), ed. cit., p. 149.

86; Th. Buckle, *Histoire de la civilisation en Angleterre* („Istoria civilizaţiei în Anglia‘0, Paris, 1881, V, p. 79 sq.

87. Voronca, *op. cit.,* p. 155.

88. împotmolit în erudiţia seacă a textelor, Hasdeu a făcut greşeala să considere bogomilice, prin urmare eretice, chiar unele rugăciuni ale Bisericii Ortodoxe! (D. Russo, *Textele esha- tologice di?i Codex Sturdzanus şi pretinsul lor bogomilism.* Vezi *Biserica*

Ortodoxă, 1906, p. 419 sq). Ce treaptă de falsă îndreptare putea atinge Hasdeu se poate vedea din felul cum a simţit (adică n-a simţit) însemnătatea sărbătoririi lui Ştefan Vodă la Put- na. El nu s-a sfiit să numească pe tinerii de la „România Junǎ“, organizatorii pelerinajului la Putna, „nenorociţi adepţi“ ai lui Titu Maiorescu. în *Columna lui Traian* (august 1871) stau aceste rânduri: „D. T. Maiorescu, I. Negruzzi, Pogor, Slavici, Eminescu şi Xenopol puşi în capul serbării de la Putna, au redus-o *în toată puterea cuvântului* Ia tristul rol al Unirii Române monumentate (?) de către d. d. Halfon şi Leiba Cahana...". „La 15 august, n-a

210

Creştinismul românesc fost o sărbătoare naţională în memoria lui Ştefan cel Mare, ci o crudă parodie ţesută şi pusă în scenă de şcoala cosmopolită de la Iaşi, sub perfida conducere a d-lui Maiorescu.“

(Cei care vor dori să afle cauzele nenorocirilor căzute asupra Bucovinei şi Moldovei în 1940, vor putea afla ceva şi din scrisul lui Hasdeu care nu se sfia să păteze sărbătorirea lui Ştefan, punând-o în legătură cu alde Halfon, Leiba ş.a.)

89. G. Dem. Teodorescu, *op. cit*p. 33-

90. Alexiu Viciu, *op. cit.,* p. 90.

91. T. Pamfile, *Sărbătorile de toamnă şi de postul Crăciunului.* Studii etnografice, Buc., 1914, p. 96; Voronca, *op. cit.,* p. 129.

92. Elena Niculiţă Voronca, *Datinele şi credinţele poporului român,* adunate şi aşezate în ordine mitologică, voi. I, partea I şi
II, Mihalcea (lângă Cernăuţi), 1903, p. 155.

93- Texte bogomilice se vor fi găsind şi la noi, clar bogomilism în sufletul românilor „câţi iepuri la biserică41. Iar rătăcirea lui Gaster şi Hasdeu, amândoi eruditi de bibliotecă, rămâne ca o grea apăsare pe numele lor, de interpreţi ai sufletului românesc.

Recunoaştem că Gaster, fiind evreu, răspunderea lui e ceva mai mică.

94. G. Dem. Teodorescu, *op. cit.,* p. 19. (Vezi şi colindul de la p. 26, unde se arată cum Maica Domnului cu Pruncul Iisus au scăpat cu fuga la munte).

95. G. Moroianu, *Chipuri din Săcele,* Buc., 1938, p. 32 ş.a.

96. Lucien Romier, *op. cit.,* p. 28 sq.

97. Keyserling — Vezi: E. Seilliere, *La sagesse de Darmstadt* („Şcoala de înţelepciune de la Darmstadt"), Paris, 1929.

98. Bela Bartok, *Melodien der mmănischen Colinden* (Weina- chtslieder) — 484 Melodien mit einem einleitenden Ansatz („Melodiile colindelor româneşti (Cântece de Crăciun) — 484 de melodii cu un cuvânt înainte*), Wien, 1935.

99- Alexandru I. D. Ştefănescu, *Sola verba,* publicaţie postumă, 1940, p. XVII. Cuvintele acestui copil de o mare precocitate, stins, ca şi Iulia Hasdeu, înainte ele a dovedi tot ce poate, sunt un îndemn de a preţui şi în latura aceasta originalitatea creştinismului românesc, plin de evlavie pentru frumuseţea artistică, dar şi de respect în faţa adevărului ideilor.

100. Cuiele erau cioplite din lemn de tisă, un brad cu trunchiul mai des. Cuiele erau groase cât degetul arătător şi lungi

Simion Mehedinţi de-o palmă, aşa că mai mult de jumătate rămâneau afară, iar acoperişul părea zburlit ca un arici.

101. Vezi în *Biserica Ortodoxă*, 1939, nr. 5şi 6, câteva pagini „în legătură cu creştinismul unui seminarist din Vrancea".

102. Părerea aceasta a fost exprimată şi în „Omagiul" tipărit cu ocazia ridicării monumentului de la Constanţa, de un profesor de literatură română.

103- Vezi părerile lui Niki Xenopol, Gh. Adamescu, E. Lovinescu, Panait Istrati, Ibrăileanu, în *Adevărul, Ţara Nouă* şi alte organe politice ori politico-literare. (Apud: D. Murăraşu, *Naţionalismul lui Eminescu*, Buc., Edit. Bucovina, pp. 4, 6, 8, 26,
32, 66, 73, 100, 101, 169, 186 sq.)

104. I. Slavici, *Amintiri*, Buc., 1924, p. 16.

105- Nu din trufie spunem aceste cuvinte, ci ca un îndemn pentru cei care cunosc limba universală a muzicii, să contribuie la unirea într-un gând a tuturor maselor omeneşti, cum a făcut Beethoven în ultima sa simfonie, prin chemarea: „îmbrăţişaţi-vă, milioane de făpturi pământeşti (...). Deasupra voastră, în cortul înstelat ai cerului, veghează acelaşi Părinte...".

106. Vezi în *Convorbiri literare* (1934) judicioasele observaţii ale răposatului critic Zarifopol despre „Fantome supărătoare".

107. Frobenius, *Paidevma*, Munchen, 1921, pp. 96, 98.

108. Lucien Romier, *op. cit.,* p. 28 sq.

109- Vezi Simion Mehedinţi, *Trilogii,* ed. cit., p. 293.

110. Maxime Gorki, *Lenine et le paysan ntsse* („Lenin şi ţăranul rus"), Paris, 1924, p. 103 sq.

111. Nicolas Berdiaeff, *Un nouveau Moyen-Âge* („Un nou Ev Mecliu"), Paris, 1930, p. 212 sq.

112. Raoul Labry, *Autourdu moujik* („în jurul mujicului"), Paris, 1923, p. 83-

113* P. Milioukov, *Essais sur Vhistoire de la civilisation russe* („Studiu asupra istoriei civilizaţiei ruse"), Paris, 1901, p. 68.

114. Maurice Paleologue.

115. N. Berdiaeff, *op. cit.,* p. 85.

116. Pentru cine s-ar lăsa ademenit de bănuiala că regimul bolşevic a schimbat ceva din factura sufletească a poporului rus, să ne fie îngăduit să-i punem sub ochi mărturia unui om de ştiinţă exactă, călător, care a pus nu de mult faţă în faţă Europa apuseană cu Rusia.

„Niciodată nu m-am simţit mai occidental decât
212

Creştinismul românesc venind la Moscova". Apoi numără „vechile păcate slave": lenea cronică, nehotărârea, nepăsarea, fatalismul, pornirea de a amâna pentru mai târziu tot ceea ce-ar trebui împlinit îndată... în sfârşit, gustul de tocmeală, înfrigurarea după reverie, patima de a face mereu planuri, pe care ştii bine că nu le vei realiza, că nu vei mişca nici degetul cel mic pentru a le duce la împlinire şi neputinţa de a măsura timpul după o dreaptă chibzuinţă... Georges Duhamel, *Le voyage de Moscova* („Călătoria Moscovei'1), Paris, 1927, p. 187.

117. A. Olteanu-Oradea, *Românii lagraniţia de Vest* (vezi *Cele trei Crişuri*, iulie-august 1940, p. 137).

118. Vezi S. Mehedinţi, *Ce este Transilvania ?,* Buc., 1940.

119- Vezi S. Mehedinţi, *Le pays et le peuple roumain* („Ţara şi poporul român"), Buc., 1927, sau *Caracterizarea unui popor prin 7nunca şi uneltele sale,* Buc., 1920.

120. Cu atât mai vinovată ne apare acum pornirea câtorva mărunţi cărturari din veacul trecut — şi chiar din pragul acestui veac — de a imita ca nişte minori anume mode intelectuale din Rusia, de ex. nihilismul (care implica repudierea religiei creştine). Aşa-numitul poporanism, predicat de Nădejde, Morţun, Gherea, Stere şi alţi „narodnici1', marxişti, socialişti, comunişti sau cum li se mai zicea, era o naivitate cam de acelaşi nivel cu carbonaris- mul, masonismul şi alte *isme* împrumutate cu o generaţie mai înainte de la Paris. Cel puţin C. A. Rosetti şi cei de felul lui fuseseră ademeniţi şi de unele isprăvi pozitive ale lumii muncitoare din Apus, pe când imitatorii nihilismului rusesc, inoculaţi cu marxismul evreului Karl Maix erau, cum zice românul, numai un fel de „slugă la dârloagă“, — şi încă pe credit: aşteptând de la dictatura proletară, raiul pe pământ! Negarea

cvasiobligatorie a Bisericii creştine, atât de democraţii apuseni, conduşi de masonism, cât şi de nihiliştii ruşi, era o confuzie de-a dreptul copilărească, adică o faptă de minori care nu-şi dau seama că religia e o parte a culturii şi că sufletul omenesc nu poate fi trunchiat sau castrat.

121. G. Vlădescu, *Bulgarii* (Eclit. Universul).

122. Keyserling, *Analyse spectrale de VEurope* („Analiza spectrală a Europei"), Paris, 1930, p. 298. (Traducerea citatului: „un ansamblu cât se poate de exploziv", n.ed.).

123. Particularitatea aceasta merită să fie luată în consideraţie cu atât mai mult, cu cât „imperialismul" pornit din Roma a arun

213

Simion Mehedinţi cat făţiş „principiul naţionalităţilor" în lada cu gunoi. Conducătorul unui important organ *(îl Telegraf o),* în clipa când 1.300.000 de români erau puşi sub călcâiul maghiarilor prin dictatul germa- no-italian (august 1940), a făcut făţiş această penibilă mărturisire: „Hotărârea conferinţei de la Viena a pus capăt principiului naţionalităţilor..." Roma şi Italia contra libertăţii naţiunilor!

124. Pierre Batiffol, *op. cit.,* pp. 207, 209.

125. N. I. Danilewsky, *Russland und Europa* („Rusia şi Europa"), Berlin, 1920, p. 291.

126. Păcat că în limba română s-a întâmplat să avem un cuvânt atât de urât pentru a exprima o noţiune atât de înaltă. Poate că pata aceasta slavonă se va şterge cu timpul.

127. în *Trilogii*, p. 257 şi *Mai aproape de Iisus.*

128. Cei care cer de la toţi, prin urmare şi de la Goethe, argumentare pe temei de texte, să nu uite autonomia sufletească a celor care zic: „mai bine un mit frumos, decât o realitate urâtă". Să-şi amintească pentru Goethe vorba din Faust: „Gefuhl ist alles."IX

129. Jacob Burckhardt, *Weltgescbichtliche Betrachtungen* („Prelegeri asupra istoriei universale"), ecl. cit., p. 40.

130. Giovanni Papini, *Dante vivant* („Dante în viaţă"),

Paris, 1934, p. 149.

131. Soren Kierkegaard, *Religion der* („Religia faptei"), Leipzig, 193o" p.167.

132. Era momentul când Aliaţii ne împiedicau să luăm în stăpânire Banatul, aşa cum se legaseră prin tratatul de la începutul războiului. (Nota de la 1 Decembrie 1918). După trădarea rusească în timpul luptelor, se adăuga nedreptatea franceză şi italiană. Colonelul Romanelli se arăta în Budapesta tot aşa de duşmănos faţă de România ca şi ungurii.

133. Azi, când ţăranii români sunt ucişi ori smulşi de pe pământul strămoşesc atât de unguri, cât şi de ruşi, cuvintele din zilele Unirii vor sluji, poate, ca semnal de priveghere şi îndemn la munca pe care n-am făcut-o la timp.

134. Lucrarea aceasta a ieşit dintr-o conferinţă ţinută la Cernăuţi. Am spus că a fost scrisă cu privirea îndreptată spre poporul român, aşa cum era înainte de năvălirea barbarilor moderni, care i-au tulburat adânc viaţa.

Bag acum ele seamă că ni s-ar putea aduce o întâmpinare: nu cumva autorul a judecat cu părtinire pentru neamul său, dându-i însuşiri pe care nu le-ar avea ?

La întrebarea aceasta, răspunsul e cuprins chiar în carte. Aflăm în ea şi părerile unor martori străini. Unii au cercetat poporul român în timpul războiului mondial (H. Carossa şi W. Doegen); alţii, după război (E. Baker, Bela Bartok, L. Romier). Aşadar, cinci martori, din cinci naţii

deosebite. Iată însă o judecată de acum o sută de ani, pe care o aflăm în numărul din urmă al merituoasei reviste „Făt-Frumos“. E vorba de cartea geografului W. Hoffman.

Lăsăm la o parte caracterizarea fizionomiei. Autorul a întâlnit între români „Capete, care sunt clasice şi pot fi luate ca model pentru camee\ Mult mai însemnată e caracterizarea sufletească a neamului. „Capetele acestea au înăuntru ceea ce prevesteşte înfăţişarea lor pe dinafară. într-adevăr, nicăieri nu vei găsi o putinţă de înţelegere mai repede, o minte mai deschisă, un spirit mai ager, împerecheat cu mlădierea purtării, aşa cum o afli şi la cel mai din urmă român. Poporul acesta, dacă va face unirea (teritorială) e capabil să stea în fruntea culturii intelectuale a omenirii *{geistige Knltiir der Menschheii).* Şi ca să umple măsura, iată că şi limba sa sună aşa de frumos şi e atât de bogată, încât s-ar potrivi şi pentru cel mai cult neam al pământului4*.

W. Hoffman, W. Pahl, K. Pfaff, *Beschreibung der Erde nach ihrer natiirâichen Beschaffenheit, ihren Erzeugnissen, Beivoh- nem... ivie siejetzt sind* („Descrierea pământului după configuraţia fizică, produsele lui, locuitorii lui... cum sunt acum‘0, Zweiter Band, Stuttg., 1842, 307.

Notele editorului

I. Grigore Ureche — „Letopiseţul Ţării Moldovei44, 1504, 42,

43v, ed. P. P. Panaitescu.

II. „Un gând elementar4 (germ.).

III. „Şi de la Fiul" — cea mai însemnată deosebire dogmatică între teologia ortodoxă şi cea catolică, referitoare la purcederea Sfântului Duh.

IV. Luntre pescărească primitivă scobită dintr-un trunchi de copac.

V. Afirmaţia lui Strabon, de care Simion Mehedinţi va uza în repetate rânduri, este de găsit în *Hypomnemata*

geographika sau, simplu, *Geographika*, nume sub care este cunoscut îndeobşte tratatul acesta, din care s-au păstrat integral toate cele 17 cărţi (exceptând finalul cărţii a Vil-a), valoros document geografic (şi nu numai) ai Antichităţii.

VI. Corect: *hetaire*— nume dat curtezanelor din Grecia antică.

VII. Sărbători populare la romani cu dansuri şi petreceri licenţioase închinate lui Bacchus, zeul vinului, cele dintâi, şi, respectiv, lui Saturn, toamna, cele din urmă. Orfismul, aşa cum s-a demonstrat de mult, are rădăcini tracice, nu însă şi dionisiacul orgiastic.

VIII. „Datorită belşugului fără măsură44 (lat.); de altminteri, *Copia, ae* este numele zeiţei abundenţei, în latină.

IX. E vorba de Pliniu cel Tânăr (Plinius Minor — 62-113) de la care au rămas, în afară de *Panegyricits Traiani*, 10 cărţi de *Epis- tulae* („Scrisori14); cea de-a zecea fiind corespondenţa sa cu împăratului Traian, în calitate de guvernator al mai multor provincii romane.

X. De fapt, Darius,/zWlui Histaspe, rege al perşilor din veacul al Vl-lea Î.H. (probabil 522-484).

XI. Corect: „Eşti necinstit sufleteşte44, acuzaţie adusă de Corneliu Z. Codreanu lui Nicolae Iorga în urma tribulaţiilor politi

Simion Mehedinţi ce ale acestuia şi pretext pentru arestarea şi condamnarea lui Codreanu.

XII. Istoric elin născut, probabil, în Antiohia, trăitor în veacul al III-lea d.H., autor al unei istorii intitulate *Herodianu tes meta Markon basileias historia* (aprox. 240 d.H. — „Istoria lui Herodian după domnia lui Marcus“), care cuprinde principalele evenimente de la domnia lui Marcus Aurelius, până la urcarea pe tron a lui Gordian (180-238).

XIII. „A cui e cârma, a aceluia e şi religia" (lat.).

XIV. „Asta nu are nimic a face cu apărarea naţională, camarazi!“ (fr.).

XV. „Dacă s-ar rupe pământul întreg" (lat.).

XVI. Această referire explicită la Ortega y Gasset ne-a determinat să înlocuim termenul de „gloată" cu „masă" (sau „mulţime", în funcţie de împrejurări), dat fiind că termenul, aşa cum bine se ştie, a făcut carieră în gândirea lui Ortega, îndeosebi prin faimoasa „La Rebelion de las Massas", 1930, a cărei influenţă se resimte în opera lui Mehedinţi.

XVII. Generalul Averescu.

XVIII. Autor al celui mai vechi tratat latin de geografie, *De Chorographia*, („Despre configuraţia continentelor"), în care face o descriere completă a coastelor Mediteranei (Africa, Asia, Europa).

XIX. (înv.) Guvernator al unei diviziuni teritoriale în Imperiul otoman; „sângeac" este o variantă, pluralul corect: „sângeaci".

XX. „Vocea poporului, vocea adevărului" (lat.).

XXL „Ţara lui Fisher" (engl.): numele unuia dintre marii înavuţiţi ai vremii.

XXII. „Penaţi" — în mitologia romană, zeităţi ocrotitoare ale familiei (din lat. *penates*); „Vestală" — la romani, preoteasă care întreţinea focul sacru în templul zeiţei Vesta; „Pontifex maximus"

— căpetenia colegiului marilor preoţi. în continuare: „oraş, cenzor, tribun, militar, consul, comandă, împărat, pacea romană" (toate în lb. lat.).

XXIII. Notarul anonim al regelui Bela (1060-1063) este cel care a povestit, într-o scriere în limba latină, felul în care ungurii au cucerit Transilvania, timp de un veac şi mai bine; formaţiunile organizatorice găsite de unguri aici — cele care nu vor da cu niciun preţ ţinutul — sunt numite de notar „ducate" conduse de un „duce"; cel invocat aici e, probabil, Gelu.

XXIV. „De neamul moldovenilor'4.

XXV. Cea dintâi menţionare a conştiinţei unităţii românilor redactată în limba română; însemnare autografă a lui Mihai Viteazul pe spatele unui document de la 1600, ce pare a fi adresată lui Ruclolf al II-lea al Austriei. Citatul corect este: „Şi hotaru Ardealului. Pohta ce-am pohtit: Moldova, Ţara Românească".

XXVI. „De aceste basne să dea seama ei şi de această ocară. Nu ieste şagă a scrie ocară vecinică unui neam, căci scrisoarea ieste un lucru vecinicu" — „De neamul moldovenilor"; „mahleari“, probabil, din tc „mahalle" — „mahalagiu".

XXVII. „Dreptate extremă, nedreptate extremă" (lat.) — adagiu latin citat de Cicero în *De officiis*.

XXVIII. *Evanghelia după Ioan* 18, 38; citat corect: „Ce este adevărul

XXIX. „Filosoful elin" care identifică binele (agathos) cu frumosul (kalos) este Platon. *Kalos kai agathos* este idealul educaţiei ateniene care dorea să-l facă pe om înzestrat cu frumuseţe exterioară şi lăuntrică, deopotrivă. („Apărarea lui Socrate" 20 e). Pentru raportul între bine şi politică, bun şi priceput, bine şi plăcere, a se vedea „Georgias", 486 d-500 a.

XXX. Fragmente din *Strigoii*, I.

XXXI. *Scrisoarea a III-a.*

XXXII. *Doina.*

XXXIII. „Patriot nu era Eminescu, dar era naţionalist pentai care România numai ca centru firesc al vieţii naţionale româneşti merita să existe" — scrie Slavici în *Amintiţi.*

XXXIV. „Connaturalitate", cum ar fi spus Nae Ionescu cu un termen din scolastică, sau „afinitate electivă".

XXXV. în Grecia antică, străini stabiliţi în cetate fără drept de vot.

XXXVI. „Spre paradă şi fast" (lat.).

XXXVII. „După propria plăcere" (lat.).

XXXVIII. Corect: „La început a fost Fapta" (germ.).

XXXIX. „Un cuvânt minunat îţi stă la dispoziţie" (germ.).

XL. „Reguli pentai îndrumarea spiritului" (lat.).

XLI. „Conştiinţă de peşteră" (germ.).

XLII. Frieclrich Ratzel (1844-1904), geograf şi etnograf german, fondator al antropologiei şi al geopoliticii.

XLIII. (Reg.) Porţiune de pădure deasă şi întunecoasă.

XLIV. Membri ai unor organizaţii rebele bulgare.

XLV. Stâlp care indică milele.

XLVI. „Torţă", „făclie"; din ngr. *masai as*.

XLVII. Citat liber din *Evanghelia după loan* 4, 23. Corect: „Dar vine ceasul, şi acum este, când adevăraţii închinători se vor închina Tatălui în duh şi în adevăr; că astfel sunt închinătorii pe care Tatăl îi caută.“

XLVIII. *Evanghelia după loan* 19, 26-27.

XLIX. Citat liber din *Evanghelia după loan* 20, 15-17.

L. Citat liber din *Evanghelia după loan* 21, 15-17.

LI. „Cu sufletul liniştit" (lat.).

LII. „Zei imperiali" (germ.).

LIII. „Despre lâna caprei" (lat.).

LIV. „Cauză deşartă" (lat.).

LV. Franţa.

LVI. Simion Mehedinţi — *Premise şi concluzii la Terra. Amintiri şi mărturisiri*, în „Acad. Rom.", *Studii şi Cercetări,* LXXIII, 1946.

LVII. „Noroc şi nenoroc în istorie" (germ.).

LVIII. *Historia augusta*, aşa cum a fost numită de J. Causobon în veacul al XVII-lea, *Scriptores Historiae Augusâae* — „Scriitorii istoriei imperiale", este o culegere de biografii ale împăraţilor romani care s-au succedat la tron după moartea lui Traian, până la

moartea împăratului Carinus (117-285 d.H.). Nu se cunoaşte nimic precis despre numele şi numărul celor care au scris aceste biografii.

LIX. „Au numit bătrâni (adică *Kinezi* sau *Judeţi),* adică oameni de încredere, să facă cele de cuviinţă ca să procure cai, animale, arme şi îmbrăcămintea necesară (...). Aşa vom avea pace şi legături comerciale (...), căzură de acord bătrânii etc." (lat.).

LX. „Simţirea e totul" (germ.).

Indice de nume proprii

A

Adamescu, Gh. 212 Agilulf 57

Ahriman, zeul răului la iranieni 116, 126, 129, 203 Alcibiade 43

Alecsandri, Vasile 81, 149, 157 Alexandru cel Bun 31, 88, 146 Alexandru cel Mare 40 Aii Mustafa 206 Amiel, Henri-Frederic 21 Arald 143 Arie 30, 62, 189 Aristotel 72

Atanasie, Sfântul 30, 62. 63, 66, 203 Attila, rege al ungurilor, 57, 59 Augustin, Sfântul 171 Aurelian, împărat roman 50, 54, 55, 202 Averescu, Alexandru, general 218

B

Bach, Johann Sebastian 146 Bacchus 217 Bacocz, Thomas 168 Baiazid 86

Baker, Ernest, sir 200, 215 Baker, Maiy Eddy 174, 175 Baraba 136 Bardy, G. 203, 204

Simion Mehedinţi

Bartok, Bela 138, 173, 205, 211, 215

Basarab, Matei 87, 94, 113, 145, 146

Bastian, Adolf (1826—1905), etnograf german 37

Batiffol, Pierre 202, 214

Beethoven, Ludwig van 146, 212

Bela, rege al ungurilor 113, 218

Berdiaev, Nikolai 161, 162, 212

Bârseanu, A. 205

Bolotnikov, Ivan 160
Borgia 203
Botiov 81.
Brăiloiu, Constantin 209 Brâncoveanu, Constantin 164 Buckle, Th. 210 Budai Deleanu, Ion 210 Buddha 29, 126
Burckhardt, Jakob 72, 198, 204, 210, 214 Burebista 40, 44, 47, 49, 163
c
Cahana, Leiba 210, 211
Caiafa 136
Cain 106, 181, 193
Calvin, Jean 30, 37, 117, 124, 128, 168, 172, 200, 204
Cantemir, Dimitrie 162
Capitanov, Hristo 207
Carcopino, I. 202
Carinus, împărat roman 220
Carol cel Mare 30
Carol I, rege al românilor 206
Carossa, Hans 32, 215
Caterina, ţarină 160
Causobon, J. 220
Chiriac, din Tazlău, călugăr 110
Chirică, de la Bisericani, călugăr 110
Chirii 111
Cicero, Marcus Tullius 171, 219 Codreanu, Corneliu Z. 209, 217, 218 Columb, Cristofor 46
222

Commodus, împărat roman 54 Conea, I. 209
Constantin, împăratul/cel Mare 29, 30, 33, 61, 63, 66, 68, 170, 202, 204, 210
Costin, Miron 113, 114, 115 Coulange, P. 205 Creangă, Ion 149
D

Danilewsky, N.I. 214 Daniil, Sihastrul 145
Dante, Alighieri 63, 126, 128, 145, 146, 187, 214 Darius, rege al perşilor, fiul lui Histaspe 48, 163, 217 Decebal 44, 45
Deceneu, Mare Preot dac 44, 64
Descartes, Rene 149, 207
Dionisie, zis [pseudo]Areopagitul, Sfântul 125
Dlugosz, Jan, cronicar polonez 99
Doegen, Wilhelm 205, 215
Doja, Gheorghe 168
Domiţian, împărat roman, 55
Dosoftei, Mitropolit 119
Dostoievski, Feodor Mihailovici 165
Dnighicescu, D. 200
Dromichete, rege get 47, 86, 87, 163
Duhamel, Georges 213
Dumnezeu, cu var. Cel Prea înalt, Domnul, Prea Sfântul, Tatăl 36,
50,62, 65, 66, 68, 70, 73, 74, 86, 91, 97, 98, 99, 104, 106, 107,
108, 110, 111, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 128,
129, 135, 136, 146, 159, 171, 175, 183, 186, 191, 209, 220
E
Eminescu, Mihai 6, 19, 66, 85, 95, 97, 142, 144, 145, 146, 147, 149, 152, 186, 201, 210, 212, 219 Epifanie, din Voroneţ, călugăr 110 Eustatie, călugăr 110
223

Simion Mehedinţi
F
Faust 124, 214 Fisher 218
Frazer, James, sir 37, 116, 202, 210 Frobenius, Leo 151, 207, 212 Furtună, D. 205, 210
G
Galeriu, împărat roman 29, 33 Gamillscheg, E. 203

Gandhi, Mohandas Karamchand (1896—1948) 181
Gaster, M. 120, 211
Gavriil, arhanghelul 122
Gavrilov, Vicol 200
Gebhardt, Emile 199
Geffken, I. 203
Gherea, Constantin Dobrogeanu 213 Gobineau, Joseph Arthur 9, 192, 193 Godunov, Boris 160
Goethe, Johann Wolfgang von 149, 180, 214
Gordian, împărat roman, 218
Gorki, Maxim 34, 159, 160, 161, 164, 200, 212
Grigorie cel Mare, Papă, 49, 56, 173, 174, 180, 202
Gui, Bernard 30, 199
Gyorgfy, Ştefan 164
H
Halfon 210, 211
Hasdeu, Bogdan Petriceicu 120, 142, 210, 211
Hasdeu, Iulia 211
Henric al VlII-lea 204
Herodian 54, 218
Herodot 40, 41, 44, 59, 185
Hitler 95
Hoffmann, W. 215 Iiomer 107
Horea 82, 88, 115, 164 Hrisostom, Ioan, Sfântul 75
224

Creştinismul românesc
Hristos 29, 56, 59, 74, 126, 144 Humboldt, Wilhelm Karl von 148, 208 Huss, Jan 31
Husserl, Edmund 142, 147 **I**
Iancu 82, 164
Ibrăileanu, Garabet 212
Iehova 62, 63, 64, 106, 107, 123, 135, 191
Iisus, cu var. Fiul Sfânt, Mântuitorul 21, 23, 29, 30, 31, 36, 37, 38,
45, 47, 49, 63, 65, 66, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 97, 107, 109, 117,

124, 125, 128, 132, 136, 169, 171, 173, 174, 175, 179, 180, 181,
182, 183, 184, 187, 189, 190, 191, 192, 194, 201, 211, 214
Ilie, Sfântul 119, 122, 125
Inocenţiu al III-lea, Papă 30
Inochentie, din Probota, călugăr 110
Ioan, Apostol, cu var. Ion, Sfântul Ion, Sântion 121, 122, 123,
131, 182, 184, 219, 220
Ioan, din Râşca, călugăr 110
Ionescu, Nae 13, 219
Iordan, Al. 207
Iorga, Nicolae 217
Iosif al II-lea, împărat 168
Iosif, lemnarul 130
Irod 76, 130
Istrati, Panait 212
Iuda 123, 182, 185
Iulian, Apostatul, Flavius Claudius Iulianus, împărat roman 97
K
Keyserling, Herman 149, 166, 173, 211, 213 Kierkegaard, Soren 188, 214 Kun, Bela 83, 208
L
Labry, Raoul 212
Lenin, Vladimir Ilici 101, 200, 212 Leon, Papă 168
225

Simion Mehedinţi
Lisimah, rege al tracilor 86, 87
Lisov, T. 200
Lovinescu, Eugen 212
Loyola, Ignaţiu de 30, 37, 124, 172, 204
Luther, Martin 31, 37, 124, 128, 175
Lucifer 126
M

Mahomed, profet 189
Maica Domnului, cu var. Fecioara Maria, Maria, Precista, Prea
Curata Născătoare de Dumnezeu 13, 36, 74, 75, 76, 79, 108, 109,
124, 125, 130, 146, 182, 183, 184, 205, 211
Maiorescu, Titu 36, 86, 149, 150, 208, 210, 211
Mallarme, Stephane 149
Manes 29, 126
Marcus Aureliu 54, 218
Maria, lui Cleopa 182
Maria, din Magdala 182, 183
Marx, Karl 101, 194, 213
Mehedinţi, Simion 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 202, 205, 207, 212, 213, 217, 218, 220 Meier, John 76, 79
Mela, Pomponiu, geograf, mijlocul sec. I d. H., 97 Melchisedec, Episcop 7 Metodie 111
Mihai, Viteazul 81, 115, 164, 219
Mihail, arhanghelul, Sfântul 122, 125
Milioukov, P. 212
Mircea, voevod 85, 86, 87, 146
Mithra 49, 117, 203
Moisi 29, 180, 183, 191
Moroianu, G. 211
Morfun, V. 213
Movilă, Petru, Mitropolit 37
Murăraşu, D. 212
Muşatini 19, 25, 113, 145
226

Creştinismul românesc
N
Nădejde, I. 213
Negruzzi, I. 210
Nero, împărat roman 23
Nichita, Sfântul, Sân 68, 79, 111, 164
Nietzsche, Friedrich 187, 188, 189, 190

O

Olteanu-Oradea, A. 213 Onciul, Dimitrie 25

Ormuz, zeul binelui la iranieni 116, 126, 203 Ortega y Gasset, Jose 93, 208, 218 Ovidiu, Publius Ovidius Naso 47, 49

P

Pahl, W. 215

Paleologue, Maurice 212

Pamfile, T. 211

Panaitescu, P.P. 217

Papagniol, A. 202

Papahagi, Tache 210

Papini, Giovanni 214

Partenie, de la Agapia, călugăr 110

Pascal, Blaise 137, 151

Passionaria 189

Pavel, Apostol 46, 128, 167, 184, 185 Pătruţ, Picu 205 Pernu, zeu păgân 161 Persons, Richarcl Godfrey 204 Pestalozzi, Johann Heinrich 127 Petain, mareşal 93

Petre, Apostol, Sfânt, cu var. Petru şi Simon ~ 91, 110, 122, 123,
124, 175, 182, 184, 185

Petru cel Mare 175

Pfaff, K. 215

Pilat, din Pont 136

Pisarev 161

Pittard, Eugene 39

227

Simion Mehedinţi

Pârvan, Vasile 36, 200, 201 Platon 219

Pliniu, cel Tânăr 48, 217 Plotogea, M. 205

Plutarh (Plutarchos) prozator, moralist şi biograf latin, 46-127 d.H., 192 Pogor, Vasile 210

Polybios, istoric latin, 201—118 Î.H., 106

Pompei, Cnaeus Pompeius Magnus, împărat roman, sec. I, î. H.,

49
Popovici, Gheorghe 25
Priscus, 410-473 d.H., om politic şi cărturar bizantin, trimis în 448 la curtea regelui Attila 59 Procopovici, Al. 210 Pugacev 160
R
Rabelais, Frangois 148 Ralea, M. 200 Rasmussen, Knud 116 Rasputin 162 Ratzel, Friedrich 151, 219 Remaxos, rege get 47 Riazin, Ştefan 160 Riehl W. H. 200 Ritter, C. 9 Rogerius, călugăr 65
Romanelli, colonel al armatei italiene în I război mondial, 214 Romanov, Alexei, ţar 160
Romier, Lucien 33,’ 157, 165, 173, 176, 200, 211, 212, 215
Rosetti, C. A. 213
Rostand, Edmond 85
Rudolf al II-lea 219
Russo, Demostene 210
s
Sabazios, zeu al luminii la daci, 41, 64 Salomeea 182
Salvianus, aprox. 390-484, scriitor ecleziastic, preot 56, 202
228

Creştinismul românesc
Sassu, C., 207 Saturn 217
Schurz, H., discipol al lui Ratzel, 151
Seignobos, G. 199
Selliere, E. 211
Seneca 198
Simeon, Dascălul 114
Simion, Ştefan, Mitropolit 113, 119
Slavici, Ion 145, 210, 212, 219
Socrate 43, 219
Sodeur, G. 200
Spengler, Oswald 207
Stahl, H.H. 209

Staicu, C. 207
Stere, C. 213
Strabon, „Geograful", 64 Î.H. — 25 d.H. geograf şi istoriograf elin,
41, 42, 44, 64, 67, 87, 97, 110, 129, 133, 185, 202, 217
Streinu, Vladimir 207
Stricovskie, Ioan, cronicar polonez 98
Sultan Mehmet 98
s
y
Ştefan, cel Mare, cu var. - vodă, Sfântul Domnul ~7 ~ Voievod,
17, 87, 90, 98, 99, 111, 144, 145, 147, 164, 210, 211
Ştefan, Sfântul, al ungurilor 111
Ştefan, Sfânt, Martir 185
Ştefănescu, A.I.D. 211
T
Tacit, Publius Cornelius Tacitus, istoric latin, 55—118 d.H., 113
Tannhăuser 109
Tatana Kapsulak 116
Teodorescu, G. Dem. 204, 210, 211
Tharaud, Jerome şi Jean 34, 52, 200
Toma, Apostol 185
Toma, de Aquino 75
Traian 48, 54, 55, 113, 202, 210, 217, 220, bădica ~ 164 Tudor 88, 115, 164
229

Simion Mehedinţi
u
Ulise 126
Unamuno, Miguel de 52, 67, 197, 201 Ureche, Grigore 17, 90, 217
y
Valery, Paul 37, 202
Varlaam, Mitropolit 37, 113, 119

Vazov 81, 207
Velicicovski, Paisie 69
Venera 109, 124, 210
Venus 110, 210
Vezina, Mare Preot dac 64
Viciu, Alexiu 204, 211
Vineri, Sfânta 91, 109, 124
Vlădescu, G. 207, 213
Voltaire, Frangois-Marie Arouet 189
Voronca, Elena Niculiţă 204, 205, 210, 211
w
Wied, principesa de (Carmen Sylva) 84 **X**
Xenopol, Al.D. 210 Xenopol, Niki 212
z
Zamolxe 6, 38, 43, 49, *64,* 87, 97, 110, 120, 134, 203, 209
Zarathustra 29, 126
Zarifopol, Paul 201, 212
Zilot, Românul 88
Zoltan Szilagy 164

Indice tematic

A
afurisenie 61
antropologie 58, 165, 192 armata roşie 160 armonizare confesională 186
B
Biserica anglicană 38, 169, 204
Biserica română 7, 22, 38, 48, 50, 58, 59, 60, 61, 64, 66, 70, 71, 72, 89, 110, 137, 146, 158, 186, 189, 196, 201, 207, 210 Biserica Romei 63, 64, 75, 151, 171, 201 biserică unită 89 bolşevism 162, 194, 212
c
catolicism 13, 31, 82, 88, 146, 155, 156, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 189, 204
civilizaţie românească 39, 58, 59, 112, 132, 141, 146, 165 comunism 52, 53, 83, 94, 101, 164, 175, 189,

194, 195, 201, 208, 213
concepţie despre lume 91, 115, 119, 120, 125, 128, 129, 157, 165 continuitate 52, 58, 70, 113, 114 creştinare administrativă 46, 51, 52, 111, 134 creştinism balcanic 166
creştinism românesc 7, 8, 21, 23, 24, 38, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 54, 61, 67, 69, 71, 74, 76, 79, 89, 105, 107, 115, 133, 134, 136, 138, 141, 146, 147, 151, 152, 155, 156, 166, 169, 173, 175, 176, 179, 182, 185, 186, 187, 188, 196, 198, 202, 212
231

Simion Mehedinţi
D
daco-geţi 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 64, 87, 97 daco-romani 48, 58, 60, 64, 100, 128, 164, 202, 203 democrat 93, 142, 159, 161, 213
E
ecumenism 48, 173, 174, 181 educaţie creştină 5, 7, 180, 190
etnografie 5, 36, 39, 51, 56, 58, 70, 115, 142, 147, 150, 151, 165, 207
etnopedagogie 5, 6, 7, 9, 83 **F**
firea românului 21, 22, 32, 37, 64, 84, 88, 97, 109, 110, 151, 157, 196, 197 fluviul sfânt 45
folclor 13, , 32, 36, 61, 70, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 90, 91, 95, 100, 105, 107, 108, 109, 120, 124, 129, 130, 132, 133, 138, 139, 147, 148, 149, 152, 165, 179, 180, 186, 202, 205, 208
I
idealism 13, 95, 101, 170, 201 igienă intelectuală 150
imperialism bisericesc 170, 171, 175, 213, ~ oriental 175, ~ papal
171, 172
individualitate etnică 112, 113, 114, 195 individualismul românului 164 internaţionalism 6, 95,

101, 194, ~ papal 201 iobagi intelectuali 158
istorie 29, 32, 39, 41, 45, 46, 51, 56, 57, 58, 60, 72, 83, 93, 95, 98, 103, 106, 112, 115, 147, 155, 160, 164, 180, 183, 194, 196, 198, 204
iudaism 21, 64, 102, 180, 181, 184, 190, ofensiva ~ 193, invazia ~ 103, infiltrarea -197
L
lege 8, 19, 32, 60, 68, 87, 89, 106, 114, 123, 125, 135, 136, 174, 176, 180, 183, 189, 190, 201
232

Creştinismul românesc legionarism 95, 101, 102, 103, 104, 201, 209, 210 limba 47, 50, 60, 113, 114, 147, 150, 174, 196, 215 limba latină 59, 68, 164
M
marxism 93, 94, 213 masonerie 53, 193, 213 maşinism 192, 193, 194, 204 mediu geografic 113, 127, 128, 165 moşnean 165
muzică bisericească 138, 139
N
naţie 5, 7, 60, 101, 112, 182, 215
neam 7, 21, 24, 31, 33, 35, 36, 37, 39, 43, 45, 52, 54, 59, 60, 61,
66, 79, 80, 84, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 100, 102, 104, 105,
106, 107, 110, 111, 112, 113, 116, 120, 124, 125, 128, 133, 135,
136,- 137, 138, 140, 142, 145, 146, 147, 151, 163, 164, 176, 180,
185, 195, 196, 201, 208, 215
O
omenie 23, 29, 39, 87, 103, 124, 141, 157, 186, 206, 207 optimism transcendent 126, 134, 166
Ortodoxie 24, 37, 38, 66, 69, 72, 82, 155, 172, 173, 175, 176, 182, 189, 201, 204
P
papistaş 71, 204

politică în/şi biserică 61, 62, 63, 64, 65, 71, 151, 168, 170, 171, 175, 182, 203 Predania 172, 173
primatul sufletului 42, 43, 44, 45, 87, 100, 120, 179 propagandă confesională 147, 168
protestantism 31, 37, 38, 155, 156, 168, 169, 171, 173, 174, 176, 204
R
rasism 9, 192, 193, 194, 195
233

Simion Mehedinţi răbdare 89, 90, 94, 95, 207 Reformă 37, 38, 171, 172, 175, 204 religii inferioare 116
românii din Macedonia 100,~ din margină 85, ~ din Pind 85 rumerii din Istria 85
s
sat românesc 8, 21, 36, 58, 67, 72, 75, 88, 120, 130, 132, 137, 147,
152, 163, 164, 173, 201
sensibilitate morală 136
sfinţi români 68, 110, 111
simbolism creştin 49, 60
socoteli cu veşnicia 40, 100, 115, 130, 157, 165
spiritualitate dacă 6l stat apostolic 67, 82, 167, 171, ~ papal 63, ~ teocratic 63, 171 suflet etnic 100, 105, 136, 140, 149, 157, 165, 174
T
toleranţă 29, 32, 33, 37, 39, 88, 89, 92, 94, 95, 134, 156 tradiţie 37, 45, 69, 70, 94, 95, 130, 133, 138, 150, 155, 164, 165,
172, 174, 180, 186, 189, 196, 201
Ţ
ţăran român 6, 8, 32, 39, 47, 67, 68, 76, 84, 85, 91, 99, 101, 111,
112, 115, 130, 132, 136, 137, 168, 176, 205, 214 ţăran rus 158, 159, 160, 161, 162
u
„unirea" cu Roma 115, 176 unitarism 168, 169

unitate a neamului 59, 113, 114, 115, 145, 147, 219
V
valori 158, simţ al ~ 135, relativitatea ~ 156, 174, răsturnarea ~ 190
z
zona monoteismului 127

Cuprins

Educaţia creştină în gândirea lui Simion Mehedinţi 5
Notă asupra ediţiei 11
Creştinismul românesc
O lămurire 21
„Creştinismul românesc44 23
I. Caracteristicile creştinismului românesc în lumina etnografiei şi a istoriei
1.Lipsa războaielor confesionale în viaţa poporului român 29
2.Neutralitatea faţă de certurile dogmatice 35
3.Primatul sufletului 43
4.Arhaismul creştinismului românesc 46
5.Simbioza între Biserică şi Stat, fără antagonism 54
6.Lipsa ereziilor şi a ereticilor 66
7.Prezenţa lui Iisus în folclorul naţional 72
8.Absenţa pornirii spre răzbunare 80
9.Acceptarea suferinţei ca mijloc de purificare morală 97
10.încrederea în biruinţa binelui asupra răului 105
11.Prioritatea frumuseţii morale asupra justiţiei formale 135
12. Concluzii 141

SIMION
MEHEDIN

“Spre cinstea neamului din Carpaţi, concepţia religioasa românului e străină de îngustimea sufletească a fariseilor cărturarilor. Cr dinele sale sunt potrivite cu firea omului să care se bucură făţiş de toate darurile

vieţii (străin deopotrivă şi habotnicie, şi de mojicia desfrâului). Am căutat deci, în cuvânt amintită, să înşir caracteristicile mai de seamă ale creştinismul cum e înţeles de poporul nostru. Cine va cerceta însă folcl satelor din tot cuprinsul pământului dacic, de bună seamă va scoate la iveală şi alte înfăţişări ale firii româneşti, aşa cum manifestat ea în Biserica autohtonă.

Oricum, tinerii pe care i-am avut atunci sub ochi (cine ar fi băn că zilele urgiei vor fi atât de apropiate?), citind paginile de faţă gândindu-se la jumătatea Moldovei copleşită de străini, vor si îndemnul de a cântări mai de aproape deosebirile dintre vi religioasă a românilor şi concepţia vecinilor despre creştinism.

Dacă vor găsi întemeiate cele înşirate aici, şi le vor apropia suflet; dacă nu, datori sunt să pună în locul lor ceva mai bun.“

S.Mehedi

o

FUNDAŢIA
ANASTASIA